

Revija SRP
/Svoboda, Resnica, Pogum/

Letnik 16, oktober 2008
shtevilka 87 - 88

Izdajatelj revije



Revija SRP /Svoboda, Resnica, Pogum/
zavod za založništvo na področju kulture
in umetnosti, Ljubljana
m.sh.1339427, d.sh.71461965, b.r. 10100-0038333910
e.m. urednistvo@revijasrp.si
i.a. <http://www.revijasrp.si>

Naslovnica

Vlado Stjepich: Na tehtnici, 2007

Izbor likovnih del

Damir Globochnik

Tisk

VED d.o.o., Ljubljana

Uredništvo

Revija SRP, Prazhakova 13, 1000 Ljubljana

Uredniški odbor

Rajko Shushtarshich – odg. urednik,
Ivo Antich – lektor in korektor,
Lev Detela (Dunaj) – neprevedene knjige,
Damir Globochnik, Branko Lipnik – likovna priloga,
Matej Krajnc – poezija,
Franko Bushich (Split), Matjazh Jarc,
Jolka Milich, Bogdan Novak,
Just Rugel (Moskva), Iztok Vrhovec

Narochila, prodaja

Knjigarna KONZORCIJ, Založba Mladinska
knjiga, Slovenska 29, 1000 Ljubljana

Izposoja na dom

Slovanska knjizhnica, Einspielerjeva 1,
p.p. 2670, 1001 Ljubljana

Antikvarni izvodi

Antikvariat Cunjak, Gallusovo nabrežje 21,
1000 Ljubljana

Izdajo omogočajo

sodelavci v reviji

ISSN 1318–1912

Revija je dvomesečnik /izhaja na štiri mesece kot
dvojna sht./

Vsebina

<i>Andrej Šbuster Drabosnjak</i>	Svovénje OBACÉ	4
<i>Matej Krajnc</i>	Smrt med sosedi	8
<i>Matjazh Jarč</i>	Sonchev cikel, II	14
<i>Franko Bushich</i>	Haiku iz »Raja na zemlji«	20
<i>Jevrem Brkovich</i>	Testament	21
<i>Herbert Kubner</i>	Pesmi iz cikla Swing Men and Women	23
<i>Enzo Santese</i>	Poslusham te	34
<i>Andrej Lutman</i>	Zapisovanje	40
<i>Iztok Vrhovec</i>	Rojstni dan	45
<i>Iztok Vrhovec</i>	Baletka	49
<i>Bogdan Novak</i>	Bratje sestre smrti, I	58
<i>Polde Bibich</i>	Dotiki pekla, II	66
<i>Lev Detela</i>	Literarna popotovanja, III	70
<i>Andrej Lenarčič</i>	Hvala Trubarju	74
<i>Marusha Avguštin</i>	Sublimno v slikarstvu Vlada Stjepicha	78
<i>Vlado Stjepich</i>	Likovna dela /reprodukcije slik/	80
<i>Damir Globočnik</i>	Portretne karikature v Ilustriranem Slovencu (1924–1932)	89
<i>Ciril Gale</i>	Mojster trdnega stripskega realizma /Lordanich/	95
<i>Zbeljko Lordanich</i>	Kmechka vojna /iz stripa/	96
<i>Ivo Antich</i>	Janez & Jovan /strip – karikatura/	97
<i>Bogdan Novak</i>	Svet vrta se /popevka/	98
<i>Milan Fridauer</i>	Aforizmi	99
<i>Ivo Antich</i>	Epigramizmi: Anti(ch)kronika	100
<i>Ivo Antich</i>	Popare	103
<i>Ivo Antich</i>	Mnozhihnomedijske belezhke	105

Chlovekov razvoj		
<i>Janez J. Švajncer</i>	Nehajmo se slepiti! /Razkrivanja v zgodovinski perspektivi/	123
<i>Dragoljub Antich</i>	Veliko preseljevanje narodov – lazh uradnega zgodovinopisja	125
Za zgodovinski spomin		
<i>Andrej Lenarčič</i>	Chrne bukve slovenske politike /K Beli knjigi o meji med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvashko/	136
Iz zgodovinskega spomina		
<i>Lucijan Vuga</i>	Veneti v Troji, V /Indoevropejci v Anatoliji/	150
<i>Jaka Jarc</i>	Sanje o krizhu /Iz staroangleške literature in zgodovine/	163
<i>Ivo Antich</i>	Drabosnjak ali komichni pasijon izgubljenega sina /Refleksija pri koreninah slov. dramatike/	171
Neprevedene knjige		
<i>Lev Detela</i>	Tezhko preizkushana Odesa /Ratushinska/	184
Chitalnica		
<i>Ivo Antich</i>	Tri zvezde in Veronika /Detela/	187
<i>Andrej Lutman</i>	Zastavonosha /Zlobec/	189
Vprashalnica		
<i>Lev Detela</i>	Quo vadis, Korotan?	191
<i>Jolka Milich</i>	O prevajanju in poeziji, X	195
<i>Bogdan Novak</i>	Peta stran kvadrata /Slovenci v BiH/	202
Dokumenti		
Dokument 1		
<i>Jolka Milich</i>	Pismo urednishtvu /Mladiki/	203
Dokument 2		
<i>Igor Prodnik - Vasko Simoniti</i>	Odgovor Direktorata za medije pri MzK /Opomba urednika k pismu/	205

Andrej Šbuster Drabosnjak

SVOVÉNJE OBACÉ

(Slovenski ABC)

(II. krog)

Ano reglzo bom od tah fanikarnah pavrov brav

Ta pridne bom jas perniah zhefti nau

Ta pridni skerbo sadusho noi hisho

Ta hudobni pavse sousede pohusha

Bodi isvsiemi lepu noi pase doró grade

Te bojo vsi sousedi jemeli suo rade

Shevina knema pameti noi kna vje

Drupuele prida she pshenizoko poje

Caite mamó mi shlaht sata dela

Kier ani kumei zhakajo daje nedela

Da se dovol shganja spio noi prat naji

Doma so pa otrozi shana nappueu naji

Daje li dragota se she nekatieri kmefiti pela

Da tamo bras skerbi kurbja pia noi shpila

Da shpila kaker vesoko le eden ozhe

Doma pani soli belpa aniere mozhe

En tak kader mou pride shana shnjem shtolzietra

On pak klubi druje shanftuo kerasiera

Ane so padro shane tudei kaker kazhe

Davseme moshu usu guout noi nosi hvazhe

Faint je tazhome moshu dajei on rezhi kei nasnje

Dali vidi da ona sazhi ta bueli pisl snje

Mosh dieva doma noi svoje poli

Shana niemu nezh navarjeme kader kei sboli

Gvishno hushije satazha moshá

Kader shana druje sraven jema

Kni husha hudiza kader se shana griehe poda

Tedei nie mosh anu rivno shivlenje ma

Heduje kader je shana vhishi kaker sberina

Tamo terpo ludi noi shevina

Ana prava gospodinja noi an pravi gospodar

Dafta posuam jefti noi von inu ta burnam dar

Ia vi gospodarji matha velko doushnueftov she
Naiprei skerbte sanieh dushe
Merkeita ali huapzi doma lasho
To skerb nuzeita naippei vasho

Kna jemlita v'sushvo tazha shanftva
Katere knamorjo biti bras moshtva
Pomerkeita tudei nanje
Da bota vedeli htve kniem gre

Leite kai jas vam hvapzi dekle poviem
Satu kier savasho doushnueft doru viem
So dro tudi posli shmentani ani
Da dovi seda kader gospodarja sraven ni

Merkeita jas vam she amrt tako pravem
Da tudei bodita flisk kader gospodarja kni sraven
Sedei mam she sene noi nekatiero shzher
Kier so ozhetam noi matheram napokorni szer

Nam volati daje sazhi ozha prav vezhi
Vendar vesujajo vse nozhi
Nekatiere te nezhifti grieh tako oslepi
Dase vtam shtemajo noi sejem prov sti

Oh ta grieha se obedn nanavelizha
Dalih vso shtrafo sa sabo vliezha
Bo nekatieri shovnier skues tu gratou
Dekelza pa ana kuerba varjemi moi perjatou

Polei te grieh opravi ludi ob zheft noi obvagu
Bueg otou dabi jas vegou vam vse tu
Lubi moi periatou
Jas sim an paver gratou

Qumei sim se shribou pa knism utegnou bol
Jas mam bras ta deua dovol
Vdavonik mam jas zvelko deva
Svezhiera pa seshano ukupa leizh greva

Radi pridajo kmen unedieu ludi
Da prad niemi pokoja ni
Tu sim jas stuerou koperska kuje
Da vjefta foushijo mad ludmi prov kakuje

Sedei mena shkoda suo modraga vezhi
Vender mam pomenkenje velko rezhi
Jas sim se na ta vezha perjatala sanesou
Pa glih te je menei rozhe terdu svesou

Tu viefte dasim mou dober kruh brashkode vsah ludi
 Sai viefte usi kai se menei godi
 Da utam buase velko dnarjou bo
 Jas si vender pomagati namo
Vino pyje moi sourashnk noi gre prate jeft
 Jas mam pa glih tui doro damam ano doro vieft
 Tiho tiho gospudi vi
 Poshusheite kai se vam povje
Waram jas date kni biu gospud bel an bogat
 Katieri je sazheu semlo kopat
 Menei sepa dro taku sti
 Da je biu le od gmain ludi
Xtuer ta prueva je an pour biu
 Katieri je nam te kruh dobiu
 Kader sviet ta paura knabiv mou
 Se obeden gospued nabiu snashou
Yas sahumte o bueh ti nash
 Da skues paura nam kruh dash
 Moja pamat mene taku vezhi
 Da od paura pridajo vse rezhi
Zieu sviet biv nezh dr pauer kruh kna biu dobiv
 Se tudei obeden gospued nabiv rodiv
 Sazhi ftan pride od paura knam
 Te graf noi firsht inu kaisher sam.

Konz

JEZIKOVNE OPOMBE:

jas pernieh zhesti nau – jaz (jih bom) pri njihovi chasti pustil;
 Bodi isvsiemi lepu noi pase doro grade – bodi z vsemi lepo pa se dobro vedi;
 Shevina knema pameti noi kna vje – zhivina nima pameti in ne ve;
 Drupuele prida she pshenizoko poje – do polja pride she pshenichko poje;
 noi prat naji – in pechenk najé;
 shana nappueu naji – zhena napol nagi;
 Daje li dragota se she nekatieri kmesti pela – dasi je draginja, se she nekateri v mesto pelje;
 kurbja pia noi shpila – se kurba, piye in igra (karte);
 belpa aniere mozhe – bolj pa nich moke;
 kader mou pride shana shnjem shtolzietra – kadar domov pride, se zhena z njim postavlja;
 Davsеме moshu usu guout (nem. Gewalt) noi nosi hvazhe – da vzame mozhu vso oblast in
 nosi hlache;

Faint (nem. Feind) – sovražnik;
ona sazhi ta bueli pisl (nem. Biss, Bissel) snje – ona vsak ta boljshi zalogaj poje;
Gvishno hushije satazha mosha – gotovo je hujshe za takega mozha;
anu rivno shivljenje ma – eno revno zhivljenje ima;
Dasta posuam jesti noi von inu ta burnam dar – dasta poslom jesti in lon in bornim dar;
doma lasho – doma lezhijo (spijo);
Kna jemlita v'sushvo tazha shanstva – ne jemlita v sluzhbo takih zhensk (takega zhenstva);
amrt (an bart; nem. eine Fahrt) – enkrat;
sene noi nekatiero shzher – sine in nekaj hchera;
Nam voláti – pustim veljati (dopushcham);
vesujajo – vasujejo;
Bo nekatieri shovnier skues tu gratou – marsikateri bo zholnir (vojak) skozi to (zato) postal;
Jas mam bras ta deua dovol – jaz imam brez tega dela dovolj;
Pa glih te je menei rozhe terdu svesou – pa ravno ta je meni roke trdo zvezal;
Jas si vender pomagati namo – jaz si vendar pomagati ne morem;
glih tui doro damam ano doro viest – ravno to dobro, da imam (eno) dobro vest;
Waram – baram (vprasham) ali berem (chitam);
Xtuer ta prueva je an pour biv – kdo(r) ta prvi je en paver (kmet) bil;
Yas sahumlme o bueh ti nash – jaz zahvalim te, o bog ti nash;
Zieu sviet biv nezhd r pauer kruh kna biu dobiv – cel svet bi bil nich, che kmet kruha ne bi
dobil;
Sazhi stan pride od paura knam – vsak stan pride od kmeta (k nam);
Te graf noi firsht inu kaisher sam – ta grof in knez in cesar sam.

OPOMBA K DRABOSNJAKU

Andrej Shuster Drabósnjak (6. 5. 1768, Drabósinje pri Vrbskem jezeru – 22. 12. 1825, Umbar), najpomembnejshi koroshki »bukovnik« (slovenski kmet kot samouki literarni ustvarjalec), ljudski pesnik, dramatik; v svoje narechje prirejal tuja dela. Ob 240-letnici rojstva je tukaj predstavljen z odlomkom iz satirichno-pouchne pesnitve *Slovenski ABC* (njegova najpomembnejsha pesnisha stvaritev; natisnjena verjetno med 1810-1820 v broshuri brez letnice, danes izgubljena), v kateri je v metricno prostih, zaporedno rimanih verzih brez interpunkcije, zvrshchenih po shtiri za eno chrko bohorichice-latinice (s Q, W, X, Y, brez J, U), v shtirih krogih (uvod in shtirikratna abeceda v akrostihu) slikovito socialnokritichno in tudi humorno obdelal vodilne teme: slehernik, kmet, duhovnik, smrt. Tukajshnji tekst je posnet po objavi Franceta Kotnika v reviji *Slovenski jezik*, 1941.

Izbor in opombe: Ivo Antich

Matej Krajnc

SMRT MED SOSEDI

SMRT MED SOSEDI

Smrt med sosedi –
kaj je sploh to?
Zjutraj gresh in ne vesh,
da nazaj te ne bo ...
Kdo poje zadushnico,
ko nekoga vech ni?
In kaj v nas pozabi,
potisne vase, zgladi?

Smrt med sosedi
mrzlo nas spreletava;
nam je mar res hudo?
Nas mar mrzlo zabava?
Sozhalje izrechemo,
kot po bontonu velja,
a mar glava res ve,
kaj jezik blebeta?

Naenkrat je vdova,
ki prej bila je soproga,
govori si: prishel bo,
a vsakdan je ne uboga.
Ponochi objema
prazno blazino
in v sebi dushi
rohnecho praznino.

Saj ji naklonimo kak
prijazen pozdrav,
tolazhimo jo,
da vse bo she prav,
da chas bo minil,
da chlovek vse prezhivi,
a nekdo ni prezhivel –
ta, ki ga vech ni.

Sprashujemo se,
kdo zdaj bo naslednji.
Gledamo se postrani,
radi bili bi vsevedni.
Hodimo hitro,
kot da v nas nekaj gori,
morda nas babica s koso
le ne dohiti.

Izvide postavljamo
pod vprashaj –
hej, ta pega ni tumor
in rak vendar hodi nazaj!
Gladimo si gube
in spimo pod tushem;
saj smo vendar nesmrtni,
zhegnane dushe!

Smrt med sosedi –
kaj je sploh to?
Sovrazhim smrt, zhe zhiveti
dovolj je hudo!
Ko sem bil majhen,
sem se s svechami igral,
za sosedovo zheni
bom nocoj eno prizhgal ...

TISHINA

Pogrebci spustijo in obstojijo.
Pokopalishche molchi.
Zadnji v vrsti se sklone
in vrzhe zadnji dve vrtnici.

Zhivljenje je loterija,
vejo praviti stari ljudje.
Kdor znajde se v krsti, je tiho.
Tishina najvech pove.

In nad pokopalishchem se zberejo
prvi jesenski oblaki.
Po koledarju je she poletje.
A pleshe chuden sirtaki.

Luknja postane gomila.
Pogrebci odidejo stran.
Ta, ki je v jami, se nich vech ne boji,
da bi bil zhiv pokopan.

DUH PO DICKENSU

Večer ima duh po Dickensu,
kopljem po njem, pa se nich ne zgodi.
V mikrofonskem sem zajavkal nekaj besed,
a she vedno premalo odločno, se zdi.
Pridne roke trgajo grozdje,
hudobne praskajo v mrak.
Rade bi izvedele, kaj je pod njim –
visok ali nizek tlak.

Zaropotal bi kot Pavle Zaropotaj,
a se sprashujem, kdo bi poslusal.
Večer dishi po Dickensu,
uboga prezebla dusha.
Pridne roke zasajajo drevje,
hudobne si otirajo znoj.
Ura je zhe brezbozhna, priznam,
zamrmram: heh, zgodaj je she nocoj!

Vem: che bi hodil s kurami spat,
bi se mi vsul pesek v oči.
Tako pa lahko v miru kolovratim
po obichajni vsakdanjosti.
Pridne roke gmijo s prizhnice,
hudobnim je vsega zhal.
Che bom nocoj she kaj naredil,
bom morda malo bolje spal.

Chakam na telefonski klic.
Tako pozno pokliche samo she kak roman.
Ponavadi obrnem nekaj strani,
ponavadi se obrnem na stran ...

Večer ima duh po Dickensu.
Njegove strani prhnijo.
Rad imam stare, prhneche strani!

Rad imam nostalgijo.
Pridne roke pletejo inicialke,
hudobne roke tuhtajo imena.
Kradejo jih iz Dickensa.
Stara so, a ognjena.

Večer dishi po Dickensu,
a po kom dishi mojster sam?
Prepozno je, da bi ga vprashali,
daleč je zhe in bili smo zhe tam.
Pridne roke si umivajo roke,
hudobne pa grizljajo furnir
in iz rebrc na prezrachevalni loputi
izpeljejo chisto spodoben večer ...

VEDNO ISTI SPOMIN

Vulkan je prehitro bruhnil
moje vcherajsnje misli
ali pa sem jaz prehitro
izbruhal vulkan.
Nihče me ne bo tega vprashal,
a enkrat vse pride na dan.

Dan je tako nastavljen,
da se vechkrat zjoche,
in ko to najmanj potrebujemo,
gre drobcene rake lovit.
A nocoj sem ga
dodobra pritisnil ob zid.

Nebo se prevech preliva
v chudne zastonjkarske barve,
rad bi bil dober in tih,
a ne morem zapreti oči.
In nochni vlak se ustavlja
in trepeta pred potniki ...

Vulkan je prehitro bruhnil
ali pa sem se jaz prehitro zbudil,
in zdaj me jutro shchemi,
vedno na isti nachin.
In dan se zvecherí
v vedno isti spomin ...

UPANJE UMRE ZADNJE

Upanje umre zadnje,
a che je tako, kdo ga pokoplje,
kdo grebe za njim
v mrzel predzimski polmrak?
Kdo mu pove, kar mu gre,
chesh: kdo ti je dovolil iti?
Kdo si nato odseka obe nogi
in razglasi, da je siromak?

Gledam, kako se stikata oba kazalca na uri,
in zhe dolgo mi ni vech jasno:
morda ima statistika celo prav
in jedrski oblaki niso samo iz bajk.
A che upanje umre zadnje,
kdo potem placha njegov pogreb
in na chigavem pokopu pogrebci
druzno udarijo shtrajk?

Z zharechimi ochmi gledamo
znake na nebu,
tezhko nam je,
pa ne vemo, kaj bi.
Obrachamo stare reke,
stalna rekla ali fraze,
chesh: naj si hudichi zhe enkrat
zares pogledajo v ochi!

Upanje umre zadnje,
a che je tako, mu ni lahko,
zavzdihniti mora in rechi:
eh, treba se bo pokropit!
Jagnje neha odvzemat grehe sveta,
ko obstoji nad gomilo,
samo dvakrat se zasuche na petah
in svetloba iz groba mu vzame vid.

KAR SE KOMU ZAZDI

Branjevke postajajo vse bolj betezhne,
tezha tehtnic jih pritiska k tlom.
Dan se spremeni v kar se komu zazdi,
jesen se pomika k praznikom.

Oblechem si pogled iz hladnih dni,
skorajda stechem skozi mesto.
Dan se spremeni v kar se komu zazdi,
smehlja se kot Agnes Dipesto.

Vsepovsod plakati in ankete,
vsepovsod spremenjen voznik red.
Dan se spremeni v kar se komu zazdi,
stare zamere bo treba pozapret.

Branjevske postajajo vse bolj betehne,
vse tezhje rachunajo ljudem.
Dan se spremeni v kar se komu zazdi
in nikogar ne zanima, kaj se pripeti potem.

KAJ SE VAM ZDI?

Kaj se vam zdi, pastirci vi?
Trenutno je julij in dalech je she do Rojstva
in ovce blejajo, blejajo
tjavendan.
Modreci z Vzhoda,
ki smo jih poimenovali sveti trije kralji,
pa hitijo, vsi grbavi,
v kometovo stran.

Nihche she ne kliche,
betlehanski hlevchki so prazni,
samo nepriljuden kup slame
je she ostal;
onile starchek s palico,
ki suva v golobjo picho,
pa do bozhicha
ne bo zdrzhal.

Kaj se vam zdi, pastirci vi?
Spet se je zgodaj stemnilo
in niti petelini
se ne oglashajo vech zastonj.
In mladih deklic
je vse manj in manj,
in che jim igrash serenade,
ne pridejo vech na balkon ...

Matjazb Jarc

SONCHEV CIKEL

II

Prostor

Nevidno zarisana pot.
Po njej se zharecha gmota
kotali skozi brezno,
preluknjano s premicami,
a neshtetokrat neizmerljivo.

Eno je meriti razsežnosti,
drugo je zarisati jih v prostor
in potisniti ognjeno kroglo
vedno znova na njeno pot.

Eno je posiljati v prostor
nebogljene, nesvetleche sonde,
drugo je doumeti nedoumljivo.

Eno so te besede in njih zven,
drugo pa je njihovo neuresnichljivo
hrepenenje po dotikih sonca.

Sončni sli

*Sončne sle smo odposlali
Vse vesolje razsvetliti,
Razvozlati zlate niti,
ki jih nismo stkati znali.*

V daljne in neznane kraje
Zhe od nekdej misel tava.
Mati, chudezhna narava,
Ki nam jemlje manj, kot daje,
Gleda, ko so se s postaje
Sončni vlaki odpeljali,

Z njimi pa ljudje, zhivali
In rastline tisočere.
V daljne, chudovite sfere
Sonchne sle smo odposlali.

Tu pri nas, kjer vlada zmeda,
Kjer nam zlo je luch vsakdanja,
Kjer chloveshtvo se priklanja
Sli nasilni, kakor chreda,
Ki se sebe ne zaveda,
Tu, pri nas, so znameniti
Modreci ugotovili,
Kaj storiti, in sklenili
Svet zdivjani umiriti,
Vse veselje razsvetliti!

Shli so najboljsi med nami,
Tisti, ki srce jih vodi
K dobri, milostni usodi,
Tisti, ki si znajo sami,
S chuti, mislimi, rokami,
Vsak odgovor izboriti,
Ki nas hochejo reshiti,
Ki namesto nas jih zhene
Najti vozle zapletene
In razplesti zlate niti.

Mnogo sonc v veselju sveti,
Tisoche bogov nam vlada,
Cela kozmichna armada!
Nam, ki nochemo verjeti,
Da smo tam, prav tam spočeti.
K njim smo nashe sle poslali,
Da jim bodo pokazali
Vozle kozmichne usode,
Niti zemeljske zablode,
Ki jih nismo stkati znali.

Dezhela harmonije

Ko črna noch izgine,
charobni konji poletijo,
odpeljejo v vishine
prezlato sonchevo kochijo.

Na njej so nalozheni
sijochi, chudezhni kristali,
zeleni, modri in rumeni,
smaragdi, jaspisi, opali ...

Prshijo iskre pod kopiti
in sinji kochijazh prepeva
si o dezheli chudoviti,
ki chaka nanj na koncu dneva.

Pod mavrichne oboke
bezhi modrikasta ravnina,
zajeta v misli pregloboke
uhaja iz spomina.

Tam dalech, kjer krojijo
nebishki pajki svojo prejo,
planejo besno nad kochijo
in jo razkosajo, pozhrejo.
Edino she lesket omamni
zdaj iz cheljusti svetih sije,
zdrobljeni dragi kamni
v dezheli harmonije.

Manija

Sonce, ti si seksualno blazno!
Delash, da zorijo brsti,
da so plodi polni, chvrsti,
da se ptichki razmnozhijo,
machki v tvojo chast vreshchijo,
v cvete tonejo chebele,
da nam breskvice debele
gladke kazhejo obline,
zajklje mrejo od topline,

chez osemenjene trave
biki skachejo na krave!

Sonce, ti, ki nam prijazno
vzbujash pelod v rdechi rozhi
in strjujesh sol na vlazni kozhi!
Chas je, da bi nam odgovorilo,
kaj s chlovekom si storilo,
da se zdaj pred vsemi skriva,
ko ga v ljubico poriva?
Si sijalo kam drugam,
da ga je telesa sram?
Si posulo nanj svoj prah,
da ga je ljubezni strah?

Sonce, sonce, kaj bo s tabo,
che z obleko bo prekrilo
se nebo in zatemnilo
in bo jasen beli dan,
le ko bomo zrli stran?
Ti, ki svetish brez obleke
v temno noch na vekov veke,
da od vzburjenja prshijo
svetle zvezde v galaksijo!
Daj, povej, zakaj sem jaz
skril pred tabo svoj obraz?!?

Sonchne tanke

Ko si tonilo
oni dan v ocean,
si bilo bedno,
nebogljeno in rahlo
kot cheshpljev knedelj.

Sam se prebudim.
Glej, si rechem, svetel dan,
zbit med dve nochi,
in ti visish na nebu
kot marioneta!

In izparevam
v nenasitna zhrela
teh tvojih pechi!
Paradzhnik bo vechji
od moje glave.

Danes sem kronist;
zabelezhiti hochem,
kdaj te pogoltne
chrno nadishavljena
prijateljica.

Prichakujem te,
skoraj brez dvoma, jutri,
ozrlo se bosh
name, za nekaj hipov,
kot da me vidish.

O, slepecha Luch!
Zakaj mechesh te sence,
kakor da lazhash
moji preprosti dushi
in njenim sestram?

V vsakem ochesu

V vsakem ochesu imash eno sonce:
vzideta zjutraj, ko vstanesh iz sna,
in spet zaideta, kadar zaspish.

Ponochi se sonci zdruzhita v tebi,
v notranje sonce ... To sredi srca
sije ti sanje, ki z njimi zhivish.

Samo en chlovek oči ne odmakne,
ko tvoji sonci zasijeta vanj:
edino njemu lahko se predash.

In ko ga pogledash, iz dveh sonc zasije
skozi oči ti zhar tvojih sanj,
ki v njem razzharijo vse, kar imash.

Nad vrochim mestom

Nad vrochim mestom bela krila sem razpel
in proti soncu, kralju dneva, poletel,
a ne, da bi za Ikarom ponovil let,
ki je nemočen v sončnem ognju izgorel:
odpravil sem se na neznano, dolgo pot,
da bi najvishjo slast ljubezni dozhivel,
ljubezni, ki v vesolju vnema svetli sij;
odshel sem, da bi končno jo do dna dojel
in bi razkrila se poslednja mi skrivnost,
ki bi jo tebi, samo tebi razodel.

Franko Bushich

HAIKU IZ »RAJA NA ZEMLJI«

V hishi pesnika
za kosilo dve jajci
in pol kruha.

Potepuh joche.
Brezdushni lopov mu je ukradel
socialno podporo.

Poscali so pijanci
nocoj mojo ulico –
hrvashko sveto zemljo.

Vukovar:
Volchje mesto na Vuki
in volkov vojna.

Ranjeni vojak,
okopan s krvjo in soncem
peklenkega poletja.

Iz hrvashchine prevedel Ivan Dobnik

Jevrem Brkovich

TESTAMENT

O, Chrna gora,
o, pasja dezhela!

Kakshen pes sem shele jaz,
ker ne morem brez tebe!

(9. X. 1991, Tirana)

OPOMBA K JEVREMU BRKOVICHU

Po Albancu, Bolgaru in Boshnjaku, sledeh abecednemu zaporedju, SRPova mikroantologija pesništva balkanskih narodov tokrat predstavlja Chrnogorca. Če je bilo v opombi k Maku Dizdarju omenjeno, da je literatura BiH dolgo veljala za »regionalno«, bi bilo mogoče reči, da je bila chrnogorska v svoji odročni majhnosti »subregionalna«. Iz BiH so literati odhajali v Zagreb ali v Beograd in se vpisovali v hrvashko ali v srbsko knjizhevnost, iz Chrne gore pa predvsem v Beograd, deloma tudi v Sarajevo in na Kosovo. Po 1945 so nekateri Chrnogorci prishli med prva imena srbske ali knjizhevnosti BiH, a jih chrnogorska v glavnem še naprej uvrshča med svoje preglede, antologije itd. Znachilno pa je, da je največji chrnogorski knjizhevnik Njegosh vse svoje razmeroma kratko zhivljenje prezhivel v Chrni gori kot »pustinjak cetinjski« (naslov njegove prve zbirke pesmi), z izjemo nekaj potovanj (Italija, Rusija), čeprav je sprejemal shirshi srbski etnonim kot del chrnogorske identitete in ga tudi Srbi shtejejo za svojega največjega pesnika.

Chrna gora je specifičen balkanski geohistorični fenomen, s katerim je simptomalno in usodno zaznamovano vsako literarno dejanje v njenem kontekstu. Na majhnem prostoru, z gorami ločenem od celinske soseshchine, se ostro zarisuje morfološka tridelnost: primorje od Boke do Bojane (Mediteran), sredinska krashka planota s celinskim podnebjem in zadaj planine (Brda) s skoraj alpskimi znachilnostmi. Dramatično tridelna zgodovina: predturshko, turshko, postturshko obdobje. Trojnost imena: najstarejshe ime Duklja je očitno v zvezi z ilirskim plemenom Dokleati, od 11. do 13. stoletja se imenuje Zeta. Ime Chrna gora je mlajshe, iz 14. stoletja, nastanek in pomen nista zanesljiva (morda kazhe na gozdove: crnogorica – shrv. iglasto drevje); vsekakor se kot pri BiH tudi tu v ozadju pojavlja »srbsko-hrvashki« razcep identitete. Prohrvashke razlage trdijo, sklicujoch se na srednjeveshki *Letopis papa Dukljanina*, da gre za narečno (cr/ve/na) modifikacijo izvorne oznake »Rdecha Hrvashka«. Chrnogorci naj bi bili nekakshni »elitni Prahrvati«, v povprechju najvishji Evropejci; v zgodnjem srednjem veku je bila Chrna gora katolishka (barska nadshkofija), pod srbskimi Nemanjichi in po mnozhichnih priselitvah Srbov, ki so se umikali pred Bizantinci in nato pred Turki, je povsem prevladalo pravoslavje; za Srbe so prohrvashke zgodovinske teze »vaticanski ponaredki«. Sicer pa je ob sochasnem Njegoshevem *Gorskem vencu* tudi največji hrvashki ep, Mazhuranicheva *Smrt Smailage Chengicha*, tematsko umeshchen v Chrno goro.

Cheprav je Njegosh – she bolj kot Presheren in Mazhuranich – velikan sredi domache pushchave 19. stoletja, tudi on ni nastal »iz nich«, pred njim in okrog njega so she drugi literarni delavci, anonimni in skromni. Poleg ustne tradicije narodne pesmi in guslarske epike v desetercih sta vidni imeni prednjegoshevske chrnogorske literature vladika Petar I. Petrovich in Sima Milutinovich-Sarajlija. Po Njegoshu v drugi polovici 19. stoletja je aktivnih vech pesnikov: Stefan Perovich-Cuca (Njegoshev nechak, sestrin sin, avtor briljantnih lirsko-refleksivnih fragmentov), knez in kralj Nikola I. Petrovich, Jovan Sundeichich, Jovan Lipovac, Marko Miljanov ... Prenovitev v smislu mochno zakasnele »moderne« (osvobajanje od prevladujocih idejnih, vsebinskih in oblikovnih stereotipov rodoljubno-stihotvorske tradicije) se v liriki, ki je hkrati tudi vse bolj socialno angazhirana, razvija shele po prvi svetovni vojni z imeni: Risto Ratkovich, Mirko Banjevich (zgovoren naslov prelomne zbirke *Pobune uma*, 1930), Radovan Zogovich, Janko Djonovich. Tudi po drugi svetovni vojni je osvobajanje od realsocialistichnih (»proga in kramp«) stereotipov trajalo dlje kot v drugih jugoliteraturah; modernizacijo lirike so uveljavljali: Aleksandar Ivanovich, Dushan Kostich, Radonja Veshovich, zlasti pa generacija rojenih ok. 1930 – Sreten Perovich, Jevrem Brkovich, Milo Kralj, Blazho Shchepanovich itd. ter za njimi mlajshi (Velimir Miloshevich, Marko Veshovich, Radovan Karadzich – vsi trije tudi v literaturi BiH, Matija Bechkovich tudi v srbski) ... Z zgovorno naslovljeno antologijo *Kvarenje omladine* (Titograd, 1989) je v letu padca »zhelezne zavese« Zhelidrag Nikhevich predstavil generacijo najmlajshih, ki se s povsem odprto pesnishko besedo vključujejo v shirshe juznoslovanske in evropske tokove. Gledano v celoti in v kvalitativnem povzetku, se zdi, da je chrnogorska knjizhevnost 20. stoletja na sledi svoje mochno epske tradicije najvishe segla s prozo (prvi roman: *Nevidbog* pesnika Rista Ratkovicha iz 1933; po drugi svetovni vojni markantni prozaiki Mihailo Lalich, Miodrag Bulatovich, Borislav Pekich, Branimir Shchepanovich, vsi tudi v srbski literaturi, itd.).

Jevrem Brkovich (Seoce – Piperi pri Podgorici / Titograd, 1933), konchal enoletno novinarsko sholo v Sarajevu, vech let novinar in urednik v Beogradu, nato literarni urednik Radia Titograd, v zacetku 90-ih aktiven proti politiki Slobodana Miloshevicha, obsojal vojno, emigriral najprej v Slovenijo, nato zhivel na Hrvashkem, 1999 se je vrnil v Chrno goro in podpiral njeno osamosvajanje, a kritichno pisal o razmerah, okt. 2006 nanj izveden atentat, v katerem je bil ranjen, njegov voznik pa ubit. Brkovich ni le pesnik, je tudi prozaist (vech romanov), dramatik, esejist, polemik, a v obsezhnem opusu (ok. 50 knjig) se pesnistvo zdi osrednja linija; med shtevilnimi zbirkami so znachilni naslovi *Retorika kishche* (prva zb., Beograd, 1954), *Rat se nastavlja* (1964), *Brdjanska zemlja* (1973), ker nakazujejo retorichno bujni idiom in hkratno zavzetost za geohistorichno, poetichno-mitoloshko identiteto domovine. Vse njegovo pisanje in delovanje je posveчено »fenomenu Duklje«; v tem pogledu je antipod Matija Bechkovicha, drugega najbolj profiliranega chrnogorskega pesnika v 20. stoletju, ki pa je usmerjen v (veliko)srbsko svetosavsko-kosovsko tradicijo.

Pesem *Testament* je prva iz cikla *Dubrovnik, oprosti*, napisanega 1991-1992 v Tirani, Ljubljani in Zagrebu, v katerem se avtor naslovniku opravičuje za tedanje divjanje chrnogorske vojske. Ta lirski miniaturo bi bila lahko moto vsega Brkovichevega opusa; z njegoshevske aforistichno zgošchenostjo izreka ostro etichno (samo)kritichnost na kontekstualno (testament kot tekst v kontekstu) avtentichni sledi Njegosheve *Luche mikrokozma*, lirsko-filozofske refleksije o vechni vojni med svetlobo in temo v chloveku.

(Izbor, prevod in opomba Ivo Antich)

Herbert Kubner

PESMI IZ CIKLA
SWING MEN AND WOMEN

Avtor opisuje v tekstih *Swing Men and Women* znane izvajalce jazzovske glasbe iz obdobja swinga, med drugimi Lesterja Younga, Roya Eldridgeja, Big Sit Catlett in Billija Holidaya, a tudi danes pozabljene umetnike, na primer Lil Hardin Armstrong in Jacka McVeo. Ukvarja se z glasbo avstrijskih in nemških židovskih glasbenikov, med katerimi so se nekateri lahko reshili v Ameriko, medtem ko so druge umorili v nacističnih taboriščih.

Zhivljenje jazzovskih glasbenikov v Združenih državah v tridesetih letih prejšnjega stoletja ni bilo rožnato. Revščina, rasistična nasprotovanja in omejitve so spadale k vsakdanu teh umetnikov. Mnogi pionirji jazza niso nikoli zares uspeli. Ves čas na poti od nastopa do nastopa, so spali v cenениh hotelih in za majhen honorar igrali v zakajenih klubih. Toda njihova zapuščina še vedno bogati glasbeno življenje.

igrati jazz
poslušati jazz
pomeni
se veseliti
in deliti veselje z drugimi.

vedeti morash
kam si usmerjen
in vzeti si morash chas
da pridesh kamor zhelish.

tehnika je sredstvo
ni cilj.

chim bolj si uchljiv
tem manj ti bo znanje
zaprlo pot.

resnichna velichina je v enostavnosti
ni v kompleksnosti.

umetnost lahko nastane iz jeze,
vendar ni umetnosti brez ljubezni.

Poton New Orleansa

V New Orleansu
se je zachelo vse
z Louisom
in drugimi
pionirji jazza.

Ja, sposhtovane gospe in cenjeni gospodje,
rojstni kraj jazza
je postal nova Atlantida.

Ko se je zachel
poton,
krmar ni bolshchal
v praznino
kot zhe enkrat prej
v stiski –
ne, je spal.

Njegovo zadnje navodilo se je glasilo
»Prosim ne motiti«.
Niso ga motili.

Drugi mozh
»je gledal televizijo kot vsakdo«
in ni naredil nich.

Lady iz Juzhnih drzhav
je shla nakupovat chevlje
na Peto Avenijo
in je prezhivela vecher
ob broadwayskem muzikalu.
Tam so jo izzhvizhgali.

Ja, sposhtovane gospe in cenjeni gospodje,
denar za popravilo jezov
je odtekel na tuja obrezhja
v neki objestni vojni.

In ko so se
blagajne dezhele
vedno bolj praznile,
so se polnile
blagajne trgovcev z orozhjem.

Mozh na vrhu –
s svojim pobožnjakarstvom
in mlatenjem prazne slame –
je samo prikrival
nechiste posle
drugega mozha.

Prestal je shtiri srchne napade,
ampak she vedno
to pozhelenje po denarju in mochi
celo s smrtjo pred ochmi.

Medtem je
»mozh s cestex«
izgubil she cesto.
Ker se je spremenila v reko.

Jezovi so popustili
in New Orleans
je zalila voda.

Voda je odtekla.
Toda New Orleans,
kot je bil nekoč,
je postal legenda.
Nova Atlantida.

Lester za reshetkami

Jo Jones in Lester Young
sta ignorirala poziv k vojashkemu naboru
in enostavno igrala naprej!
Toda septembra 1944
ju je zasachila FBI
v L.A., v Plantation Cafe,
kjer sta nastopala s Count Basiejem,
in jima izrochila povelje
vpoklica v vojsko.

Fort Gorgon v Georgiji
je bil Lesterjevo
naslednje bivalishche.

Lesterju je bilo prirojeno
igrati na saksofon in klarinet.
Kot nihche pred njim
in nihche za njim.
Ni bil primeren
za vojaka.

Prvo, kar je vojska
naredila zanj, je bilo
»zapreti«.
V njegovi krvi
so namrech odkrili alkohol.

Ko so ga izpustili,
mu niso dovolili
sodelovanja v vojashki godbi.

Ne, najvechji tenorski saksofonist
vseh chasov
ni bil »dovolj dober«,
da bi igral v godbi
vojske strica Sama.

Aristokrat jazza

Ne pripovedujem vam
o Countu ali Duku,
temvech o skladatelju
Ferdinandu Rudolfu von Groféju,
znanem tudi po imenu Ferde Grofé,
ki spada v prvo vrsto osebnosti iz zgodovine jazza.

Ferde se je rodil
leta 1892 v Santa Monici
avstrijskim starshem.

S shtirinajstimi leti
je zbezhhal od doma
in kljub svojemu aristokratskemu poreklu
na Severu igral
v saloonih in plesnih dvoranah.

Leta 1914
je igral na violino
v San Franciscu

za big band Arta Hickmana.
Bil je prvi kreativni oblikovalec jazza,
zato je prishel k dobremu »Kingu Paulu«,
kjer je skrbel za spored in igral na klavir.

V letu 1924 je orkestriral *Rapsodijo in blue*
za Georgea Gershwina,
ki je imel drugod delo.

Rapsodijo je na praizvedbi
dirigiral Paul Whiteman,
George pa je igral na klavir.

Ta prva izvedba,
ki so jo k sreči posneli na ploščo,
je bila hitrejša in bolj humoristična
kot kasnejše.

Ima to kaj opraviti
s Ferdom Groféjem?

George je bil Orson Welles glasbe.
Kot kak zhongler
se je bavil s popevkami,
muzikali, filmsko glasbo,
koncerti in eno opero,
toda v nasprotju z Wellesom
ni popustil po prvi umetnini,
temveč je ostal uspešen
vse do svojega zgodnjega konca.

Ferde Grofé
je bil prav tako tak vsestranski zhongler,
vendar je zhongliral do zrele starosti
pri osemdesetih letih.

George in Ferde
sta imela še nekaj skupnega:
njuni starši so bili priseljenci.
Toda glasba njihovih sinov je bila ameriška.

Je kako glasbeno delo
lahko sploh bolj ameriško
od Groféjeve *Grand Canyon Suite*?

Fritz in banane

To pesem si gotovo
slisal zhe stokrat:
in ravno banane.
Si dvajseta leta
lahko sploh predstavljash
brez banan?

Spadata skupaj
kot jazz in kratka frizura.

Frank Silver je napisal glasbo
in Irving Cohn besedilo.
Nemshka razlichica
je bila izpod peresa
avstrijskega vsestranskega talenta,
ki je bil tako dunajski,
da tako dunajski sploh ne moresh biti.

Fritz Löhner – Beda
ni imel nikoli tezhav z besedili.
Banane je stresel leta 1924
kar iz rokava.
Napisal je tudi libreto
za Leharjevo *Dezhelo smehljaja*.

Fritz je bil dobrosrchen
in ni mogel verjeti,
da se bo vse tako razvijalo,
kot se je,
ko je Avstrija leta 1938 postala
Vzhodna marka.

Kakorkoli zhe, povsod koder je hodil,
je slisal, kako pojejo ali zhlobudrajo
njegova besedila k popevkam.

Toda Fritz ni pravilno
ocenil polozhaja.
Zhe s prvim transportom
je prishel v Dachau.

Ko so ga prestavili v Buchenwald,
je nadaljeval svojo kariero
za bodecho zhico.

Skupaj s Hermannom Leopoldijem
je napisal *Buchenwaldsko pesem*.

Ta pesem je nastala
na ukaz taborishchnega komandanta
in so jo zaporniki peli
pri suzhenjskem delu.

Leopoldijeva družina in prijatelji
so Leopoldija »odkupili iz taborishcha«,
da je lahko odshel v New York,
kjer je pel in igral svoje pesmi
po emigrantskih kavarnah.

Fritz pa je ostal, kjer je bil,
ne da bi izgubil upanje.
Mislil je, da se bo zanj zavzel
njegov prijatelj in stanovski tovarish
Franz Lehar.

Dezhela smehljaja je doživela
slavnostno izvedbo v dunajski Drzhavni operi,
ko so v aprilu 1940
pochastili Leharjevo sedemdesetletnico.
Fritz pa je chakal.

Leharja so slavili,
medtem ko je njegov libretist
manjkal na plakatih in programu.

Fritz je zaman chakal
v Buchenwaldu.

Pozneje so ga prestavili –
v Auschwitz.
Ko je prispel tja z vlakom,
je zaslišal svojo pesem
Oh, donna Clara.

Taborishchni orkester
je igral ta melanholichni tango,
s katerim so novim prishlekom
»izrazili dobrodoshlico«.

Donna Clara je postala
»spremljevalna melodija« Auschwitza.

Pesmi Fritza Bede
so avtorju sledile
na vsakem koraku.

Decembra 1942
pa je bila *Donna Clara*
njegova poslovilna pesem.

Biografska informacija je prevzeta iz knjige *Kein Land des Lächelns – Fritz Löhner – Beda 1883 - 1942* (Nikakršna dezhela smehljaja – Fritz Löhner – Beda 1883 - 1942) avtorjev Barbare Denscher in Helmuta Peschine, Residenz Verlag, Salzburg, 2002.

Prvi pevci in glasbeniki

Ptichi so bili prvi pevci
in glasbeniki.
S svojimi napevi
so napovedovali pomlad,
ko ljudi, ki bi jim lahko prisluhnili,
sploh še ni bilo.

Njihova glasba
je prehitela chlovekove pesmi
za milijone let.

Ptichi so podporniki
vsakogar,
ki poje ali igra na glasbilo.
Popolnoma vseeno je,
ali je to ljudska glasba ali pop,
klasika ali jazz.

Kako bi lahko chlovek
ustvaril glasbo,
ne da bi jim prisluhnil –
in kakshen bi bil ta svet
brez njihovega koncerta?

Prav je, da se
najpomembnejshi jazzovski klub
imenuje *Birdland*.

Ja, saj vem,
ime mu je dal Charley Parker,
ki so mu pravili Bird,
kar je skrajshevalnica za Yardbird.
Dvorishche, na katero so pri tem pomislili,
je bilo zhal dvorishche v jetnishnici.

Bird se je znashel med zaporniki,
ker je imel smolo,
da so ga zasachili z mamili.

Ptichi so simboli svobode –
niso znanilci jech in ujetnishtva.
Ker ne znajo le peti,
temvech tudi leteti.

Njihove pesmi
so pesmi svobode.
In chlovek,
ta »krona stvarstva«,
naredi take pevce
za svoje ujetnike,
zapre jih v kletke,
da lahko njihovim pesmim
prisluhne tudi doma.

To pove zelo veliko
o svetu,
v katerem zhivimo,
in o najrazvitejšem bitju,
ki prebiva na Zemlji.

Neka avstrijska umetnica
je pozhela mednarodno slavo,
ker je ustvarila umetnino
s pomocjo ptichev.

Da bi udushila njihovo
prhutanje s krili,
jih je omamila
in zatem zalila z voskom.
Rezultat so potem razstavili
kot »umetnishki objekt«
in je prishel v zgodovino.

Na ta način
se ptichem zahvaljujemo
za njihovo petje.

Lepota je
trn v očeh tistih,
ki ljubijo grdo,
zato jo morajo unichiti.

Lepe glasove izpodrezati,
da onemijo,
je bistveni del
unichevanja.

In vrh ironije:
to umetnico so izbrali,
da bi ustvarila
antifashistični spomenik.

Seveda je mučenje
in ubijanje ptičev
»pravilna« pot
za obujanje spomina na tiste ljudi,
ki so jih muchili in ubijali.

Včasih se sramujem,
da sem chlovek.

Vera

Jazz je vera,
toda »prijetna« vera.

Verniki se ne družijo v molitvi,
temveč skupno igrajo na glasbila.

Obstajajo
celo različne glasbene sekte
in fanatizem.
Vendar se ta ne razodeva z nasiljem,
temveč s sredstvi glasbe.

Prijateljstvo

Che muzicirajo prijatelji,
potem zveni najbolje.
Tudi med prijatelji
lahko obstaja tekmovanje,
vendar vodijo prepiri
k slabi glasbi.

Vstop v skupino
pomeni
pridobiti prijatelje.

O AVTORJU

Avstrijsko-ameriški pesnik, novelist, dramatik in prevajalec Herbert Kuhner se je rodil leta 1935 na Dunaju, toda kot Zhid je moral zhe v zgodnem otroštvu leta 1938 s svojo materjo, glasbenico in pedagoginjo, pobegniti v Združene države Amerike. Odrashchal je v New Yorku. Obiskoval je The Lawrenceville School in Columbia University. Leta 1963 se je vrnil v Avstrijo.

Zhe v Ameriki se je literarno udejeval. Je avtor pretežno kratke, lapidarne, ironične in kritične proze, dramatike in poezije. Sodeloval je pri različnih literarnih revijah in pri založbi Funk and Wagnalls v New Yorku leta 1968 izdal roman *Nixe*. V Avstriji je nadaljeval z literarnim delom – pretežno v angleščini. Objavil je vech dramskih del, novel in pesmi, na veliko pa se je ukvarjal tudi s prevajanjem, med drugim je izdal vech antologij avstrijskega pesništva v angleških prevodih. Pozornost so vzbudili njegovi spomini, ki so izšli leta 1988 v nemščini pod naslovom *Der Anschluss* (Izključitev). Z velikim veseljem je predstavil v angleščino tudi sštevilne slovenske pesnice in pesnike, she posebej pa se je posvetil prevajanju slovenskega manjšinskega pesništva na Koroshkem (antologija *Carinthian Slovenian Poetry*, 1984) in hrvaškega na Gradishchanskem (antologija *Hawks and Nightingales*, 1983). V posebni trijezichni knjigi, ki je izšla leta 1985 pri celovški Mohorjevi založbi pod naslovom *Kaj je povedala noch – Was die Nacht erzählt – What Night Reveals*, je objavil angleške prevode pesmi Milene Merlak in Leva Detele. Svoje prevode pesmi obeh avtorjev je poleg tega objavil v različnih revijah v Združenih državah Amerike, v Kanadi, Veliki Britaniji, Avstraliji in Indiji. Sedaj pripravlja novi knjigi s prevodi njihovih literarnih tekstov v angleščino, prav tako pa namerava izdati tudi antologijo slovenskega pesništva v angleških prevodih.

Poleg tega se kontinuirano ukvarja z glasbo. Na Dunaju igra na tolkala in ob glasbeni spremljavi recitira pesmi v posebni jazzovski skupini, ki je priredila zhe vech koncertov. Zato ne preseneča, da je o jazzu napisal niz avtentičnih pesmi, ki jih v prichujochem izboru ponujamo tudi slovenskim bralcem.

Prevod iz nemščine, uvodna opomba in zapis o avtorju Lev Detela

Enzo Santese

POSLUSHAM TE

POSLUSHAM TE

Poslusham te
v tem utripanju chasa,
svetlobna znamenja v barvah stvari,
posejanih po vsakdanjih poteh.
Droben pesek in rdeča prst,
steze, vklesane v grobo in zhe
davno obdelana polja,
puhti občutje hladne nochi,
vse prezeble od severnega vetra.

Poslusham te
v shelestenju vej,
she vedno okrashenih z zhivim listjem,
voda se izteka med muchno kamenje,
ki se she spominja ostre zadržanosti.
Galeb nizko leta in izbrska
prijetna presenečenja na tekochi povrshini.
Razprostrte peruti pred razgibanim zrcalom,
kjer odsevajo shtevilne podobe in se nato razgubijo.

Poslusham te
v dihu rozhe, ki jo zasope krozhenje
chebel, te pa tekmujejo za nektarsko nagrado,
ki naj bo slajsha od narejenega medu.
Sonce napade telo stvari,
ugaslo dusho stoletnega bitja.
Gnezdo prekipeva od novih gostov
in spoji chivkanje z zgovornimi
premolki v silovito glasbo.

Poslusham te,
govorish mi, me gledash, mislish name,
pa vendar te vidim izgubljenega v veri,
ki omahuje v pobesnelosti chasov.

PROTI MODRINI

Obdana s temnimi lasmi
kot kozmichna noch,
razvneta od pogostnih
skrivnostnih koprnenj,
z globokim pogledom,
zazrtim v obzorja zhive sreche
na balkonu, ki terja nenehno
bozhanje po bleshchechi kozhi,
ki govori o prividih
zlatih sipin, razzhrtih
od sunkov nestalnega vetra.

OSEBNE MITOLOGIJE

Ikone družin, zapisanih prihodnosti,
zgodbe o dejanjih, izvršenih izven chasa,
odmevi zvenenj in odsevi chustev
v liju zgoshchene in polne chutnosti.
Oglasha se ubranost ohlajenih sag,
brez topline trdnih verovanj.
Rahlo pihlja veter
daljne zamaknjenosti,
v blizhini koch ujete v pasti
v sedanjo razsezhnost.
Oplazeni robovi lenobe,
eksploDIRA meshanica zadržhanega
besa v steklenichki dobrega
in atom ljubezni odleti
proti sideralnim daljavam,
v mnozhicah zvezdnih utrinkov
v razzharjeni svetlobi,
ki prizhigajo
oglushujocho nochno temo,
zhe v stiku z radialnimi
sonchnimi uchinki.

JADRA

Krpice beline
na modrem prostranstvu
nasproti komaj rojenemu soncu,
v svetlobni lupini,

ki trosi utripe
vitalnosti na gladki morski
površini, vabljivi
kot dekliska kozha, ki hlepi
po bozhanju brez konca in kraja.
Grejo in ishchejo shirna obzorja,
ki odmevajo po ljubezni,
s prisluhi razumnosti.

Z ZVEZDAMI

Baročna domishljija vdela
drobce veselja
v sinje oko vznesenih zhensk
sredi chutnega dejanja, izdelanih
od tishine prostrane planote,
obsijane od sonca
v razgretim obdobju hrepenenja.
Zviti pergament
vsebuje usodo,
napisano za shalo
s chrnilom, temnim
kot kozmichna noch,
ki zmore prizhgati orbito
repatih zvezd,
ki so se otresele pravil tezhnosti.
V daljavi
se dushno obzorje izgublja
v prostranstvu rimske ceste,
povechane od sanjske resnichnosti,
luchi in sence se lovijo
v nachrtu valovanja
davnega chasa,
ki je odprt vzgibom strasti
v nebeshki alkovi.

PODSTRESHJE

Plesen vdira v srca,
ki so dovzetna za prevzem spominov
iz kovchkov, napolnjenih z zorno mladostjo,
z igrami, zvoki in dishavami,
ki zadehtijo iz kupov stvari,

ki smo jih lahkotno doživeli
in nanje tudi za dolgo pozabili.
Vrachajo se obrazi in smehljaji,
besede in očitki,
zmrdovanja in namigi
in postanejo nekakšen okvir nashih
nekdanjih dushevskih dogodivshchin.
V gosti temi tabernakljev,
ki so bili nedostopni za navado,
ljubezen posije v
to bajko, ki postane
spet resnichnost.
Prah spiham z ure,
ki ponovno zachne techi
in tiktaka na chisto
nenavaden nachin.

AUSCHWITZ, OB ENIH

Gore chevlejev
na poti
neskonchnih simbolov,
ki govorijo o zhivljenju,
jeza, zaprta v vitrinah,
nabito polnih s podlo zgodovino,
moshki in zhenske,
stvari, odvrzhene v kanto
blazne domishljavosti.
Chrtasta oblachila, da poudarijo
mrshavost suhish teles
v oslabelih dushah,
lesene stavbe, oster mraz,
in barbarstvo ugasne
chrno nebo v pomanjkanju sonca,
le toliko svetlobe kot za nagrobno luchko,
medtem ko psi brskajo vsi srechni,
da niso ljudje.

DNEVNI GLASOVI

Negiben zrak
v popoldanskem bleshchanju,
mesto se lushchi

v spreminjaste pike
vzdolzh ulic, razbeljenih
od same goste hoje.
Shushljanje glasov
in vrvenje znamenj
v vsakdanjem koncertu,
trud in strast
lepo tekmujeta,
v prsih pa
utrip tesnobe
ob somraku,
ki pozhivlja.
Na vecher se umiri
vrtinec hrupa,
trenutek miru,
mil in kratkotrajen
v prichakovanju norosti
charobne nochi.

SLED

Mesto se prebuja,
omamljeno od nochi
silnih kresov,
po ulicah teka
gibljava sled
posebnega rojstnega dne.
Tishina, ki jo prekinjajo
premikajoche se machje shape,
s streh se cedi
na prazne plochnike
obchutje joka,
otozhnost odhoda,
v znamenju praznine
odmeva glas
skrivnostne osamljenosti.

AKROBATI IN VRVOHODCI

V velikem cirkusu pozhelenja
sproshcheno rojijo misli
na srchni progi in po tiru fantazije,
oroshene od sreche zgovornosti.

Vesele piruete in skoki radosti
govorijo srcem,
ki se tesno povzpenjajo
k prepovedanim ciljem,
po umirjeni presoji,
da potihoma prepevajo,
v nevsiljivi logiki
tihega petja,
izrazhenega iz razposajenih ust
violin, ki cvilijo v ozadju.
Praznik srca se nadaljuje,
plesanje, objemanje, bozhanje
povezujejo chute srechanja
v liturgiji privrženosti,
zapravljeni v navadah
ljubezenskega koledarja.

PRAH

Prah spominov
na obzorju
krajin, obsijanih
od zhgochih zvez, ki
staplajo prijateljska jedra
in tekmovalne zamere,
ki so se nakopichile,
da ponovno spregovorijo
o smislu nemirne
vitalnosti dushe.

O AVTORJU

Italijanski pisatelj, pesnik in umetnostni kritik **Enzo Santese** se je rodil leta 1946 v Trstu, kjer zhivi, dela pa v Pordenonu. Organizator odmevnih kulturnih pobud za uveljavitev del na literarnem, gledalishkem in likovnoumetnostnem področju. Avtor shtevilnih radijskih in televizijskih oddaj. Pishe tudi gledalishke igre. Je chlan italijanske sekcije Mednarodnega združenja umetnostnih kritikov (A.I.C.A). Sodeluje na kulturnih straneh pri vech italijanskih dnevnikih in revijah. Ureja internetno revijo o umetnosti in kulturi *Check Point*. Doslej je objavil enajst pesnishkih zbirk, in sicer: *Diapason* (Diapazon), 1976; *Cromie Lente* (Pochasni barvni toni), 1982; *Sentieri di sommaco* (Steze z rujem), 1990; *Velature emotive* (Chustvena zastiranje), 1992; *Piani di volo* (Nachrti o poletih), 1996; *Chicca ascolta* (Chicca, poslushaj), 1999; *Meridiani capovolti* (Preobrnjeni meridiani), 2001; *Verdeacqua – versi in trasparenza* (Vodnozeleni – stihi proti luchi), 2003; *Orizzonti rivelati* (Razkrita obzorja), 2004, in *Cenni e silenzi nei ritmi della poesia* (Na/migi in molchanja v ritmih poezije), 2007.

Prevod iz italijanshchine in zapis o avtorju Jolka Milich

Andrej Lutman

ZAPISOVANJE

(spis o zapisu)

Pesem se poje v stihih, pripoved pripoveduje v stavkih, oboje ima izraz ali ga pa nima. Samovshechnost meni, da se lahko do določene mere vpliva na tovrstno izbiro s preprichanjem, da je pravzaprav vseeno, v kakshni in kateri obliki se pojavijo sile in vzgibi, ki preকাশajo izdelek kot tak. Trud je le v prepustitvi v skoraj razpustitev do pojava prikaza chesar koli zhe. Sledi postopek ukrotitve in nato zajahanje, obvladovanje, nadzor, kar je popolnoma obrtnishki del v smislu veshchine mojstrenja v izdelku. Sledi razpust; pravzaprav najpomembnejshi del.

Samosprashivanje o občutku, da se prav zares in prav nikoli ne da prav za res izvedeti, izvedeti za res natanchno mejo med postavkami: vsebina, oblika, izraz. Morda je samo sprashivanje o tem jalovo v svoji zasnovi. Izreka se o poseganju v oboje: v splošno in osebno. Poseganje obojega v oboje, pa she kam drugam in she kaj gre zraven ... morda gmota, prezha, prisotnost ... bolj kot jedro ali prostranost.

Ustvarjanje je raztapljanje jaza in polnitev sebe z različnim, tujim. Le z zmanjševanjem lastnega in sebichnosti je mozhen stik z drugachnim. Da ni prevladujoch vzorec tisti o ponavljanju in iskanje resnic v predstavi o ponavljanjih. Skritejšhi del ustvarjanja je v postopku plemenitenja, ko se izvrshuje pretakanje določenega posrednika kot nosilca podatkov, ko se prichne uk kar sproti, ko igra preraste igracho ali igralo, ko izdelek postane umetelen predmet kakrshnegakoli zhe izraza. In merila za chudenje, ki je najpristnejshi stik z vshechnim in tudi lepim, so skrajno osebna in zasebna. Taka so tudi za ustvarjanje, pa se tu morda prekrivata: sploh kakrshnakoli merila so nujna chasovna okostenitev, nujna za obstoj zavedanja trajanja, kar pa je zhe povechanje delezha sebichnosti v zaziranju sveta. In je pomembneje, da se chuti, kot da se chudi. Chutenje presega chudenje s chudezhi občutenja in obchudovanja na nachin, ki je onkraj določljivega, prek vseh meril, tudi mer. Chutenje je edini pogoj za stvaritve onkraj chasa, onkraj zaznamovanega z merili zgodovine, onkraj umeshchanja v mere obdobj ali umetnishkih smeri. Glede chudenja pa: vse je vredno chudenja, saj je vse skrajno chudno. Nahajanje na mestu, v zastoju, ki traja od zacetka zavedanja tega. Z mesta ni stopnic, potrebno je skochiti: kam? V zavese izmislekov? Je eden od takih izmislekov, da vzamesh plevel za sveto zel kot vsako drugo rastlino in skladno s tem tudi z njo ravnash, kar pa tudi lahko pomeni, da se ukvarjash z ostanki, z obrobnim. Glavnina je določena, obrobje prepushcheno vsemu navkljub. Vzhichenje je preusmerjeno na podrobnosti, na dele, ki tezhijo po celoti.

Razprostrti se nad nebo in po prsti razpustiti svoje sledi chudenja: stihi – vrezi v zavest. Lava hiti v nebes kot telo ihti v hropu rajca. Je razvrat in je opitost, razuzdanost je znamenje ustroja. Razprtje skliche zaznavo sil, ki poosebljajo smeri ustvarjanja v razgonu in sebisledechem odprtju do tujine, do zgodb in pesmi o večnosti. Morda je le s hvalnico mogoče izreči kaj o zarotitvi s telesom, o urekanju slasti, in morda je le z obzorje omejujochimi podobami mogoče peti o otokih in plivkanju morske pene. Prispodobe dobe svoje kite in meso in snovnost videnja. So otoki zbranosti na razpršenih migetanjih okolja. In sveta dvojina. Spol v spolu.

Zacheti in skonchati istochasno kot naklepna domena, kot v srzhi zhelje sprozhena lovka po dosegljivem vechnem. Torej meriti chas z zlogi, dojemati zloge kot chast vesti, kot dolzhnost do porazprtja v trajanje nujnega pogoja za dogajanje jezika, besedenja, pesnjenja. Odprtje je dejstvo, ki zapira, ki nudi izkushnjo o vhodu in izhodu, okus po izkushnji v sebi in vzkipevanje navzven s kitami stihov, z razpisavanjem. V točki, ki je dom in nabreklost istega, je zacheta mrežha, ki omrežhi vse, ki se po njej ne sprehajajo. V valovanjih in ponavljanjih brste chrte, ki jih ni mogoče prechrtati, saj shteje le združhitev, združhba dvojine v tishino in glas, ko se vidi vate ob kapljanju pesmi za obzornico.

Namen semena je sadezh, je pesem. Ko sezhash za pesmimi, si na presechishchu sence, odmeva in ogledala, si si nagovor, saj je zbor stihov shepet in topot zvokov z robovi za dvig in sestop. Za molk. In obilje svetlob. Brez senc in odmevov. Postanesh pesem, sadezh, ki poje, postanesh si pesem, ki tke tishino. Tichish v zretju lastnega, ko tishchish vase in zase za vse. Si si posmeh, da smesh deliti zvezdne napeve, sledi za izbris v nov ris, in v točki, ki je najdlje od krizhishcha, se najdash: specha snov chiste hotnje po zvoku v znaku. Rodish se v pesem, da zamre odmev nate, se skrizhash v krog, zaokrozhash spomin nase, se gresh mimobezhnico, posadish vishino za spust v jezichno tkivo, kolobarish v vibi, da si si prispodoba pohote v pohodu chrk in krchev, si chishcha za zapoved po vztrajanju v petju. Drzhi namen, drzhi rezha. Slishish glas lastnega v zapiku za obsorej, za sla v neki chas, za glas izza sap, tekoch v nekoch, z zamahi v zdaj, da puste nekday zadaj, v vis leteche, s pesmijo navzven strmeche.

Pesem poje in se poje, pripoved pripoveduje in se pripoveduje, igra igra in se igra, spis pishe in se pishe. Spis je zapis misli, igra je zapis besedne igre in prostora, pripoved je osebna zgodovina, pesem je. Mar je pesem o spisu kot spis o pesmi? In tisto vazhnejshe: kaj naredi prvi stih, prvo misel, na kaj se nanasha, kam vodi? Misel in stih, govor in stavek. Ko gre misel v govor, je igra, ko gre misel v zapis, je spis, ko v stavek, je pripoved, ko v stih, je pesem.

Prisotnost glasu v izrazhanju in izrazu je predvsem dodeljena igri, pa v nizu dalje v pesmi, pripovedi, spisu. Glasu pripada slika, podoba, ki ni le znak. Znak je zapis, podoba pa gre z mislimi, z medmeti, z izumi, s sli uma. Podoba gre v like in slike,

znak gre v chrte in chrke. Kaj dejansko je misel in kaj podoba? Sta eno, pa um opravi prvo delitev na dvoje in nato gre v nadaljnje delitve ter vnovichno povezovanje v miselne vzorce ali v kaj primerljivega z zhe znanim, ustaljenim. Pa je res um tisti, ki to pochne? Je razum del uma? V glasu ni razuma, v naglashenem ga je zhe vech, v razglashenem najvech, saj se ishche, razum ishche opore v mislih, ki mislijo praznine, nastale z razglashenostjo. Razglashenost kot osnova skladnega, mere in razmerij, ki narede izraz umetnishkega, umetelnega in umetnega za sprejemljivo tako glede na sploshne predstave o lepem, kot tudi glede na delezhe she zastrtega, na neki nachin novega. Mere dajo shtevila za razmerja. Shtevilo je znak, ki se tudi chrkuje. In znak za glas se lahko oshtevilchi, v chrko shtevilo zatiska. In mere v razmerjih so posledica dolochenih sklopov chrk, besed in rekov, ki govore tudi s shtevili, kar pa je seveda osnova razmerij.

In zlogi in naglashanje in kitice in rimanje in povedi in stavki in pripovedi in odstavki in govori in pogovori in pregovori in samogovori in zapisi in spisi in zapiski o in ob in na. Kako izrazno. Zapis z mero v chasu. Glas v oshtevilcheni chrki. Zvok, upodobljen s chrto, chrko v meri. Shtevilo, izrazheno skozi chrko v izgovor. Zapis kot mera za chas. Mera kot zapis chasa. Chas kot merilo za razmerja, za dolzhino izpisov, izgovorov, izpetij, izpovedi.

Glas, znak, vrednost. Duh, spushchen na otip, v luchek, ki je del luchu; in je duh v luchku, luchek je v slini, slina v besedi, beseda v mislih, misel v duhu.

Je stih za pesem, je. In besedilo, ki ochara. In je zgodba za pripoved, ki zavede zavest, in prostor za igro, za osnovo pochetja, za spochetje pojavov, ki jih zapis odmisli, ko spishe razmerja. Vzhig pesmi, predochenje v igro, opis v povedi, spis razlaga v izdelek, ki odtuji.

Je molk, so molji v prostoru, v mraku, ob oljnatem chasu. Odtujitev lastnih najboljših delcev, izpisov igre, je brisanje preteklega, je opevanje sedanjega in naznaka prihodnjega. In kaj je najmanjshe, tisto, ki komaj she je, tisto, ki se najbolj priblizha nichu? Najmanjsi delec, ki pa ni osnova za dodelave k celoti: celota v najmanjskem! Je to tista bit, ki je bitje, ki je utripanje, ki je zharenje, stalno, ko so krogi na vodi minljivi v igri ponavljanja.

V igri s pomeni, v igri z razporedom chrt in glasov in telesa in prostora in odmeva in senc in niti v zgodbi in izrazi v izpisih, v izgovorih, v gibih in slikah. Igra na drugachne in drugotne pomene je igra, ki to ni, saj je igrivost, ki ji je osnovna lastnost, dolochena z resnobo smrti, kar pa ni razlog za smrtno resnost, le razlog vech za doslednejsho igro, ki je vedno zadnje dejanje pred razteleshenjem. Ga ni izgovora. Igrachkanje je le eden od izrazov mozhnega, a malo verjetnega.

Petje v prostoru je izraz zrenja v medprostore, v rove vsakdana, gibanje na zvok vnasha v gibe nihanje zraka na drobno, prebiranje in pripovedovanje netita prisluhe na razglas prikovanih ushes za pripetljaje in dogodivshchine, za zaplete in

prigode, za razplete in dogodke, ki goste s presenečenji in ustvarjanjem izrazne napetosti.

Ostro izrazhen pogled na svet, nazor o odvečnosti nadzora in izraz brez mashil, ko pa je sam izraz mashilo, nadomestek za resnico. Ugotovitve in modrosti so lahko osnova stvaritve: prvi stih, prva postavitev, osnova zgodbe, zagovor trditve. Pretakanje med modrostmi in njihovimi izrazi je pretakanje, ki teče pod temelji in se stochi chez vrhove. Sprehajanje skozi trden niz prostorov, prizorov v času, je le eden od načinov prehajanja skozi množico možnih izrazov. Gre za listanje med liki, med stranmi, med lisami, med nizi, med stihi in med zgodbami. Ne gre toliko za branje med vrsticami, kot pa za razbiranje nechesa, kar je le sled pomena v običajnem smislu. A ne gre za to, da bi tista sled nudila pomene, ki to niso. So pomeni, tisto nekaj pomeni. Ni pa še zrel način razbiranja in dojetja tistega pomena, kar pa ni čisto brez pomena, če pa zhe tisto je in nudi. Sprehajanje med pomeni in njihovimi nasledki je sprehajanje iz domishljije v domiselnost. A to ni prehod iz zmede v red, ampak sprehod na mestu, na premik v drugačno nizanje pomenskih skupin, ki ponazarjajo umski in umen način sprejemanja izraza sveta. In zamolchano v vsakršnem izrazu, v vsakršni besedni smeri. Zamolchano kot zibelka za bralstvo, poslushalstvo ...

Predvsem zaradi skladnje pisave so lahko prekinjeni opisi stanj in pogleda na določen časovni tok dogodkov, v katerega so združene izkushnje daljšega obdobja in vsi načini zapisa, ki so na razpolago. Prihaja do pojava, ko izraz samega sebe nadzoruje. Blagi odsevi neizrashenega, neizpetega, neigranega, nepovedanega, nespisanega, a ne neizigranega, saj se igra v vseh oblikah sebe in vsega, kar ji pritegne, nadaljuje. Privzeto je pridusheno vzdushje.

Na prizorishchu so vzorci, ki so bled odsev vzorov. Druzhbeni vzorci, v osnovi sluzhechi sobivanju in sozhitju sodelcev v zdruzhbi, so sprejeti pod določeno prisilo, saj o tem ne odloča vse, kar je v njih in z njimi zajeto ter na kar so naravnani, umerjeni. Vsiljeni vzorci poleg svojih določujochih uchinov sprozhajo tudi obrobne, vzporedne, izven nadzora, saj je vsiljena sila premochna za v naprej določeno gmoto, ki naj vzorec prejme. Tako preostanek sile najde svoj izraz v pojavih, ki si ne laste lastnosti vzorca, pač pa na drugachen način tezhe k vzoru, kakor pojavi, povzroчени z vzorcem. Vzor je tudi vzrok. In v upu je upor. Odpor do vzorcev je shiritev zora, je razplastitev pogleda, je predajanje prisluhom in prividom, prichutom. Prilagajanje in upiranje sta skorajda osnovni silnici, ki se silita s tokom, ki se slinita v jezik z njegovim besedishchem. Povest, sestavljena iz brezshetilnih povesti, stihi v shopu, cvetoberju, trditve v eni trditvi, izigrana igra.

Razum kot delchek chlovekove zmoznosti dojetanja, bolj tisto, kar urejuje vtise in dojetja. Zunanje podoji z vtisi. In z nasprotnim in s hrano, z mochjo, ki pa ni kar tako na razpolago. Vse, kar se lovi, je nasprotno, saj bezhi pred tem, da bi

komu podaljšalo življenje. Tudi chrke bezhe pred tem, da postanejo glasovi, in tudi glas bezhi pred tem, da bi padel v chrkovne zanke. Potreben je lov in potrebne so pasti. In ko je nasprotno ujeto, sledi pouzhitje, uzहितek ob sprejemanju plena kot takega, in petje hvalnice ulovu, njegovi smrti, petje pesmi o prehodu mochi v chrke. Vsako zakovanje trenutkov pospeshi pot k preminutju, saj se troshi, slabi stik s tistim, kar je nad chrkami, nad zapisi, nad izreko in petjem. Morda res le petje tja posega: petje na poti in pot v petju. Pesem kot izloček, stavki kot izpljuvki, igra kot izcedek, vpis kot zasip z zamiselnimi pomeni drugotnega.

Zadostiti pogoju za spominjanje pa tudi pogoju za spreminjanje, ki naj ima ves chas neko dolochujocho in hkrati zabrisno vlogo, je tezhashko opravilo s stalishcha nadzora toka misli, toka, ki naj gre v zapis, izgovor, izraz. Zvochen jezik. V svetu dejanskosti, resnichnosti, pravosti, tochnosti, jasnosti in natanchnosti je sprashevanje o sklepanju s predpostavkami vselej delujoche v smislu temeljnih postavk, ki se kot osnovne trditve kazhejo na zachetkih miselnih nizov in mnogokrat dobe svoje mesto v prvem stihu ali prvih dveh stihih, v prvem odstavku, skratka v tistem zachetnem delu jezikovne stvaritve, kjer se naredi, da bralstvo ali poslushalstvo onemi ter se pridruzhi nadaljnjim podobam in sploh predstavi. In temeljnim predpostavkam bivanja, zavedanja, zaznavanja. Bistva in dejstva niso skladna in raziskovanje dejstev ne pripelje do bistev. Koliko je razkoraka med bistvi in dejstvi?

Moch izkushnje in spomin v razrahljanih chasovnih nizih dolochata dojemanje razlike med vzornim in dejanskim, umevanje razkoraka, ki je dan kot dejstvo chasa, ki je bistven za nadaljevanje po poti doumevanja koraka in razkoraka, poti in krizhishcha in zaokrozhevanja. In osredinjenje v razsredishchenju. In razigrano prepevanje.

ROJSTNI DAN

Prababica Gardenija je praznovala svoj stosedemindvajseti rojstni dan. Svechano sem se oblekel, si pristrigel zalizke, uredil prichesko, pograbil nekaj steklenic vina in odhitel v njeno zakotno kolibo na robu mesta.

"Sem zhe mislila, da se noben hudich ne bo prkazu, porka madona!" me je prijazno pozdravila prababica in shkrtnila z zobmi.

"A ni blo she nobenga pred mano tuki?" nisem mogel verjeti. "Pa sej je ura zhe skor osem!"

"Sem rekla, da ni blo nobenga, pa che kshne besede she ne poznash – dechko s prechko," se je namuznila in se zagledala v mojo bucho, "poglej u slovar; jest nimam vech chasa razlagat takih neumnosti ... Stosedmindvejest let, poba!"

"Ja, razumem, babi Gardi, razumem," sem razumevajoche prikimal.

"Pa nehi zhe enkrat s temi ritoliznishkimi popachenkami! Jest sem tvoja prababica in hochem, da se me tko tut naslavla! Babi, babi ... FUJ!"

"Ma ne, bab... pardon, PRAbabi, nehote mi je ushlo, pa sem ..."

"A zdej me bosh pa she prekinju, smrkavc neotesan! She nisem konchala!"

"Ja, oprost, no, pra..."

"Ja che ti rechem, da she nisem konchala, mulc! Ti je ushlo?! Pol pa kr u Intershpar po plenice, pa konc zhura. Ura je zhe skor devet, dojenchki bi moral ob tem chasu zhe zdavni spat!"

"Ma, nisem mislu, da mi uhaja, prababi. Tok bi pa zhe lóhka vedla. Samo tako sem se izrazu ..."

"Sem se izrazu, sem se izrazu! Ma, lepo te prosm, nehi se mi zhe enkat zguvarjat, k mi gre na kuzlajne, k morm cele dneve poslushat vse zhivo samo kako se zguvarja ... Dobr, to sva zdej zmenena, ne?" me je ostro pogledala.

"Ja," sem rekel malce nepreprichljivo, bojech se, da beseda morda spet ne bo prava.

"Pa da se noush u hlache, sem ti tut rekla, ne?!" je ponovno bevsknila. "Torej?"

"Seveda ne!" sem odgovoril odlochno.

"Tako se govori!" je bila takoj bolj zadovoljna. "A s dec al baba? Pa ne razum me narobe, benti boga!" je hitela nadaljevati v isti sapi. "Tut che bi bil baba, bi isto velál, da se razumeva!"

"Jasno!" sem pihnil prenapeto.

"Ja, mater ti nedonosheno!" je siknila. "A se bosh zdej strinjou z vsem, kr bom rekla?"

She preden sem zajel sapo, da bi odgovoril, je nadaljevala kar sama: "Ja, ja, no dobr, sej razumem, sej mi ni treba zdej vse razlagat, kukr da ne znam shtet do dva. Ena, dva. Evo, vidsh, d she vedno znam. Raj mi zhe enkat povej, kaj si mi prnesu. Stojish tukile k shtopar sred gmajne, zavijash z ochmi, lovish sapo k asmatik na bab ... Kdo te je pa uchil manir? Pa kaj sprashujem ... K da ne vem, kashni troti so te vzgajal. Pa sem jim lepo govorila: Shtefa, tkole ne moresh delat z vnukom, pa me presneta babura ni nikol poslushala. Sej ta mala ni bla pa nch bolsh. Sm ji lepo govorila: porka madona, vnukinja, ja kva se pa gresh, kva pa mislsh narest iz utroka? Novoletno jelko? Pust, bom raj jest stvari u roke vzela, tri vojne sem dala skoz, pa she kshno bi, che moj Franc ne bi biu tok cágou, da mi zhe pr sendstih zachne jokat, da zdej je pa prshou cajt, da se midva mal ustaliva; nch vech sem pa tja pu svetu, kukr da jih mava shele shesdst; da mu zdravje ne dovoljuje vech stresov. ZDRAVJE NE DOVOLJUJE VECH STRESOV?! Preklet kisovc, pa ja mu zdravje ni vech nch dovoljeval, k je pa cele dneve brau Kolodvorske novice, Razvlecheno Micko, pa kva jest vem kva she vse; pol me j pa zhegnou s tistimi prekletimi neumnostmi, k da ni kej bl pametnga na svet!"

"Ampak prababi," sem zastavil chisto resno, "se ti ne zdi, da se mogoche vseem mal precenjujesh?"

"Ja glej ga, cuzavchka! Glih so mu dobr dudo iz ust potegnl, odvezal slinchek, zdej pa on zhe vse ve! Sploh pa sem te vprashala, kaj si mi prnesu, pa bi se spodobl, NE?! –

da mi odgovorish na vprashanje, ne pa da si poskushash ispahnt mozhgane s postaulanjem nedonoshenih vprashanj!"

"No, res je tvoj rojstn dan, prababi."

"To vem zhe preklet doug let."

"Ja, ne bom ti razlagu, kaj sem ti prnesu, ampak ti bom kr dau, kar mam zate, ne?"

"No, pa naj bo enkrat neki po tvoje, da noush potem she ves teden tarnou, da ti ta mega stara ni pustila dihat, k si biu pr nej na obisku. No, a bo zhe kej al bosh kr stau k en liml tmle?"

Iz vlekel sem darilo in rekel: "Ja, prababi, vse najboljsh, ne!" Kushnil sem jo na zhubano lice in ji stisnil koshcheno roko.

"Joj, kakshna patetika! Da se nm sluchajno poscala od ganjenosti. Vse najboljsh! Kakshna izvirnost! A so te to tut u tistih modernih sholah nauchl? Dej, lepo te prosm, k bosh naslednjich prshou, prnes mi kshn prospekt od teh veleumnih shol, da se tut jest upishem. To pa res ne smem zamudit. Sigurno so to zadnji dosezhki komunikacijske znanosti, kaj?"

"Ee ..." sem zardel.

"O, kr nch mi ne govor," je nadaljevala sama, "sej vem, d j tko ... No, ampak vseen hvala, pravnukec. Pa poglejmo, kaj je notr."

Sedla je za mizo, do zdaj sva namrech ves chas stala, tudi jaz sem sédel in jo opazoval, kako si je darilo najprej ogledovala z vseh koncev, potem pa ga poskušala odpreti.

"Spet ena tvojih nuklearnih zashchit, a?" je nadaljevala v svojem znachilnem tonu, ko je ugotovila, da so vsi deli, kjer je bilo treba papir zlepiti, skrbno prelepljeni z Cetisovim lepilnim trakom.

Za trenutek je postala, kot da prichakuje, da ji bo morda res kdo odgovoril, potem pa pomenljivo pokimala, chesh, saj sem vedela, in pristavila: "No, sej sem vedla, d spet nuben nima pojma. Ampak nazaj k telm tvojem zavijanju. Pa si mi morda dostavu tut navodila za odpiranje al si mogoche hotu, da si prastarka polom vse nohte, po mozhnosti dobi zhulj in izkrvavi?!"

"Ma prababi, ta je pa tut zate mal prehuda, a?" sem se zasmel.

"A zdey se bo pa she rezhu, morile?" je siknila. "Seveda, brezchutnezh," je nadaljevala, "fant bi rad na širok odpru usta, pokazu svoje s plombami napounjene zobe, chesh: 'Dobr, vsi so pouni lukenj, ampak imam jih pa she! Kaj pa ti, protezarka stara?' ... Kr misl si, shirokoustnezh! Do pedesetga nisem mela ene same lukne! Pa se zdey rezh, che se moresh, staro ti mater u guzico!"

Zasmel sem se s stisnjenimi ustnicami.

"Kaj je pa zdey to? A si zhe vidu koga, d se tkole rezhi? K kshna nalishpana frajla, k se boji, da si bo izpahnila gobec! ... Pa kva se razburjam. Sej vem, otrok je otrok, pa ne ve, kaj dela. Da vidmo raj, kaj je tukile notr."

Odstranila je she nekaj selotejpa, zlozhila ovojni papir in ga spravila v predal poleg kuhinjskega pribora, potem pa se vprashujochih ochi zagledala vame. "Precej velka rech, ti boga, v takile shkatli, a? Al pa je to mogoche kshna nova fora zdeyshnga stoletja? Velka shkatla, notr pa ... posushen kurji drek al pa kshna podobna neumnost?" se je zarezhal.

Konchno je shkatlo le odprla, zadovoljno plosknila in izvlekla lesketajoche se darilo. "Starga ti ocheta in njegove preluknane kurbe, pravnukec, ampak – sej nerada rechem takole bedarijo – mogoche bo pa le she kej ratal iz tebe! Dej, da te she enkrat kushnm, bem ti vse v drevoredu!"

In me je kushnila, potem pa spet zaregljala: "Tochn tole sem si zhelela za rojstn dan, nej pokojen préshch Fredo koj iz groba rigne, che zdele lazhem!" In je za hip utihnila, kakor: no le puslushi, dete mlado, a bo Fredo rignu al ne ... In ko (seveda) ni, je zadovoljno podrsala z dlanmi in nadaljevala: "Evo, tih je k mish! Seveda, on zhe ve, kva je in kva ne! Torej, ne bosh verjeu, ampak odkar si biu nazadne tle, sem rihtala ta star motor, s kerim me je she moj Franc na Brezje trogou, in glih ucheri sem bla na ta prvi probni vozhni. Ti povem, je peu kot pred pedesetimi leti. Pa sem si rekla, che bi pa she chelado mela, bi se pa kr u mest zapelala, pol pa me nej ustav kshn smrkavc u uniformi, pa se nej shopir, che

hoche; s chelado na glav, voznishkim za modrcem, pa tip-top motorchkom me lohka sam na per pele! In evo, moj pravnukec mi prnese tochn to, kr sem si zhelela: chelado! Ja, res nerada rechem, ampak, bemti prednike tvoje ... hvala, sinko!"

Tudi jaz sem bil zadovoljen, ko sem videl, kako je navdushena.

"Ja prosm, prababi, ne," sem rekel in jo potrepljal po hrbtu.

"Ja, sam che me mislsh pa zdele fentat s tole tvojo lopatasto shapo, pol pa ne bi blo treba kupvt tele chelade, razen che se ti ni zalushtal po mojem motorju, pa si zdele kr na hitr skalkuliru, da chimprej se stegnem, prej bosh TI zarohneu mimo polcijske postaje in vabu mrhovinarje na pir!"

"Ma, prababi, sej vesh, da ..."

"Ma, sej vesh, da se zajebavam, porka madona, otrok, a morm tut to na glas razlagat al kva?! Pa ene flashe sem tut slishala ropotat, k si prshou. Kerga s pa prnesu, a?"

"Sm biu ravn prejsHEN teden na Primorskem ..." sem hitel odgovarjati.

"Ma otrok moj, a tep res nch ne gre u to tvojo kockasto glavo? Te nisem vprashala, KJE s biu, ampak KERGA s prnesu?"

"Ma, che bi si tvoji zgubani mozhgani vsake tok chasa prvoshl krajsho pavzo, bi zhe zdavni slishala, KERGA!" sem pihnil.

"Tako se govori, porka madona lucija zhafran!" je zadovoljno poskochila prababi Gardenija. "Konchn, d tut iz tvoje pipe mal nashe vode prkapla."

"Torej," sem ponosno zachel she enkrat od zachtetka, "ravn prejsHN tedn sem biu na Primorskem ... in sem prnesu dva pedesetlitraska soda refoshka, ti povem, da se tko kozarcou prime, d jih morsh trikrat z Vimom zdrgnt, che hochsh, da se she kdaj skoz vid!"

"To je beseda, orka madona, nej mi koj pokojn peteln Brdavs mozhgane izkluje, che ni res!" In je zhe odhitela do kredence s kozarci, izvlekla dva in ju postavila na mizo. "Zdej pa toch, bem ti devetnajsti julij, k so me izvlekl na ta svet, pa kr bo, bo!"

In sva nazdravila in she enkrat in she nekajkrat, dokler nisem proti jutru obnemogel omahnil na tla.

"Ja tale danashna mladina pa njihovo zhuriranje," sem jo medlo slishal mrmrati. "Kam smo prshli, Francé, a vidsh? Ko bi tele otroc vedl, kva se prav zhurirat, a, Francé? No ja, ampak chelado mi je pa le prnesu, zaspané!"

Nekako sem she dojel, da me je pokrila z odejo in rekla: "No, pa lahko noch, dete moje; sej vesh, da si klub vsemu moj najlubshi pravnukec ... Kurc, konc koncou, sej si tut edini, k me sploh pride kdaj pogledat." Potem pa je ugasila luch in odshla v kopalnico glancat svojo novo chelado, izdelano po skrbno pripravljenih nachrtih slavnega arhitekta Motorchka in njegovega malce nadležnega pomochnika Bena Zavore.

BALETKA

»Mami, danes mi bosh pa ti povedala pravljico za lahko noch!« je zaklical Svit in pocukal mamo za rokav.

»Kaj gresh zhe spat?« se je zachudila mama.

»Ne she,« je odkimal deček, »saj je shele pet do osmih. Ampak danes ne bi rad zaspal zhe pri tretjem stavku, pa sem se odlochil, da zachneva prej ... Saj razumesh, da bom imel malo rezerve.«

»Aha,« je razumela mama.

»Vesh, o chem naj govori nocojsnjha pravljica?« se je navihano muzal Svit.

»No?«

»O Valterju, ki je imel rad jabolka,« je izstrelil deček.

»Od kod ti pa zdaj to?«

»Ja,« je navdusheno nadaljeval deček, »vcheraj ponochi sem drvel sem ter tja po nebu ...«

»Kako, prosim?« ga je prekinila mama.

»Ponochi, v sanjah,« je brezbrizhno pojasnjeval Svit. »Ko sem zaspal, sem najprej prishel k vama z oчитom, da bi shli skupaj v Belo in Oranzhno dezhelo, cukal sem vaju za rokave in vpil, kolikor sem mogel glasno, pa sta tudi v spanju spala kot kladi. Ochi je zamrmral, da hoche imeti danes ponochi mir, ti pa si samo kimala 'jaz tudi, jaz tudi', pa sem si rekel, bom shel pa po svoje. In sem splezal nazaj na svojo posteljo, ki se je spremenila v chisto pravi avto, z volanom in to ...« je she naprej drdral Svit, kot da pripoveduje o tem, kako je bilo vcheraj v sholi. »Na glavi sem imel chelado in dirkashka ochala in sem dirjal sem in tja po nebu s tako vrtoglavo hitrostjo, da sem komaj kaj videl. Potem pa sem pod sabo zagledal starega mozha, ki mi je zaklical, da mu je ime Valter, pa she nekaj o jabolkih in da se she vidimo. In potem ga nisem videl vech. Ker sem imel prevech dela s shofiranjem. Evo, to je vse.«

»Ah, otrok, otrok ...« je zamrmrala mama.

»No?« jo je Svit pogledal izpod obrvi in zlezal v posteljo. »Bo zhe kaj?«

Mama je globoko vdihnila, potem pa zachela pripovedovati. Kaj pa je hotela drugega.

»Nekoch je zhivel Valter, ki je imel silno rad jabolka,« je zachela.

»In koliko je bil star?« je zanimalo Svita.

»Triindevetdeset let, dva meseca, petnajst dni in dve uri,« je odvrnila mama, ker je vedela, da ima njen sin rad dolge in zapletene shtevilke.

»Zanimivo ...« je ugotavljal Svit. »Spet en precej star mozhakar. Kot Kralj. Ali pa Kraljica.«

»Od katerih sta z očetom dobila dragulj?« je vprashala mama.

»Seveda,« je pokimal Svit in zasukal oči nekam pod strop, chesh: od koga drugega pa.

»Valter je torej zhivel v majhni vasici,« je nadaljevala mama, »v kateri ni raslo nich drugega kot jablane. Ko se je zjutraj prebudil, je plezal na drevesa in se z njimi pogovarjal.«

»Tako kot jaz z nasho cheshnjo?«

Mama je malce premishljevala, potem pa se vendarle domislila: »Ja, podobno kot ti s cheshnjo.«

»Aha,« je bil zadovoljen Svit.

»Pozdravljen, rdechi boskop,« je pozdravil svojega prvega jabolchnega prijatelja, ga pogladil po lubju in splezal nanj. »Kako si spal?« ga je zanimalo.

»Rdechi – kaj?« se je znova vmeshal Svit.

»Boskop,« je odvrnila mama.

»Tega pa ne poznam.«

»Jaz ga do danes tudi nisem poznala. Potem sem pa shla na trg in mi je branjevka, pri kateri sem kupila jabolka, pojasnila, da je to zimska sorta z debelo in krhko kozhico zelenkaste barve, na sončni strani pa rdechkaste; njegova sredica je rumenkasta, srednje chvrsta in nadvse sochna.«

»Uf,« se je namrshchil Svit. »Recimo, da razumem. Brez nepotrebnih podrobnosti, prosim.«

»Chas prodaje pa je do januarja,« se je zasmejala mama.

»Zares ZA-NI-MI-VO. No, in potem?«

»Rdechi boskop je zanihal svoje zelene liste,« je nadaljevala mama, »in Valter je razumel, da mu sporoča, da je ponoči spal she kar dobro. 'Je prevech pihal veter?' ga je vprashal Valter, ker je vedel, da nekaj vendarle ni bilo chisto tako, kot bi moralo biti. Sicer bi rdechi boskop svoje zelene liste zanihal malce mochneje. Drevo se je v odgovor nagnilo tri centimetre v levo in dva proti severu in Valter je razumel, da ga je pod lubjem nekaj chrvichilo.«

»In kako mu je pomagal?« je zanimalo Svita.

»S svojo staro roko ga je nezahno pobozhal po lubju, drevo je rahlo kihnilo, z veje sta padli dve zreli jabolki in z njim je bilo spet vse v najlepšem redu. Potem je obiskal she vsa druga drevesa, jih prav tako povprashal, kako so spala, in che je imelo katero od njih kakshno tezhavo, je pomagal tudi njemu. To je trajalo sedem ur in triintrideset minut.«

»Potem ima pa krajshi delavnik kot ti, a?« se je zasmejajl Svit.

»Ampak mora delati vse dni v tednu. In kljub temu, da je zhe star, she vedno ni v pokoju,« je potrpezhljivo pojasnjevala mama.

»Na to pa nisem pomislil,« je odvrnil Svit, potem pa nenadoma tako izbuljil oči, da se je morala v smer njegovega pogleda ozreti tudi mama.

»Mami,« je s tresochim glasom izdaval dechek, »a ti vidish isto kot jaz?«

»Gledash tisto sliko na steni? Na kateri so jablane?« je vprashala mama.

»Ja. A vesh, da ... da se mi je zazdelo, da sem na njej zagledal Valterja, ki se je najprej prestopil z desne noge na levo, pa spet nazaj na desno, potem mi je pa she pomezhiknil.«

Mama se je popraskala po nosu, pogledala sina, pa spet sliko. »Kaj pa che greva pogledat malce blizhje? Da vidiva, kaj se zares dogaja?« je predlagala.

Svit se je skobacal s postelje, zgrabil mamino roko in ji previdno sledil k sliki, ki je visela na steni njegove sobe, odkar je pomnil, pa doslej na njej ni she nikoli videl nich drugega kot le jablane.

Ko sta prishla k sliki, se je na njej spet nekaj zganilo. Svit je bil v hipu za maminim hrbtom, mama pa – kaj bi drugega, saj je bila vendar mama – se ni nikamor skrila, cheprav ji je srce, prav tako kot Svit, zachelo biti precej hitreje, kot je to pochelo obichajno. Svit je chez nekaj sekund previdno poshkilil izza njenega hrpta.

»Je she tam?« je izdaval, kolikor je mogel pogumno.

»Vesh kaj,« je rekla mama, »tudi che je, se ti ne zdi – ker je pach le na sliki – da se ne more zgoditi nich takega, zaradi chesar bi se morala bati?«

Svit je prav tako pomislil, da ni vech dojenchek, ki bi se moral ustrashiti vsake malenkosti, ki je she ne pozna; pogumno je zajel zrak in zakorakal pol koraka naprej. Valter jima je znova pomezhiknil, potem pa – glej ga, zlomka! – celo spregovoril:

»Pozdravljena!« je zaklical. »Pa kar brez strahu! Ime mi je Valter, kot sta zhe ugotovila sama, in zhivim tule z vsemi temi lepimi jablanami. Do zdaj vas nisem hotel vznemirjati, zato sem se vedno skrival, ker pa sta me zhe omenila in ker sva se s Svitom ponochi zhe vechkrat videla, nazadnje vcheraj, ko je dirjal nad oblaki v svojem dirkalniku, sem si mislil ...« Za trenutek je zastal, si pogladil svoje dolge bele lase, ki so mu zrasli zhe skoraj do popka, potem pa nadaljeval: »No, in sem si mislil: che je pa tako, zakaj se ne bi konchno spoznali. Torej, jaz sem Valter!« In je iztegnil svojo koshcheno roko skoraj chisto do roba slike.

Mama in Svit sta se spogledala, mama se je odhrknila, Svit se je prestopil z desne noge na levo, se popraskal po vratu, se she enkrat prestopil, potem pa je mama spregovorila:

»Me veseli,« je dejala. »Jaz sem Svitova mama. In tole je ...« je pogledal svojega sina.

»Svit!« je odlochno izdaval dechek in poskushal iztegniti svojo roko do slike, pa je ni dosegel, ker je bil – kaj pa drugega – she malce premajhen.

»Ah, nich ne de,« je dejal Valter, »naj tole velja, kot da sva se zares rokovala. Me veseli, da smo se konchno le spoznali. Jablane imam seveda nadvse rad, ampak vchasih si zazhelim spregovoriti kakshno besedo tudi s pravim, zhivim chlovekom, pa cheprav ta morda prebiva v tako chudnem in velikanskem svetu, kot je vash.«

Svit je hotel pojasniti, da njihov svet sploh ni tako zelo velikanski in chuden, kot se morda zdi Valterju, a je obenem pomislil, da ga Valter najbrzh ne bi najbolje razumel, zato je bil raje tiho.

»Veliko dreves imate,« je dejal.

»O, to pa to,« je ponosno zazharel Valter. »Poglejta,« je pokazal s prstom na levo, »tule na desni so: zlati delishes, jonagold, tisti tretji, z rdechimi plodovi, je alkmene, tam zadaj se skrivajo she fuji in idared, pa shmohorke, breadburn, mutsu ... A da ne bom dolgovezil: s temi tule na desni,« se je zasukal na levo in iztegnil kazalec she v to smer, »jih je vseh skupaj natanchno sedem tisoč. In prav vsako je različno od drugega. In prav za vsako drevo znam poskrbeti, che je z njim kaj narobe. Zhe skoraj od rojstva, prosim lepo, opravljam to delo. In moj oče in ded sta pochela takisto. Tako rekoch – družinska tradicija.« Valter je spet za hip premolknil in mami in Svit se je zazdelo, da se je vanj naselila nekakšna otožnost.

»Pa ne, da ste zhalostni?« je zaskrbelo Svita. »Zakaj le, ko pa imate opravka z vsemi temi prelepimi jablanami?« ga je skushal opogumiti.

»Ja, zakaj le?« je ponovila tudi mama, ki se ji je prav tako milo storilo, ko je videla starega belega mozha, kako je poklapano sédel na eno od korenin velikega mutsujja.

»Kaj pa vem,« je skomignil z rameni Valter. »A vesta, da pravzaprav she sam ne razumem najbolje. Pravzaprav sploh ne vem, kako sem se znashel tukaj. Vem, da sem imel ocheta in mamo in babico in deda, pa she dve sestri in tri brate ... Potem pa – hop – in sem bil nenadoma sam. Zadnje chase pa se mi vse pogosteje dozdeva, da je zhe skrajni chas, da tudi sam poskrbim za nadaljevanje družinske tradicije ... Mislim potomci, pa to ... She kakshnih devetdeset let, potem bo tudi zame prepozno ... Chas pa tako neznansko hitro bezhi.«

»Mami, mami!« je Svit pocukal za rokav svojo mamo, »nekaj silno imenitnega sem se domislil.« In jo je povlekel she za uhelj, da je mama najprej zabevskala gromoglasni »auu!«, Valter pa je zaradi nenadnega trushcha trchil z glavo v okvir slike in zagledal tri tako zelo pisane zvezde, kakrshnih dotlej ni videl she nikoli.

Mamina glava je bila zdaj zhe v vishini sinove, Svit ji je na uho zashepetal nekaj silno imenitnih besed, mama je zadovoljno pokimala, in zhe sta zdirjala skozi vrata s tako naglico, da je Valter, ki medtem ni vech videl zvezd, bushka na glavi pa ga je kljub temu she vedno precej močno bolela, le nejevoljno odkimaval z glavo: »Tile prebivalci tega chudnega sveta so pa res nepredvidljivi; chlovek se z njimi ravno dobro spozna, pa zhe oddirjajo, kot bi jih gnal najhujshi severni veter.«

A zhe nekaj trenutkov pozneje sta mama in Svit s prav tako vrtoglavo naglico, s kakrshno sta bila oddrvela, prisopihala nazaj.

Saj sta chisto ponorela, si je mislil Valter, na glas pa raje ni rekel nichesar.

»Ti ga zamoti,« je mama zashepetala dechku, da je Valter po nakljuchju ne bi slishal, »jaz pa bom ...«

»Ee ...« se je odhrkal Svit, »gospod Valter ...«

»Ja?« je Valter izpod obrvi premeril dechka, ker ni bil ravno preprichan, ali naj se z njim sploh she pogovarja, ko pa bo zhe naslednji hip morda spet odvihral bog ve kam kot kak zmeden lubadar.

»Ee ...« je she naprej drobencijal Svit, »kako ste pa kaj zadovoljni z vremenom? Mislim, imate ves chas lepo vreme ali morda ... Veste, pri nas je vchera j snezhilo kot za stavu ...«

»Snezhilo?« se je namrshchil Valter. »Tule pri meni je vse ljube dni sonchno kot v raju.«

»Aha,« je vil roke Svit in pogledoval proti mami, ali je zhe konchala. »Ja, ... ee ... Veste, pri nas pa je malce drugache. Pri nas nekaj chasa sije sonce, potem pa nich vech ne sije, pa zachne padati dezh in tako naprej ...«

Valter, ki se mu je zazdelo, da mama in Svit vendarle ne bosta spet kar tako iznenada in nenapovedano, pa za namechek she brez pozdrava odvihrala kdo ve kam, ga je ponovno pozorneje pogledal.

»Vesh, dezhja pravzaprav nisem videl she nikoli. Pa tudi kaj je sneg, ne vem. Vem pa, kako piha veter in kaj pochnejo lubadarji. Pa she kakshno drugo rech tudi.« In ko je ravno hotel rechi she nekaj o tem, da bi potreboval novo lestev, ker je eno od dreves tako zelo zraslo, da she komaj lahko spleza na vrh njegove koshate kroshnje, mu je pogled nenadoma zashel na levo stran slike, za katero je Valter pravzaprav mislil, da je desna, in tedaj je zagledal bitje, kakrshnega ni videl she nikoli doslej, pa cheprav je bil na tem svojem svetu zhe tako zelo dolgo. Bitje se mu je pochasi priblizhalo, iztegnilo svojo prelestno belo dlan proti njemu in se predstavilo:

»Sonchnica sem,« je dejala neznanka s tako milo zvenechim nebeshkim glasom, da so Valterju zachela klecati stara kolena. »Sonchnica z zlatim srcem. Nekateri pa me poznajo tudi kot Baletko, ker zelo rada pleshem.«

»Son ... chni ... ca z ...« je zachel jecljati Valter, si jel gladiti razmrsheno belo grivo in ravnati tresocha kolena. »Jaz sem pa ... Valter,« je izdaval in stisnil njeno roko.

Mama in Svit sta zaradi vznemirjenosti zadihala tako hitro, da se je zachela vaza na nochni omarici, ki je bila pri hishi shele nekaj dni, precej nelagodno pozibavati.

»V vishino merim natanko milimeter manj kot sedemnajst centimetrov, tehtam pa natanchno pet kilogramov in shestkrat sto gramov,« je pojasnila Sonchnica, »in nadvse rada pleshem. Ko sem bila she precej mlajsha, sem nekaj mesecev jedla samo jabolka, zato sem bila obchutno lazhja ... Tisti, ki me poznajo kot Baletko, so me sicer preprichevali, da je to za balet naravnost idealna tezha, a meni se ni zdelo tako in sem prehrano spremenila; pa tudi balet ni ravno moja najljubsha vrst plesa.«

»Aha, aha,« je zmedeno kimal Valter; in ker je bil olikan ali pa se mu je zgolj zdelo, da je, je zachel tudi on nashtevati: »Torej, da sem Valter, sem zhe povedal,« je momljaj, »imam natanko triindevetdeset let, dva meseca, petnajst dni ...«

» ... in dve uril« se je vmeshal Svit, pa ga je mama tako krepko zgrabila za roko, da je v hipu doumel, da mora utihniti.

»Ja, seveda, seveda,« se je Valter raztreseno popraskal po levem komolcu, za katerega je pravzaprav mislil, da je desno, potem pa se znova zbral in nadaljeval:

»V vishino merim natanko milimeter vech kot osemnajst centimetrov, tehtam sedem kilogramov in she pol chez, obuvam pa le tiste chevlje, ki imajo shtevilko shtiri in shtiri desetinke.«

»Aha,« je zagostolela s svojim prelestnim glasom Baletka. »Jaz pa tri in osem desetink.« Ob teh besedah je tako privlachno zardela, da je moral zardeti she Valter.

»Auuul« je nenadoma kriknila Baletka in se zgrabila za palec na levi nogi, kajti s koshatega rdechega boskopa je padlo veliko jabolko in pristalo na njenem palcu.

Valter je prijazno premeril drevo, mu namenil nekaj prikupnih besed, ga pobozhal po ljubju, potem pa se sklonil k Baletkinemu palcu.

»Joj,« je skoraj zajokal, »ko bi vedela, kako mi je zhal, da se je tole zgodilo. A boskop je očitno malce ljubosumen.« S svojimi starimi belimi ustnicami je Baletko nezhno poljubil na palec na levi nogi in v trenutku je bilo spet vse v najlepšem redu.

»Tole je pa prav zares pomagalo,« je dejala Baletka in v zahvalo poljubila Valterja na nos, da je ta ponovno zardel, pa cheprav se mu zhe vech kot petdeset let ni zgodilo, da bi v enem dnevu zardel vech kot enkrat.

»Oh, malenkost, malenkost,« je jecljal Valter. »Zate, Baletka, prav vse.«

»Chisto vse?« je privzdignila desno obrv Baletka. »Bi posekal tudi tole drevo, che bi te prosila?«

Veliki rdechi boskop je precej nejevoljno zanihal svoje koshate veje, da se je mama zbala, da bo slika padla s stene. A se to, na srecho, le ni zgodilo.

»No, no,« je dejal pomirljivo Valter in nezhno potrepljal svojega drevesnega prijatelja po debelem deblu. Drevo je zadovoljno zagodlo in dobrovoljno obmirovalo.

Valter se je spet zasukal k Baletki. »Chisto vse, kar si zazheli tvoje zlato srca, Baletka,« je odvrnil.

»Ja, tako sem si tudi mislila,« je bila navdushena Baletka. Stopila je korak blizhe in ga poljubila na lice, da je Valter zardel zhe tretjih v enem dnevu. »Drugache tudi ne bi hotela, vesh.«

»Aha,« je sramezhljivo pokimal Valter in jo tudi on poljubil na lice.

»No,« je rekla Baletka, »pa naj ti zdaj v zahvalo, che se seveda strinjash, zapleshem.«

»Oh, seveda, seveda, kako se ne bi strinjal,« je bil pochashchen Valter. »Kako lepo!« In je stopil korak nazaj, da bi imela Sonchnica z zlatim srcem, ki so jo nekateri poznali tudi kot Baletko, malce vech prostora.

»Aja,« se je zdaj lopnila po svojih bleshchechih rozhnatih laseh Baletka, »tega ti pa she nisem povedala, tepka.«

»Oh,« je zamrmral Valter. »Ti nisi nikakrshna tepka. Vse prej kot to.«

»O, hvala, Valter. Jaz pa sem stara natanko oseminsedemdeset let, deset mesecev, shtirinajst dni in pol ure. Ker si zhe sam povedal, koliko si star, pa sem mislila ...«

»Ja, ja, seveda, seveda,« je kimal Valter. »Nadvse imenitno, Baletka.«

In potem se je Sonchnica z zlatim srcem obrnila proti Svitu in ga zaprosila, naj nekaj zapoje.

Svit si ni dal dvakrat rechi – nekaj hipov je razmisljal, potem pa je zazhvizhgal melodijo, ki jo je bil slisal iz ust neke svoje prikupne sosholke.

Baletka je razshirila bele roke, pomigala s prsti na nogah, si malce popravila svoje rozhnate lase, se na kratko odhrknila in tako prikupno nashobila rozhnata usta, da si je moral Valter pometi oči, ker so vanje zachele polzeti solze, za katere je sicer mislil, da so dezhne kaplje iz tistega velikega in chudnega sveta, po katerem sta dirjala Svit in njegova mama; okoli srca ga je zachelo shchemeti, kolena pa so mu tako glasno zashklepetala, da se je zbal, da je dobil napad sklepne revme, ki je sicer v njegovi družini ni imel she nihche.

Baletka, ki je bila oblechena v eleganten rozhnati korzet, se je zachela vrteti tako ubrano, da so vsi obstali in kot hipnotizirani bolshchali vanjo. She Svit je za trenutek prenehel peti, a se je potem vendarle spomnil, da si ne sme dovoliti takih nepremishljenosti, in je nadaljeval.

Ko je Baletka konchala, se je galantno priklonila, stopila korak blizhe k Valterju in se narahlo popraskala po popku, v katerem se je zalesketal zeleni smaragd.

Valter, ki se je moral med njenim plesom okleniti najblizhjeg drevesa, da ne bi zaradi vzhichenosti zgrmel na rob slike, je zdaj starega orjaka previdno izpustil iz svojega objema, in ko je ugotovil, da vendarle lahko stoji na nogah brez njegove pomoči, se je nerodno nasmehnil.

»Sposhtovana Baletka,« je dejal, »ti si najlepshe bitje, kar jih je kdaj stopalo po katerem koli svetu.«

»Kako pa to vesh?« je bila radovedna Baletka.

»Ker sem bil zhe marsikje,« je zdaj popolnoma zbrano in resno in niti malce zmedeno odgovarjal Valter, »in sem videl marsikaj in marsikoga, pa sem se potem odlochil, da bom zhivljenje prezhivel tule, med jablanami; in lahko ti zatrdim, da bitja, kakrshno si ti, ni nikjer drugje.«

»No, saj tudi ti nisi tako napachen,« je odvrnila Baletka in spet malce zardela.

Valterju je srce zagorelo s tako silo, da se je razsvetililo skoraj pol slike. In hip zatem je v isti zlati barvi na vso moch zagorelo tudi Baletkino srce. Stopila je chisto k Valterju, ta se je oklenil njene lepe bele dlani in potem sta izginila za veliko drevo, ki je svoje zelene liste razprostrlo tako na shiroko, da Svit in mama nista videla nichesar vech.

»Ej, kaj ju pa zdaj skrivash?« je nejevoljno zapihal Svit.

Drevo pa, kot da ga ni slishalo.

»Pha,« je pihnil Svit. »Tole ima pa chlovek za zahvalo. Jaz se domislim, kako jo spraviti na sliko, mama jo naslika, potem pa izgineta kot kafra.«

Mama, ki jo je dogajanje prav tako nadvse zanimalo, je bila vendarle manj osorna.

»Ampak Svit, se ti ne zdi, da se je vse skupaj izshlo natanko tako, kot sva si zhelela?« je dejala pomirljivo.

»Dobro, dobro, to je zhe res,« je bil she naprej nejevoljen deček, »ampak prej nama je Valter ochital, zakaj sva izginila, on pa tudi ni nich boljši ...«

A she preden bi se Svit lahko she bolj razjezil na Valterja, sta se z Baletko ponovno prikazala. Valter je bil tako nasmejan, da sta mama in deček najprej mislila, da ni chisto pri pravi, Sonchnica z zlatim srcem pa je sijala v tako jasni zlati barvi, da je Svit postalo popolnoma jasno, zakaj ji je ime natanko tako, kot ji je.

»Draga prijateljca,« je zachel svechano Valter, »s Sonchnico sva se dogovorila, da ne bova ostala tukaj.«

»Ja,« je pritrdila Sonchnica, »saj nimam nich proti jablanam in jabolkom, ampak ... Pred mnogimi leti, takrat, ko sem tehtala le shtiri kilograme in devetkrat sto gramov, sem nekaj mesecev zhvechila samo jabolka in popolnoma nich drugega. In cheprav sem pazila na to, da so bila enkrat modra, drugih rumena, pa zelena in rdecha in vmes she kakshno pishkavo za priboljšek, vama moram povedati, da po tej preizkushnji komaj she spravim kak krheljček po grlu navzdol. No, in tudi zato se je moj dragi Valter strinjal, da se preseliva.« Prijazno je pogledala Valterja, da se je ta zbal, da bo izpod njegovih vek spet zachelo dezhevati, ga pogladila po roki in poljubila na vrat.

»Ja,« je pokimal Valter, ko je prishel spet k sebi, »zato bova shla zdaj drugam. Za zacetek najbrzh kar v ... hm,« je premolknil, »saj ne, da vama ne bi hotela zaupati, ampak z Baletko sva se dogovorila, da bo za zdaj to she najina mala skrivnost. Ko bova zhe nekaj chasa tam, pa vama zagotovo sporoehiva, kje sva.«

»Ni problema,« se je strinjala mama.

Svit najprej ni bil istega mnenja, ko pa mu je Valter ponovno zagotovil, da jima bosta zagotovo in chisto zares – na chastno jablanovsko je prisegel! – povedala, kje sta, se je s tem strinjal tudi on.

Sonchnica z zlatim srcem se je privzdignila na svojih ljubkih stopalih in poljubila Valterja in potem je Valter poljubil njo.

»No, no,« je zasopihal Svit, »se vama ne zdi, da je bilo *tega* zhe dovolj?«

»Ah, Svit,« je mama pocukala za rokav svojega sina, »che pa ...«

»Kaj – che pa?«

»Kaj ne vidish?«

»Seveda vidim! Da se cmokata, kot da imata pet let, ne pa ...«

»Ampak onadva se imata rada, razumesh? Tako, chisto zares.«

»Tako kot ti in ochi?« se je nashobil Svit.

»Ja, tako kot ochi in jaz,« je pokimala mama.

»No, potem naj jima pa bo,« je Svit pokroviteljsko pokimal Valterju in Baletki, »potem pa kar izvolita. Ne dajta se motiti.«

»Ah, saj se ne dava,« se je zasmejal Valter. »Samo she to bi vama rada povedala, da se vama zahvaljujeva za vso pomoch. Ne veva sicer, kako vama je uspelo vse tole zacoprati, ampak da sta storila natanko to, kar je bilo najbolj prav, o tem sva pa popolnoma preprichana.«

»Ni problema,« je dejala mama.

»Niti najmanjšega,« je pritegnil she deček.
»Torej,« je malce nostalgichno pogledal svoja zelena drevesa Valter, »pa pazita na tele moje jablane, prav? Včasih jih malce zalijta ... s tistim vashim ... kako zhe?«
»Dezhjem,« je pomagal Svit.
»Ja, ja, z dezhjem,« se je spomnil tudi Valter. »Midva pa ... Saj vesta ... morava zdaj chisto zares oditi.«
»Pa veliko sreche!« je rekla mama, ko sta bila zhe chisto pri robu slike.
»Drugache sploh ne more biti!« je na ves glas zaklical Valter, Sonchnica z zlatim srcem pa je zadovoljno pokimala in se she tesneje stisnila obenj.
»Grev,« je dahnila tako nezahno, da so se zdaj oči orosile tudi mami.
In sta shla.

»Ti, mami,« je dejal Svit, ko je spet zlezal nazaj v posteljo, »ampak tale dva ga pa pihneta, a?«
»*Ga pihneta* ...« se je zasmejala mama. »Od kod ti pa zdaj to?«
»Ah,« je zardel Svit, »saj ni vazhno ... Tako govori Za...« In je zardel she malce mochnjeje.
»Kdo?«
»Pa saj ti pravim, da ni pomembno,« je privzdignil glas Svit. »Kakor koli, veseli me, da sem konec vsaj ene pravljice dochakal v budnem stanju. Tudi Zar ... Ah, pa kaj bi skrival. Tudi Zarja je rekla, da ponavadi vedno zaspi, she preden se pravljica koncha. Potem se pa naslednje jutro jezi, ker ne ve, kako se je konchala.«
»Aha, Zarja torej,« je kimala mama. »Od nje torej pobirash te nove besede ... pihnesh, pa to?«
»Ej, che mi je pa tako zelo vshech ...«
»Seveda, seveda ...« je razumela mama.
»A vesh, da sem prav vesel, da sva pomagala reshiti tole Valterjevo tezhavo.«
»Pa Baletka je bila tudi srechna,« je dodala mama.
»Ja,« je kimal Svit, »tudi ona. Bom jutri povedal Zarji; me prav zanima, kaj bo rekla.« Potem pa je tako na shiroko zazehal, da se je mali pajek, ki se je na robu postelje ravno pripravljaj, da lezhe k pochitku, tako zelo prestrashil, da je hipoma oddrvel na chisto drug konec sobe.
»No, pa lahko noch.«
»Lahko noch,« je odvrnila mama, ugasnila luch, zaprla vrata sinove sobe in odshla spat tudi ona.

Chez mnogo let in mnogo dni, ko je bil Svit zhe pravi pravcati mozh, in sta z Zarjo imela zhe tri sinove in pet hchera, je zvedel, da sta Sonchnica z zlatim srcem, ki so jo nekateri poznali kot Baletko, in Valter srechna natanko tako zelo, kot sta rekla, da bosta – ne glede na to, ali je padal dezh ali sneg, ali je sijalo sonce ali pa je v trgovini zmanjkalo sladoleda, chokoladnih napolitank ali zelenih smaragdov za Baletkin prelestni popek.

Bogdan Novak

BRATJE SESTRE SMRTI

Vesel roman o poslednjih rekeh

Krishtof in Miha sta gazila sneg proti devetnajsti vezhici na Zhalah, ki je nosila Nikolajevo ime. Sneg je bil suh, zato se ni lepil na njuni črni obleki, ki sta bili sicer ponoseni, vendar dovolj negovani, da sta bili videti še spodobni. Le na zavihkih, robovih in gubah sta se motno svetlikali zaradi likanja.

»Suh sneg je,« je pripomnil Krishtof, skoraj dva metra visok orjak z rdechkastimi lasmi, postrizhenimi na shchetko, in s shrlechimi ushesi. Obleka mu je bila skoraj pretesna. »Hvala bogu, nama vsaj ne bo zmochil obleke.«

»Saj, saj,« je prikimal Miha, še najbolj podoben mali Rodinovi plastiki. Bil je komaj meter in pol visok, pleshast, debelih mesnatih ustnic, okrogel, a ne debeluhar. »Takega je lazhje gaziti. Chutim, da je suh, ne da bi ga pogledal, ker shkriplje pod nogami in zlahka ga otesesh z obleke. To shkripanje me spominja na ocheta. Njemu so vedno shkripali chevli, pa che so bili novi ali stari. Razumesh: sploh mu ni bilo treba snega, njemu so shkripali tudi po suhem, sredi poletja, tako da je bilo slishati, kot da hodi v najvehji vrochini po snegu.«

»Menda shkripljejo chevli, ki niso plachani,« je vedel Krishtof. »Mogoche bi malce postala.«

»Che tako menish,« se je strinjal Miha. »Kar se pa chevlev tiche – oche jih je vedno plachal poshteno, pa so kljub temu shkripali. Ali namigujesh na kaj drugega?« Preteche ga je pogledal izpod chela.

»Nich ne namigujem,« je odkimal Krishtof. »Lahko, da je imel vroche noge in je usnje takoj izsushil. Mogoche bi jih moral namazati z oljem, tako kot stare techaje, ki tudi shkripljejo, che so izsusheni,« je rekel Krishtof in segel v notranji zhep suknjicha. Izvlekel je tridecilitrsko plohchato plastichno steklenico, "zhepnega janeza". »Tudi suho grlo zachne kmalu shkripati, che ga ne podmazhesh,« je resno dejal in nagnil plastenko. Poshteno je vlekel iz nje, in medtem ko se je v zimski tishini slishalo samo klok klok klok, je pobožno buljil z ochmi proti nebu. Okorno je odstavil plastenko od ust in si obliznil ustnice. Zajel je sapo. »Kot medica je,« je rekel. »Prav zdravilno v tem mrazu. Brendi je.«

»Ne verjamem, dokler se ne prepricham,« je Miha stegnil roko po pijachi. Krishtof je rahlo umaknil roko, potem se mu je obraz omehchal in pustil mu je zhepni zaklad. »Plastenska je od finske vodke,« je nadaljeval Miha. »Kako naj ti verjamem na besedo, da je v njej brendi?«

»Zaupaj prijatelju in svojemu okusu,« je hripavo shepnil Krishtof. Imel je raskav glas od cigaret in pijache ter rahlo bebav obraz. »Che zhe ne prijatelju, potem vsaj okusu.«

»Mhmmm,« je godel Miha in debelo pozhiral. Pod ochmi je imel velike, viseche meshichke, napeta lica pa zardela in preprezhena z mnogimi drobnimi rdechkastimi in vijolichastimi zhilicami. Zajel je sapo, potem spet naglo zvrnil platenko. »Res je brendi,« je prikimal in zhalostno gledal za pijacho, ki je romala nazaj v Krishtofov zhep.

»Sem te zhe kdaj ogoljufal?« se je zgrozil Krishtof.

»Ne, pri pijachi pa res ne,« se je strinjal Miha.

»Pri pijachi pa res ne!« je kriknil Krishtof, da je odmevalo med grobovi. Zdaj mu je lahko vrnil za tisto namigovanje o ochetovem poshtenju in chevlijih. »A pri drugih recheh pa?«

Pretresen je segel znova v zhep in naredil dolg pozhirek.

»Nisem tako mislil,« se je branil Miha. V zadregi se je z dlanjo pogladil po prsih. Njegova chrnina je bila rahlo bolj oguljena od Krishtofove in na oprsju se je mastno svetila, ker se je ob vsaki zadregi pogladil z roko.

Skupaj sta bila videti kot David in Golijat.

»Ampak rekel si tako,« je trmoglavil Krishtof in nerad izpustil platenko v Mihove roke, cheprav ga je imelo, da bi mu jo odrekel. »Hejhej! Nikar ne pozhlampaj vsega naenkrat!« je nestrno dodal in mu iztrgal pijacho iz rok. Skrbno je privil kovinski zamashke in pogledal platenko proti svetlobi. Bila je polna do polovice. »Tole je vse, kar imava do konca pogreba. Treba bo vzdrzhati!«

Spravil je "zhepnega janeza" v suknjich in se potrepljal po izboklini, ki je nastala na prsih, pri chemer je nabral obraz v zhalostne gube.

Nadaljevala sta pot. Po sipkem snegu sta prigazila do Nikolajeve mrlishke vezhice. Pred vhodom je chakala suhljata zhenichka. Pristopila sta s povesheno glavo in ji mrmraje izrekla sozhalje.

»Sorodnika? Blizhnja? Daljna? Sta ga sploh poznala?« je hlastno zachebljala zhenica.

»Poklicna zhalovalca sva, gospa,« je zagodrnjal Krishtof. »Iz firme Hipnos deoo. Najeli ste naju.«

»Oh, saj res!« je veselo vzkliknila, kot da ne bi le nekaj metrov proch lezhal njen pokojni mozh. »Poklicna zhalovalca! Sem si kar mislila, da ne bo nikogar drugega na pogreb. Zato sem vaju tudi najela.« Za hip je obmolknila in si ju ocenjujoche ogledovala. »No ja, za ta denar ...« si je zagodla v brado. Pogledala je v vezhico. »Sta videla vence? Edi svojemu prijatelju Cirilu. JBT svojemu zvestemu Cirilu. Nisem hotela, da bi pisalo Josip Broz Tito, ker bi bilo to morda nepriljubljeno v danashnjih dnech.«

»JBT, to me spominja na JBTZ,« je pripomnil Miha. »Saj veste, tista afera ...«

»Ja! Tam Ciril ni imel vech zraven svojih prstov, sicer ne bi zadeve zavozili, kakor so jo ... In tale venec! Fidel svojemu zvestemu Cirilu. S Kube. Saj priznam,

no, da sem jih sama naročila,« je govorichila vdova. »Nameravala sem naročiti tudi enega s podpisom Josip Visarionovich svojemu zvestemu Cirilu, vendar sem se premislila. Chasi niso vech primerni. Ampak, che bi bili vsi ti veliki revolucionarji she zhivi, bi mu prav zagotovo poslali vence.«

»Seveda,« je uslužno rekel Krishtof in z roko prikriľ zehanje.

»Edi je imel mojega mozha she posebno rad, bil je pomemben partijski funkcionar,« je pojasnjevala vdova, ki je neprestano med govorjenjem migala s cheljstjo sem ter tja, kot da bi imela preveliko zobno protezo. »Ko je Edi umrl, je prishel Tito v Ljubljano na njegov pogreb. Moj pokojni mi je povedal vic za deset let Golega otoka. Vesta, katerega?«

»Ja, da ga je Edi sprejel mrtvo hladno,« je tiho dejal Miha. »Vsi smo si takrat pripovedovali ta vic. Nisem pa vedel, da je bil dober kar za deset let.«

»Kateri Edi?« je zinil Krishtof in debelo gledal.

Miha se je vzpel na prste in ko se je Krishtof sklonil, mu je shepetaje siknil na uho:

»Tisti Edi, ki te bo pokavsäl spredil!«

Krishtof je she bolj izbuljil neumne oči.

»Najmanj za deset let. Ko je bil moj rajniki she notranji minister, bi dobili she vech. Morda s kladvcem po glavi, vsekakor pa bi v lavorju odnashali kri iz sobe, kjer bi vas zasliseval. Toda nikogar ni na pogreb,« je zhalostno dejala vdova. »Sem si kar mislila. Zato sem tudi najela vaju, da bo vsaj kdo shel za krsto. Otroci so zdaj v drugih strankah. Socialdemokratskih, prenoviteljskih, slovenskih ljudskih ... sramujejo se ocheta, ker je ostal zakrknjen komunist. Do smrti je govoril, da bodo ljudje zhe she videli, kaj je kapitalistichni sistem. On ga je izkusil na lastni kozhi. Njegovi otroci pa zdaj pljuvajo po komunizmu in psujejo vse, kar jih spominja nanj. V nich dajejo, za kar se je njihov oche boril. Zato jih tudi ni na pogreb. Bi jim volivci menda zamerili, che bi se prikazali na pogrebu svojega ocheta. Saj vem, priplazili se bodo na skrivaj. Ponochi bodo prishli na gomilo svojega ocheta in ga prosili odpushchanja za to, da so ga izdali, ker se niso upali na njegov pogreb. Vsi trije. Ampak chaka jih presenechenje. Telefonirala bom upravi pokopalishcha, da bodo prishli ponochi skrunit grob mojega mozha pripadniki sovrazhnih strank. Upam, da bodo imeli precej tezhav, preden bodo pojasnili svojo navzochnost.«

»Seveda, gospa,« je mehanichno dejal Miha.

»Ciril je bil? Visok partijski veljak?« je nenadoma zachelo zanimati Krishtofa. »Poznal sem samo enega partijskega funkcionarja. Shepavega Tinchka, bil je partijski sekretar osnovne organizacije zveze komunistov na zheleznici. Slab chlovek – nikoli ni dal za pijacho.«

»Ja,« je potrdila vdova. »O mojem so tudi govorili marsikaj. Da je s kladvom razbijal glave belogardistom in drugi golazni. Pa ni res, cheprav so ga klicali Cirilchek – Kladvchek. Samo zasliseval jih je. Ni bilo res, mislim to o kladvu. S cepinom jih je. S pravim gornishkim cepinom. Bil je vnet obozhevalec Trockega. Vse zhivljenje zvest partiji. Dlje, kot je partija zhivela. Tudi partizanski pevski zbor

ni hotel priti na njegov pogreb. Zahtevali so honorar kot za samostojen nastop v mestni koncertni dvorani. Ja, gospa, zdaj smo v kapitalizmu, na svobodnem trgu, so mi nakladali. Tako smo torej chisto sami.«

»Ja, sami, gospa,« se je strinjal Miha.

»Hvala bogu, da ima pogrebna agencija poklicne zhalovalce,« je vzdihnila zhenica. »Bilo bi mi grozno, che bi shla za pogrebom chisto sama. Nikoli nisem bila rada chisto sama s Cirilom. Tisti cepin je imel doma na steni. V družbi se pochutim precej bolje. Res sem vama hvalezhna.«

Poklicna zhalovalca sta se sposhtljivo priklonila. S kotichkom ochesa sta videla, da zhe prihajajo grobarji. Napochila je ura pogreba.

»Hotel je, da bi ga sezhgali,« je shepnila vdova, kot bi se bala, da jo bo slisnal pokojnik. »In na koncu se je spravil z bogom. Duhovniku se je spovedal svojih grehov. Mlademu kaplanu. Precej dolgo je trajalo. Ne vem, kaj vse mu je povedal, ampak duhovnik je prishel iz sobe bled kot smrt in roke so se mu tresle. Zato bo vodil pogreb gospod zhupnik.«

»Razumeva,« je shepnil Krishtof in ji zarotnishko pomezhiknil. »Gospa, nich se ne vznemirjajte. Poklicni zhalovalci smo vajeni vsega hudega.«

Grobarji so pristopili, nalozhili vence na lafeto in popeljali kratek sprevod chez pokopalishche proti grobnici, kjer naj bi pochival tovarish Ciril. Grobnico je imel she od povojnih chasov, ko so jo zaplenili znani predvojni družini kapitalistov, družino pa odpeljali v neznano, tako da ni prezhivel nihche, ki bi lahko ob restavraciji demokracije zahteval nazaj družinsko premozhenje.

Pokopalishche je bilo odeto v belo snezhno odejo; sredi te beline je bil chrn madezh: lafeta s cvetjem, grobarji, zhupnik z ministrantom, ki je nosil superge in kavbojke pod belim koretljem, pokojnikova zhalujocha vdova in poklicna zhalovalca. Chrnina se je ostro odbijala od beline.

Tovarish Ciril je na lastno zheljo pochival v zhari, sezhgan po vseh predpisih, ker se je bal, da bi se sicer zaradi svojih grehov, ki so mu tezhili vest, vrachal na ta svet. Kot vampir s kladivcem, pardon, s cepinom! Ali pa se je bal, da bodo njegove kosti kakshni klerofashistichni revanshisti vrgli v katero od roshkih brezen, med kosti pobitih belogardistov. Brrr!

Vdova je mislila na otroke, ki jih ni bilo na pogreb. Grobarji niso mislili na nich, ker tega ni bilo v opisu delovnih nalog. Postarni zhupnik je veselo mislil na hudicha, kako si mane roke v prichakovanju Cirilove dushe. Shtirinajstletni ministrant je imel pred ochmi podobice iz pornografske revije in napete hlache, varno skrite pod koretljem. Zhalovalca pa sta mislila na pozhirek, ki si ga bosta privoshchila pri Zadnji kapljici takoj, ko bo konchan ta usrani obred.

Konchno je bil obred konchan. Zhalovalca sta vrgla pokojnemu Cirilu cvet na zharo in odshla proti hishi, v kateri je imelo podjetje Hypnos d. o. o. svoje poslovne prostore.

»Huuu! Kakshen mraz! Brrr!« si je orjashki Krishtof hokal v pesti, s katerih si je ob vstopu v poslopje snel rokavice.

Za njim je hodil pritlikavi, pleshasti Miha z bebavim nasmeshkom na obrazu in ves chas je samodejno kimal.

V sobi je bil samo Gashper, lastnik firme poklicnih zhalovalcev Hypnos d. o. o., imenovane po Grku Hypnosu, bogu spanja in bratu dvojčku sestree smrti. Ob njem je lezhala psihka nedolochne pasme, srednje velikosti, kosmata, vsa chrna, le konichke tachk je imela bele, zato so jo klicali Tachka.

Gashper je bil nekoch, v prazgodovini svojega zhivljenja, profesor filozofije, napisal je celo nekaj knjig in dolgo vrsto strokovnih chlankov, potem pa ga je zvila botra pijacha, da se mu ni vech dalo zahajati v sluzhbo, ki zhe tako ali tako ni bila prevech naporna. Postal je postopach in kloshar, poleti in pozimi je hodil naokrog v lovskih gumijastih shkornjih. Marsikaj je izkusil, potem pa se je neprichakovano odlochil in ustanovil podjetje poklicnih zhalovalcev.

»Ljudje so na pogrebih tako prekleto osamljeni,« je razlagal prijateljem postopachem med enim in drugim pozhirkom. »Nikoli v zhivljenju ni chlovek tako zelo sam, kakor prav na pogrebu. Chloveshko roko potrebuje takrat in chuteche srce ob sebi. Ta potreba je nepoteshena, zato je tu naravni prostor za moje podjetje. Ustanovil bom firmo, v kateri lahko narochish poklicne zhalovalce. Zhalujochim ostalim bodo stali ob strani in jim nudili uteho.«

»Che bo to vrglo kaj pijache, potem ne rechem,« je dvomeche zagodrnjal Krishtof, ki se je nekoch davno zhe vdal pijachi, ker se mu ni vech ljubilo premetavati premoga z vagonov na zheleznishki postaji. S shiroko shaflo je metal vse dni premog z vagona na tovornjak, potem so shli pit, spet metat premog, pit, premog, pit ... Potem se mu je nenadoma zazdelo, da je tisto metanje premoga med enim pozhirkom in drugim povsem odvech, in da bi lahko poslej samo she pil, kajti od popivanja te mishice na rokah, nogah in na hrbtu bolijo dosti manj.

»Seveda!« je vzkliknil filozof Gashper. »Ne bo nam treba vech prosjachiti za denar za pijacho, ampak si ga bomo zasluzhili mimogrede, brez posebnega truda.«

Tako se je zachelo. Na Zhalah so radi sprejeli poklicne zhalovalce v svojo razshirjeno ponudbo, she posebej, ker jim zanjo ni bilo treba nichesar narediti, pobrali pa so trideset odstotkov njihovega honorarja. Poslej so poleg kataloga krst uvedli tudi katalog s fotografijami shtirih zhalovalcev v chrnini: Gashperja, Krishtofa, Mihe in Alfonza.

Zachuda je posel lepo cvetel. Ljudem se je zdelo imenitno, da so poleg cvetja, vencev, krste, pevcev in vsega drugega lahko narochili she poklicne zhalovalce, ki so ustregli vsaki zahtevi. Bilo je tako nobel.

Lahko so narochili poklicne zhalovalce zato, ker so bili poleg grobarjev Zhal edine zhive dushe, ki so poleg svojcev prishle na pogreb. Nekateri so zheleli, da so se najeti zhalovalci pomeshali med pogrebce in se predstavljali za bogate sorodnike umrlega iz tujine. Drugi so jih hoteli iz prestizha: naj se ve, da smo imeli na pogrebu tudi plachane zhalovalce, da si mi to lahko privoshchimo. Tretji so bili zanje iz estetskih razlogov. Krsta z grobarji, venci, cvetje na lafeti, zhupnik,

ministranta, zhalujochi ostali, potem pa shtirje poklicni zhalovalci v strogi chrnini, kar je delovalo she posebej slovesno, saj dandanes vechina ljudi pride na pogreb v vsakdanji obleki, celo v kavbojkah. Brezhibno odeti v chрно pa so poklicni zhalovalci dajali pogrebu she posebej uraden pechat. Bilo je tako lepo, da so nekateri na pogrebu celo jokali.

Svojo pisarno so imeli zhalovalci firme Hypnos d. o. o. v razpadajochi hishi poleg Zhal, da so bili pri roki svojim poslovnim druzhabnikom, strankam in delovnemu mestu.

»Huuu! Kakshen mraz!« je zahukal v svoje premrle dlani tudi pleshasti Miha, ki je skoraj neopazno prishel v pisarno za plechatim Krishtofom.

»Zato pa kuham vino,« je pokimal shef Gashper. »Danes sem vanj dodal malce posushene materine dushice. Me prav zanima, kako bo uspelo.«

»Jaz sem sicer shnopsar, ampak v sili hudich muhe zhre in vino pije,« je zagodrnjal Miha. »Sploh pa mi zadostuje v vinu samo alkohol.«

Pleshasti Miha, chlovechek v poznih shestdesetih letih, je bil nekoch rachunovodja v veliki slovenski firmi. Potem se mu niso ujemali rachuni in se je znashel v zaporu. Chisto po nedolzhnem, je zatrjeval vsakemu, ki ga je hotel poslushati ali pa ne. Ko se je vrnil iz zapora, ni dobil vech sluzhbe, zato se je podal med klatezhe in potepuhe. Druzhba, zhena, otroci, vsi so se mu odrekli in ga zapustili. Svojo novo druzhino je nashel najprej za shankom, pozneje pa v Hypnos d. o. o. Druzhabnike je imel za brate, ki mu pomagajo v stiski, kajti najbolj se je bal tega, da bi nekoch ostal chisto sam samcat na tem dolgochasnem svetu.

»Zgodnji pogreb je bil,« je pripomnil Krishtof. »Obichajno ne pokopavajo tako zgodaj, ampak tem se je zares mudilo, da bi ga chim hitreje spravili pod rusho.«

»Vdova je tako zhelela,« je Gashper skomignil z rameni in jima natočil kuhanega vina. »No, kakshno je?« ju je nestrpno vprashal.

»Vsaj toliko pochakaj, da ga neseva k ustom,« je zagodrnjal Miha in previdno srknil vrelo pijacho.

»Dobro bo,« je prikimal Krishtof. »Predvsem zato, ker je toplo. Mimogrede – kakshno svinjarijo si pa spet vrgel vanj? Chuden okus ima.«

»To je materina dushica,« je blazhenno odvrnil Gashper. »Saj pravim, nekoch bom izdal she zadnjo svojo knjigo. Kuharico s tisoč recepti za kuhano vino. Vinjena kuharica bi bil morda kar dober naslov.«

Vrata v pisarno so se hrupno odprla. Vstopil je gizdalin pri dvainshtiridesetih, najmlajshi v vsej firmi.

»Zapri vrata!« je zagrmel Krishtof.

»Vedno pridesh zadnji,« je zagodrnjal Miha.

Alfonz, chetrti od poklicnih zhalovalcev druzhbe Hypnos d. o. o., je zadrlesknil vrata, da so se s treskom zaloputnila. Obesil je svoj chrni povrshnik na obeshalnik za vrati. Iz zhempa povrshnika je shtrlela kratka mobijeva antena. Slekel si je rokavice, jih dal v chrn klobuk iz zajchje dlake, potem je tja spravil she chrn svilen shal. Pomel si je roke. Globoko je potegnul zrak v nosnice, da so se mu napele prsi.

»Vino!« je vzkliknil. »Kuhano vino!«

»Nekako je treba zacetati,« je zagodrnjal Miha.

»Ne vem, zakaj me tokrat kuhano vino spominja na mojo mamo,« je zamishljeno pripomnil Alfonz.

»Zato, ker je v njem materina dushica,« je zinil Krishtof in se spachil z obrazom v ostudno grimaso. »Gashper spet dela poskuse, kako pokvariti vino in nashe zhelodce. Spet nov recept.«

Gashper se je smehljajal, ker je vzel pripombo za prijateljsko zbadanje. V kozarec z zhlichko je nalil kuhano vino za Alfonza.

»Na, Fonzelj,« mu je slovesno izročil kozarec, kot da gre za relikvijo. »Ti bosh znal ceniti moja prizadevanja, ker imash prefinjen okus.«

Alfonza so namrech vsi klicali za Fonzlja. Fonzelj je bil upokojenec kljub svojim mladim letom. Prej je bil policist, ki so mu leto dni zajebavanja folka shteli za leto dni in pol pokojninske dobe. Tako si je pri shtiridesetih letih zhe nabral triintrideset let delovne dobe, ker pa se je ravno takrat zamenjala oblast, so ga po posebnem administrativnem zakonu upokojili s polno pokojnino.

Preprosteje povedano: so se ga iznebili. Pa ne zato, ker je na patroljah pushchal avtomobil vedno le pred gostilnami, kjer je najraje uradoval, pach pa zato, ker je bil prevech zvest komunistichni partiji. Po gostilnah tako ali tako posedajo vsi policaji. Che se malce zapeljete krizhem krazhem po domovini, najdete skoraj pred vsako boljshe gostilno parkiran prazen policijski avtomobil, kar utemeljujejo s frazo "preventivno zastrashevanje".

Kot policaj je bil Fonzelj vaje stikov z ljudmi in prijetnih kramljanj, pa jih je iskal she naprej, saj je bil kot mlad upokojenec she poln mochi. Nashel jih je tam kot vedno, v gostilni za shankom. V dveh letih se je povsem zapil, se lochil in postal potepuh, dokler ni srechal Gashperja, s katerim se je spoprijateljil, in bivshi filozof ga je vzel v svoje podjetje, v katerem je lahko popival zastonj.

Imel je eno samo slabost, che smemo tako poimenovati njegovo nagnjenje. Morda pa je bila krepost?

»Kakshna vdoval!« je vzklikal Fonzelj, ko je srknil dolg pozhirek kuhanega vina. »Kakshni joshki! Kakshna rit! Vendar me ni spustila blizu. Mogoche bi se ji lahko diskretno priblizhal, toda zhe v kapelici sem opazil, da se pusti otipavati samo nekemu sorodniku. Ves chas jo je tolazhil, sklanjal se je k njej, buljil ji je v shtreleche joshke, otipaval jo je po pasu in nizhje, kadar je mislil, da ga nihche ne vidi. Toda budno oko postave opazi vse! Deset let mlajshi je od nje. Zdaj je takshna moda, da imajo punce rajshi deset let mlajsha moda. Brrrr!« se je stresel in dodal: »Pokvarjenke!«

»Spet nisi prishel na svoj rachun,« se mu je posmehnil Miha.

»Kdo pa to pravi?« se je namrdnil Fonzelj. »Vdova je imela mlajsho sestro. Neporoчено. Devico! Jezus, moral sem jo uchiti abecede spolnosti. Vendar je bila dobra uchenka. Zhe na sedmini pri Treh okostnjakih, kamor so me povabili s seboj, ker to je bila fina familija, ki ve, kaj je spodobnost, sem jo pod mizo drzhal za mucu. Imela je tiste moderne shiroke kratke hlache ali hlachno krilo, kaj jaz

vem, kaj je to, je pa praktično. Spodaj je nosila volnene chrne nogavice. Povem vam, fantje, ko se volna premoči ...»

»Dajmo, rajši poglejmo, kaj nas še chaka danes,« je predlagal Gashper kot vsako jutro. »Krishtof in Miha sta zhe bila na pogrebu. Opoldne imamo vdovo Klaro, tja gremo vsi shtirje. Ob treh je pogreb gospoda Dolezhala, tja gre samo Miha, ob petih je pogreb gospoda Pivnika, naročen je Fonzelj. To bi bilo vse za danes.«

»Vdova Klara?« je hlastnil Fonzelj. »Kakshna pa je?«

»Tepec! Policaj!« je siknil Miha. »Vdova Klara je trda in mrzla, kajti njo bodo pokopali. Ali pa si postal zhe takshna potreba, da bi se lotil tudi pokojnice?«

»Pomota!« je mirno zagodrnjal Fonzelj. »Ne zameri.«

»Na pogrebu vdove Klare se bomo morali izdajati za bogate sorodnike iz Nemchije,« je povedal Gashper. »Fonzelj, ti molchi in samo kimaj, ker ne znash tujih jezikov. Mi trije bomo govorili samo nemshko. Ti, Fonzelj, bosh kot obichajno mutasti sorodnik.«

Fonzelj je pokimal. Potem je zinil:

»Pa kaj pomaga ljudem, che znajo tuje jezike? Ko sem bil še v uniformi, je prishel k meni in h kolegu neki turist. Kot zhival se je muchil in naju sprasheval v vseh mogochih jezikih. Kaj jaz vem, kaj je hotel. Kakshnih sedem jih je znal. Potem je le odnehal in odshel. Sem rekel kolegu: vidish, ta zna sedem jezikov, pa kaj mu pomaga!«

Vsi so ostali resni, kajti zgodba ne le, da je bila stara, ampak so jo morali poslushati vsaj enkrat na mesec.

»Pridna!« je rekel Gashper in pobožhal po glavi psichko Tachko, ki je prilezla iz kota in se privila k njemu. »Pridna. Vidish, kako je zhival sochutna, ko ve, da smo zhe stokrat slishali to tvojo zgodbo.«

Tachka se je še bolj privila k njegovim nogam. Vchasih se je zdelo, da je bila meshanka med shnavcerjem in foksterierjem, drugich pa med bobtejlom in novofunlandcem. Gashper jo je nashel na grobu nekega pokojnika. Teden dni se ni zganila od tam. Gashper ji je nosil vodo in hrano. Pila je, hrane se ni dotaknila. Shele sedmi dan se je pustila zvabiti z gomile pokojnega gospodarja in je odshla z Gashperjem.

Bila sta velika prijatelja, ki ju je združila smrt.

Polde Bibich

DOTIKI PEKLA

(II)

Bil sem she sholoobvezen. Mama je hotela, da bi shel v gimnazijo. Na realki nisem opravil sprejemnega izpita, zato sem poskusil she na klasični, kjer sem imel vech sreche. Torej sem jeseni 1944 zachel hoditi na Tegetthoff Gymnasium. Med tamkajshnje klopi sem se zrinil skupaj s fanti, ki sem jih poznal zhe od prej. Med njimi je bil poznejshi znameniti shportni novinar Evgen Bergant – Kuki. Z njim sva se najbrzh »srechala zhe v chasu, v katerega spomin ne sezhe. Najini mami sta bili sosholki in ker sta se vse zhinjenje družbili, sta se morali srehati kdaj tudi z otroshkima vozichkoma.«¹ Njega sem se razveselil, hudo pa je bilo, ko sem zagledal Tomazha Tomazhicha – Tomija. Z njim sva bila namrech sovrazhnika. Jaz sem stanoval na koncu Limbusha, on pa na zachusetku Peker. Pechrani in Limbushani so bili vechni nasprotniki, kar naprej so se pretepali. Midva pa sva bila nekakshna varuha meje. Ta je tekla ob poti po sredini travnika, ki se mu je reklo Kosmate. She danes se ena ulic v naselju, ki so ga tam pozidali, imenuje »Pot na Kosmate«. Stala sva vsak na svoji strani in se zmerjala. Tomi mi je obljubljal, da me bo poshteno pretepel, jaz sem ga samo obkladal z zmerljivkami. Bil je namrech nenavadno mochen fant. Velik in mishichast. Ko je bil star komaj sedemnajst let, je bil zhe prvak Jugoslavije v srednji kategoriji. Obetala se mu je imenitna boksarska kariera, a je boks opustil zaradi dekleta, ki mu je postavila pogoj, da ga mora opustiti, che jo hoche porochiti.

Jesen pa ni prinesla samo shole, marvech tudi bombne napade. Che ta pekel primerjam s Peklom pod tetino vasico, je bil najbrzh bolj nevaren, a tudi ta me je zanimal. Seveda, kadar sem bil na kakshnem grichu nad Limbushem in sem gledal, kako se hishe spreminjajo v prashne oblake, pokati pa je zachelo shele chez nekaj chasa. Jasno, da sem vedel, kaj je temu vzrok. Bilo pa je le zanimivo. V popolni tishini so iz Maribora shvigali sivi stebri oblakov prahu; ko so se umirili, pa je zachelo pokati in grmeti.

Tudi sam sem se nekajkrat znashel v hudo kochljivem polozhaju. Shel sem chez polje proti Pekram. Sam. Bil sem zhe chisto blizu kapelice pod lipama. Nad mano je preletavalo nekaj lovcev, znamenitih dvotrupcev. Lockheed P-38 Lightning. Pravi akrobati med letali. Chreshnjevchani so pripovedovali, da so ob nekem napadu na vlak letali kar skozi predor pod vasjo. Tako so bili spretni. Nori. In nevarni. Nisem se oziral nanje. Kaj mi pa bodo, samemu sredi polja? Otroku! Pa she zavezniki so. A bil sem prevech zaupljiv. Vojak je vojak. Enemu sem vendarle bil napoti. Spustil se je in letel naravnost proti meni. Bil je tik nad tlemi. Tako nizko, da sem razlochno videl njegov chrni obraz, iz katerega sta bleshchala dva svetla kroga. Pilotska ochala. Kot sovje ochi. Ochi pticha smrti. Moral je videti, da sem otrok. Takrat mi je bilo enajst let. Droben sem bil, suhljat, premajhen za svoja leta.

Pa vendar je izstrelil proti meni rafal. Na srečo je zgrešil. Vrgel sem se na tla. Krogle so zazhvizhgale mimo mene. Slisnal sem, kako so udarjale ob tla. Imel sem občutek, da leti po meni zemlja, ki so jo trgali zadetki. Bil sem osupel. Ko so Nemci streljali na nas iz Nazareshkega samostana, sem razumel, da streljajo tudi na otroke, so bili pach Nemci; tega, da bodo name streljali zavezniki, pa nisem pomislil.

Bombni napad sem prvich dozhivel 14. oktobra. Okrog desetih so zatulile sirene. Tako je bilo skoraj vsak dan. Bili smo zhe vajeni in smo se rutinsko umaknili v kleti. Tisti dan pa se je oglasil zvochnik in sporočal, kje se nahajajo letala, ki nas bodo napadla. Komaj smo se prerinili v zaklonishche, smo zhe slisali, da močna eskadrilja leti od Gradca proti Mariboru. Napovedovalec je svaril: »... schwere Flugzeuge fliegen über Graz gegen Marbur ...« In zhe je zagrmelo. Luch je ugasnila. Klet se je stresla. Omet je odpadal. Prah nas je dushil. Neznosno je zasmrdelo, ker je mnogim ushlo zaradi strahu. Dushilo me je. Grmenje in tresenje ni hotelo prenehati. Tesnobno sem se sprasheval, kdaj ga bo konec in ali ga bom sploh prezhivel. Shele ob dveh smo se končno reshili iz kleti, ki so jo zasule stene sosednje stavbe, kamor je treshčila bomba. Zaprepaden sem strmел na rojstno mesto, ki se je spremenilo v zhalostno rushevino. Ulice so bile polne razmetanih opek, razbitega pohishtva, chrepinj, cunj. Srhljiv pogled, ki ga je boleche spremljalo zaskrbljeno vprashanje: kaj je z mojimi domachimi? Shel sem po Vetrinjski ulici proti Glavnemu trgu, takrat Adolf Hitler Platzu. She danes slisim shkrtanje stekla pod nogami, ki me je oblivalo s kurjo poltjo. Ko sem prishel do mostu, se mi je odprl pogled na desni breg Drave. Vso Rushko sem imel pred seboj. Tam so na njenem zacetku stanovali Bibichi, stavba je bila cela. Vishe proti Studencem je bila tovarna, kjer je delala mama. Tudi ta je stala neposhkodovana. Hvala Bogu!

Odtlej so postala bombardiranja stalnica. Kar naprej smo chepeli po zaklonishchih – kleteh in rovih, bunkerjih. Muchno. Brez kisika. Smrad po strahu. Sam sem dobil strashen odpor do zhdenja v luknjah, v katerih ni bilo zraka. Bilo pa je obvezno ob bombardiranjih skriti se v zaklonishche. Po cestah so hodili policaji in che so te dobili med alarmom, so te stlachili v prvo klet. Bombne napade so najprej oznanili predhodni alarmi, tuljenje siren se je prekinjalo, takrat si she lahko bil na cesti, a si moral v prvo zaklonishche. Ko je zateglo zatulilo in se tuljenje ni prekinjalo, so te policaji zgrabili in na silo stlachili v prvo klet ali rov ali bunker. Odkar so prvich bombardirali tudi sredishche mesta in so se poshko-dovale zashchite pred okni kleti, smo ob predhodnem alarmu lahko shli iz shole, da bi si poiskali zaklon nekje v blizhini. Sam sem se zmeraj potrudil, da bi se prebil chim dlje iz mesta. Na ulici sem se pochutil varneje kot v kleti. Nasha shola je bila na danashnjem Trgu generala Maistra, med vojno Tegetthoffplatz. Tistega dne je sirena zatulila splošni alarm nenavadno hitro. Spodaj na Grajskem trgu sem videl policaje, torej sem stekel do Huterjevega bloka in po Razlagovi. Na Preshernovi spet nisem mogel levo. To mi je uspelo shele na Cankarjevi. Tam me je zagrabil policaj in me porinil skozi tezhka vrata blizhnje stavbe ter zaklenil za mano. Vedel sem, da bo she koga pripeljal. Kmalu ga je. Slisalo se je zhe hrumenje letal.

Smuknil sem mimo policaja, ki je samo nekaj zavpil, a za mano se ni spustil. Od tresenja, ki ga je povzročalo bobnenje letal, so shklepetale shipe na oknih. Pognal sem se po Vetrinjski do mostu. Zhe sem slisal eksplozije bomb. Okoli mene so zhvenketali drobcji shrapnelov protiletalskih topov, ki so obsedeno obstreljevali letala. Ko sem bil na mostu, je bil pekel zhe tolikshen, da sem se vrgel na tla. Mostu ne zadenejo, sem se tolazhil. In ga res niso. Ostal sem na mostu, dokler sirene niso oznanile konca nevarnosti. To je bilo eno najhujshih bombardiranj, kar jih je pretrpel Maribor. Najmanj shestinpdeset je bilo smrtnih zhrtev med odraslimi, otrok pa je umrlo shtirinajst. Lahko bi bil petnajsti. Iz hishe, kamor me je stlachel policist, ni nihche vech prishel zhiv. Nanjo je padla verizhna bomba. Spete bombe so eksplodirale druga za drugo. Prva na podstrehi, druga je padla skozi nastalo luknjo in se raztreshchila v zgornjem nadstropju, in tako naprej, do kleti, kjer je zadnja dokonchno razmesarila nesrechne skrivache. V tem bombardiranju s hudimi posledicami za Maribor je izgubilo zhivljenje shestinsedemdeset ljudi. Meni je bilo spet prizaneseno.

Kmalu sem se reshil vseh zadreg z bombardiranjem in sholanjem. V sholi je bilo treba prepevati, jaz pa sem bil brez posluha. Domishljam si, da sem ga izgubil prav zaradi odpora do vechnega prepevanja. Zhe v Rogashki Slatini. Med petjem sem samo odpiral usta. Pred prvo sholsko uro smo najprej eno zapeli. Profesorji so natanchno pazili, da smo res vsi peli. Ker sem odpiral usta, cheprav kar precejkrat narobe, so mislili, da pojem. Nekemu profesorju se je moje nesinhrono odpiranje ust zazdelo sumljivo. Stopil je k meni. Se nagnil chisto do ust. In ostro vprashal: »Warum singst du nicht?«

Zakaj ne pojem? Da sovrazhim njihove pesmi, mu nisem mogel rechi. Lahko bi rekel, da nimam posluha, pa nisem poznal nemshke besede za posluh.

»Ne znam.«

»Kaj nisi v Hitlerjugend? Tam vendar veliko pojejo.«

»Ja.«

»Jutri prinesi potrdilo, da hodish k Hitlerjugend! Drugache se lahko poslovish!«

»Ja.«

Katastrofa! Doma panika! Ker ne bom prinesel potrdila, ki ga nisem mogel nikjer dobiti, me ne bodo samo vrgli iz shole, marvech bo tudi mama chutila posledice. She zaprejo jo lahko. Ota je bil popolnoma miren. Oblekel se je malo boljshke kot sicer, mene so uredili in sva shla. V Jurchichevo ulico. Tam je imel zasebno ordinacijo zdravnik, ki je sicer delal v ambulanti za zheleznicharje. Ota mu je razlozhil nashe tezhave. Zdravnik pa je, ne da bi me pregledal, napisal, da mi zdravi sushico, da je nevarna tudi za druge, saj se lahko okuzhijo, torej ne smem vech v sholo, Hitlerjugend mi je pa zhe tako prej odsvetoval. Mama je nesla izvid v sholo, dobila moje sprichevalo za prvo trimesechje (v nemshkih gimnazijah je bilo sholsko leto razdeljeno na tri trimestre) in tako je bilo konec mojega nemshkega sholanja. Odtlej sem se podil po Zhabji vasi, se skrival v gabrovih zhivih mejah, lovil po Kosmatah, gledal z vzpetine nad Hrastjem bombardiranje Maribora, hodil k Marinom na Pohorju ... Pekel je bil dalech spodaj.

Cheprav smo ga tudi tu chutili. A smo se pochutili varne. Razen mame. Bombardiranja me je bilo groza zaradi nje. Vsakich, ko so padale bombe na Maribor, je dobila zhivchni zlom, cheprav smo bili kar dalech iz mesta. Njeni napadi so bili podobni epilepsiji. Padla je po tleh, se zvjajala, tolkla z glavo ob tla, brcala, vpila. Nikogar ni chutila ob sebi, cheprav smo jo tolazhili, ji prigovarjali, jo vzpodbujali. Ni slishala ne videla. Najhuje je bilo ob nočnih bombardiranjih. Ko sem jo prvich videl takshno, sem bil preprichan, da je znorela. S starimi starshi sem z balkona gledal eksplozije protiavionskih izstrelkov, ko se je nenadoma zaslisal pretresljiv krik in potem jok, tuljenje. Mama! Stekli smo v hisho in jo nashli na tleh. Bal sem se, da bo umrla. Saj sem jo vechkrat videl pogumno. To pot pa ...

Po koncu bombardiranja je she nekaj chasa hlipala, nato pa se je pochasi umirila. Hvala Bogu! Ni umrla, pa tudi zhivchna ni bila. Rane od strahu so se zacelile, niso ji zapustile posledic. Vsaj takih ne, ki so po vojni mnoge brez pravega razloga obsedale z bozhjastnimi napadi. Veliko sem jih videl in vedno sem se spomnil mame ob bombardiranju.

Bombardiranja so bila vsak dan hujsha. Ljudje so iskali zatochishcha po okolici. Vse hishe so bile prepolne. Kdaj je kakshna bomba padla tudi v nasho okolico, zato je gospa grofica Berlova prosila ota, naj v hribu ob njihovem dvorcu izkoplje zaklonishche. Ota je bil v mladih letih rudar v Zabukovici, zato je vedel, kako se kopljejo rovi in kako se utrdijo. Zacheli smo hoditi v otov bunker. Starejsi so shli noter, otroci smo se igrali pred vhodom, dokler nas niso napadli angloamerishki lovci. Spet sem slishal zhvizhanje krogel. Starejsi so se razjezili in odtlej smo ob alarmih morali v rov. Tichanja v otovem rovu sem se izogibal tako, da sem navsezgodaj krenil proti Pohorju, kjer se je zdelo varno celo mami.

Vojna se je blizhala koncu. Od Kamnice gor so se umikale nemshke chete. Nich vech ponosne in lesketajoche se. Utrujeni so vlekli noge za sabo. V tovarni, kjer je delala mama, so delavke seshile slovenske zastave z zvezdo. Dobil sem otroshko titovko z zvezdo iz blaga. Seveda, kovinskih she ni bilo. Nekega dne sem s kolesom shel po nekaj zastav za limbushke prijatelje in znance. Na pekrskem polju so imeli Nemci chudne naprave, podobne raketam, ki pa so bile menda samo za to tam, da bi preslepile zaveznishke pilote. Pa jih niso. Niti ene bombe niso odvrgli tja. Tiste kulise je strazhil en sam vojak. Prav pred njim se mi je odtrgal rochaj aktovke in nekaj zastav je padlo na cesto. Zaprlo mi je sapo. Kaj bo zdaj? Strazhar je vse videl. A se je delal, kot da ni nich. Tedaj sem vedel, da je vojne konec. Zhe naslednji dan so padali z neba letaki, ki so nagovarjali nemshke vojake, naj se predajo, ker je Nemchija kapitulirala.

Zadnja krogla mi je zacvilila mimo glave, ko so Nemci zhe odshli in je bila nova oblast she popolnoma neurejena. Na hisho smo obesili zastavo s titovo zvezdo, zaradi chesar je bila oma vsa iz sebe, ker je bila preprichana, da se bo vrnil kralj. Nisem ji verjel in sem si poveznil na glavo titovko. Toda iz nekega vrta na Studencih je res nekdo streljal proti meni. A me ni zadel. Zadnja krogla je samo zazhvizhgala mimo moje glave.

¹ To sem napisal za knjigo Rajka Shugmana *KUKI Evgen Bergant*, Mladinska knjiga 2008, str. 137.

Lev Detela

LITERARNA POPOTOVANJA (III)

Cvetlica ob Arnu pod udarom mednarodnega turizma

Firenška literarna razglednica

Firence bi bile brez milijonske množice turistov, med katero se kot nih izgubi 450.000 domachinov, prijetno in pregledno mesto. Še iz sredishča se vidijo s cipresami porasli hribi Toskane. S kamnitih mostov čez Arno lahko opazujesh, kako se reka med vedno bolj zelenimi bregovi izgublja v prijazni grichevnati pokrajini.

Zaradi turistichnega udara, ki se na hitro prebija skozi preobilje kulturnih znamenitosti med romaniko, gotiko in renesanso od cvetlični Mariji del Fiore posvečene katedrale do palache Signorije in znamenitih Uficijev z zbirkami svetovno pomembnih umetnin, je težko doživeti pristno domače življenje toskanske prestolnice. To je turistichna industrija bolj ali manj posrečeno spremenila v renesančni mestni velemuzej. Ne vesh pravzaprav, kje bi se najprej ustavit. Ali na starem kamnitem mostu Ponte Vecchio? V galeriji Akademije? V največji mestni palachi Pitti? V renesančni cerkvi San Lorenzo ob grobovih družine Medici? V imenitni stavbi družine Strozzi pri ogledu kake pomembne likovne razstave? Ali pa kar na živilskem trgu Mercato Nuovo, ki je bil v času vladavine Medichejcev kot prekupchevalnica zlata, svile in platna eden vidnih razpoznavnih znakov florentinskega bogastva?

Pravzaprav lahko samo še na obrobju zachutish pravi utrip tako imenovanega normalnega firenškega življenja. Morda ga še najbolje doživish ob kakem dezhevnm dnevu daleč stran od turistichnega hrupa nekje v predmestju, na preprostem živilskem trgu, v ljudski pivnici med domachini. Tu se ti nenadoma zazdi, da si se znashel v popolnoma drugem času in prostoru. Medtem ko stoje v sredishču toskanske prestolnice tujci po ure dolgo v kachastih vrstah pred Uficiji (ta svetovno znani muzej obishche letno kar 1.600.000 obchudovalcev imenitnih slik in skulptur) in pred Galerijo Akademije, da bi si lahko ogledali imenitni kip Michelangelovega Davida, ta simbol florentinskega vechstoletnega kljubovanja »goljatski« premochi sveta, potekajo tu ob kozarcu vina ali skodelici kapuchina popolnoma drugachni pogovori. Na primer o kaosu v politiki, o korupciji, o prenapolnjenih otroshkih vrtcih, o zastojih v mestnem prometu, o prevelikih podrazhitvah, za katere je med drugim baje kriva odprava stare dobre italijanske lire in nespametna uvedba evra. Ali pa o seriji skrivnostnih in še vedno nepojasnjenih umorov v naseljih v okolici Firenc, ki so se zgodili sicer pred

dobrimi dvajsetimi leti, a she vedno burijo domishljijo domachinov, policije in razlicnih piscev. Pripisali so jih tako imenovani »poshasti iz Firenc«, domnevnemu serijskemu morilcu, ki se je »specializiral« na unichevanje mladih ljubezenskih parov, ko jih je zalotil v avtomobilih na obrobju mesta. **Michele Giuttari**, od leta 1995 vodja policijskega decernata v Firencah, je s knjigo *Poshast. Anatomija poizvedbe* (Il monstro. Anatomia di un'indagine) leta 2006 ponovno vzdignil precej prahu, ko je izrazil dvom o pravilnosti dosedanjega raziskovanja teh umorov, ki sodijo k najhujshim zlochinom, ki so se zgodili po letu 1945 v Italiji. Giuttari je uspel tudi kot pisec kriminalnih romanov. Glavna oseba v njegovih knjigah *Signatura* in *Lozha nedolzhnih* je vodja decernata v Firencah Michele Ferrara, ki je pravzaprav avtorjev drugi jaz. Raziskuje namrech tudi vse tisto, kar se je resnichno dogajalo v treh dekadah od leta 1968 do 8. septembra 1985 v osmih brutalnih umorih s shtevilnimi zhrtvami na shirshem firenshkem podrochju med Campi Bisenzio v blizhini mednarodnega letalishcha Amerigo Vespucci (tudi ta raziskovalec, ki je dal ime Ameriki, je sin tega mesta!), v okolici Imprunete in pri Borgo San Lorenzo. Giuttarijeve teze o teh zlochinih so daljnosezhne, a neoprijemljive, ker namigujejo na shirshe ozadje umorov, ki baje sega do najvishjih družhbenih krogov in plasti.

Novodobne Firenze, stara rimsko-latinska Florentia (po kateri smo tudi na Slovenskem toskansko sredishche zelo dolgo imenovali podobno kot vechina evropskih narodov Florenca) kot ljubko mesto dehtechih cvetic na zelenih livadah ob reki Arno, nenadoma kot nevarno, podzemno mesto zahrbtnosti in umorov? Kot tako se vedno znova ob svoji rokodelski in trgovski spretnosti pojavlja in uveljavlja v srednjem veku v politichnih in vojashkih prepirih za prevlado, she posebej v bojih med cesarju zvestimi gibelini in od papezha odvisnimi guelfi, ki enega najpomembnejshih sinov mesta in najvechjega literata Italije **Danteja Alighierija** leta 1321 prezhenejo iz mesta, kamor se nikoli vech ne vrne, temvech umre v pregnanstvu v Ravenni.

Do danes si Firenze prizadevajo, da bi bil veliki pesnik *Bozhanske komedije* in *Prenovljenega zhivljenja* (La vita nuova) pokopan v rojstnem kraju, a zaman. Velichastni Dantejev spomenik pred imenitno franchiskansko cerkvijo Santa Croce, v kateri so pokopani pomembni slikarji, kiparji, pesniki, pisatelji, glasbeniki, filozofi, politiki, znanstveniki in patrioti **Michelangelo**, **Galileo Galilei**, **Machiavelli**, **Rossini**, **Ugo Foscolo**, z Dantejevim kenotafom v njeni notranjosti, samo simulira pesnikovo prisotnost in pricha o neuspeshnih poskusih, da bi se avtor *Bozhanske komedije* vsaj mrtev spet vrnil v svoj rojstni kraj. Tako krozhijo kot skrivnost med zidovi starega dela mesta samo stavki njegovega v florentinski italijanshchini napisanega *Prenovljenega zhivljenja*, s katerim je utemeljil po obdobjih pisanja v latinshchini italijanski jezik in literaturo. V tem zgodnjem delu iz leta 1293 pripoveduje o svoji usodni ljubezni do eno leto mlajshe Beatrice, ki jo prvich srecha kot desetletni dechek v maju 1274, dokler ga devet let pozneje v angelsko belem oblachilu popolnoma ne omami kot reshiteljica in blazhenost obenem.

Podoba te ljubljene zhenske se v Dantejevi dushi she stopnjuje po njeni zgodnji smrti 9. junija 1290. Dante dozhivi Beatrice v *Bozhanski komediji*, ki jo pishe proti koncu zhivljenja v eksilu v zhe zelo elegantni ljudski italijanshchini (imenuje jo volgare illustre), na kar mistichen nachin. Ona je tista, ki ga vodi potem, ko se je osvobodil zemeljskih bremen, skozi ochishchevalne nebeshke kroge v Nebesa. Ni chudno, da je Dantejevo opevanje »angelske zhenske« vplivalo tudi na Presherna, a v tragichnem smislu, kot pesnishko obkrožhanje nedosegljivega ljubezenskega ideala – Primicheve Julije.

Morda so imeli v Firencah vech sreche kot pesnik Dante pomembni slikarji, kiparji in arhitekti. A tudi ti ne vedno. V shtevilnih cerkvah in palachah dozhivi obiskovalec velikansko duhovno eksplozijo in prenovu umetnosti od gotike v renesanso, ki se zachne predvsem ob vzponu rodbine **Medici**. Ta se v razmeroma kratkem obdobju povzpne od bogatih bankirjev do velikih vojvod Toskane. Zhe v 15. stoletju postanejo Firenze sredishche evropske renesanchne umetnosti. Sicer gospodovalni in nedemokraticni vojvode se izkazhejo kot veliki meceni, ki tudi v lastno slavo podpirajo pomembne umetnike. V starih cerkvah, palachah in na mestnih trgih se ob vsakem koraku srechas z umetninami najvechjih mojstrov od **Giotta** do **Botticellija** in **Giorgioneja**. Eden od najpomembnejshih med temi je zagotovo v Firencah leta 1475 rojeni **Michelangelo Buonarroti**. Skrivnostni char njegove mladosti she posebej obchutish pod vecher v ozki ulichici Via Ghibelina v starem delu mesta, kjer stoji tako imenovana Casa Buonarroti. Michelangelo se je sicer rodil v neposredni blizhini v isti ulici, a v tej hishi ni stanoval, vendar jo je kupil za svojega nechaka Leonarda. V hishi je majhen muzej z idealizirano predstavitevijo velikega renesanchnega slikarja, kiparja in arhitekta. Na stenah so freske, ki jih je izdelal nechakov sin Michelangelo mlajshi. V njih je povelichal svojega starega strica kot pomembnega diplomata, vernika, skrajno discipliniranega delovnega umetnika in vzdrzhnega chloveka. Michelangelo starejsi je v muzeju predstavljen kot »Divino«, kot Bozhanski. Njegov tezhki znachaj in njegova izprichana huda jeza, v kateri je unicheval tudi zhe dokonchana lastna dela, seveda nista omenjena. Tudi Michelangelo se je, kot zhe 150 let pred njim Dante, zapletel v politichne boje v mestu. V chasu, ko iz mesta izzhenejo Medichejce in se dominikanski menih **Savonarola**, ki ga pozneje zazhgejo na grmadi, v ostrih pridigah bori proti razvratu in korupciji, stopi Michelangelo kot inzhenir in projektant v sluzhbo proti monarhiji usmerjene in ponovno oklicane mestne Republike. Leta 1530 ob vrnitvi Medichejcev v mesto in na oblast sme she dokonchati znamenito kapelo z njihovo grobnico, vendar mora zhe shtiri leta pozneje, cheprav je Firenze za vedno polepshal s shtevilnimi renesanchnimi umetninami, zbezhati v Rim, kjer tudi umre.

Firence, posebno mesto, prepolno zgodovine. Anglezhi so bili tisti, ki so ga odkrili zhe v 19. stoletju kot sonchno alternativo svojemu otoku megle in dezha. V Firencah so she danes – kot mnogi drugi petichni tujci, ki so poselili vile na grichevnatih obrobjih mesta in v nekdanjem visoko nad mestom lezhechem etru-

shchanskem mestecu Fiesole, stoletnem konkurentu Firenc, – bolj priljubljeni kot prebivalci Rima in drugih italijanskih krajev. Zakaj pravi Firenčan se še danes počuti kot drzhavljan samostojne mestne drzhave, ki se noče nikomur ukloniti. Z ocharljivimi oranzhnimi vechernimi zahodi nad Arnom, ljubko lezheche pod s cipresami poraslimi zelenimi grichi Toskane, z belimi potmi, ki se vijejo med oljkami proti ljubeznivim pobočjem nad imenitnim parkom Boboli in palacho Pitti iz 15. stoletja, so Firenze ocharale mnoge tuje in domače pesnike in pisatelje. V dvajsetih letih prejšnjega stoletja so se zbirali v danes zanemarjeni kavarni Giubbe Rosse, da bi prenovili knjizhevnost.

Palacha Pitti je bila sedež velikih vojvod Toskane. Po izumrtju družine Medici v letu 1743 zavladajo tu avstrijsko-lotaringijski Habsburzhani in šest let (1865-1871), ko so Firenze glavno mesto Italije, gospoduje v palachi po oklicanju združene Italije kralj Viktor Emanuel II. V velikanski stavbi se danes nahajajo muzeji in galerije. Poleg stalnih zbirk in ogledu namenjenih kraljevskih soban prirejajo v palachi tudi občasne razstave. Ena od teh je bila v letu 2007 posvečena pisatelju **Carlu Collodiju** in njegovi v Firencah napisani povesti o lesenem chlovechku – »buratinu« (kopitljachku) z imenom *Pinocchio*. Povest je tri leta (1881-1883) izhajala v reviji za mladino *Giornale dei Bambini* in bila v Firencah v knjizhni obliki prvich natisnjena leta 1883 z zanimivimi perorisbami **E. Mazzantija**. V palachi Pitti je bila na ogled skoraj nepregledna vrsta knjizhnih izdaj te Collodijeve neverjetno dolgotrajne in tudi danes aktualne svetovne uspešnice. Seveda so bile v sredishchu pozornosti predvsem shtevilne italijanske izdaje z ilustracijami najrazlicnejših slikarjev, na primer Chiostrija, Mussina, Bernardina in Maraja. Zgodbo o lesenem chlovechku, ki ga izrezhe stari mojster Geppetto iz navadnega polena in ki takoj chudezhno ozhivi, je Collodi tako rekoč pobral s firenške ulice. Poredni fantich ne poslusha vzgojnih nauk svojega ocheta in dobrih nasvetov ljudi in zhivali, ki jih sreča na svojih potepih in pustolovshchinah. Zelo dolgo traja, da ga zhivljenje izuchi in se lahko kot priden fant vrne k svojemu staremu ochetu, ki ga mora še prej skupaj s samim seboj reshiti iz kitovega trebuha.

Posebnosti nekdanjega »realnega« firenškega zhivljenja lahko bralec na imeniten nachin dozhivi ob tej ocharljivi zgodbi »za staro in mlado«. Collodi jo je napisal na duhovit nachin, z zanimivimi dialogi, na meji med resnichnostjo in fantazijo. Njegova mladinska povest s shtevilnimi detektivsko napetimi zapleti in razpleti, v katero je vkljuchil zanimive pravljichne in ljudske folklorne motive in po kateri so posneli razlicne filme, je istochasno vzgojna povest, moralni nauk in hudomushna socialna satira – z bridkim priokusom o zhivljenju »ponizhanih in razzhaljenih«. V ospredju pa je tudi tradicija italijanskega ljudskega lutkovnega gledalishcha. Pinocchio ali Ostrzhek je lutka in nagajivi pavliha, ki ozhivi in postane realno zhivljenje.

Andrej Lenarčič

HVALA TRUBARJU

NEKAJ MISLI OB PROSLAVI TRUBAR 500 NA RASHCI (8.6.2008)

Na Rashci in v nje širšem okolju so se dogodile mnoge, za Slovence nadvse pomembne reči. Za mnoge vemo, za sštevilnejše verjetno ne. Ne nazadnje so tu od zacetka imeli svoj "vikend" stiški opati ... In prav gotovo ni popolnoma zgrešena misel, da imajo tako oni kot tudi mogočni Turjachani dosti opraviti s semenom, ki je rodilo tako sijajne sadove – od Gallusa prek Trubarja do Levstika, Stritarja in drugih.

Epohalni dogodek – proslava 500-letnice rojstva Primozha Trubarja na Rashci – ima sicer dosti skromnejšo, a ne dosti manj pomembno predhodnico v proslavi poprejšnje okrogle obletnice smrti, ki smo jo praznovali znotraj neke druge države, je pa takrat zadonela Premrlova (in Preshernova) pesem, ki je spontano dvignila na noge udeležence in prvih zazvenela kot legalna slovenska državna himna – saj jo je stoje poslušal sam vrh takratne države, Sinan Hasani, predsednik predsedstva Jugoslavije (1986).

Tudi tokrat je zazvenela ta glasba, in tudi tokrat jo je stoje poslušal »Turek«, le da predsednik suverene Slovenije. Vsekakor ustrezen okvir za dogodek, posvečen chloveku, ki sta ga zaznamovala tako Turek kot ljubezen do slovenske nacije in domovine.

O proslavi je mogoče povedati le pohvale. Morebiti tako urejene, smiselne, skladne, sposhljive, tehtne, primerne, dostojne proslave v novejši dobi pri nas ni bilo. Očitno jo je slavljeneц zaslužil in celo Nebo je ustvarilo okolishchine, da je bila lahko v celoti izpeljana sijajno.

A ta dogodek bi ne zasijal v vsej svoji primernosti, če bi v slavnostnem govoru ne poslušali do neznosnosti ponavljajochih se nesmislov in politikantskih konstruktov. Le odkod se je pisunu govora vtihotapil "nemshki cesar Maksimiljan", ko je vendar osnovnosholcu znano, da je avstrijski nadvojvoda (torej nash vojvoda, nosilec državne legitimitete slovenske Karantanije) in nemshki kralj Maksimiljan postal s kronanjem v Rimu rimski in ne nemshki cesar, namrech cesar Svetega rimskega cesarstva. Nedostojno je, in pomeni zhalitev za slavljenca, da slovenski minister (za kulturo) v slavnostnem govoru promovira dosezhke nemshke shovinistichne in rasistichne zgodovinske manipulacije iz 19. stoletja. In to v govoru, ki naj bi slavil Primozha Trubarja, mozha, zavezanega kulturi, pravi veri, svobodi in enakosti vseh ljudi in vseh narodov.

In she ena neslanost je s svojo bednostjo po svoje povečala, povečala razdaljo med bedo slovenske stroke in odlično proslavo. Gre za staro politikantsko floskulo, odurno ne le v svoji zlaganosti, marveč tudi in she najbolj v svoji politični naperjenosti proti slovenski samozavesti. "Slovenshchino so govorili samo hlapci in dekle ..." Zanimivo, da določeni ljudje ne zaslužijo niti imena jezika, ki je njihov materni jezik in vsakdanja govorica! Slovenshchino so, po vsem sodech, od nekdaj govorili Slovenci. Ne? In zanje je pisal knjige Primozh Trubar. Za Slovenke in Slovence. In seveda she zdalech ni res, da so slovensko govorili samo Slovenke in Slovenci. Ne le govorili, tudi pisali so jo prav tako ljudje tujega rodu. In seveda tudi plemenitega rodu. Tudi v Trubarjevem času. Le kdo od neukih in revnih kmetov pa bi zmozel podpreti tak mogočen projekt, kot je tisk tisochev in tisochev knjig v slovenskem jeziku? Zanimivo bi bilo ob tem slišati podatek, koliko je bilo pismenih v posameznih evropskih narodih tisti čas. In ne dalech stran od tega se postavlja vprashanje, odkod ta obsedenost, da je Trubarjeva knjiga umestila Slovence med kulturne narode. Kdor tako postavlja stvari, naj potem pove, kateri drug danashnji veliki evropski narod je imel svoj knjizhni jezik pred protestantizmom. Ker ga niti z luchjo ob belem dnevu ne bo nashel – pa chetudi je poduhovljeni minister – je pach na dlani dejstvo, da smo Slovenci hkrati z drugimi "kulturnimi" narodi Evrope dobili svoj knjizhni jezik. V obdobju, krajskem od sto let. No, je resnica, da so ga nam v manj kot sto letih "domachi izdajalci" skoraj iztrebili ... To pa je tudi res ...

She bi se lahko nashtevalo spotikljivosti, ki jih na odlični proslavi ne bi smelo biti. A naj bo dovolj, kajti prehitro bi bili sredi politikantskega blata – vpletanja eskapad aktualne oblasti v brezmadezhno chisti Trubarjev svet.

Hvala Trubarju. Hvala tistim, ki so pripravili proslavo.

SHE OPOMBA K FLOSKULI O "HLAPCHEVSTVU IN TLACHANSTVU SLOVENCEV"

Z nenavadno vztrajnostjo se vedno znova ponavlja Cankarjeva metafora, izrečena v drami *Hlapci*, o Slovencih kot nekakshnem »narodu hlapcev«. Izjava, ki je imela svojo ekspresivno funkcijo v igri, se je v stoletju po nastanku spremenila v splošno znano floskulo, uporabljano ob razlicnih prilozhnostih, vchasih tudi tam, kjer je ne bi pričakovali. Navezujem se namrech na povedano v sklepu feljtona *Dvajset let po objavi dnevnika Staneta Kavchicha* (Nedeljski dnevnik, 3. 8. 2008), ki ga je v obliki intervjuja z Nikom Kavchichem napisal Aleksander Lucu. Intervjuvanchev odgovor na zadnje vprashanje se namrech zachne s stavkom:

»Janez Jansha dobro ve, da v slovenskem prostoru nismo imeli priznanih političnih voditeljev, ker je v naši družbeni zavesti še vedno razvita in prisotna psihologija hlapcev in tlachanov.«

Ta misel se seveda povsem sklada z uveljavljenimi zgodovinarskimi izhodishchi. Zaradi svoje navidezne (cenene) logike in nezahtevnosti se je dobro "prijela" med plebsom. Je pa, kot vsak ponaredek, nekoliko preveč vshechna, kichasta, da bi odrazhala vso resnico.

Zhe na prvem ovinku premisleka zadenemo v bistveno vprashanje, ki izhaja iz dejstva, da je bilo "hlapcev in tlachanov" dovolj povsod, ne le v slovenskem prostoru. Sestavljali so osnovo družbe v vsej postkarlmaniški Evropi. Kdor nekoliko pozna razmere v ne tako davni zgodovini npr. v Nemchiji, ta dobro ve, da je tam sloj "tlachanov in hlapcev" dosti bolj dolochal odnose v družbi (nori zgornjeavstrijski malar med Slovenci pach ne bi uspel, kakor tudi ne bo kakshen trgovchich z orožjem!), pa vseeno nemshkih mnozhic ni zapustil drzhavnostni instinkt, kakor je – to pa drzhi – popolnoma umanjkal med Slovenci, katerih she ne povsem pozabljena drzhavna struktura je v karlmanski chasih blestela na evropskem nebu in postala temelj velichastnega imperija potentne shvabske fevdalne familije, ki si je z Rudolfovo zmago pri Dürnkrutu na Moravskem polju nad Otokarjem (26. avgusta 1278) dokonchno priborila (pre)dragoceno karantansko dedishchino in jo kot "Dedne dezhele", kot srchiko in temelj svoje monarhichne upravichenosti, vse do svojega (ne)slavnega konca varovala kot punchico lastnega ochesa.

Ni nobenega dvoma: skrajno tezhko je Slovencem, dedichem tako slavne zgodovine imputirati hlapchevsko in tlachansko znachajsko napako.

A je prav kmalu pred pozornim opazovalcem zgodovinskih dejstev, ki so vsem vsak chas na okeh, tudi zgodba, ki razsvetli she zadnji mrachni kot prirejene zgodovinske kvaziresnichnosti.

Sprva Shvabom na dunajskem dvoru "slovenskost" ni bila napoti, saj pravzaprav do chasov industrijske in drugih revolucij nacionalnost/etnijska ni bila motech element v družbenem zhivljenju. Ljudi je vis-a-vis drzhavnih rechi opredeljeval "stan". Zlasti industrijska revolucija, novi družbeni red ter iz tega izviraajochi boj za prometne povezave in trge pa so imeli za posledico vznik nacionalnih shovinizmov. "Neznaten narodich ovira dostop do Jadranskega morja ..." je bilo eno znanih gesel nemshkega shovinizma. Vsekakor je bila "slovenskost", ki jo je trmasto predstavljal "neznatni narodich" v slovenskih dezhelah monarhije, toliko motecha, da je prishla kooperativnost svete rimske Cerkve kot naroचना: RKC je namrech rade volje prevzela "skrb za slovensko ljudstvo" in postala ipso facto (sicer povsem samozvana) "zashchitnica slovenskega naroda". Ta "zashchita" je prishla nemshkemu nacionalshovinizmu na Dunaju she kako prav. Skrb RKC na Slovenskem je namrech usmerjala pozornost, dejavnost in tezhnje ljudstva na obmochje etnichnega, religioznega, folklornega (tj. v "kulturo"), kar je z vidika drzhavotvornosti naravnost perverzno. Obenem ko je sistemachno amputirala

vsak, she tako neznamen politichno-drzhavotvorni vzgib med Slovenci in zatrla vsakega nosilca narodnopolitichne prebuje (nashtevati je mogoche od Trubarja prek Vodnika, Presherna, Majarja Ziljskega do Cankarja ...), je skrbno negovala "vsezaverodomcesarjevski" tlachansko-hlapchevski instinkt med plebsom in v ta instinkt usmerjala narodovo drzhavotvorno potenco. Za svoj "prispevek" k "zvestobi monarhiji" je bila seveda vedno znova nagrajevana. Navada "varovati" ljudstvo in ga, skrbno zapakiranega (z "mashnco"), izrochati posvetnemu vladarju je postala tako samoumevna manira, da so cerkveni veljaki takoj, ko je bilo jasno, da njihov "delodajalec" na Dunaju izginja, na vrat na nos "ugotovili", da je za verno slovensko ljudstvo edina reshitev zaostala balkanska monarhija. Z beograjskim monarhom so shli v prav tako zavezo kot prej z dunajskim in ni jih motilo, da je beograjski pravzaprav drugoverski "antikrist". Niti za trenutek ni bila na mizi drzhavna suverenost, kakrshno so znali uveljaviti npr. husitski Chehi. Niti ni nikogar motila strahotna resnichnost: amputacija polovice narodovega ozemlja, polovice ljudi in dveh tretjin nacionalnega bogastva – v zameno za odprta vrata "srebrenishkim" balkanskim maniram. Gorenjske hoste so prevech vabljivo shumele ... in tudi chakati ni bilo treba dolgo: le do sporazuma Cvetkovich – Machek, s katerim so Hrvati dobili vse, Slovenci pa (ochitno s prozornim namenom!) nich. Je pa Koroshec nemudoma ponudil "dobre usluge" s prizhnic, da se mrmrajoche ljudstvo pomiri – in "protiusluga" je zashumela na Pokljuki in Mezhaklji. Ja, vechno shumijo gozdovi domachi ...

Na dlani je torej, da je vrh RKC na Slovenskem sistematically zlorabljal svojo uzurpirano vlogo "zashchitnika Slovencev", zamoril vsak drzhavotvorni vzgib med ljudmi in nas izrochil epohalnim dogajanjem 20. stoletja druzhbeno in drzhavnopolitichno hendikepirane, nepismene. Posledice so bile krute – mednje sodi strahotna izkushnja druge svetovne vojne in revolucije; v kontekstu "zashchitnishtva" je razumljiva vloga RKC v chasu te vojne in tudi danes. Glede paradoksa, da smo se na koncu 20. stoletja, ko smo bili praktichno zhe skoraj povsem na tleh, kljub vsemu uspeli osamosvojiti in oblikovati suvereno lastno drzhavo, je odgovor na dlani:

Ta zadnja prilozhnost ni bila tudi edina v nashi zgodovini. Bilo jih je kar nekaj. Ampak kaj je bilo tokrat vendarle drugache? Edino in samo: tokrat ni bilo na sceni politichne sile, ki je izginila leta 1945.

Toda: ali ni zhe spet tu?

* *Osamosvojitven za dodano vrednost* (Dvajset let po objavi dnevnika Staneta Kavchicha). Feljton, 5. Nedeljski dnevnik, 3. avgusta 2008, priloga *Povechava*, str. 13-14.

Marusha Avgustin

SUBLIMNO V SLIKARSTVU VLADA STJEPICHA

Stjepicheve nekoliko starejshe, živo barvite, dokaj plasticno uchinkujoche akrilne slike, kolazhirane z vato in s filcem na platno, ki jih morda lahko poimenujemo s skupnim imenom »Jedra«, se močno razlikujejo od tokratnih, na prvi pogled monokromnih, dokaj ploskovitih kompozicij v variiranju sivih, belih in črnih tonov, s prevlado črt, pik, sukanca itd. na različnih vrstah papirja ter pogosto prekritih z akrilno emulzijo in/ali z različno strukturiranimi belimi vlakninami. Plastenje slikarskih površin hkrati zakriva in razkriva daljne sledi avtorjevih spominov na krajino ali figuro, ali pa se udejanja kot od fizichnega sveta zhe povsem avtonomno likovno kreiranje. Erotichni naboj prvih in sublimnost drugih del predstavljata enako preprichljivo in sugestivno odslikavo avtorjevih chustvenih razpolozhenj in duhovnih stanj. Pogosto v center slike postavljene agresivne barvite forme starejsih podob delujejo kot povechani ekrani in v gledalcu lahko zbujajo vtis psihichne napetosti in nemira, medtem ko novejshe s tonsko ubranostjo sivin, s krozhno ali v vse smeri odprto kompozicijo ali z njeno delitvijo v dve bolj ali manj simetrichni polovici oziroma z uporabo nekakshne krizhne zasnove, ki lovi ravnotezhje med horizontalo in vertikalo, posredujejo gledalcu spokojnost in uravnotezhenost, cheprav pozorno opazovanje, posebej ob menjajochih se ritmih v slikah, razkriva avtorjevo emocionalno in refleksivno razlichno vibriranje.

Zapisan moderni umetnosti in vseskozi odprt sebi in okolju, Vlado Stjepich za svoje likovne stvaritve uporablja razlichne, tudi neslikarske materiale, kakor mu pach narekujeta likovna in psihichna senzibilnost. Risba, ki jo pojmuje zelo shiroko, je kot temeljno likovno izrazno sredstvo najbolj neposreden izraz njegove zhivljenjske energije. Ko se prepushcha gestualnosti potez, dosega v najboljshih primerih skupaj z belino, s svetlobo, z razlichnim strukturiranjem slikarskih površin in nanashanjem slikarskih in drugih materialov enega vrh drugega preprichljivo prostorsko globino, spet drugih se zdijo njegove kompozicije »le« odraz umetnikovega takega ali drugachnega dushevnega stanja, ki z besedami ni izrazljivo, vendar ga občutljivi gledalec lahko hitro zasluhi.

Za igro spontanega slikarskega kreiranja Vlado Stjepich uporablja tudi tezhko uporabna, kar nerodna orodja, ki jih izdelava sam, in si na ta nachin postavlja ovire pred rutinskimi potezami. Z uvajanjem akcijskega slikanja zheli stopnjevati pretochnost ustvarjalnih energij, ki sevajo skozenj, vendar to spontano dogajanje v določenem trenutku razumsko ali intuitivno zaustavi z domishljeno kompozicijo,

kakor bi se, izrazheno metaforično, ustavil pred morebitno nevarnostjo. Zato nam Stjepičeve slike lahko posredujejo tudi mir in »tishino« in ne nazadnje tisto lepoto, s katero umetnik pritrjuje zhivljenju v vsej njegovi neulovljivi mnogostranskosti.

Belo ali črno nit slikar uporablja kot nekakšno nadomestilo oziroma dopolnjevanje risbe, ki evocira zvočnost njegovih sicer »tihih« in zadržanih kompozicij. Dokajšnja hermetičnost Stjepičevih slik se nam prichne razpirati, ko pogled nanje spremenimo v zrenje in »poslushanje«.

Morda bi slike, prikazane na tokratni razstavi, lahko razdelili v dva sklopa: na dela s prevladujočim chrtovjem s številnimi variantami in z bolj ali manj simetrično grajeno kompozicijo ter na dela, oblikovana v mehkejših, oblih potezah v družbi barvnih ploskev in v krozhneje zasnovanih kompozicijah. Sublimnost prvih avtor opazno stopnjuje z vlakninami različnih struktur in/ali z akrilno emulzijo. Slednja kot vrhnja polprozorna plast vabi obiskovalca v zastrte fiktivne prostore, ki nas s plastenjem posredno soočajo tudi z dimenzijo chasa. Za drugi sklop upodobitev se zdi v nasprotju s prvim njihov emocionalni naboj bolj izrazit.

Vse napovedi v zadnjih sto letih o koncu slikarstva se niso uresnichile, a sodobno slikarstvo v veliki meri nekdanje mimetično ponazarjanje vidnega sveta spreminja v vsebine, ki se zde pogosto blizu poeziji in filozofiji. Od tvorcev teh vsebin to ne zahteva nič manjshe metjejske spretnosti, hkrati pa sili avtorje v iskanje vedno novih načinov njihove uporabe.

Vlado Stjepich sodi med tiste občutljive in raziskovalno naravnane umetnike, ki zhelijo svoj notranji svet izraziti na zanje v danem trenutku najbolj relevanten način. Skromnost in pogum, ki ga pri tem spremljata, rojevata duhovno razsezhnost njegovih del. Poleg likovnega daru, ki mu je bil položen v zibelko, in neumornega dela, s katerim ta dar neguje in plemeniti, je avtorjeva chloveshka in umetnishka odprtost poroshtvo tudi za njegovo nadaljnje umetnishko brstenje in zorenje.

Vlado Stjepich

LIKOVNA DELA /REPRODUKCIJE/

- 1 Na oknu IV, 2007, tush, akril, sukanec, klobučni papir na papirju/platnu, 98 x 98 cm
- 2 Bela vrata, 2007, tush, akrilna emulzija na papirju/platnu, 161 x 95 cm
- 3 Vrata, 2007, tush, akril, klobučni papir na papirju/platnu, 73 x 101 cm
- 4 Na oknu III, 2007, tush, akrilna emulzija, rizhev papir na platnu, 164 x 97 cm
- 5 Zemljevid, 2007, tush, sukanec, klobučni papir na papirju, 41 x 29 cm
- 6 Delitev, 2007, tush, akril, sukanec na papirju/platnu, 99 x 70 cm
- 7 Delitev IV, 2007, tush, akril, sukanec, gaza na papirju/platnu, 99 x 70 cm
- 8 Grabljenje, 2006, tush, akrilna emulzija, klobučni papir na digitalnem odtisu, 29 x 42 cm

Naslovnica

- 9 Na tehtnici, 2007, tush, akril, sukanec, gaza na papirju/platnu, 147 x 97 cm

Fotografije: Igor Pustovrh

Vlado Stjepich je bil rojen leta 1958 v Koscih (Bosna in Hercegovina). Med 1973 in 1978 je obiskoval Sholo za uporabne umetnosti v Sarajevu. Med 1978 in 1982 je shtudiral na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani na oddelku za slikarstvo (prof. J. Bernik in G. Gnamush). Med 1982 in 1984 je zaključil podiplomski shtudij slikarstva na ALU v Ljubljani. Od 1983 je chlan Drushtva slovenskih likovnih umetnikov. Od 1985 ima status samostojnega kulturnega delavca. Zhivi in deluje v Ljubljani.

Razstavlja od 1982 dalje. Samostojne razstave: Galerija jugoslovanskega portreta v Tuzli (1983), Galerija DSLU v Ljubljani (1986), Galerija drushtva umetnikov, Ulan Bator v Mongoliji (1989), Bezhigrajska galerija v Ljubljani (1994), Galerija Shivcheva hisha v Radovljici (1995), Galerija Meduza v Kopru (1996), Galerija Zhula v Mariboru (1998), Galerija ARS v Ljubljani (2000), Galerija Drushtva likovnih umetnikov v Mariboru (2004), Galerija v Velikovcu v Avstriji (2005), Galerija ZDSLJU v Ljubljani (2006), Lamutov likovni salon, Kostanjevica na Krki (2007) in Galerija Preshernove hishe ter Galerija v Mestni hishi v Kranju (2008).

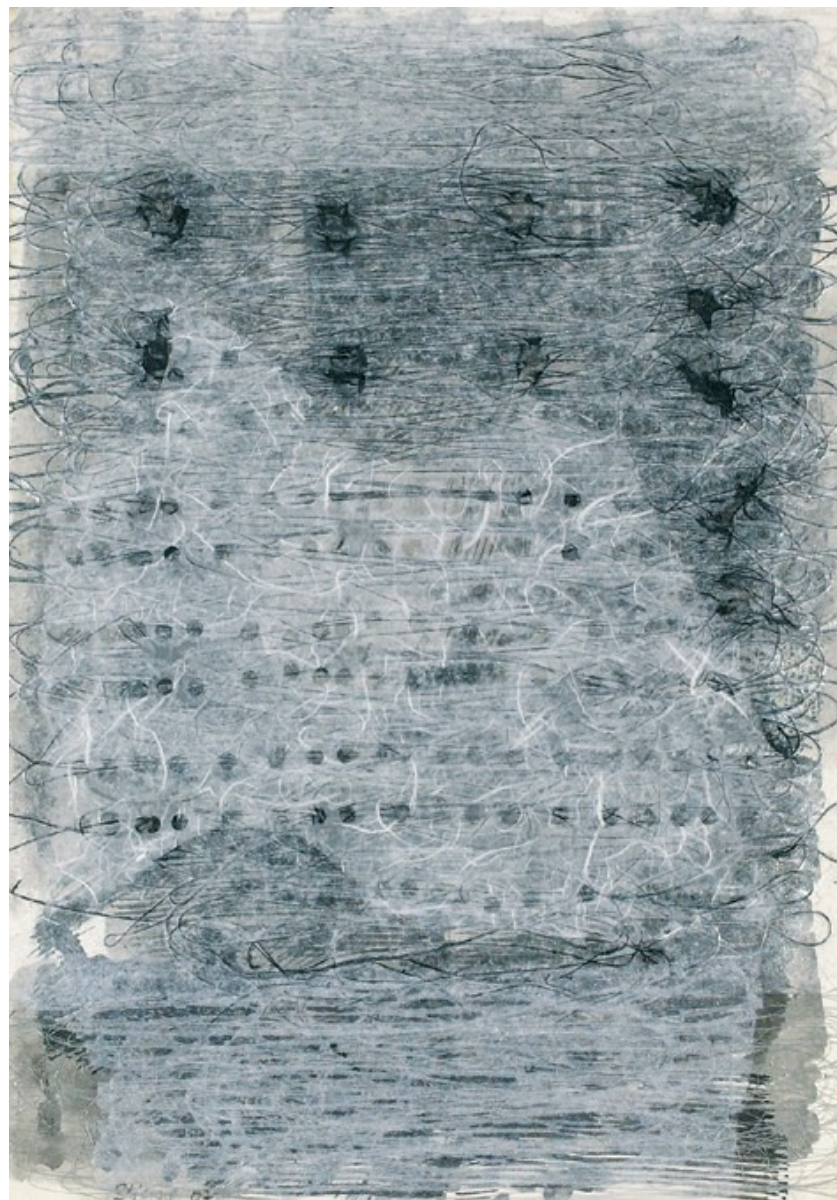
Nagrade: shtipendija sklada Mosha Pijade iz Beograda za shtudijsko potovanje v Shpanijo (1987), odkupna nagrada Obalnih galerij na XXIX. mednarodnem ex-temporu v Piranu (1994), nagrada Umetnishkega centra Kleinsassen na I. mednarodnem bienalu novega akvarela (1999), Grand prix na 7. slovenskem bienalu mesta Kranj (2006) in nagrada 7. bienala akvarela, Savremena galerija v Zrenjaninu.





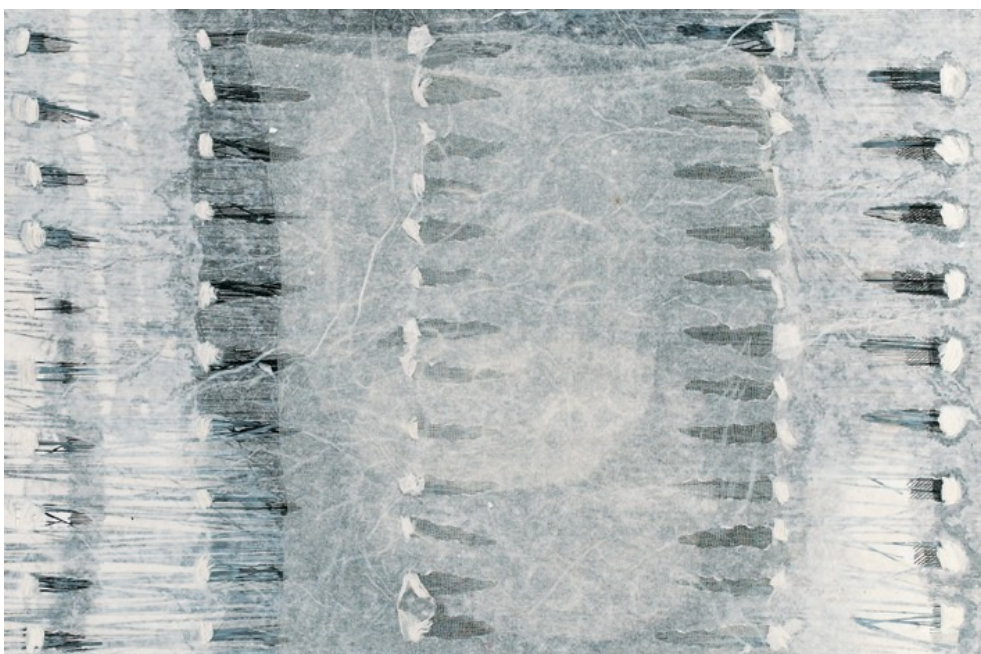












Damir Globočnik

PORTRETNE KARIKATURE V ILUSTRIRANEM SLOVENCU (1924–1932)

Konec decembra 1924 je katoliški dnevnik *Slovenec* začel izdajati tedensko prilogo *Ilustrirani Slovenec*, v kateri se je ob kopici fotografij redno nashel tudi kotiček za karikature, na kar je najbrž vplivalo dejstvo, da je te tedaj redno objavljala liberalni dnevnik *Jutro*. Karikature v *Ilustriranem Slovencu* je sprva risal Maksim Gaspari (1883–1980), ki je za posamezno shtevilko praviloma pripravil politično karikaturo ali dve portretni karikaturi. Namesto podpisa jih je označeval z »X.« Leta 1926 se je Gaspariju pridružil Hinko Smrekar (1883–1942), ki jih je naslednje leto risal sam. Leta 1928 se je vrnil Gaspari, vendar so karikature v *Ilustriranem Slovencu* tedaj postale redke. Izdajatelj *Ilustriranega Slovenca* je bil dr. Franc Kulovec (od 1929 Ivan Rakovec), urednik Fran Erjavec, tiskala ga je Jugoslovanska tiskarna.

Gasparijeve portretne karikature so bile nekakšno nadaljevanje njegovih portretnih karikatur v predvojnih dnevnikih *Jutro* in *Dan*. Oba časnika sta bila protiklerikalno usmerjena. Gaspari je zanju (kot nekdanji za liberalni satirični list *Osa*) narisal vrsto ostrih političnih karikatur, kar ni motilo uredništva *Ilustriranega Slovenca*, da ga leta 1925 ne bi najelo za karikaturista. Morda ga je celo povabilo k sodelovanju zaradi njegovih predvojnih karikatur, saj dejstvo, da z *Ilustriranim Slovencem* sodeluje avtor najbolj znane antiklerikalne karikature z zacetka stoletja (naslovnice 1. sht. *Ose*), nikakor ni bilo zanemarljivo. Gaspari je torej za *Ilustrirani Slovenec* po naročilu risal karikature, ki jih opredeljujejo diametralno nasprotni nazorski pogledi kot njegove prve karikature.

Vech svobode si je najbrž privoščil pri portretnih karikaturah, čeprav so tudi prve med njimi služile političnim ciljem. V 4. sht. *Ilustriranega Slovenca* iz 1925 je narisal štiri protikandidate Slovenske ljudske stranke Albina Prepeluha, dr. Gregorja Zherjava, Ivana Puclja in dr. Nika Zhupanchicha. V sklop volilnega boja sta sodili tudi portretni karikaturi dr. Ljudevita Pivka in dr. Alberta Kramerja v 6. sht.

Po zaključku volitev je začel Gaspari karikirati nepolitike. Skoraj vedno so bili predstavljeni v paru: »*Pesnika neodrešenega ozemlja dr. Igo Gruden / dr. Jožba Lovrenchich*« (sht. 9), »*Psibiater, dr. med. et phil. Alfred Shesherko*« (sht. 10), urednika *Doma in sveta* in *Ljubljanskega zvana* France Koblar ter Fran Albrecht (sht. 11), »*Iz galerije slovenskih industrijcev Dragotin Hribar / Anton Rojina*« (sht. 12), »*Iz brama*

slovenske Talije Ivan Levar / Zvonimir Rogo ζ « (sht. 13), »Nasbi banchni mogotci dr. Ivan Slokar ravnatelj "Zadrudhno gospodarske banke" / Alojz \acute{z} ij Tykach ravnatelj "Ljubljanske kreditne banke"« (sht. 18), »Nasbi impresionisti Ribard Jakopich / Matija Jama« (sht. 19), »Filozofa nashe filozofske fakultete dr. France Veber / dr. Karel Ozvald« (sht. 21), »Dr. Fran Kidrich / dr. Ivan Prijatelj« (sht. 22) ter »Rajko Nabtigal / dr. Franc Ramonsb« (sht. 42), »dr. Matev ζ h Shmalc, tajnik ljubljanske univerze / dr. Vladimir Ravnihar, bivshi ljubljanski poslanec in poverjenik« (sht. 24), »Iz galerije slovenskih pevovodij Zorko Prelovac, pevovodja "Ljubljanskega Zvona" / Srechko Kumar, pevovodja ljubljanske Glasbene Matice« (sht. 25), »dr. Demeter Bleinweis vitez Trstenishki, shef- ζ dravnik Osrednjega urada za ζ avarovanje delavcev / dr. Ivan Zajec, predsednik Drushtva ζ dravnikov Osrednjega urada za ζ avarovanje delavcev« (sht. 26), »dr. Andrej Gavaz ζ ji, profesor geografije na ljubljanski univerzi in nash meteorolog« (sht. 28), »Pervaki nashe Narodne galerije Janez Zorman, predsednik N.G. / dr. Izidor Cankar, tajnik N.G.« (sht. 29), ljubljanski magistratni ravnatelj in gledalishki kritik dr. Miljutin Zarnik (sht. 32), pravnika dr. Jakob Mohorich in dr. Danilo Majaron (sht. 33), chlana ljubljanskega obchinskega sveta Anton Likozar in Josip Turk (sht. 34), »I ζ nashe prosvetne uprave prof. J. Vadnjal / Engelbert Gangl« (sht. 35), Fran Shuklje in Ivan Hribar (sht. 39), poslanca France Kremzhar in dr. Andrej Gosar (sht. 41), dr. Vekoslav Kukovec in dr. Anton Jerovshek (sht. 47), glavna urednika Narodnega dnevnika in Slovenca Sasha Zheleznikar in Franc Terseglav (sht. 49), »Iz galerije nashih industrialcev Peter Koz \acute{z} ina / Karel Pollak« (sht. 50) in chisto na koncu urednik *Ilustriranega Slovenca* ter avtokarikatura Maksima Gasparija (sht. 51). Vrsta tovarnarjev, novinarjev idr. je vkljuchena tudi na karikaturu »Otv \acute{r} janje letoshnjega velesejma«.

Izbiro portretnih karikatur je marsikdaj pogojevala vsebina posamezne shtevilke. Par tvorita dve samostojni karikaturi, ki ju med seboj povezuje samo pripadnost obeh karikirancev istemu politichnemu, gospodarskemu ali kulturnemu krogu in dejstvo, da sta karikaturi objavljeni ena poleg druge. Izjema je le par »Shuklje & Hribar«, ki ju je Gaspari prikazal kot doprsna kipa na isti karikaturi. »Ali ni "fletna" ta karikatura, ki jo je Slovenec priobchil pred sedmimi leti o mojem razmerju ζ Ivanom Hribarjem. Zlasti mene je dobro pogodil risar, ko svojega nasprotnika tako nez \acute{z} ansko "sivo" gledam!« Tako je karikaturu ocenil Shuklje (*Sodobniki mali in veliki*, Ljubljana 1933, str. 321), ki se je s Hribarjem javno sprl zhe pred skorajda pol stoletja. Njun spor je she zlasti odmeval v javnosti leta 1883 med prepiri med t. i. elastiki in radikali, ki se je sicer zakljuchil 1886, kar ne pomeni, da sta oba »intimna neprijatelja« zakopala bojni sekiri. Sredi dvajsetih let sta se spustila v nekakshen boj »s knjigo nad knjigo«. Leta 1926 je izshel prvi del Shukljjetovih spominov, v katerih si je precej privoshchil Hribarja, ta pa je prav tako zhe pred prvo svetovno vojno zachel pripravljati svoje spomine, cheprav je mislil, da bodo izshli shele po njegovi smrt. She istega leta je zato Hribar napisal odgovor *Franu Shukljjetu v spominsko knjigo*, v katerem je napovedal izid svojih spominov.

Gaspari je leta 1926 nadaljeval z risanjem portretnih karikatur: »Iz galerije ljubljanskih "birtov" "Figabirt" / "Shtajzel"« (sht. 5), slikarja Sasha Shantel in Ivan Vavpotich (sht. 7, tu tudi Podrekarjeva karikatura Danila Cerarja iz 1916), »Z nasbe juridichne fakultete dr. Metod Dolenc / dr. Gregor Krek« (sht. 11), »Nasbi založniki Lavoslav Schwentner, znani bivshi ljubljanski založnik in knjigarnar / Ivan Mesar, ravnatelj Jugoslovanske knjigarne v Ljubljani« (sht. 12), »Iz galerije nasbih pisateljev dr. Ivan Pregelj / dr. Ivo Sborli« (sht. 15), Janko Ravnik in Ante Gnidovec (sht. 21), »Odmevi z letosnjega ljubljanskega velesjema M. Shukeljet / dr. F. Windischer« (sht. 28), »Iz albuma kolovodij mariborskih "radikalaca"« (dr. Ravnik, Janko Tavchar in med njima kot Bog oče srbski centralist Nikola Pashich, sht. 30), italijanski generalni konzul Marchese L. Gavotti in francoski konzul P. J. Flach (sht. 38), zgodovinarica dr. Melita Pivec-Stele in botanicharka dr. Angela Piskernik (sht. 41). Med skupinske portretne karikature spada tudi karikatura »Emonska Atena« oziroma »Iz ljubljanskega zbhenskega sportnega zhinjenja« (sht. 24).

V 10. sht. je bil z vrsto starejših ilustracij in karikatur, med katerimi se je skrivala tudi avtoportretna karikatura iz 1919, predstavljen Hinko Smrekar, ki je zachel sodelovati z *Ilustriranim Slovincem*. Tudi Smrekar je prispeval vrsto portretnih karikatur. Vech njegovih karikatur je združenih v sklop »Nasbe stanovanjske zadruge« (sht. 42). Sledijo »Ptujski kulturni delavci Viko Shkrabar, arheolog, sicer notarski kandidat / Dr. France Kotnik, narodopisec in predsednik muzejskega drushtva, sicer profesor« (sht. 45), »Znamenita slovenska lovca« (sht. 46, slikar Peter Zhmitek, drugi je neznan), »Nasbi Preshernoslovci«: dr. France Kidrich, dr. Ivan Prijatelj, dr. Josip Puntar in dr. Andrej Zhigon (sht. 49), karikatura »Dr. Fr. Virantove inekcije« (sht. 50) in ob zakljuchku leta »Nasba letosnja karikaturista« (sht. 53). Smrekar je narisal Gasparija, ki rishe z vsemi shtirimi (ochitno ga je imel za bolj produktivnega risarja), sam pa namesto v chnilo pomaka pero v posodico s strupom.

Leta 1927 je bilo v *Ilustriranem Slovincu* objavljeno manj portretnih karikatur. Smrekar je prispeval karikature humoristichnega pisatelja Frana Milchinskega (sht. 24), skladatelja Antona Lajovica (sht. 30), Otona Zhupanchicha in »I. Jelachina ml., predsednika TOI« (sht. 33). Ivan Chargo (1898–1958) je karikiral komponista Marija Kogoja in Milana Skrbinska v vlogi Gobseka (sht. 9), Kapelnika Nefata (poenostavljena Chargova verzija te karikature je bila 1926 objavljena v *Jutru*) in Emila Kralja v vlogi Melhiorja v igri *Danes bomo tichi* (sht. 25) ter arh. Rada Kregarja, upravnika Slovenskega narodnega gledalishcha (sht. 39).

Za letnik 1927 je Smrekar poleg portretnih in politichnih karikatur narisal nekaj satirichnih ilustracij, *Ilustrirani Slovenec* je objavil tudi dve njegovi karikaturi iz dijahskega lista *Mentor*. Med najbolj zanimive Smrekarjeve satirichne ilustracije spada risba »Pereat karikatura!« v 7. sht. iz 1927, ki jo spremlja daljsa pesem:

*»Kdor je v listu karikiran, / do dna dusbe je – pikiran.
 (Ljubljanca, Ljubljanca, / Ljubljanca je dolga vas ...)
 V sak brez cvetja drugim rozha, / napram sebi je mimoszha!
 Kdor brez greba, je napake, / naj obsoja spake – take!
 Karikiran je – pretiran, / zlepsan – idealiziran!
 In Apolon ni Terzites, / kdor je v fraku, ni she – "vitez"!
 frakom niso v skladu sbkornji, / vidci niso – duboborni.
 Pametneje je – molchati, / chez smeti pa plahito djati.
 Lepshe s svetom pach izhajash, / che ga hvalish, nich ne grajash.
 Kar je grdega obrni, / vse na lepo stran prevrni.
 Ni pijancev, ni kvartachev, / srboritih pretepachev.
 Napolirani banditi / so dubovi plemeniti.
 Zaokrozbeni filistri / vse Modrosti so – ministri.
 V avtib, pesh ino v kochiji / vsi talenti in zheniji.
 Vsi so lepi brez primere! / Hvali, hvali – ni zamere!
 Vse so lepe brez primere, / bajno krasne she – megere!«
 Vivat – bela politura! / Pereat karikatura! / (Ljubljanca, Ljubljanca,
 Ljubljanca dolga vas ...)«*

Pesem naj bi se pela po napevu »Ljubljanca ... dolga vas«. Smrekar jo je zaključil z bojevitim »Vivat – bela politura! Pereat karikatura!« (»Naj zhivi lep zunanji sijaj! Vrag vzemi karikaturu!«) in opremil z risbo starke, ki v ogledalu opazuje svoj mladostni obraz.

V naslednjih letnikih *Ilustriranega Slovenca* srečamo samo nekaj portretnih in nobene politične karikature. Leta 1928 jih je znova risal Gaspari: elektrotehnik in shahist dr. Milan Vidmar (sht. 10), pisateljica in chasnikarka Marija Kmet (sht. 13), pisatelj in politik dr. Anton Novachan (sht. 16), pesnik in kritik Tine Debeljak (sht. 19), umetnostni in glasbeni kritik dr. Stanko Vurnik (sht. 43) in pisatelj Fran Saleshki Finzhgar (sht. 51). Gaspari se je tokrat precej odmaknil od findesieclovske risbe. V 39. sht. je bila objavljena tudi znana skupinska portretna karikatura Nikolaja Pirnata »K razstavi "chetrte generacije"« z vsemi razstavljavci: Francetom Pavlovcem, Miro Preglej, Olafom Globochnikom, Miho Maleshem, Janezom Mezhanom in Pirnatom.

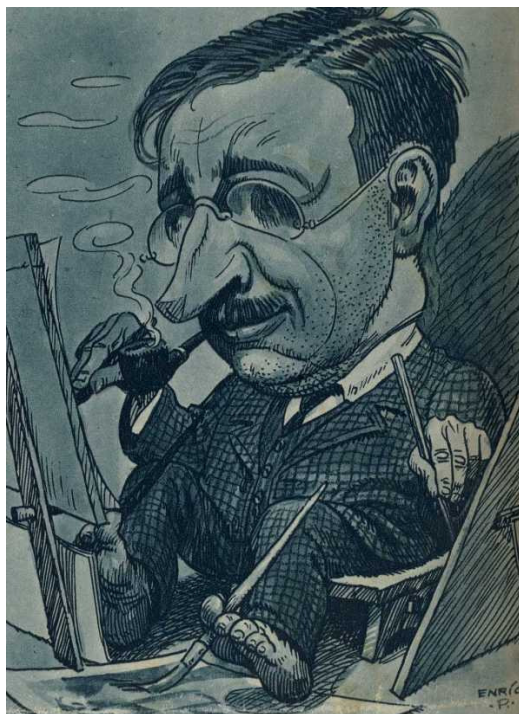
Leta 1929 je Smrekar prispeval samo avtoportretno karikaturu (sht. 1). V 6. sht. tvorita par Gasparijevi karikaturi slikarja Franja Stiplovshka ter etnologa in geografa prof. Franja Basha. Slednjo karikaturu, ki sodi v serijo »Mariborski obrazi«, je narisal avtor, ki ga poznamo samo po zacetnicah imena in priimka »MZh«. Za 8. sht. je Gaspari prispeval karikaturu učitelja in zbiralca etnografskega blaga Bozha Rachicha. Karikatura prof. Ladija Mlakarja, ki je delo »MZh«-ja, spada v serijo »Mariborski obrazi«, ki se nadaljuje v naslednjih shtevilkah. V sht. 23 je bil predstavljen umetnostni zgodovinar dr. France Stele, ki ga narisheta France

Urshich in neznan karikaturist. V sht. 27 je Gaspari narisal »*dr. Fr. Vodopivca ljubljanskega velikega zhubana*«. Sledita samo še »*August Bukovec Znani ljubljanski vrtnar, chebelar in ljubitelj likovne umetnosti*« (sht. 37) in profesor germanistike dr. Jakob Kelemina (sht. 52). »*Mariborski obrazi*« se nadaljujejo tudi v naslednjem letniku (dve karikaturi iz te serije sta Pirnatovo delo).

Leta 1931 se je z odličnimi, vendar redko posejanimi portretnimi karikaturami vrnil Smrekar, ki je objavil dve Finzhgarjevi karikaturi (sht. 6), karikature kiparja Tineta Kosa (sht. 19), slikarja Matija Jama (sht. 21), kiparja Toneta Kralja (sht. 27), »*Akad. kiparja Zhaneta Jurkovicha dekorativno in monumentalno polovico*« (sht. 31) ter karikaturi dr. Antona Breznika (sht. 37) in dr. Franceta Vebra (sht. 52).

Leta 1932 je Smrekar na karikaturi »*Mnogozaposleni slikar in skladatelj Sasha Shantel*« (sht. 4) naslikal prijatelja iz chasov dunajske Vesne, ki istočasno slika in igra na violino. Sasha Shantel je odgovoril na Smrekarjevo prijateljsko zbadljivko. Na karikaturi »*Popularni nash akad. slikar, karikaturist in hisbni posestnik Hinko Smrekar*« je upodobil Smrekarja kot petelina pred kurnikom oziroma ptichjo kletko – »*Vilo Kurnik*«. Tako je Smrekar poimenoval skromno hishico, v kateri je prebival. Za drugo ime zanjo si je izbral »*Foglovzh*«, kar pomeni v ljubljanskem zhargonu ptichja kletka. V 21. sht. sta bili objavljeni karikaturi mladinskega pisatelja Josipa Ribichicha in pesnika Franceta Vodnika, ki ju je narisal France Gorshe.

V 50. sht. iz leta 1931 so bile predstavljene nenavadne »*Ribnishke karikature*«, v oljni tehniki naslikani prizori, ki so bili delo ravnatelja meshchanske shole v Ribnici, Janka Troshta (1894–1975). Karikature so zanimive kot odrazi pristne ljudske »*shbegavosti, ki jo Ribnichani kazhejo v besedah, dontipih in slikah*«, in tudi kot napoved povojnega naivnega oziroma samorastnishkega slikarstva. Njihov avtor, narodopisec, topograf, muzealec in lutkar Janko Trosht je bil tudi slikar-amater. Poleg krajinskih in zhanrskih motivov je risal karikature »*predvojnih trzhanov*« (po: Niko Kuret, Janko Trosht, *Slovenski biografski leksikon*, Ljubljana 1982, str. 190).



Ciril Gale

MOJSTER TRDNEGA STRIPSKEGA REALIZMA

(akademski slikar Zheljko Lordanich)

V svetu stripa ni malo avtorjev, ki jih različni pregledi stripske umetnosti uvrščajo v vseh nacionalnih kultur. Nekateri avtorji na primer sodijo tako v belgijski kot v francoski strip, nekatere je najti v pregledih evropskega in tudi (latino)ameriškega stripa (npr. Breccia, Pratt). Tudi v slovenskem stripu je nekaj risarjev iz republik exYU, ki so velik del ali celo vechino svojega opusa, po spletu okolishchin v nekem času, narisali za slovenske publikacije.

Eden od njih je Zheljko Lordanich (Lord), ki ga kot izjemno kvalitetnega in produktivnega risarja stripov mora upoštevati vsak resnejši pregled tako slovenskega kot hrvashkega stripa. Rojen je bil v Zagrebu leta 1948, zhe doma povezan s Slovenijo, saj je njegova mati iz Brezhic. V Zagrebu je konchal srednjo sholo za oblikovanje in leta 1974 diplomiral na grafichnem oddelku likovne akademije. Leta 1964 je dobil tretjo nagrado na stripskem natechaju tednika *Plavi vjesnik*; to je bil lep dosezhkek, saj je na natechaju sodelovalo 152 avtorjev iz vse Jugoslavije. V Sloveniji je bil aktiven predvsem v drugi polovici 70-ih let, ko je v *Delu* objavljaj stripske slikanice (dnevno tri slike, pod njimi tiskano besedilo v priredbah Cirila Galeta), npr. obsezna *Povest z vodnih bregov* (1976) po klasichnem kitajskem romanu ali *Klic divjine* (1979; po J. Londonu besedilo Ivo Antich). Vech teh slikanic je v zacetku 80-ih izshlo v stripski obliki v albumih v slovenshchini in hrvashchini (priredba v strip, lettering I. Antich): *Gulliver*, *Taras Buljba*, *Klic divjine*, *Kavkashki ujetnik*, *Morski volk* ... Leta 1985 je v skupnem zvezku s stripoma S. Dobrile in N. Mitrovicha izshel Lordanichev strip *Kmechka vojna* (po romanu A. Shenoe scenarij C. Gale) s temo iz slovensko-hrvashkega kmechkega upora. V *Nedeljskem dnevniku* so v nadaljevanjih izhajali stripi *Obveshchevalec Kir* (1974) in *Chas volkov* (1977), za oba s temo druge sv. vojne scenarij in lettering I. Antich, vestern *Pot revolverasha* (1976; biografija J. W. Hardina; scenarij C. Gale; lettering I. Antich) in *Gulliverjeva potovanja* (1978-1979). V mariborskem tedniku 7D je leta 1987 izhajaj *Vitez Damjan* (sc. C. Gale). V stripski reviji *Novi Zvitorepec* (1989) sta izshla vesterna *Pozni obrachun* in *Jeff Clayton* (oba sc. C. Gale) ter *Agent Kir* (sc. I. Antich). V 80-ih in 90-ih, ko se je polozhaj stripa v Sloveniji spremenil, je Lordanich v glavnem risaj stripe s temami iz hrvashke zgodovine za zagrebshko revijo *Modra lasta*.

Lordanich je risar enotnega realistichnega sloga, sorodnega npr. Fosterju ali Hubinonu, s tradicionalnim pristopom k stripu in stripski slikanici (v slednji zgled M. Mustra). Njegov celotni stripski opus se odlikuje po trdni zanesljivosti risbe tako glede nazorne ilustracijske obdelave, fizichne in psiholoshke profiliranosti likov, kadriranja kot tudi zmeraj skrbne dokumentiranosti. Njegova poglobitna afiniteta je standardni avanturistichno-zgodovinski strip, pri katerem pa ni imel osebno izvirnejshih ambicij glede vsebine ali trajnejshih likov.

Zheljko Lordanich

KMECHKA VOJNA

/iz stripa/



JANEZ & JOVAN

/strip – karikatura/



Bogdan Novak

SVET VRTI SE

(popevka)

Svet vrti se
skoz vesolje,
kakor zdi se,
da je ladja,
ki potuje,
z nami skupaj
raziskuje,
kje so meje
med zvezdami,
kjer v tishini
chisto sami
na planetu
smo krmarji,
sred viharja
smo mornarji.

Svet vrti se
skoz vesolje,
kakor zdi se,
hrupa z Zemlje
se ne slishi,
saj odmeva
v nashi hishi,
dlje ne sezhe
kot do Lune.
Vsakich znova
nas presune,
zvezde tihe
kak zharijo
sredi teme
in molchijo.

Svet vrti se
skoz vesolje,
kakor zdi se,
smo na ladji
med zvezdami
sredi teme
chisto sami.
Gor med zvezde
vsi strmimo,
v gluhi nochi
hrepenimo,
da bi koga
she spoznali,
da bi tujcu
roko dali.

Milan Fridauer – Fredi

AFORIZMI

V brk se najlazhje lazhe golobradcem.

Rabljeni rablji dosegajo na trgu vishje cene kot novi.

Chloveku, ki je skushal iti z glavo skozi zid, pishe to zhe na chelu.

Na lepe ochi dobish tudi podplutbe.

Che bi bil molk res zlato, bi nam to zagotovo zamolchali.

Che dovolish, da te poshljejo po kostanj v zherjavico, te bodo kmalu poslali po ogenj v zherjavico.

Nima vsak zhilice za krvodajalstvo.

Volk menja dlako, nravi pa niti za dlako.

Pri nas si zhe vsak zvodnik domishlja, da je kulturni animator.

Che si chlovek na mestu, te bodo vsi pustili za seboj.

Navada je zhelezna, razvada pa svilena srajca.

Che imash v ognju vech zhelez, ne smesh biti lesen.

Kdor mi ni nich dal, me ne rabi dajati v nich.

Na kmetih je v preteklosti roka pravice pogosto jemala v roke rochice.

Tisti, ki so me spravili na psa, naj od mene nikar ne prichakujejo pasje zvestobe.

Vedno bolj se mi zdi, da tisti, ki kanalizirajo tok zgodovine, potiskajo chloveshtvo v kanalizacijo.

Najprej streljajo kozle, potem pa bi nas she radi uchili kozjih molitvic.

Ni vsak, ki ne skache chez plot, zaplotnik.

Dandanes se petelini zhe vsak kopun.

Tisti, ki jim gre za kozho, zlahka skochijo iz nje.

Srce se da presaditi, srchnosti pa ne.

Blagor ubogljivim po duhu, zakaj njih je tuzemsko kraljestvo.

Najbolj bom vesel, ko mi bodo hrbet obrnili zahrbtnezhi.

Tisti zgoraj le redko gor plachajo.

Najnevarnejshi obrachajo plashch po vetru pod plashchem nochi.

Ubogih nihche ne uboga.

Chloveka dajejo v nich le tisti, ki sami nich chloveshkega nimajo.

Tiste, ki se napihujejo kot zhabe, je treba pogledati kot kacha.

Mati korajzha je vse bolj neplodna.

Moch ima svojo noch.

Ivo Antich

EPIGRAMIZMI: ANTI(CH)KRONIKA

SLOVENIZMI

TRUBARJEVA LITERATURA

Pol tisočletja
pisanega cvetja:
s knjigo skozi zid
prebiti se v razvid!

SIMETRIJA (1551 – 1991)

Rojstvo knjige
in rojstvo države;
vmes intrige,
s fabulo tezhave.

TRUBA(DU)R (*True-bar*)

Vaba profeta,
v jezik odeta:
v novem baru zbor,
med barjanci spor.

NA (G)ROBU

Krona spravne modrosti
v podalpski gluhi hosti:
»stati inu obstati«
kot manjšina med brati.

HRENOVO VSE(M)UCHILISHCHE

Shtiri stoletja pozneje
(navkljub slavnostni uri)
nelagodje v kulturi:
hrenov duh iz kotov veje.

KOLIZEJ – BORDEL ALI LICEJ?

Prava cvetka razodetja:
Kolizej je bil Cankarjev dom
devetnajstega stoletja?
Vojashki posteljni hipodrom ...

KOLIKO POKRAJIN?

Che bo dovolj drobilno
velikopotezna,
bo SLO evroslepilno
she drzhava zvezna.

CHEFURSTVO

»Zoper chefurstvo
je nujno dezhurstvo!«
pravijo chefurji
v Materi kurji.

MITROPOCHEFURSTVO (*Antropolosbka ugotovitev*)

Kaj pomeni biti
v Mitropi zachefurjen?
Zhe po naravi biti
v chefurstvu izurjen.

CESTNI SAMOMOR

Umor – samomor?
»Zadovoljni Kranjec«
(zgornji Balkanec)
izbere – avtomor.

ONKRAJ PAMETI

V luchi profita in trga
se tukaj rachunska pamet strga:
mikrokurnik z mikrokuro
je le prostor za psihotorturo.

DEVETDESETLETNICA
(1918 – 2008)

Ledena Socha,
od krvi vrocha:
topovska tocha,
meja bodocha ...

CÁCCIA
(ital. lov)

Lashka kacha
vse obracha
v kachji lov,
staro-nov.

(D)EMONSKI BUREK

Turek, burek – to gre skup.
Kaj ima pri tem kerub?
Da je angelska jed
v praksi postan obup.

SIBIRSKI »PASJI DNEVI«

Julij: zacetek
(nekdanjih) »pasjih dni«.
Sibirski posnetek
prav pasje mrazi.

TRANZICIZMI

RDECHA IN BELA ZASTAVA

Iz bele zaspanosti
so se z rdecho zbudili.
Iz rdeche zagnanosti
so se z belo zdramili.

NARKOM(AN)I

V obdobju rdechih prog
narkomi izbrani,
zdaj, v dobi belih drog,
povsod narkomani.

NE(O)EVROPSKA LOGIKA

Logiko boli glava,
ko v tranziciji spoznava,
da zhe vsaka tokava
lahko postane drzhava.

ZAMASHENA (ZLATA) ZHILA

Po videzu je bil zdrav,
nouveau riche, ponosen kot pav.
Ubila ga je zhila,
ki se mu je zamashila.

TRANZICIJSKE PRILOZHNOSTI

Kaj so prilozhnosti
(za vse)? Jaz ali ti –
druge pach mozhnosti
(za pse) preprosto ni.

OGRAJA RAJA

Za rajsko ograjo
volilnih izidov
se z rajo igrajo
izbiro prividov.

KONTINUITETA

Nekateri si predstavljajo
tudi kapitalizem
kot nekoch svoj socializem:
tuj denar zapravljajo.

USA-TRANSITION

Ko bodo Mehikanci
v Texasu vechina postali,
bodo Amerikanci
she lastno Kosovo spoznali.

BALKANIZMI

U(RES)NICHENE SANJE

Do srede stoletja
je shlo za zdruzhevanje,
do konca stoletja
za sanj razdruzhevanje.

BOGUMILI

Ti Balkanci, ki so se poskrili,
so bili znani kot bogumili,
a sodech po usodi nemili,
niso bili mili vishji sili ...

DANGA

(Radoje Domanovich)

Tretje oko – vsevidno –
ima na chelu Veliki brat,
za rajo malopridno
pa je na chelu – rajski pechat.

INTERNATI IN REZERVATI

Obramba pred polbrati
so bratovski internati,
a obramba pred brati
so polbratski rezervati.

YUHA ALI SUPA

Hrvati kot zahodnjaki
priznavajo le yuho,
Srbi s supo kot vzhodnjaki
chasté zahodno kuho.

(N)OVO KOSOVO

(Ovulacije nacije)

Os je ta kos
s kislim mlekom,
ovum pa jajce
z (av)nojskim tekom.

BUSH(ICH) V RIMU

V Rimu »hrvashki« sprejem,
prav zanj poseben objem:
krizharskih vojn stoletje
zachrтал za ves svet je ...

RADOVAN K.

(21. 7. 2008)

Po materi Albanec,
po rojstnem kraju Chrnogorec,
po bivanju Bosanec,
po »veri« – velesrbski borec.

(maj – avg. 2008)

POPARE

(Posthistorichne parabole)

STATI V ZAGATI

(v Trubarjevem letu)

Temeljnik katolishke etnije
je trobentach protestne (re)vizije,
ki jo v pesmi zapishe:

»Ta Antikrist je zdaj spoznan
papezh v Rimu, ki je poslan
od hudicheve hishe ...«

Kavlja ni tezhko zaznati:
»stati inu obstati«
v petstoletni zagati ...

ZAHODNA JUGA

(Zahod jugovzbođa)

Zgoraj sneg,
predalpska
bela mora;

spodaj breg,
balkanska
Chrna gora –

v vmesnem krogu
pa v dvojnem rogu
trojka bosanska,
krvava, nora:
med krizhema dvema
polmesca dilema.

RDECHE IN ZELENO

Včasih je bila levica rdeča,
zdaj postaja vse bolj zelena.
Da si maso volivcev poveča,
je »proislamsko« nastrojena.

Rdeča in zelena sta barvi,
ki sta sicer komplementarni.
Chas pokazhe, koliko v naravi
sta si tudi zares solidarni –

in ali rdechi in zeleni
so v enaki meri nestvarni.
So belim in chrnim res nevarni
ali so globalno nebogljeni?

AMSTETTEN

Kraj, zmeraj podalpsko fleten
(stet, stetig – pomen verjeten),
z bližnjim Mauthausnom
(ob lepi modri Donavi)
idilichno kompleten
in grozljivo podkleten:

mitropska prikazen
gospoda, ki je zhe priletan
in v glavnem chisto prijeten,
nekje globoko v glavi
(v svoji pravi naravi)
pa normalno polblazen.

Sacherjeva (lat. saccharum) torta
s Sado-Masochovo torturo
kot kurativa tudi za kuro
onstran karavanshkega plota:
cerkvica skoraj na vsakem grichu,
v kleti vampir strezhe hudichu.

MNOZHICHNOMEDIJSKE BELEZHKE: MITOLOGIJA IDENTITETE (XIII)

(jul. – dec. 2007)

IZ RUSIJE Z LJUBEZNIJO (*From Russia with Love*; VB, 1963; POP TV – 13. 7. 2007). Gladko tekocha režija mojstra solidnih akcijskih filmov Terencea Younga; drugi film iz serije o agentu 007 (prim. letnico 2-007) Jamesu Bondu danes uchinjuje nekoliko »starosvetno«, vendar je zgodba dobro sestavljena (pri scenariju sodeloval Ian Fleming, avtor vseh napisanih bestsellerskih romanov in novel o Bondu, ki so »rekviem« za britanski imperializem), Sean Connery pa je tu na vrhu svoje bondovske kariere, enkratno preprichljiv v specifični kombinaciji velikomestne gentlemanske elegance in (avto)ironično-cinichno obvladane, distancirane »dzhungelske« agresivnosti svojega »novov(it)eshkega« lika, ki velja za najbolj znano »pravljichno« osebo popularne kulture v drugi polovici XX. stoletja (v prvi polovici je Bondov pendant Sherlock Holmes iz istega britanskega konteksta). S Conneryjem, ki je bil preprichan o pomembnosti humorja v filmih o Bondu, se briljantno ujema Daniela Bianchi kot she danes svezhe profilirana sovjetska agentka; markantno sodelujeta tudi znani igralski imeni Pedro Armendariz in Robert Shaw. To je tista bondiada, temeljecha na istonaslovni knjigi, ki z najbolj neposredno avanturistichno »metaforiko« chrpa iz tedanje »hladne vojne«, zhe v naslovu knjige z ironichnim prizvokom nakazujoch »vechno shizofrenichnost« tega esencialnega »westeast« razmerja (Rusija kot »klasichni pojem« sovrazhnika Zahoda v asociaciji z ljubezenskim pozdravom). Young, angleški režiser, biografsko razpet med Orientom in Okcidentom, rojen na Kitajskem, umrl v Franciji (1915, Shanghai – 1994, Cannes), je sicer svojo vizijo mitoloshkega bojevnishkega razmerja Zahod-Vzhod najbolj markantno predstavil s filmom *Rdeche sonce* (*Red Sun*, 1971), v katerem je zdruzhil samuraja (Mifune) z njegovo vesternovsko (Bronson) in evropsko »varianto« (Delon). Tako v knjigi *Iz Rusije z ljubeznijo* kot v filmu se je prek zanimivih in avtenticno postavljenih sekvenc z Orient expressom Istanbul-Pariz »v vechnost zapisala« tudi nekdanja Jugoslavija kot poseben, izrazito »westeastovski«, juzhni, balkanski del tedanjega vzhodnoevropskega komunistichnega konteksta. V 23. pogl. romana, med Bondovo vozhnjo iz Turchije na Zahod, je celo najti stavek: »Vlak je peljal skozi Ljubljano.« – Se pravi: skozi Ljubljano je shel tudi James Bond (alias Fleming), ne le James Joyce ...

DR. NO (*Dr No*; VB, 1962; POP TV – 20. 7. 2007). Za vzratni sklep bondovskega ciklusa je POP TV predvajala she *Dr. No* (slovenski »prevod« naslova se od izvirnika razlikuje po piki v sredini), prvi film iz megaserije 007; tu so režiser Terence Young ter igralci Sean Connery, Joseph Wiseman (naslovni negativec) in Ursula Andress (undress – slechena »morska nimfa«) zachrtali

temeljni vzorec specifičnega filmskega mita v smislu recepturnega gesla »wit, violence and sex« (zaporedje ustreza vrstnemu redu navedenih igralcev; ob Flemingovem aforizmu »All history, all life is love and violence« je »wit« gentlemanska zachimba). Znano je, da je prav Young inshtruiral Conneryja za vlogo Bonda, vplival je na sofisticiranost lika v smislu svojega pogleda nanj: »Bond je tak, kot je Fleming videl samega sebe; porogljiv ... zgovoren, trd, gladko obrit obraz ...« – Film z zanimivo shtevilčno oznachevalno opozicijo – recheno po Borgesu – »od Nekoga do Nikogar« med 007 in negativchevo oznako (anomichnost / anonimnost zla, njegova zanikovalna funkcija, chetudi intelektualna, doktor »noben, ne, nich« ali kratica za shtevilo ali za kemichno prvino nobelij ali celo delna asociacija na japonski teater) je she danes v smislu zhanra vzorno gledljiv. Naslednji – Youngov *Из Русije з ljubeznijo* – ga je presegel kot najboljši, sledil je she solidni *Goldfinger* (rezhija Guy Hamilton, 1964; pri vseh prvih treh soscenarist Ian Fleming), potem pa se je serija zachela s chetrtim (Thunderball) kljub vrnitvi rezhiserja Younga in kljub she vedno navzochemu Conneryju vse bolj vrteti v zacharanem krogu lastne formule afektiranega tehnopopulizma, iz katerega ga v bistvu ni vech dvignil noben od desetletja vztrajno ponavljanih poskusov z novimi igralci, rezhiserji, scenaristi in napredujocho tehnologijo.

BABICA GRE NA JUG (Slovenija, 1991; TVS 1 – 17. 7. 2007). Film je kot svoj celovecherni prvenec po lastnem scenariju rezhiral Vinci Vogue Anzhlovar v »zhanru« popotne komedije v letu osamosvojitve Slovenije (kako je v Sloveniji, kjer ni potovalnih razdalj in zato vse poti vodijo »od nikoder nikamor«, mogoche posneti »road movie«, je vprashanje zase). Glede na »simptomalno« leto nastanka se ponuja mozhnost asociativne »simbolichnosti« naslova in tematskih elementov kot v drugih okolishchinah she pri mnogih slovenskih filmih (ustvarjalna domishljija tudi pri filmu »nezavedno« producira simbolizacijo in metaforiko svojega geohistorichnega socialnega konteksta). Po osamosvojitvi Slovenije je »babica Jela« (JLA) kot uteleshenje 70-letne Juge odshla na jug, in to skoz slovenska morska vrata. V solidno gledljivem filmu z dobro zasnovano zgodbo boemska »babica«, imenovana Sara (Stara?), ki jo je markantno upodobila Majolka Shuklje, potuje »na jug«, k slovenski obali (oddaljeni kot Kalifornija v USA-road movies), v kontekstu »dolgega slovesa« od mladega, prav tako boemskega sopotnika Davida (je babica Golijat?), glasbenika s starim mercedesom, ki je kakor ona odshel iz »nepravega« doma (Slovenija iz Juge, JLA iz Slovenije) in ki spotoma starki ukrade nakit (orozhje). Rivalska partnerja na odlochilni poti k boljshi – jadranski, mediteranski, »metafizichni« – prihodnosti? (Z vidika poldrugega desetletja pozneje: Slovenija odrezana od mednarodnih voda, srbska vojska brez chrnogorskega Jadrana.)

KOSOVO IN RUSIJA (*Le Monde diplomatique* – slovenska izdaja, julij 2007). Na prvi strani »diplomatskega« mesechnika levo uvodnik z naslovom *Kosovo*, zraven na desni fotografija ruske kapelice na Vrshichu; s tem je nakazano aktualno tematsko tezhishche julijske shtevilke z »rusko« prilogo. *Novi razgledi* – »Priloga za kulturna, gospodarska in razvojna vprashanja slovenske druzhbe« – imajo namrech na

prvem mestu uvodnik z naslovom *Rusija*, tudi z drugimi prispevki pa so posveчени vpraskanju odnosov Slovenije do nove Rusije. Uvodnik *Kosovo* je napisal Ignacio Ramonet, glavni urednik LMD v pariski centrali; poanta njegovega zapisa je, da gre za dvojna merila, kajti Palestina niti po petdesetih letih ni samostojna (Kurdov ali Baskov ne omenja), in da je hitenje z mednarodnim priznanjem samostojnosti Kosova, ki ga forsirajo ZDA, še posebno predsednik Bush, izjemno nevarno: »Na Balkanu je diplomatsko prehitevanje včasih sinonim za katastrofo. Spomnimo se, kako je naglica, s katero sta Nemčija in Vatikan leta 1991 priznala odcepitev Hrvashke, pripomogla k razpadu nekdanje Jugoslavije in k izbruhu srbsko-hrvashke vojne, ki ji je sledila vojna v Bosni.« – Ključna točka v tem citatu je (poleg neomembe Slovenije, ki sta jo isti državi po mnenju nekaterih tudi »prezgodaj priznali«) sintagma »Nemčija in Vatikan«, napisana iz perspektive francoskega strokovnjaka za mednarodno politiko. Vsaka aktualna politična perspektiva ima seveda svoje globlje zgodovinsko ozadje; v tem primeru zveza »Nemčija in Vatikan« indirektno evocira t. i. Sveto rimsko cesarstvo nemškega naroda (SRING – Sacrum Romanum Imperium Nationis Germanicae; nemške cesarje so kronali papezhi), kar je bil z nekaterimi variantami uradni naziv nemške države med 962 in 1806, se pravi, da je shlo ne glede na različne okolishchine za osrednjo, nemško-rimsko evropsko drzavno tvorbo, nekako tako, kot si je »evropsko federacijo« pod nemško supremacijo zamisljal nemški politik Friedrich Naumann, avtor knjige *Mitteleuropa* (1915), ki je navdihovala tudi naciste in deloma avstrijskega grofa Coudenhova z njegovim pojmom »Panevropa«. Ne glede na danashnje zglede odnose med Francijo in Nemčijo je za Francoze razpad Jugoslavije »voda na nemški mlin« v kontekstu ameriškega geostrateškega interesa, da se priložnostno skrchi pravoslavna Srbija v evforičnem okviru izrivanja pravoslavne Rusije iz balkansko-vzhodnoevropskih vplivnih območij. Ramonet med drugim omenja, da so ZDA in »evropske sile« brez pooblastila OZN vech mesecev bombardirale Srbijo in njeno vojsko prisilile k umiku s Kosova ter da resolucija OZN 1244, s katero se je junija 1999 končala ta vojna, priznava, da Kosovo pripada Srbiji (ki jo podpira Rusija). V to dogajanje je po svoje vpletena tudi Slovenija in v tem kontekstu se kaže njena posttranzicijska »kriza identitete«, kot jo nakazujejo tudi prispevki v »ruski prilogi« LMD. Npr. avtor zhe omenjenega uvodnika *Rusija* je nekdanji slovenski ambasador v Moskvi Dushan Snoj, ki piše: »Vtis je namrech, da je, ko gre za Ruse, tudi v Sloveniji v veliki meri chutiti nekakšno nelagodnost, zbežnost, negotovost in neprechishchene predstave.« – Snoj je tudi avtor intervjuja z Mihailom Vaninom, ambasadorjem Ruske federacije v Sloveniji, ki jasno dolocha »westeastovsko« pozicijo ruske avtorefleksije: »Rusija ni del Evroazije, Rusija je Evroazija ... Nova Putinova Rusija se chuti predvsem Evroazijo, zato ni niti prozahodna niti provzhodna in namerava sprejemati vse dobre in slabe strani tega položaja ...« – Sicer pa je sam po sebi dovolj zgovoren vrstni red nedavnih »slovensko-ruskih« dogodkov: Italijani grozijo s plinskim terminalom, Slovenci zachno »za kontro« koketirati z rusko naftno-plinsko industrijo, slovenski premier Jansha nenadoma odpove zhe dogovorjeno srechanje z ruskim predsednikom Putinom ... Ta dejansko nepredstavljeni diplomatski shkandal (voditelj mogočne

Rusije si vzame pet minut chasa za podalpsko krashko rupo, ki jo najde le na vojashki specialki, in dobi »enakopravno kosharico«(?) je na hitro »potlachen«, dokončno ga pomete pod preprogo slovenski »Americhan« (s klasičnim ruskim imenom) v funkciji zunanjega ministra. (Hipotetična poanta: namig ameriškega »Velikega brata« Sloveniji, naj se ne naslanja preveč na svojo slovansko »Veliko sestro«; tu se niti slovenska levica ne bi dosti obotavljala, desnica pa je seveda burshevsko promptno ubogala bushevstvo.) Zgodovina kazhe, da se stvari zlasti na Balkanu tako ali drugače vrtijo v »istih krogih«: Rusija podpira Srbijo glede Kosova, iz t. i. Republike Srbske je občasno slišati, da bo razglasila odcepitev od BiH in združitev s Srbijo v primeru samostojnosti Kosova ... (Leta 1876 so uporniki v BiH razglasili »združitev Bosne s Srbijo«, srbska vlada je za njihovega komandanta imenovala polkovnika srbske vojske Mileta Despotovicha-Djusicha, ki je bil prej zhe v ruski vojski; Turki so upornike razbili, Despotovich je pobegnil k Avstrijcem, ki so ga internirali v Linzu.)

MIRO SIMCHICH (*Intervju*; TVS 1 – 5. 8. 2007). Pogovor med voditeljem ugledne, trdno vpeljane oddaje Lodom Ambrozichem in avtorjem pred kratkim izdane knjige *Tito brez maske*, novinarjem Mirom Simchichem. Oddaja seveda ni potrebovala nikakršne »dramaturgije«, oba po zadevni tematiki razgledana sogovornika sta navajala množico zanimivosti, ki so tako rekoch same po sebi zadostovale, da je pogovor minil, kot bi mignil ... Kazhe, da se vsak razmislek o Titu naposled neizbežno soochi s formulo »enigma Tito«, se pravi, da tudi po tej knjigi, ki naj bi, po naslovu sodech, razkrinkala Tita, njegov bistveni obraz ostaja, radikalno vzeto, »pod masko« nedorečenosti, »fenomenoloshke skrivnosti« (nekateri »dobri poznavalci« so razvijali teze, da je bil nezakonski otrok nekega Juda ali poljskega grofa, podobno nezakonski izvor podtikajo tudi Krlezhi in Andrichu; slednja naj bi bila otroka katoliških duhovnikov ...). Cela pahljacha oznak – od vojashko-političnega genija do zlochince, hohshtaplerja, bleferja, babjeka itd. Ključno dejstvo je, da se je Tito pojavil iz nizhin balkanskih ljudstev in postal »rdechi car« (»vzporednica«: chrnogorski »lazhni car« Shchepan Mali, chisti neznanec, sposoben legendarni vladar, pomiril medplemenska sovrashstva, o njem pesnil Njegosh) ter da sam nichesar ne bi mogel dosechi (chetudi je bil morda v bistvu osamljen, kot so navadno vsi »preveliki« za svoje okolje); to je v nekaterih izjavah izrecno omenjal tudi sam. Na primer za to, da je on kot voditelj prishel iz nekaterih pasti, so med vojno dali zhivljenja shtevilni (zlasti dalmatinski) mladostniki; zhe v chasu Titovega zhivljenja so se hrvashki in srbski zgodovinarji prepirali, katere narodnosti je bilo vech v partizanih; hrvashki so seveda poudarjali, da je bilo najvech Hrvatov, ki so sicer za nekatere »ustashki, nacistichni narod«; tudi v oddaji je bilo izrecno omenjeno, da v Srbiji partizanstva tako rekoch ni bilo (ob koncu vojne 6000 partizanov), da so za Titovo vojsko preoblachili chetnike in jih poshiljali na sremsko fronto, da je Tito zaman prosil Ruse, da bi smeli njegovi partizani osvoboditi Beograd itd. ... Simchich omeni, da se je Titu ob smrti poklonilo rekordno shtevilo drzhavnikov. (Je bila to, gledano od danes, zgolj diplomatska farsa z »zlochincem«, ki je »ocharak« ves svet?) Posebej zanimiv je kompleksen odnos med Titom in partijskim ideologom Kardeljem (zdi se, da je

Tito sumil, da bo Kardelj s svojimi »teorijami« retroburzhoaziral in destruiral Jugoslavijo, npr. ustava 1974, zato je menda svetoval Rankovичu, naj bi ga »tajna služba« likvidirala) ter med Titom in Jovanko (Titu naj bi jo »podtaknil« hrvashki sivoeminentni kominternovec Ivan Krajachich; spochetka je bila pohlevna, potem pa je verjetno nameravala ob peshajochem Titu nastopiti »kot Maova žena« in s trdo roko »rdeče gospodinje« s pomočjo JLA obdržati na kupu anarhoidno, poshastno zadolženo, praktično bankrotirano Jugoslavijo). Danes se kaže v ozadju celotne Titove kariere senca specifichne »improvizacije« (npr. brez formalne vojashke izobrazbe je postal »marshak«), ki pa nikakor ni zunaj konteksta določenih geohistorichnih zakonitosti. Na danashnjih rushevinah vsega, za kar se je Tito bojeval in kar je gradil, se nazadnje zdi, da so ostale le etnichno-upravne (republiško-drzhavne) meje, ki jih je na prostoru Jugoslavije zachtal »Titov AVNOJ« ... Na koncu pogovora omemba generala Svetozarja Borojevich (1856-1920), rojenega v vasi blizu Hrv. Kostajnice, o katerem Simchich tudi pripravlja knjigo: she en »porazheni zmagovalec«, avstro-ogrski feldmarshal srbskega porekla; eden najbolj sposobnih vojskovodij v avstrijski zgodovini; med prvo svetovno vojno je preprecht vdor Rusov na Madzharsko; z uspešno organizacijo obrambne linije na Sochi je ohranil slovensko narodnostno mejo, zato ga imajo, kot poudari Simchich, Primorci v hvalezhnem spominu; Ljubljana mu je podelila in odvzela chastno meshchanstvo, umrl je reven in pozabljen v Celovcu.

MARIJA STROJNIK (*Vecherni gost*; TVS 1 – 12. 8. 2007). Nenavaden je občutek, ko gledalec v pogovoru med voditeljem (A. Cholnik) in njegovo gostjo v amerishko-mehishki doktorici fizike, specialistki za optiko, sodelavki Nase in izumiteljici (vesoljska kamera, ki se sama orientira po zvezdah) svetovne veljave in ob tem tudi materi treh hchera v usedlinah spomina spozna deklichu z realsocialistichnih ulic ljubljanskega predmestja ...

ODRASLI FANTKI ALI KDO JE CHLOVEK (*Delo*, priloga ONA, 14. 8. 2007). Borut Petrovich Jesenovc se je pogovarjal z avstralsko psihoterapevtko Betty McLellan, avtorico tudi v slovenshchino prevedenega psihoprirochnika *Na pomoch! Moj moshki je fantek*. Avtorichino vodilno misel razvidno nakazuje zhe naslov: nezrelost moshkih je nekaj obichajnega. Ob vsem sposhovanju kompetentne strokovnjakinje je vendarle možno vprashanje, kaj poleg njene teze pocheti z mislijo Ericha Kästnerja, enega najpomembnejshih nemshkih pisateljev: »Nur wer erwachsen wird und Kind bleibt, ist ein Mensch.« (Le kdor odraste in ostane otrok, je chlovek.)

KAVBOJ BREZ MIRU (*The Hired Hand*; ZDA, 1971; TVS 1 – 26. 8. 2007). Precej nenavaden vestern, ki ima danes zhe status klasike, po amerishki kritiki uvrshchene v t. i. »acid western« (hipijevsko obdobje pogleda na svet skozi drogo; 60-70-XX). Po odlichnem scenariju shkotskega pisatelja Alana Sharpa je rezhiral in odigral naslovno vlogo Peter Fonda, ob njem sta igralsko she bolj zablestela Warren Oates in Verna Bloom. Izvirni naslov je dobesedno *Najeta roka* (Najemnik), ki poleg osnovnega pomena asociira dodatni »simbolichni« pomen roke, saj prijateljev

odsekani prst, ki mu ga pošljejo zločinci, sprozhi usodno končno odločitev med domom (zhenó) in potepushkim prijateljem (nezrelo, pobalinsko?) nihajočega vechnega najemnika Harryja. V osnovi razmeroma preprosta, a temeljito pretehtana in pregledno uchinovita dramska zgodba vključuje vse temeljne dramaturške elemente vesterna v komorni omejitvi na sredishčni ljubezenski trikotnik, v katerem s posebnim poudarkom izstopa vizija Divjega zahoda skozi stvarno in preprichljivo podano izkushnjo navadne zhenske, sicer v vesternu največkrat omejene na vlogo okrása ali kvechjemu fatalke znotraj povsem »moshkega sveta«. Specifichna glasbena oprema (Bruce Langhorne) s ponavljanjem omotichno zateglega motiva in melanholicno pochasni, a vseskozi funkcionalni ritem celotne montazhe dajeta filmu baladno lirichni pechat.

UPOR DUHA (TVS 1 – 7. 9. 2007). Prenos sezahanske proslave (v *Delo-Vikend* oznachene kot »akademija») ob 80-letnici ustanovitve organizacije TIGR. Ta legendarna primorska organizacija je izjemno nazoren primer, ki do skrajnosti zaostruje vprashanje zgodovine in njenega odnosa do dejstev. V kolikshni meri in ali je sploh možna povsem objektivna, »chista zgodovina« brez elementov socialne (skupinske, rodovne, systemske, institucionalne, ideoloshke, geostrateshke) mitologije? TIGR je bil dolgo zamolchan zaradi prevlade interesov komunistichne partije, ki ji ni bilo vshech dejstvo, da so se tigrovci in ne njeni partizani prvi spopadli z italijanskim okupatorjem, zdaj se kazhe možnost mitologizacije z naprotno dnevnopolitichno tendenco. Nedvomno je bil Tigr elementarna upornishka iniciativa zoper italijanski nachrt genocida, toda v njegovi »celotni prtljagi« so poteze, ki niso povsem po meri ne desnih ne levih »idealov« ... Evropska znanost temelji na Aristotelovem nachelu: resnica ne glede na prijateljstvo (»amicus Plato ...«, dejstva namesto vshechnosti: pogled v Meduzin gobec na Ateninem shchitu). Na zadevni proslavi je bila prvich v javnosti omenjena slovenska tajna organizacija »Chrni bratje«, vzporedna s Tigrom, zhe z imenom dishecha po fashistoidni »mistiki« (prim. camicia nera) v smislu »klin proti klinu«; pri zacetkih Tigra so elementi terorizma (nastavljanje peklenskih strojev) in stiki z Orjuno (Organizacija jugoslovanskih nacionalistov; ko je ta razpadla 1929, so nekateri chlani postali tigrovci) ... TIGR je sicer izredno inventivna kratica (Trst – Istra – Gorica – Reka); deluje grozeche, evocira tigra, eksotichno zver, nenavadno za »pohlevno« slovensko tradicijo (tiger je med drugim kitajski simbol vojne veshchine) in hkrati asociira rumeno-chrno barvno dvojnost tigrovega kozhuha (Tigr se je definiral kot »Narodnorevolucionarno gibanje Slovencev in Hrvatov v Julijski krajini«, obenem chrno-rumena asociacija nakazuje zahtevo do Istre v celoti, kot jo je nekoch imela t. i. »chrno-zholta« Avstro-Ogrska, in to za prikljuchitev k Jugoslaviji). V chasu komunizma je bil TIGR problematichen ne le zaradi »avanturistichnega« prvenstva v uporú, temvech tudi zaradi svoje kontaminiranosti z »romantichnim« nacionalizmom in s prozahodnimi zvezami (angleshka obveshchevalna sluzhba; proangleshki jugointegralizem, sorodstvo srbskega dvora z angleshkim, tik pred vojno Churchillova obljava knezu Pavletu Karadjordjevichu, da bo Jugoslavija, che se upre Hitlerju in ne pristopi k trojnemu paktu, po vojni dobila tako Trst kot Solun, tj. izhod na dve morji). V

samoslovenskem postkomunizmu pa niso »najbolj primerne« Tigrove hrvashko-jugoslovanske povezave (npr. Zvonimir Milosh, aretiran v protitigrovski raciji, eden od shtirih v Bazovici ustreljenih profifashistichnih aktivistov, je bil Hrvat z Reke), po svoje pa je »problematicno« tudi tigrovsko »levicharstvo« in naposled partizanstvo (med vojno je vechina tigrovcev odshla v partizane, tako se je tudi v tem primeru logichno poantirala dolochena primorska »rus(k)a nagnjenost« k jugopanslovanstvu; primorsko narechno »rus« – rdech). Med prvimi izzivi za nastanek Tigra je fashistichni pozhig slovenskega Narodnega doma s hotelom Balkan (v isti zgradbi, ki je bila za Italijane zgolj »Balkan«; k postavitvi so pomagali tudi Hrvati) v Trstu leta 1920; takrat je bila, kot kazhe ime hotela, zavest o balkanstvu she normalen del slovenske identitete, cheprav je Cankar v svojem znamenitem predavanju *Slovinci in Jugoslovani* (Mestni dom, Ljubljana, 1913) zaradi pragmatichnih potreb ostro lochil slovensko kulturo od politike (kljub temu se mu je balkanski jugofederalizem, vkljuchujoch tudi Bolgarijo, tedaj kazal kot naraven izhod iz avstro-ogrske fevdalno-naftalinske shlamastike, ki jo kakshen »avstronostalgik« she danes skusha idealizirati). Se pravi, da temeljitejsa zgodovinska znanost, cheprav brez iluzij glede svojih mozhnosti, ne more pristajati na razlichne ideoloshke in »sentimentalne« selekcije dejstev ter njihovo mitologizacijo nacheloma prepushcha literarnemu in dnevnopolitichnemu interesnemu diskurzu. Dovolj znachilno je, da se ravno v chasu, ko Slovenija dosega vrh svoje samostojne »evropske« zgodovine (predsedovanje EU v prvem polletju 2008), hkrati v vsej ostrini soochja s svojimi kljuchnimi, »tipichno« balkanskimi problemi: instantni provincialni »turbokapitalizem«, tranzicijsko-vojno dobichkarstvo, »jugomafija«, inflacija, Hrvashka, Srbija s Kosovom ... (niti Kosovo namrech ni nekaj »kar nas sploh ne brig«, ker je zadnje dejanje konstrukcijsko-dekonstrukcijske »jugodrame« XX. stoletja; kosovski finale bo dolgorochno vplival na vse, ki imajo kakrshno koli »krvno zvezo« z Balkanom).

MARKO TERSEGLAV (*Vecherni gost*; pogovorna oddaja; TVS 1 – 9. 9. 2007). Pogovor voditelja A. Cholnika s prof. dr. Markom Terseglavom, strokovnjakom za slovensko ljudsko pesem in predavateljem na etnologiji ljubljanske FF. Tema na zacetku jeseni: vino v slovenski ljudski pesmi in kulturi. Slovenska »kultura« pitja je posiljevalska (premaknjeno psihoteroristichna) nekultura – tak sklep ponuja »najtezhja« izjava dr. Terseglava, da namrech nikjer drugod ni dozhivel takega siljenja k pitju, kot je to povsem obichajno pri Slovencih, ki tako rekoeh ne naredijo nobenega koraka iz svoje »zavrtosti«, ne da bi prej »nekaj spili« ... (Ta »nekaj« ponavadi vztrajno narashcha, posledice pa so med drugim vidne tudi v samomorilskih orgijah po slovenskih cestah; statistika kazhe, da so celo na hrvashkih cestah Slovenci najpogostejshi povzrochitelji nesrech; tako se s pocestnim sproshchanjem uresnichuje modno akcijsko geslo o »sproshчени Sloveniji«, omenjeno tudi v oddaji.) Za krshchansko »vinsko kulturo« (vino kot »bozhji dar« in kot sestavina najsvetejshega obredja) je znachilna tudi izjava Victorja Hugoja, ki jo je navedel gost oddaje: Bog je naredil le vodo, vino so naredili ljudje.

SPET DOMA (TVS 1 – 23. 9. 2007). Zacetek nove sezone za »razvedrilno oddajo«, ki je »paradni konj« (očitno upehan) TVS. Ob veliki gledanosti (?) po zanesljivih, ustaljenih, vedno znova »spet domachih« (sproščeno slovenskih) tirnicah naprej ... Najopaznejša problema vztrajata: »zloglasna« odbijajoča modra barva, ki vsiljivo obvladuje sceno in chloveshki kozhi daje »mrtvashko« blede ton, ter »humoristična zachimba«, v vsaki od zadnjih sezon na nizhji stopnji funkcionalnosti (zdaj nekakshen par mladoporochencev); slednje dejstvo seveda »za nazaj« dviguje ceno Desi Muck. »Zanimivo« le she z vidika masmedijske fenomenologije kot povsem »kirurshko potujen« objekt v kontekstu neke grozljivo zbegane kolektivne identitete.

V SPOMIN ALEKSANDRU LITVINENKU (*In memoriam: Alexander Litvinenko*; Nizozemska, 2007; TVS 1 – 9. 10. 2007). Dokumentarec o agentu ruske FSB, bojevniku v Chečeniji, ki se je uprl lastnemu sistemu in »materinski« instituciji ter končno pristal v drugi drzhavi in drugi veri: resnichnost, ki je grozljivejša od vsake »grozljivke«. Omenjena je tudi novinarka Ana Politkovska, ki je zaslovela z razkrivanjem ozadja vojne v Chečeniji; oba sta poslanstvo svoje resnicoljubnosti plachala z zhivljenjem, on zastrupljen s polonijem, njo je ustrelil »neznanici« poklicni morilec. Litvinenko je tik pred smrtjo v londonski bolnishnici prestopil v »chechenski« islam. Njegovo spoznanje: Rusija vojne v Chečeniji ne more nikdar dobiti (Rusiji seveda sploh ni do tega, da bi dobila to vojno, zanjo je vazhno le, da ne izgubi Chečenije). Litvinenko je bil po svoje nedvomno bojevniki »brez upa zmage«; njegov boj se zdi na pogled povsem nesmiseln, vendar pa je v veliki meri prispeval k razkrivanju »senčne strani« oblastnishkega sistema, ki je, po vsem sodech, neizogibna ruska mrachna kontinuiteta. Litvinenkovo zapushchinsko sporochilo: Rusijo she naprej, v novih razmerah, vodijo posebej sholani agenti KGB (po novem FSB) s Putinom na chelu; likvidacije nasprotnikov, ki s kritichnim razkrivanjem motijo ta sistem, se nadaljujejo, zdaj je likvidacij celo vech kot v chasu Sovjetske zveze ...

BREZ REZA (*Dr. Mitja Ferenc: Prikrito grobishche – Teženski gozd*; TVS 1 – 9. 10. 2007). Grozljivki o Litvinenku je sledila domacha »grozljivka«: vodilni slovenski raziskovalec prikritih grobishch je v oddaji, ki pred nastopajoche le »postavi kamero« brez rezhijskih posegov, prebral (v hrvashchini) svoje znanstveno porochilo o grobishchu pri Mariboru, kjer je JA pobila in zagrebla veliko shtevilo po koncu druge svetovne zajetih pripadnikov vojske NDH in z njimi bezhechih civilistov. Nesporno dokumentirano s citati iz porochila enote JA, vse je nadzorovala OZNA (v porochilih jasno izrazheno: »likvidacije narodnih izdajalcev«). Po Ferencu je do zdaj zabelezhenih vech kot 500 povojnih množichnih grobishch, od tega jih je 125 nedvomno napolnjenih v glavnem z ljudmi hrvashke narodnosti. (V tem kontekstu neizprosne zgodovinske izkljuchnosti »aut –aut« je ilustrativen odgovor hrvashkega komunista, narodnega heroja Radeta Koncharja, na vprashanje, ali bo prosil za pomilostitev, preden so ga italijanski fashisti leta 1942 ustrelili, skupaj s 25 tovarishi, v Shibeniku: »Milost ne trahimo, niti bismo vam je dali.«)

HOFER (Ljubljana, 4. in 11. 10. 2007). (Post)tranzicijsko nadaljevanje ali kontinuiteta variacij domachega (tj. jugovzhodnoevropskega) horrorja. Trgovina je poglaviti konkretni in simbolichni (konkretno simbolichni) producent globalne množichnomedijske mitologije, to je edino, kar ta dejavnost »proizvaja«, saj je sicer chisto »parazitsko posrednishtvo«, zhiveche od vrednostne razlike med prejetim (kupljenim) in oddanim (prodanim); svojo globljo osmislitev vselej najde le v funkciji pripravljanja terena »za vishje cilje«. Otvoritev dveh novih prodajnih centrov avstrijskega Hoferja v Ljubljani (Vich, Shishka) torej v nobenem pogledu ni nich novega. Je zhe utechena tranzicijska praksa metanja »bombastichnega« peska v oči jugovzhodne, balkansko-mitropske, »onkrajzaves(t)ne« raje, prenos »rus(k)ega mosta« na domorodska tla, nadaljevanje neoimperialistichnega neokolonializma v novih razmerah z »novimi« sredstvi (vojna, ekonomija in »hofiranje« se tako ali drugache zmeraj prepletajo). Ob otvoritvi na Vichu je v gnechi prishlo do pretepev (pisec teh vrstic je najbolj strahotno »guzhvo« dozhivel v Beogradu ob otvoritvi prvega McDonald'sa v Jugi; dobro desetletje pozneje so tja padale amerishke bombe), naprodaj pa je chisti, lepo zapakirani popl, ki niti cenovno ni ugodnejshi od tistega v drugih trgovinah; izjema je »fantastichen« (polovichen) otvoritveni popust za notesnike, ki jih je bilo nedvomno le za vzorec (vech se seveda ne bi splachalo) in so jih v nekaj sekundah razgrabili tisti, ki so bili pred vhodom kakshne tri ure pred otvoritvijo ob osmih zjutraj. Kakshna je financhno-ekonomska logika mnozhenja predvsem avstrijskih trgovinskih centrov v slovenski dolini, ki je praktichno brez lastnega geografskega in demografskega zaledja (»horror vacui«), navadni pameti ni doumljivo. Edina logika se kazhe v smislu »forsiranja obale za prehod na drugo stran«, se pravi na (pre)majhnem slovenskem alpsko-jadranskem krizhishchu trasirati izhodishcha za nadaljnji »Drang nach Osten« z dolgorochnim ciljem shirshega utrjevanja tradicionalne nemshke hrbtenice Evrope od Baltika do Jadrana ... (Poljaki so she tik pred drugo svetovno vojno skushali v dogovoru z Nemci uresnichiti stari sen o svoji vodilni vlogi v slovanskokatolishki vzporednici Baltik-Chrno morje in so jim v ta namen ponujali skupno delitev Ukrajine; Poljaki se imajo za veliko nacijo in drzhavo, nedvomno so svojevrstna katolishka trdnjava na vzhodu Evrope, a njihova usoda je praktichno v glavnem enaka jugovzhodno-srednjeevropskim »bratom«, ki so nagneteni v trikotniku med Baltikom, Chrnim morjem in Jadranom, kjer celo poljska in ukrajinska dokajshnja velikost zbledita med ruskim in nemshkim kolosom; poleg Rusov, kolikor so ti evropski, so namrech Nemci edini narod v Evropi, ki dosega »magichno velikost« 100 milijonov, vsi drugi znatnejshi – Anglezhi, Francozi, Shpanci, Italijani, Ukrajinci, Poljaki – so priblizhno pol manjshi; poljsko »samozadovoljstvo« je brez resnejshe podlage tudi v »moralnem« pogledu, imajo se namrech za moralno superiornejshe od Nemcev in Rusov; natanchnejshe poznavanje dogajanja med drugo svetovno vojno je vsaj osnova za skepso o »poljski nedolzhnosti« celo glede Judov; vsekakor Poljaki niso imeli mochi, da bi realizirali dolochene »velikodrzhavne« osvajalne tezhnje niti glede Cheshke; v konchni fazi so jih od Nemcev dejansko osvobodili Rusi in jim po svojih potrebah tudi premaknili drzhavo proti Zahodu; tako je Stalin odrinil Poljake od Ukrajine, katere zahodni del je za poljske nacionalistichne poglede

»poljski«, hkrati pa je Poljsko »zarinil v Nemce« s perspektivo novih poljsko-nemških sporov v prihodnosti.) – V srednjem veku, ko je bilo običajno poglavitna bistva neposredno poimenovati, se je evronemški hrbtenici reklo: Sveto rimsko cesarstvo nemškega naroda (poenostavljeno: druga svetovna vojna kot nadaljevanje prve je bila evropsko-azijski spopad med poskusoma obnove nemshkoevropskega in ruskoazijskega imperija; zmaga je bila ruska, toda chez pol stoletja se je temeljito »zrelativizirala«, to pa danes v novih razmerah skusha kompenzirati Putin z rusko varianto korporativizma). Kolikor so taki evroskeptični pogledi lahko za koga »rdeča mitologija«, velja pripomba, da so ravno konkretna (biološko-geografska) dejstva najbolj neusmiljena mitologija: pred njo se, radikalno vzeto, ni mogoče zavarovati z nichimer, niti z iskreno dobro voljo panevropskega »bratstva in enotnosti«. Pri tem noben humanizem ni odveč, vsak je lahko po svoje funkcionalen, ker bistvene determinante presegajo kakršna koli dobronamernejša hotenja in prijaznejša (bolj sofisticirana) tolmacenja; nosilci shovinizma in vsakršnih oblik kulturtregerstva so lahko sicer vzorni drzhavljanji, družinski očetje, verniki, izobrazhenci, menedzherski ali duhovnishki misijonarji itd., deklasirani »lumpen-kriminalnelementi« iz undergrounda pa so neredko nosilci nasprotnega, osvobodilnega patriotizma, saj jim to daje poseben eksistencialni rezon (»zverinstvo« pach izvira iz temeljnih razmerij bivanjskih mochi). Antropoloshki mitologiji identitete in vrednot tako naposled preostane le vprashanje: che naj bi bil v globalnem potroshnishtvu, ki izvira iz ZDA, najvishja vrednota »artikel«, kako da Americhani ob vsakem tovrstnem sprashevanju zatrjujejo, da sta zanje najvishji vrednoti vera in Bog (prim. znamenito geslo na osnovnem dolarju: In God we trust; po logiki artikla bi moralo pisati: In Dollar we trust.). Mozhna sta le dva logichna odgovora: ali Americhani »z opranimi mozhgani« lazhejo (sebi in drugim) glede svoje najvishje vrednote ali pa je globalno potroshnishtvo »bozhja volja«. (Konec koncev niti v cerkvi ni nich zastonj; njena praktichna ekonomija je »prodajanje odpushchanja«, nekoch tudi odpustkov.)

DORIS LESSING (Delo, 12. 10. 2007). Nobelova za literaturo – spet po svoje znachilno »presenechenje«. To v svetovnem smislu she vedno najbolj prestizhno nagrado imajo nekateri za vse bolj kontroverzno; che se je na zachusetku XX zachelo izrazito klasichno s Francozom, zadnjim parnasovcem Prudhommom, in z Nemcem Mommsenom, se je XXI zachelo s francoskim Kitajcem Gaom, pishochim v francoshchini, sledili so sami taki ali drugachni »ekscentriki« (ko je bila nagrajena Elfriede Jelinek, je eden od chlanov nobelovskega odbora protestno odstopil, toda Jelinekova je s svojevrstno, minimalistichno, razjedajoche kritichno pisavo zasluzhila nagrado). Za leto 2007 nagrajena angleshka pisateljica Doris Lessing, znana in sposhtovana, a vseeno je malokdo rachunal nanjo, je najstarejshi nagrajenec doslej (cheshki pesnik Seifert je 1984 dobil nagrado star 83 let, praktichno na smrti postelji); po porochanju medijev je pri 88 letih she solidno aktivna, sama nakupuje po trgovinah in she vedno pishe, novinarjem odgovarja lucidno, s staro angleshko nonshalanso in zadrzhano duhovitostjo. Ponuja se vprashanje, kakshen smisel ima sploh nagrada pri tej starosti, morda je poanta v

izreku »nikoli ni prepozno«; zdaj ko so prestopili 80. prag, ima verjetno tudi leta 1912 rojeni slovenski kandidat, še zmeraj fenomenalno aktivni Boris Pahor, »vech možnosti« ... Lessingova je otrok klasičnega britanskega imperializma, rojena v Iranu, odrasla v Afriki, kritična do kolonializma, pozneje komunistka, pacifistka, feministka, dvakrat ločena, z obdržanim priimkom po drugem možu, nemškem Judu Gottfriedu Lessingu, tako je »imenjakinja« z vodilnim klasikom nemškega razsvetljenstva, med drugim avtorjem iger *Die Juden* (1749) in *Modri Natan* (1779), ki sta apologiji rasne in verske tolerance ... *Trava poje* (The grass is singing, 1950), njen prvi roman, z naslovom asociira starogrška pojma poiesis (pesnjenje) in poie (trava). Kljub vrsti ironičnih komentarjev ob dodelitvi Nobelove se ne zdi odveč drugachna misel enega od komentatorjev: da je izbira Lessingove ena najbolj pretehtano utemeljenih doslej. Njen opus namreč s svojim notranjim razvojnim razponom markantno povzema dvesto let angleškega romanopisja, danes vodilnega v svetu, od dickensonovskega in thackerayevskega realizma prek wellsovske znanstvene fantastike in »nove psihologije« Joycea, Woolfove in Lawrencea do angleških variant »anti-romana«, postmodernizma in metafikcije, s skupno »poanto«, da je na zacetku XXI naposled spet prishlo na dan antropoloshko spoznanje, da je pripovedovanje zgodb onstran vseh stilsko-teoretičnih variacij elementarna ustvarjalna nuja chloveshkega duha.

DEADWOOD (TVS 1 – 13. 10. 2007). Deveti (9/12) del ameriške nadaljevanke, ki naj bi bila novejši prispevek k vesternu: ne mitoloshka idealizacija »konjskih oper« z zacetkov filma, ne fordovski poetični realizem zrelosti, ne leonejevski montazno patetični metafizično-operetni relativizem zatona, zdaj naj bi shlo za »chisti naturalizem«, za avtentični »hard boiled« prikaz zhivljenja v mestu na klasičnem Divjem zahodu. Tudi tu se zastavlja »večni problem« naturalizma v umetnosti (Mallarmé je Zolaja, utemeljitelja naturalizma, bral kot poezijo in fantastiko): tako ali drugače se pokazhe, da je funkcionalnost »naturalizma brez iluzij« omejena, ker surovosti in ogabnosti, ki jih je polna vsakdanja resničnost, ni mogoče v vsej konkretnosti prenesti v noben medij, niti na filmsko platno. Vse so le bolj ali manj drzni približki, »fantazmične« improvizacije, ki v tej nadaljevanke »brez zadržkov« (sproščeno, kritično?) nakazujejo npr. opravljanje različnih fizioloških potreb, vključno s prostashkim gobezdanjem, v katerem je vsaka tretja beseda fuck ali fucking. Fabulativno pletenichenje, nujno za nadaljevanke, kljub obilici po svoje zanimivih provincialnih spletk in »odshtekanih« likov iz chasa osvajanja ameriškega Zahoda uresničuje manj kot obljublja temeljni koncept. Ker se osnovni mehanizem hitro razkrije, postane zhe eno samo nadaljevanje preizkushnja gledalchevega potrpljenja, kaj shele celotna »epopeja«, kljub sicer nedvomni profesionalni solidnosti. Avtentična drama pach ni isto kot nabrekla (kvazi)naturalistična krama.

PREDSEDNISHKE VOLITVE O7 – SOOCHENJE (POP TV – 18. 10. 2007). Predstavili so shtiri (3 + 1) od »sedmerice velichastnih«, obichajno so v ospredju prvi trije (z največ glasovi v predvolilnih javnomnenjskih anketah), chetrti je bil dodan, ker je to Jelinchich, ki je kot »poseben fenomen« pozhivil sceno. Peterle, Türk in Gaspari so namreč na prvi pogled tako izenacheni, da je »dolgočasno«;

govorijo podobno, premišljeno, uravnoteženo v vsakem pogledu, obzirno do vseh in vsakogar, nachelno nestransko, čeprav je znano, da Peterle z desnim, Türk in Gaspari z levim strankarskim »zaledjem«; tudi po zunanjem videzu so si podobni »kot bratje«, vsi visoki nad 180, postavni, bolj sloki (trije od prve četverice so sicer »mozgato neobriti«, le Türk je gladko obriti »good boy«, morda mu bo to posebej pomagalo pri volivcih). Kakor se Jelinchich zhe fizichno razlikuje od njih (za glavo manjši, pleshast, nagibajoch k debelushnosti), tako izrazito tudi po nastopu; strankarskih »zadržkov« nima, ker je vodja lastne stranke (SNS, s katero slovenski umikajochi se, defenzivni tradiciji skusha zoperstavljati arogantnejšo »novo samozavest« v smislu tudi ozemeljsko ofenzivnega programa, zlasti glede Istre s kvarnerskimi otoki, ki naj bi sodila k Sloveniji); vsekakor je dober retorik, tudi s samovshechnimi in teatralnimi poudarki, ustvariti zna vtis, da govori brez dlake na jeziku, da probleme oznachuje s pravimi imeni, a se po potrebi gladko izmuzne; njegovi pogledi se zdijo konsistentni, čeprav so eklektichna zmes z marsikakšno bizarnostjo (npr. za Slovenijo naj bi bila koristna njegova koketiranja z avtokratskimi »odpisanimi eksoti«, kot so Miloshevich, Sadam, Castro; nacionalist, ponashajoch se s plemstvom, ki ga je predniku dodelil tuj vladar ipd.); znan je po vrsti obichajno ne najbolj združljivih dejavnosti in lastnosti (farmacevt, politik, publicist, posebno obveshcheni poznavalec »prave« zgodovine, zbiralec orožja, numizmatik, pilot, baletnik, varuh tigrovstva in partizanstva, »rdechi nacionalist«, komunistofob, kroatofob, titofil, »tajni agent« itd.); med oddajo je izrazil averzijo zlasti do Türka, tudi njegov priimek je izgovarjal brez preglasa (prekaljeni diplomat se na te izzive ni odzival); pisana vechstranskost je pach lahko tudi hendikep, ker se pojavlja vprashanje verodostojnosti; eden od zunanjih komentatorjev na tv ob oddaji je Jelinchicha samoumevno oznachil za klovn tako v govorjenju kot v oblachenju ... Pozornejši pogled pove, da so tudi med prvimi tremi pomembne razlike. Peterle z vrsto preferenc velja (morda celo prevech samoumevno) za favorita, je aktiven zhe iz opozicije v okviru Jugoslavije, ves chas v sredishchu osamosvajanja Slovenije, združevati skusha image evrointelektualca in kremenitega ruralnega populista, čeprav je zato delezhen tudi posmeha (»orglichar«, »chebelar«; celo priimku pripisujejo izvor v franc. glagolu péter; sufiks »-le« bolj kazhe nem. izvor, prim. Höfferle, Niederle ipd.). Türk in Gaspari sta bila izjemno uspešna etabliranca zhe v jugosistemu, prvi kot funkcionar Socialistichne zveze, profesor mednarodnega prava in diplomat (nazadnje visok predstavnik Slovenije v OZN, odkoder naj bi odshel, ker mu ni bilo omogočeno ustrezno napredovanje; najbrzh je bila ta »klofuta« bolj kot osebi namenjena drzhavi, ki je bila za njo in ki se v krogih svetovne diplomacije she dolgo ne bo znebila problematichnega predznaka obskurne razbijalke ene od zachetnih chlanic OZN), drugi kot finančni strokovnjak v Beogradu, kjer je tudi magistriral (takih »briljantnih prehodnikov« se pach zlasti v ocheh zavistnezhev drzhi rahla senca »chloveka za razlichne chase«) ... Posebej zanimiva se zdi lingvostilistichna analiza plakatnih volilnih gesel: Peterletovo je preprosto in razmeroma uchinkovito (»pravi za predsednika«); Türkovi gesli »predsednik, ki združuje« – prehitevanje, ker she ni predsednik, in »name se lahko zanesete«; slednje je stereotipna samoponudnishka

fraza; »Gaspari. Misli resno« kljub lapidarnosti uchinjuje izjemno nerodno, v geslu navajati lastno ime zhe nacheloma ni najbolj primerno, hkrati pa v tej pomenski zvezi deluje »domiselno« dvoumno (ali je sintagma »Misli resno« ugotovitev o Gaspariju ali pa je velelnishki nasvet volivcu?); Jelinchichevo »da vam ne bo treba upogibati hrbtenice« je sintaktično in »filozofsko« zavozlano ...

PREDSEDNIK ZA SLOVENIJO 2007 (TVS 1 – 19. 10. 2007). Če je bila oddaja komercialne POP TV z izbranimi predsedniskimi kandidati funkcionalno korektna, je nacionalna TVS priredila dveurno (kvazi)populistično »tavanje v krogu« z vsemi kandidati, se pravi poleg prvih shtirih she s tremi, ki pa so povsem zunaj resne relevance (tezhka invalidka, in to ob zahtevah, naj bi predsednik vsak svoj nahod preveril pri zdravnikih, pa podjetni mladenich in dobrodelna upokojenka). V obzorju nove, (kvazi)amerishke ideologije t. i. »sproshchene Slovenije« duhamorno razvlečeno ponavljanje »drznih vprashanj« o zasebnosti, v kateri kljub vsakrshnemu blebetanju o enakopravnosti veljajo zgolj zhelezna pravila bioloshke porazdelitve družinskih vlog, vse skupaj zacinjeno s popevkami in z voditeljem oddaje *Spet doma* ... (za pisca teh vrstic komaj gledljivo do slabe polovice).

CHAS NEVARNEGA ZHIVLJENJA (Slovenija, 2007; TVS 1 – 23. 10. 2007). Dokumentarec Edvarda Zhitnika o smrti Iva Shtandekerja, novinarja *Mladine*, prevajalca filozofskih tekstov, strokovnjaka za strip. Tridesetleten je umrl leta 1992 med vojno v Sarajevu, zadet od izstrelkov v naselju Dobrinja, ob njem je bila ranjena tudi spremljevalka, amerishka fotoreporterka Jana Schneider. Ob 15-letnici smrti legende slovenskega novinarstva briljantno rezhiran, utishan, uravnotezhen, nich shpektakelski, a vendar tudi dovolj informativen homage.

NOCH NA ZEMLJI (*Night on Earth*; ZDA-koprodukcija, 1991; TVS 1 – 4. 11. 2007). Film Jima Jarmuscha, ki velja za kralja amerishkega »neodvisnega filma« kot pojma »art-filma« zunaj holivudskih trznih pravil (gre sicer za mednarodno koprodukcijo, a film je v osnovi vendarle amerishki). Omnibus petih samostojnih zgodb, ki jih povezuje rezhiserjev pogled iz »zhabje perspektive« na sočasno nočno zhivljenje taksistov v petih prestolnicah: Los Angeles, New York, Pariz, Rim, Helsinki. Bolj kot netrzhna nekonvencionalnost z blizhino »dokumentarnosti« (igralci niso naturshchiki, temvech zvezdnishki profesionalci) prevladuje humorno, mestoma burkashko (Benigniju kot odshtekanemu rimskemu taksistu, ki mu v taksiju umre duhovnik, se je res treba nasmejati) uglashena »topla chlovečnost«, cheprav gre za mrachno, depresivno okolje in muchne, tudi nevarne zhivljenjske polozhaje. Kljub nedvomni avtorski inventivnosti in zanesljivosti se zdi konchni domet te navidezno neposredne, »spontane« petdelne konstrukcije razmeroma skromen, she posebno v luchi »poante« kot neskončne odjavne shpice (panorama odvisnosti »neodvisne produkcije«) ob spremljavi staroveshko sentimentalnega shansona s »klosharsko« hrapavim glasom Toma Waita.

PREDSEDNIK ZA SLOVENIJO 2007 – SOOCHENJE (TVS 1 – 5. 11. 2007). Informativna pogovorna oddaja s soochenjem dveh finalnih kandidatov v drugem

krogu predsedniških volitev. Novinarsko obstreljevanje z vprašanji sta Lojze Peterle in Danilo Türk dobro in enakovredno zdržala, zdi pa se, da v taki oddaji za končni uchinec na gledalce-volivce niti ni toliko pomembna vsaka kandidatova izrečena beseda (Peterletov »udarec pod pas« s poskusom očitka, da Türka leta 1991 ni bilo videti na strani osamosvajanja, se je ob Türkovih pojasnilih bolj ali manj razblinil), marveč je verjetno usodnejši tako rekoč trenutni telegenični vtis osebnosti kot celote »tukaj in zdaj«. Volitve so se namreč naposled prav lepo izchistile in na chistini sta se profilirala Peterle kot kandidat desnice in Türk kot kandidat leveice, in to ne glede na določeno relativnost ali celo paradoksalnost te delitve (Peterle je ob Türku skoraj »proletarec«) pa tudi ne glede na nachelno sredinskost, združevalnost in »predanost vsem« (che bi bil v drugem krogu nasproti glavnega favorita Peterleta Gaspari, profiliranost ne bi bila tako razvidna, ker sta si »preveč podobna«). Peterle: kljub lastnemu poudarjanju široke dostopnosti, tradicionalnih vrednot, ljudske domachnosti, shegave vedrine in evropskih salonskih izkushenj prevladujoch vtis mrachnosti, robotosti, morda tudi prikrite uzhaljenosti, bradat, z »visechimi« naochniki (za tovrstne medijske osebnosti so naochniki skrajno obchutljivi, ker ustvarjajo vtis hendikepa, intelektualistichne distance, rahle maske; npr. Hitler in Reagan, oba kratkovidna: za prvega kot narurnega ljudskega tribuna bi bila ochala »chisti samomor«, zato so mu govore tiskali s posebno velikimi chrkami, za drugega so bile zhe izpopolnjene kontaktne leche; posebnost z ochali je Tudjman, ki je v osebnem imageu solidno združhil vrhunskega intelektualca in populista »po sili razmer«, a radikalni hrvashki nacionalisti so ga sprejemali le s pridržki, zanje je prava ikona she vedno Pavelich, sicer tudi intelektualec z doktoratom, a she marsikaj drugega); nekaj k Peterletovi »zasenchenosti« gotovo prispeva tudi kaj »zamolchanega« poreklo iz dolenjskega vashkega okolja, usodno zaznamovanega z drugo svetovno vojno, zaradi chesar ga razlichni »ustavljalci desnice« vidijo kot njenega onemogochenega »osvetnika«, pa premagani rak, ki ga je neki zdravnik (z desnice) s tempiranim premislekom javno razglasil za kratkorочно »smrtno obsodbo« ... Türk: baby-face image s slovenskimi travmami neobremenjenega, benevolentnega, urbanega (iz Maribora) Slovenca, ki je v svetovni diplomaciji segel najdlje, vsestransko izbrushen, uglajen in uravnotezhen univerzitetni profesor in diplomat, preprichljivo zmozhen enakovrednega dialoga s katerim koli tujim sogovornikom, ves chas, tudi ob neprijetnih vprashanjih ali napadih, z rahlim, prijazno vedrim »poklicnim« nasmeshkom, v zacetku volilne kampanje she nekoliko komplicirano retoriko je pozneje uspesno poenostavil ... Naposled se zdi logichno, da razlichne ankete napovedujejo visoko Türkovo zmago in da so tv komentatorji po oddaji praktichno bolj ali manj odpisali Peterleta (zanj ni posebno zavzeta niti vsa desnica s premierom Jansho na chelu, ki naj bi imel s Peterletom stare »neporavnane rachune« ipd.). Se pravi: moshno bi bilo socioloshko kritichno vprashanje o manipulativnem »ustvarjanju ozrachja« iz ozadja, tudi s pomocjo objektivnih ali »objektivnih« medijskih komentarjev in raziskav javnega mnenja in t. i. razpolozhenja volivcev; tisti, ki ne marajo »jeguljastega« Türka, pravijo, da ga je socialdemokratski del leveice »pricharal iz nich«, toda dejstvo je, da niti najbolj

briljantne manipulacije ne morejo uspeti, če zanje ni ustreznih okolishchin, torej se v zadnji konsekvenci zmeraj zgodi natanko tisto, kar se »mora zgoditi« ...

PREDSEDNISHKE VOLITVE 07 – SOOCHENJE (POP TV – 8. 11. 2007). She eno soochenje Peterleta in Türka. Nazoren primer, kako množični medij omogoča »spremembe ozracha« kot aprilsko vreme. Med nastopom shtirih kandidatov je bil Peterle she prvi favorit, med prvim soochenjem na TVS s Türkom je bil v nasprotnikovi senci, na tem drugem soochenju na POP TV pa je specifichna senca legla tudi na Türka, pach predvsem zaradi Peterletovega nadaljevanja »nizkega sesuvanja«, nakazanega zhe na TVS, s primerjavo vloge obeh kandidatov v chasu osamosvajanja 1991. Peterle poudarja, da je nosil glavo v torbi, Türk pa naj bi v mednarodnem (Zheneva) ozadju »le teoretichno« podpiral osamosvajanje, dejansko pa naj bi she po razglasitvi slovenske samostojnosti zastopal Jugoslavijo. Kakor je bil ta poskus diskreditacije nasprotnika povsem razviden v svoji grobi zasilnosti (dokler SLO ni bila mednarodno priznana, so diplomati pach imeli formalno »jugoslovansko identiteto«; Türk pa je tudi napisal tehten chlanek za *Int. Herald Tribune* z dne 12. 7. 1991, kjer utemeljuje slovenski odhod iz federacije), je tudi presenetljivo razvidno vznemiril Türka, ki ni bil vech nedotakljivo vedri baby-face, temvech se je, povsem spremenjen, zresnjen in skoraj zbeگان, branil s profesorsko katedrsko retoriko in s krchevitimi gibi rok med brskanjem po papirjih; moral je celo zanikati, da bi kadar koli v vlogi nekakshnega jugoagenta na Dunaju inshpiciral emigrantskega pisatelja Leva »Detélo« (Türkova naglas). V celoti vzeto, vsekakor dokaj zanimivo stopnjevanje »dramatichne napetosti« v mitologiji predvolilnega »showa« (termin v smislu globalnovashke »amerikanizacije«). Mimogrede: trzhashki dnevnik *Il Piccolo* 9. 11. 2007 objavlja zgoshchen, pregleden, profesionalno neoporechen chlanek Maura Manzina o zapletu na slovenskih volitvah v razmerju med »centrodestra« in »centrosinistra«; ta list redno »opazuje Vzhod« tudi z rubriko *Istria, Quarnero e Dalmazia*, v isti shtevilki poroča o srechanju italijanske skupnosti CNI v Zadru in o njenih pripravah, da ob blizhnjih hrvasških parlamentarnih volitvah znova zahteva »bilinguismo«.

IZVOLITEV PREDSEDNIKA (11. 11. 2007). Natanchno uresnichenje napovedi anket pred drugim krogom. Türkova visoka zmaga, she enkrat vech glasov; kot svojevrsten outsider iz newyorshkih diplomatskih krogov je »domorodca«, a tudi bruseljskega evroparlamentarca Peterleta povozil kot eleganten tank. Glede na zgodaj zacheto, dolgo in samozavestno (sugeriranje vtisa samoumevne »izvoljenosti«) predvolilno kampanjo v bistvu chisti Peterletov debakl, morda rezime nedvomno pomembne, uspehne, a tudi z nesporazumi in averzijami (zlasti v domasih logih) zasenchene politichne kariere, katere krona naj bi bila predsednisha funkcija. Peterle je bil pred Türkom brez pravega orozhja; kakor koli bi storil, bi se od Türka odbilo: che bi nadaljeval z »mehkimi sredstvi« iz prvega kroga, bi se razlochki nefunkcionalno zabrisovali, ker pa je nenadoma trdo napadel v Türkovo »shibko tochko« (chas osamosvajanja), je poleg zasilnosti tega poskusa razprl predvsem lastno kontradikcijo med programskim sprejemanjem vseh in ostrim lochevanjem pravih osamosvojiteljev od teoretichnih opreznizhev

(rdeči osvoboditelji so takim rekli »oprezne riti«); tako je okreplil sume, da tudi kot »cerkveni chlovek« ne more biti dovolj nepristranski. Türk s svojimi bleshchechimi referencami je kot tretji predsednik, naj je to komu vshech ali ne, ena od briljantnih potez v zgodovini samostojne Slovenije; za njim je stala Pahorjeva SD, cheprav se Türk sam nachelno noche povsem identificirati ne s to stranko ne sploh z levico (menda ga je prvi predlagal Karl Erjavec, obrambni minister in predsednik »chudne« stranke upokojencev, chlanice vladne desne koalicije). Volivci so ta projekt nedvoumno potrdili, tega dejstva ne morejo spremeniti nikakrshne samotolazhilne »racionalizacije« v smislu Peterletovih postfestum izjav o zakulisnih igradah, pritiskih, vplivih ipd. Nekateri komentatorji menijo, da je letoshnji Peterletov polom napoved poloma »njegovega kolega« premiera Janshe na parlamentarnih volitvah prihodnje leto; hkrati z volitvami predsednika je bil namrech referendum o zavarovalnici Triglav; tudi tu je desnosredinska vlada dozhivela poraz. (Podobnost letoshnjih predsednishkih volitev z volitvami ljubljanskega zhupana v lanskem oktobru: »neodvisna« kandidata Jankovich in Arhar, oba z razvidno podporo levice in desnice, gladka zmaga »levega« Jankovicha z baby-face nasmehom.) V tujini, kjer so slovenske predsednishke volitve delezhne razmeroma precejshnje pozornosti, ker bo »tranzicijska Shvica« v prvi polovici leta 2008 predsedovala EU, ugotavljajo, da se Slovenija s Türkom obracha na levo kakor Poljska s Tuskom (novi premier), ki je premagal enega od konservativnih dvojchkov, pa tudi, da so Slovenci nezadovoljni z vlado, ker je evro prinesel rast cen z inflacijo.

JANSHA (POP TV – 18. 11. 2007). Mestoma precej oster pogovor tv voditelja Matjazha Tanka s premierom. Jansha kot zmeraj s svojo trdno izoblikovano retoriko: resnobno, trezno, premishljeno, zadržano, racionalno, proevropsko naravnano. Med govorenjem vodilnih in dogajanjem »na terenu« je seveda zmeraj dolochena razlika; »v ozadjih« se dogaja marsikaj. Jansha omeni peticijo 570 slovenskih novinarjev o problematichnem stanju svobode medijev v Sloveniji; razposlana je bila politichnim ustanovam po Evropi kot opozorilo, da Slovenija pod Janshevo vlado pomeni nekakshno »grozhnjo za prihodnost EU« (obstajala naj bi celo »taborishcha za Rome« itd.). Za Jansho je to rob, mimo katerega ni mogoche drugache kot s ponudbo odstopa in z glasovanjem o zaupnici vladi; za normalno delovanje njegove vlade v chasu slovenskega predsedovanja EU v prvi polovici 2008 je potrebna vsaj minimalna drzhavotvorna korektnost vseh, ki so podpisali dogovor o skupnem interesu glede zadevne evropske naloge. Golobich, predsednik stranke Zares, je pred dnevi izjavil, da so bile prejsnje vlade bolj kritizirane s strani opozicije kot Jansheva, Jansha omeni, da nobena vlada doslej ni bila izpostavljena tako intenzivnemu (zlasti medijskemu) kritiziranju kot njegova. Seveda se ponuja vprashanje, kakshno »grozhnjo za Evropo« lahko pomeni dolochen notranji »druzinski spor« v tako nepomembni mikrodrzhavi, kot je Slovenija, ki bo pol leta predsedovala EU zgolj v smislu »novoevropske enakopravnostne formalnosti«. Vsekakor se zdi v shirshem kontekstu jugovzhodne (trikotnik Baltik-Jadran-Chrno morje) mitropske demokracije vprashanje o razmerju med obstrukcijo in destrukcijo nenehno aktualno.

JANEZ GRAD (*Večerni gost*; TVS 1 – 9. 12. 2007). Pogovor z doktorjem Janezom Gradom, univ. profesorjem matematike in strokovnjakom za chebele, posebej za chmrlje. Profesor je matematik in naravoslovec (omeni, da je bila matematika v času njegovega študija ena od smeri Fakultete za naravoslovje), govori pa bolj »humanistično« kot marsikateri »pravi humanist«. Kot kmečki otrok (okolica Litije) je zgodaj spoznaval naravo in k njenim fenomenom očitno še danes pristopa s poglobljeno, skromno sposhljivo radovednostjo, ki ni brez chutenja in chustvovanja. Pogovor z njim je bil zanimiv poduk o »matematično« natančni funkcionalnosti in ekonomičnosti naravnih zakonov, po katerih je v genih vsakega fenomena uravnoteženo »vracunano« tako razmnozhevanje kot izginotje vsega ne vech nujnega v »mashineriji«. Za chmrlje dobesedno velja parafraza znanega filmskega naslova: pleshejo eno samo poletje.

PRODOR V RAZUM ADOLFA HITLERJA (*Inside the Mind of Adolf Hitler*; VB; TVS – 18. 12. 2007). BBC-jev dokumentarec o nedavno razkriteh psiholoshkem portretu Hitlerja, ki ga je na zahtevo politikov leta 1943 v tajnosti izdelala skupina amerishkih psihologov, zlasti na osnovi psihoanalize (kljuch osebnosti v otrostvu – Adolfov oče surov, zato navezanost na mater ipd.). Odkrili so izjemno seksualno patologijo (spolno ga je vzburilo, che je legel pod sestrichno, ona pa mu je urinirala na obraz; naredila je samomor); sobarica ni nikoli nashla nikakrshnih sledov seksa na rjuhah, ko je Eva Braun zhivela pri njem. Hitler naj bi se imel za »Odreshenika« (zavezanega chistosti; po nekaterih podatkih se je med prvo svetovno vojno okuzhil s sifilisom, zato se je pozneje izogibal telesnim stikom); od otrostva prepričan, da je »nekaj posebnega«, nosilec posebnega poslanstva, ker je bil edini prezhiveli sin, potem ko so trije bratje pred njim zgodaj pomrli (dve sestri odrasli). Smisel študije je bil predvideti Hitlerjevo delovanje v chasu, ko je bil na vishku svoje globalno razdiralne mochi in ko zmaga zaveznikov nikakor ni bila videti samoumevna (znano je bilo, da Hitler raziskuje v smeri atomske bombe in da jo lahko vrzhe na London), a psihologi so »napovedali« tudi njegov samomor ... Vse te sicer pozornosti vredne »slikovitosti« in »pikantnosti« ostajajo v ozadju dejstva, da Hitler nichesar ne bi mogel storiti, che ne bi imel »na razpolago« najvechje evropske nacije (z interesi njene naftno-farmaceutske industrije), ki jo je v enem samem desetletju organiziral (jo je »zapeljal« in se mu je dala »zapeljati« – nadomestni erotichni interakt z mnozhico?) v silo, s katero je do temeljev pretresel svet. Tu ni nikakrshnega »psiholoshkega nakljuchja«, kajti psihopatskih zlochincev je neshteto, Hitler pa je le eden.

NOVI PREDSEDNIK (23. 12. 2007). Nastop novega predsednika RS Danila Türka, hkrati slovo predhodnika Janeza Drnovshka – »sredi ulice« pred predsednishko »palacho«. Tudi prek tv razvidna slovenska drzhavotvorno ritualna in institucionalna skromnost (pravzaprav invalidnost), ki je tradicionalna ali sploh breztradijska »nekonvencionalnost« ali »nonshalansa«; slovensko norchevanje iz razlicnih oblik »nastopashtva« pri teh ali onih sosedih ta manko le potencira. Institucije in konvencije so ali niso – njihova konkretna praksa je nefunkcionalna in se priblizhuje shlampariji, che sprenevedavo skushajo biti »nekaj vmes«, se pravi

hkrati avtoritarne in »ljudsko sproščene« (npr. Titu kot predsedniku, ki je izšel iz najnižjih ljudskih plasti, je bilo to popolnoma jasno).

PRAZNICHNO LETO SLOVENCEV (*Portret dr. Nika Kureta*; Slovenija, 2007; TVS 1 – 23. 12. 2007). Naslov dokumentarca (režija Slavko Hren) po eni najpomembnejših slovenskih knjig, katere avtor je dr. Niko Kuret (1906-1996), eden iz znamenite generacije po prvi svetovni vojni v Slovenijo prebeglih Primorcev, ki so različna področja znanosti, umetnosti in sploh zavesti v nekaj kratkih desetletjih suvereno dvignili na visoke, tako rekoch evropske nivoje. Dr. Niko Kuret (rojen v Trstu, po trzhashki nemshki gimnaziji odrashchal tudi v Celju) je to storil na področju etnologije in »za povrh« tudi lutkarstva. (V spominu bo ostala »slikovitost«: kot nachelen katolichan ni imel »gladkih« odnosov z oblastjo ne pred vojno, ne med njo in ne po njej, leta 1941 pa se je, cheprav vojske ni sluzhil, kot prostovoljec prijaval za obrambo domovine in je bil zavrnen zaradi visoke stopnje kratkovidnosti minus šest dptr.; sicer romanist, profesor francoshchine, je she iz etnologije diplomiral po drugi svetovni vojni.)

SILVESTER (*Za zadnjim vogalom je Silvester*; TVS 1 – 31. 12. 2007). Humorna igrano-glasbena oddaja v režiji Marka Nabershnika (scenarij Rok Vilchnik) in z igralci, ki so deloma asociirali like iz njegovega filma *Petelinji zajtrk*, uspehnice 2007. Chetudi neizogibno dolocheno s pragmatichnimi okolishchinami, vseeno vredno omembe kot soliden poskus osvezhitve sicer najvechkrat povsem negledljivega prednovoletnega pofla. V glavnem profesionalno korektno spakirano, cheprav v bolj mlahavem ritmu; nekaj avtentichno duhovitih prebliskov. (Najboljsa »duhovitost« tega vechera na TVS se je sicer posrechila »post festum«, takoj po polnochi, ko je zapel hrvashki popevkar Davor Radolfi; zachetek leta, v katerem Slovenija predseduje EU, je tako »simbolichno« nakazal, da bo v novem letu poglavitni slovenski »evroproblem« Balkan; v smislu psihoanalize se pach najboljshe »metafore« rade zgodijo kot nakljuchni »nezavedni« kiksi ... A propos: na prvem mestu novoletne slovenske popevkarske lestvice je nesrechni Makedonec Toshe Proeski s pesmijo *Igra bez granica*, na petnajstem »ruska« Slovenka Manca Izmajlova s *Slovansko dusbo*, ki je bila nekaj prej tudi na prvem mestu, na devetnajstem »vechna« Tereza Kesovija s pesmijo *Zaustavi vrijeme* – »se pravi«: slovanska dusha zahteva zaustavljeni chas za igro brez meja ... cheprav je s 1. 1. 2008 schengenska brezmejnost Slovenijo »odrezala« od Balkana.)

Chlovekov razvoj

Janez J. Švajncar

NEHAJMO SE SLEPITI!

Česar tedaj nismo mogli vedeti, to postaja v zgodovinski perspektivi vedno bolj prepoznavno

Vsa leta se v prazničnih dneh maja in junija po časopisih in na televiziji vrstijo slavnostni članki in drugi podobni prispevki, ki so posvečeni spominu na nastajanje samostojne slovenske države. Da ne bi novinarji in slavnostni govorniki pri tem preveč pretiravali, pa je le prav opozoriti na to ali ono, česar tedaj nismo mogli vedeti, v zgodovinski perspektivi pa postaja vedno bolj prepoznavno.

Tako imenovana osamosvojitve Slovenije je bila velika in poshtena odločitev velike večine Slovencev za svojo lastno državo, toda ta naša svetla ideja je imela v zakulisju politično igro, ki z nami in našimi cilji ter koristmi ni imela nič skupnega. Kot se je pokazalo šele veliko kasneje, je v letih 1990 in 1991 v svetovnih razmerah dejansko šlo samo za konec hladne vojne. Končala se je z zmago zahodnega bloka. Ta zmaga je omogočila tudi spremembe političnega zemljevida Evrope, kot je nastal z dogovori velikih treh sil v letih 1943-1945. V okviru te zmage so morale razpasti nekatere od vzhodnih držav in politični sistemi prav vseh, da si jih je zahodni državni in vojaški blok lahko podredil. Zato so nastajale nove nacionalne države samo na vzhodu, niti ena pa v zahodni Evropi, pa se na primer Baski za svojo državo bojujejo veliko bolj dolgo in bolj odločno, kot smo se Slovenci. Škotska ostaja britanska, Korzika francoska, da kakšnih Kurdov in njihovega boja za lastno državno samostojnost niti ne omenimo (pa so jih še kako izrabili pri ameriškem napadu na Irak). Evropska unija je samo zunanji okvir zmage zahodnih držav in nove meje njihove dominacije. Zaradi njihovih koristi padajo kot domine nacionalne ekonomije vseh priključenih držav, tudi Slovenije. Kar je vrednega, si ekonomije vladajočih držav vzamejo. Kar jim je v napoto, unichijo. Nam naj ostanejo drobtine in to, da lahko gredo naši delavci za konjske in drugachne hlapce chez mejo.

Vzhodno Nemčijo je Sovjetska zveza Zahodni Nemčiji preprosto prodala. Niti z eno obliko običajnega demokratičnega odločanja se Vzhodni Nemci niso odločili za ukinitve svoje države in priključitev k Zahodni Nemčiji. Jugoslavija pa še zdaleč ni razpadla zaradi slovenskih želja po samostojnosti, kot verjame večji del naše nekdanje države, tudi mnogi Slovenci. Po vseh teh letih je čas, da se sprijaznimo tudi z resnico o razpadu Jugoslavije. Slovenija se je osamosvojila samo z vidika nas, običajnih ljudi, dejansko pa je bila iz Jugoslavije izrinjena. Srbom so podtaknili idejo o veliki Srbiji in Srbi so jo sprejeli z enakim

navdushenjem kot mi, Slovenci, idejo o samostojni Sloveniji. Zato smo Slovenci in Srbi nenadoma pozabili, kaj vse nam nudi Jugoslavija, pri čemer smo bili oboji samo orodje tistih, ki so z nami manipulirali. Tragichna zhrtev na obeh straneh so bili potem tisti, ki so verjeli v skupno drzhavo. Ker je hotela nastati Velika Srbija, je Slovenija morala iz Jugoslavije. Zato z zamislijo o samostojni slovenski drzhavi niso zacheli nikakršni tradicionalni slovenski nacionalisti, pač pa tukajshnja srbska izpostava in agentura. Ta je osamosvojitve tudi zachela in izpeljala; za okras, da je bilo vse videti bolj resnično in za pesek v oči pa je imela okoli sebe nekaj pravih naivnih slovenskih zanesenjashkih dush, ki so jim ljudje zares lahko zaupali. Za seboj je seveda popeljala mnozhice, ki so iskreno in s poshtenim navdushenjem verjele v idejo samostojne drzhave, prelepo predstavo iz zhelja in prichakovanj.

Ob skorajshnjih obletnicah pa je chez vsako mero vsaj priblizhno dobrega okusa govoriti, da smo se Slovenci z odlochitvijo za samostojnost odlochili za to, kar imamo danes. Na referendumu smo glasovali samo za samostojno Slovenijo ali proti njej. Nihche med nami ni glasoval in ni mogel glasovati za to, da bodo nashi voditelji takoj, ko bodo mogli, nasho drzhavno samostojnost kot na pladnju odnesli Zahodni Evropi. Nismo glasovali za to, da bomo nashe meje odprli apetitom sosednjih drzhav. Nismo glasovali za odpravo socialne drzhave in za uvedbo najbolj brezobzirnega kapitalizma. Nismo glasovali za prodajanje nashih tovarn tujcem, da so jih skoraj vse po vrsti potem ukinili in zaprli. Tudi ne za to, da bomo sami drugo za drugo zaprli vse velike tovarne, ki so nam she ostale. Nobeden med nami ni niti z enim glasom glasoval za mnozhichno brezposelnost. Enega glasu ni bilo in ni moglo biti za drzhavo, v kateri bomo imeli nenadoma chez noch fantastichne bogatashe neposhtenega izvora, ki ne vedo, kam z denarjem, na drugi strani pa mnozhico revezhev, ki ne bo vedela, kako prezhiveti. Nihche ni glasoval, da se bo na slovenskem politichnem odru kot zloveshcha chrna senca iz zgodovine spet prikazala tukajshnja izpostava vaticanske drzhave. V referendumskem vprashanju ni bilo nich o tem, da nam bodo v samostojni drzhavi zgodovino 2. svetovne vojne razlagali iz Avstrije in Nemchije ali kaka domacha motena osebnost. Demokracija, ki jo imamo, pa ni nich bolj demokraticzna, kot smo jo imeli prej, le navzven se prikazuje drugache, pa saj jo vodijo isti ljudje oziroma njihovi uchenci, pri čemer imajo vechstrankarski sistem samo zaradi drugachnega videza. Ne, vsega tega nam ni nihche napovedal in za kaj takega tudi nismo glasovali.

Po vsem, kar se je zgodilo, ni mogoche vech nichesar spremeniti, tudi obzhalovati ne. She najmanj, da bi nam bilo zhal za nasho svetlo vero, nam, ki smo bili tedaj pripravljani za svojo drzhavo dati celo zhivljenja. Tako je, kot pač je, toda po vseh teh letih je zhe chas, da se nehamo slepiti.

Janez J. Shvajncer je bil odlikovan s chastnim znakom svobode Republike Slovenije za zasluge pri osamosvojitvi in je brigadir Slovenske vojske v pokoju.

Dragoljub Antich

VELIKO PRESELJEVANJE NARODOV – LAZH URADNEGA ZGODOVINOPISJA

Uradna zgodovinska znanost nas sbe vedno posiljuje z bedastimi lažhmi o velikem preseljevanju evropskih ljudstev, ki naj bi se dogajalo med 5. in 8. stoletjem nasbega shtetja. V tem chasu naj bi po Evropi krizhem krazhem drveli celi narodi – od nekaj desetisochev ljudi do nekaj milijonov (nekateri, npr. Vizigoti, celo vechkrat), obenem naj bi ustanavljali nove drzhave pa jih spet rusbili, ustvarjali nove narode in narodnosti, nove jezike in kulture ter se na istih podrochjih menjavali vsakih 30-50 let. Pri tem nam pride na misel otroshka igra s stoli, ko otroci ob spremljavi glasbe tekajo okoli v krogu postavljenih stolov, ko pa glasba utihne, se vsak hitro usede na svoj stol. Stolov pa je vedno eden manj kot udelezencev – en igralec vedno ostane brez stola. To so v evropski zgodovinski igri Slovani, ki nimajo v razlagah dunajsko-velikonemshke zgodovinske shole nobene vloge ali pa je njihova vloga le povsem postranska.

Osnovni pogoji preseljevanja narodov

Da lahko pride do velikih selitev prebivalstva, mora biti izpolnjena cela vrsta osnovnih pogojev in tehnicnih predpostavk. To ni vprashanje preproste politichne odlochitve in z njo povezanega zgodovinskega dogodka brez neke shirshe dimenzije in ozadja. Vsaka selitev pomeni spremembe tako na mestu odhoda kot na cilju ter vkljuchuje in povzrocha neshteto problemov in z njimi povezanih posledic, ki se pojavijo v toku preseljevanja. V procesu preseljevanja ne sodelujejo le tisti, ki se selijo, ampak je vanj v veliki meri vkljucheno tudi prebivalstvo, ki ostaja na starem selishchu, prebivalstvo na obmochjih, prek katerih ljudstvo v chasu selitve potuje, in pa seveda prebivalstvo na ozemlju, kamor se prishleki nameravajo naseliti. Vsi ti procesi se dogajajo v konkretnem fizichnem prostoru in so tudi podrejeni konkretnim fizikalnim zakonom. Da bi lahko kolikor toliko pravilno analizirali neki proces, tudi zgodovinskega, se moramo analize lotiti multidisciplinarno in pri tem uposhtevati cel kup dejavnikov. Tak znanstveni pristop kot analitichna metoda pa je zhal uradnim zgodovinarjem povsem tuj.

Noben proces v fizichnem svetu se ne odvija neodvisno od okolja, tudi zgodovinski proces ne. Odvisen je, che ne drugache, vsaj od zakona akcije in reakcije. Ko govorimo o velikih selitvah narodov, je odpor okolja proporcionalen pritisku pri/e/seljencev in je zato npr. nenadna prekinitev enega ali drugega procesa povsem izkljuchena. Ti procesi so izrecno nelinearni, ker so vzajemni odnosi vechplastni. S povechanim shtevilom udelezencev nekega zgodovinskega procesa rastejo reakcije proti njim in se hkrati krepijo medsebojni vplivi. Kot vsi fizikalni procesi imata tudi proces preseljevanja in kulturnega shirjenja svojo realno

hitrost, odvisno bodisi od sposobnosti difuzije ali pa od adsorpcije okolja, v katerem se odvijata. Hitrosti teh procesov pa so odvisne od tehničnih možnosti, ki so v danem zgodovinskem trenutku na razpolago. Kolikor bolj so danes ti dogodki časovno odmaknjeni, toliko manj so bile te tehnične možnosti prisotne v tistem času.

Vsaka diskontinuiteta je posledica osvobajanja konkretnih energij (velikokrat zelo velikih), to velja tudi za vse družbene procese. Toda uradni zgodovinarji imajo navado, da namenoma zanemarjajo ozadja teh zgodovinskih diskontinuitet kljub temu, da jih dejansko stanje samo po sebi demantira. Sem sodijo npr. med drugim tudi vse teorije o silovitem in izredno hitrem shirjenju Slovanov iz močvirij onstran Karpatov v samo srce Evrope. Zgodovinska in arheološka dejstva takih ekspanzij ne potrjujejo niti v Podonavju niti v celotnem slovanskem prostoru.

Genocid in kulturno sozhitje sta dejstvi, ki se med seboj izključujeta. Popolnoma nemogoče je namreč, da neko novo pleme oziroma ljudstvo iztrebi drugo pleme, ob tem pa prevzame od porazhenca vse civilizacijske in kulturne pridobitve, ki se sicer prenashajo v večini primerov le prek mirnega sozhitja. Tudi prevzem toponimov je popolnoma izključen, če se prishleki naseljujejo v zapuščenca oziroma redko naseljena območja. Kadar pa le pride do prevzema toponimov, je to zgolj dokaz, da so zadaj dolga leta mirnega sozhitja ter medsebojnega jezikovnega in kulturnega vplivanja.

Difuzija in diskontinuiteta zgodovinskih procesov

Logično je, da so v globalnih prostorskih dimenzijah difuzni procesi v fizikalnem smislu veliko pogostejši kot diskontinuiteta. Velike vojne so lahko eden od vzrokov pretrganega zgodovinskega razvoja. Vendar so ti veliki vojni spopadi značilnost šele nekaj preteklih stoletij, ker v zgodovini do tistih časov (posebej pa še v prazgodovini) za neko globalno diskontinuiteto preprosto ni bilo tehnično-fizičnih pogojev. Vse dosedanje vojne so v toku zgodovine pripeljale do rutenja, požigov in bega prebivalstva, vendar so se kljub temu v večini primerov prvotni prebivalci lahko vrnil na stara ognjišča. Območja, kjer so se običajno gibale vojske, pa ponavadi niti niso bila stalno poseljena.

Genocid kot nekakšen stranski cilj vojn se je pojavil šele v drugi polovici 19. stoletja. Ameriških Indijancev ni bilo mogoče iztrebiti, dokler beli priseljenci niso premogli dovolj sredstev za izvršitev genocida. Pogromi in eksodus Judov v času inkvizicije pa so drastičen primer difuzijskega procesa, katerega neposredni vzrok je bila prav inkvizicija kot povzročitelj zacetka masovnih migracij. Pri Judih gre za edinstven primer sposobnosti samoohranitve v novih okoljih in pri njihovih migracijah ni prishlo do izgube lastne kulturne identitete. To so gola dejstva, ki pa jih v analizah zgodovinarjev zhal ne najdemo. Prav zaradi tega so nekatere njihove ugotovitve, ki smo jih prisiljeni sprejemati kot absolutno resnico,

v bistvu brez vsake podlage, s stalishcha zgodovinskega pristopa pa brez vsakršnih dokazov in se zhe skoraj dve celi stoletji ohranjajo le zato, ker so dobile status aksioma oziroma dogme.

Vojne so vechinoma pripeljale do zamenjave drzhavnih struktur in vladajocih slojev kot tudi do sprememb v gostoti naseljenosti, medtem ko so bile spontane spremembe v strukturi prebivalstva veliko počasnejshe. Vladarji praviloma nikoli niso imeli interesa iztrebiti prvotno prebivalstvo iz preprostega razloga, ker je bilo po eni strani ravno to prebivalstvo njihov hranilec, po drugi pa je bilo v njihovem interesu vedno imeti chim vech podlozhnikov, ki s svojim delom ustvarjajo materialne dobrine in polnijo drzhavno blagajno. Vsi druzhbeni procesi in zgodovinska dogajanja se odvijajo v nekem konkretnem fizicnem prostoru. To je osnovni pogoj, da je določen proces oziroma dogodek zgodovinsko sploh mozhen. Da pa se je dogodek dejansko tudi zgodil, ugotovimo po drugih podatkih, na podlagi katerih lahko opravimo zgodovinske raziskave in delamo sklepe. To pomeni, da so morali v določenem chasu in v določenem prostoru obstajati taki tehnicno-fizicni pogoji, da se je dogodek dejansko lahko zanesljivo zgodil. Na zhalost pa vechina zgodovinskih spisov ni zapisana verodostojno, ampak najvechkrat le na osnovi dovolj nekriticnih in nepreverjenih interpretacij. Tako je povsem jasno, da je posledica takih spisov povsem izkrivljena podoba nekega resnicnega zgodovinskega dogodka.

Nastanek »amalgamov«

Kljub temu uradni zgodovinarji, ozaljshani z najrazlicnejshimi doktorati in hkrati chlani svetovno znanih akademij znanosti, she naprej vneto trdijo, da je prishlo v Evropi v toku velikih preseljevanj ljudstev do obsezhnega meshanja prebivalstva in nastajanja novih »amalgamov«. Vendar so bile selitve neshtetih hord iz nekih nepoznanih in neopredeljenih vzhodnih step in mochvirij, kjer zaradi prenaseljenosti ni bilo razmer za prezhivetje, v tehnicno-fizicnem smislu popolnoma nemogoche. Poleg tega o vseh teh dogajanjih ni na voljo prav nobenih verodostojnih zgodovinskih zapisov sodobnikov. Neki zapiski seveda obstajajo in na njihovi podlagi so nastale mnozhice teorij, cheprav spisi vechinoma govore le o pogumnih podvigih v roparskih in osvajalnih vojnih pohodih. Zgodovinarji pa so jih interpretirali, kot da gre pri tem za cela ljudstva in narode ter razlagajo pojav nekega novega plemenskega ali krajevnege imena kot dokaz preseljevanja celih ljudstev. Logicnemu nesmislu teh trditev se izogibajo z velichastno izmishljotino o preseljevanju narodov v chasu od 5. do 8. stoletja. S stalishcha logike in fizikalnih zakonitosti procesov, ki obvladujejo vsakodneвно zhivljenje in delovanje katere koli druzhbe, bi morali biti zgodovinski procesi veliko bolj neprekinjeni oziroma kontinuirani, kot pa jih razlagajo in opisujejo uradni zgodovinarji.

Jasno je, da je nastajanje novih drzhavnih tvorb, pojavljanje novih vladarjev, pa tudi njihov zaton, povezano z velikimi bitkami, z vsesploshnim pustoshenjem in

včasih tudi z genocidom prebivalstva. Vendar je mogoče na opustošeno zemljo le s tezhavo naseliti neko tuje prebivalstvo, ki poleg vsega verjetno niti nima poljedelskega ozadja, ker je to vedno vezano na lastno zemljo in lastno domovino. Veliko bolj logična je ugotovitev, da se po koncu vsake take katastrofe, v toku krajshega ali daljšega obdobja, staro prebivalstvo samo vrne in tako spet ustvari neko novo ravnotezhje, ki je zelo podobno prejšnjemu stanju.

Vsi taki veliki dogodki so pospeshili tudi druge družbene in zgodovinske procese, nastanek novih držav, narodov in običajev. Vendar se je vse to dogajalo postopoma in ne hektično. Zato so bili novonastali narodi tako ali drugače naravni nasledniki oziroma potomci svojih prednikov, čeprav jih zgodovinski zapiski omenjajo s povsem drugimi imeni in čeprav so se tudi genetsko zhe do neke mere spremenili. V antropološkem smislu so taka meshanja prebivalstva postopoma privedla do spremembe nekaterih značilnosti, to pa se ni nujno odrazilo v civilizacijski osnovi naroda.

Motivi za preseljevanje

Pri ocenah selitev in vojnih pohodov bi bilo logično, da se razmishljanje začne pri iskanju motivov za take akcije; to poenostavi analizo njihove izvedljivosti in nas pripelje do pravih ugotovitev. Začnemo lahko s tem, da motivacijo razdelimo po eni strani na nagon po samoohranitvi v danih razmerah, po drugi pa na prizadevanje za dvig kvalitete življenja. Ta dva motiva se v bistvu med sabo izključujeta, pri tem pa je prvi motiv sicer primaren, drugi pa bolj pogosten, zlasti kadar prvi ni posebno močno izražen. V prazgodovini je bil prvi motiv vedno rezultat naravnih pogojev, podnebja ipd. Ker pa se je prostorska delitev, npr. ob toku velike reke in njenih pritokov, le malo spreminjala (torej so bile življenjske razmere v bistvu povsod enako dobre), so taki motivi lahko pripeljali le do potrebe po selitvi v majhnem obsegu in na kratkih razdaljah, ne da bi veliko vplivali na sosednje prebivalstvo. Drugi motiv pa ni mogel priti do izraza, ker so prebivalci na relativno velikem prostoru živeli v bolj ali manj enakih razmerah in med njimi ni bilo veliko stikov.

Pomembno je tudi razlikovati med motivi nomadskega in poljedelskega življenja. Nomadi so navajeni na stalno gibanje in si izboljšujejo življenjske razmere s tem, da najdejo boljše pasho za svoje chrede. Izogibajo se stikom s potencialnimi sovražniki in ne ropajo slabo zashchitenega poljedelskega prebivalstva. Tudi nimajo interesa, da bi za daljši čas zasedli zemljo orachev, ker so to praviloma območja, kjer klima ni ugodna za nomade, katerim najbolj ustreza suha stepska ali pa polpushchavska klima ter gorski pashniki. Kadar pa gre za večje vojne pohode, se morajo nomadske vojske oskrbovati s hrano z ropanjem, a pri tem je ropanje in pustosenje naselij in polj omejeno (v glavnem velja za vpade posamičnih manjših skupin na manjšem območju).

Poljedelci novoselci si prizadevajo razširiti obdelovalne površine in izboljšati njihove kvalitete. Da lahko obranijo svoja bivališča pred napadalci, se povezujejo s sosedi, s tem pa se manjša njihov interes oziroma skusnjava, da bi ropali pri sosedih. Tako se tudi krepi občutek povezanosti v skupnosti in s tem obrambna moč prebivalstva. Ljudje so tako vezani na zemljo hranilko in zato se v takih okoljih prichnejo pojavljati zgodnje religije chashchenja matere Zemlje ter zachenja nastajati t. i. poljedelska kultura. Kmet ni nagnjen k tveganju in se bo preseljeval samo v primeru velike nuje. Verjetneje je, da se bo kmet vendarle preselil, če novo bivališče ni predačeh in je na razpolago plodnejša zemlja, lažja za obdelovanje, ugodnejše podnebje, več vodnih virov in predvsem večja varnost pred roparskimi napadi.

Neverjetne »prekvalifikacije«

Zgodovinske knjige so polne podatkov o preseljevanju nomadskega prebivalstva, pri tem pa iz nomadov nenadoma nastanejo poljedelci in obratno, ali pa celo poklicni vojaki. Noben avtor pa se ne sprahuje, ali so take »prekvalifikacije« prebivalstva sploh možne. Zato so opisi dogajanj povsem nelogični, čeprav so fizično zapisani in neshtetokrat interpretirani kot zgodovinska resnica. Poleg tega pa bi morala biti pri teh »prekvalifikacijah« prisotna predvsem močna motivacija. Brez močne motivacije ne more priti do take preobrazbe in se ni mogoče privaditi popolnoma spremenjenim razmeram življenja in gospodarjenja. Pri takem zgodovinskem procesu obstaja analogija iz fizike: noben proces ne more biti neskljen, kajti za vsako spremembo je potrebna zunanja sila, prisotnost nove energije. Vsak proces, tako tudi zgodovinski, ima svojo hitrost dogajanja. Zgodovinarji tudi pozabljajo, da je za uspešno obdelovanje zemlje potrebno določeno znanje, know-how, ki se nabira v teku mnogih generacij, potrebno je ustrezno orodje in ustrezen način življenja. Zato se poljedelci, ki so navajeni na določeno podnebje, zelo težko selijo v drugachno podnebje in ne morejo chez noch zacheti gojiti novih poljedelskih kultur, katerih niso vajeni ali pa jih sploh ne poznajo. Še veliko težje pa je to za nomade, lovce in ribiče, ki se nikakor ne morejo prilagoditi novim razmeram (kot primer naj navedem poskuse presholati nomadske Cigane v poljedelce – z rezultatom, da so se ti »sholarji« raje preselili v mesta, kjer je problem asimilacije veliko manjši).

Podonavje – srce Evrope

Plodna zemlja v Podonavju (oziroma v porechju katere koli velikih rek, kot so npr. Don, Volga, Dneper), možnost ribolova in vodnega transporta – to je bilo v vseh zgodovinskih obdobjih velik motiv za preseljevanja in vojne pohode. Obilje hrane in drugih materialnih dobrin je od nekdaj privlachilo tuja ljudstva in povzročalo stalne vojne spopade. Kot reakcija na to je prishlo do krepiteve obrambnih sil prebivalstva in drzhavnih sestavov, vse skupaj pa se je bolj in bolj spreminjalo v

strukture, ki jih lahko imenujemo civilizacijske in ki nam govore o tem, da je na določenem ozemlju in v določeni zgodovinski dobi nastala neka kultura. V chasih, ko so bile slabše možnosti za obrambo, so se prebivalci raje umaknili v odročnejše kraje, kjer je bila organizacija obrambe pred roparskimi napadi lažja, zato so zhe naseljeni predeli deloma ostajali prazni.

Zgodovinarji vidijo taka stanja kot ugodne okolishchine za naseljevanje zunanjih zavojevalcev in kot chase, ko je prihajalo do največjih preseljevanj in zamenjav starega prebivalstva s prishleki. Bolj logično pa bi bilo domnevati, da če so zhe nastale razmere za naseljevanje poljedelskega zhivlja v takih krajih, to lahko pomeni le, da so se na stara ognjishcha oziroma v njihovo blizhino vrachali prvotni, pregnani prebivalci (oziroma njihovi potomci). V tem boju je prednost staroselcev pred prishleki absolutna, ker prihajajo od blizu, zhe od prej poznajo teren in poljedelske kulture, ki tam uspevajo, ter imajo predvsem veliko vechji motiv za priselitev (med drugim npr. pri vseh indoevropskih ljudstvih pomemben kult pokojnih prednikov). Poleg tega staroselci lahko rachunajo tudi na bratsko pomoč rojakov in sosedov, s katerimi zhive v slogi in s pomočjo katerih so obstali in prezhivel tudi v izgnanstvu.

Z razvojem drzhavnih tvorb in njihovih funkcij rastejo potrebe tako po naseljevanju novih obmochij kot tudi potrebe po osvajanju novih krajev, vendar s stalishcha prebivalstva osnovni principi ostajajo isti. V teh primerih gre za specifichne selitve: vstopanje v vojsko oziroma v drzhavno sluzhbo, prehod med obrtnike ali trgovce, naselitev v mesta ipd. Pri tem prihaja do temeljnih sprememb nachina zhivljenja, zaradi chesar pa je potrebno določeno znanje in poznavanje novih oblik bivanja. Jasno je, da se taka sprememba ne more zgoditi stihijsko in brez uskladitve s potrebami in možnostmi novega okolja.

Lakota kot vzrok preseljevanj

Uradni zgodovinarji trdijo, da je bila lakota eden od pomembnih motivov za preseljevanja, pri tem pa uporabljajo visoke shtevilke – chim bolj je dogodek oddaljen v zgodovini oziroma chim manj je o dogodku realnih podatkov, toliko vechje so te shtevilke. Obenem zgodovinarji pozabljajo na potrebo prehranjevanja teh mnozhic v chasu samega preseljevanja. Taka preseljevanja, ko se migranti nimajo s chim hraniti, so možna le, če obstaja do njih velika solidarnost lokalnih prebivalcev v krajih, skozi katere ti potujejo. Ti lokalni prebivalci pa so ponavadi tudi sami zhrtve pomanjkanja hrane in tako nimajo možnosti pomagati drugim. Če se izrazimo fizikalno – taki kraji imajo omejeno prepustnost in nikakor ne morejo materialno vzdržati velikih preseljevanj prek svojega obmochja. Veliko bolj logično je domnevati, da v takih situacijah največkrat pride do obrachunavanja in mnozhichnih zhrtv na obeh straneh ter do zmanjshanja prebivalstva na raven, ko se obe strani v danih razmerah she lahko nekako prehranita.

Samoumevno je, da zachno zaradi lakote tako posamezniki kot cele skupine krasti in ropati, njihov cilj pa so bogati kraji. Kolikor hujsha je lakota, toliko vech je ropanja, vendar je jasno, da potencialne zhrtve napadov rachunajo na tak razvoj dogodkov in se temu primerno pripravijo na obrambo. Nikakor pa ne smemo pozabiti tudi, da je stopnja lakote obratno sorazmerna stopnji bojne pripravljenosti. Zato se lachne roparske horde niso zmozhne enakopravno zoperstaviti organiziranim vojskam. Poleg oborozhene obrambe proti takim napadom ima »sita« stran tudi mozhnost, da organizira obrambo z obrambnimi pasovi, kjer imajo prebivalci-brambovci posebne privilegije in dolzhnosti. Tako pride do nastanka vojnih krajin, pojma, ki je dobro poznan vsem Slovanom, posebej pa she Srbom, in je globoko ukoreninjen v njihovi psihi.

Zgodovinski viri dalje omenjajo selitve, ki jih organizira in podpira drzhavna oblast. Pri vseh takih preselitvah pa gre le za kolonizacijo, naselitev poljedelskega zhivlja v posamezne nove predele bodisi zaradi proizvodnje hrane bodisi zaradi obrambe drzhavnega ozemlja. Druzheni status poljedelcev se v raznih obdobjih in v razlichnih drzhavnih tvorbah sicer razlikuje po obliki, vendar je vedno v interesu drzhave, da ostanejo poljedelci zhivi in zdravi ter da nadaljujejo s proizvodnjo hrane. V zgodovini ni bilo nikoli v interesu drzhave, da bi kmete pod prisilo intenzivno spreminjala bodisi v vojake bodisi v meshchane.

Lakota na nekaterih obmochjih nedvomno prisili prebivalstvo k selitvi. Taka preseljevanja pa so vedno pripeljala do asimilacije priseljenega ljudstva in so bila vechinoma organizirana z namenom, da se zmanjsa shtevilo nezadovoljnega prebivalstva. Taki »nezadovoljnezhik« predstavljajo notranji problem za drzhavo, posebej she, che situacija ni bila pravilno politichno ocenjena.

Nujno potrebni fizichno-tehnicni pogoji za preseljevanja narodov

Uradna zgodovina je polna zapisov o selitvah etnichnih skupin in ljudstev, pri tem pa operira s shtevilkami vech stotisochev ljudi in z razdaljami prek 1000 km, s prehodi prek velikih naravnih ovir in z naseljevanjem na obmochja, ki se bistveno razlikujejo od prvotnih. Zelo so zgodovinarjem vsheh selitve v smeri sever-jug, ki pa so predvsem za poljedelce vprashljive zaradi razlik v podnebjju in poljedelskih kulturah. V chasu, ko naj bi se dogajale velike selitve narodov (od 5. – 8. st.), zgodovinarji v svojih spisih na majhnem obmochju menjavajo etnichne skupine, ki so zelo razlichne po veri, jeziku in obichajih, vse to pa v izredno kratkih intervalih (v glavnem v razponu najvech dveh generacij oziroma v chasu manj kot enega chloveshkega zhivljenja).¹

Doba t. i. velike selitve narodov je veliko blizhja danashnjemu chasu kot pa chasu prvih civilizacij v Podonavju, npr. obdobju vinchanske kulture. Tehnicne mozhnosti za vechje selitve so bile tedaj veliko vechje kot v chasu neolitika, zato je

samo po sebi umevno, da v neolitiku preprosto ni bilo podobno ugodnih razmer za selitve kot v času padca rimskega imperija. Zato si najprej pogledajmo nekatere selitve, ki jih ima uradna zgodovina za povsem realne.

Namen naše analize je pokazati shtevilne stvarne tehnično-fizične probleme v primeru, da bi se selitev prebivalstva (celih narodov) odvijala tako, kot si to predstavljajo in kot o tem pišejo uradni zgodovinarji. Za analizo vzemimo npr. selitev z območja »nekje za Karpati«, odkoder naj bi se selilo 100.000 – 300.000 poljedelcev s celotnimi družinami in z vsem tistim, kar jih označuje kot etnično, ekonomsko in politično organizirano enoto, na jug Balkana, v skoraj mediteransko klimo, na novem mestu pa naj bi nadaljevali svoje življenje kot poljedelci v skladu s dotedanjimi izkushnjami in običaji in z veliko privrženostjo svoji novi domovini. Opis takih selitev tako shtevilne populacije je povsem običajen v zgodovinskih knjigah (niso pa redke niti selitve še z veliko večjimi shtevilkami). Vendar je le redkokje najti vztrajanje pri trditvi, da se je selitev zgodila v toku enega samega leta, kot je to zapisano o selitvi Srbov na Balkan leta 626, ki sem jo izbral kot primer za prichujočo analizo.

Opis te selitve ima za podlago en sam dokument bizantinskega cesarja Konstantina Porfirogeneta,² ki je živel v letih 905 – 959. Tej »zgodovinski resnici« so se prodali tudi naši zgodovinarji, jo prilagajali in odstranjevali vsa dejstva, ki bi se zoperstavila temu scenariju.³ Neposredni rezultat teh ponaredb so shtevilne shtudije, v katerih se zgodovina Srbov do obdobja Nemanjichev daje v nich, obdobje pred tem se omenja le površno, zgodovina posameznih krajev in lokalnih vladarjev pa je le zgodovina nekih napol definiranih dežel, pri tem pa sta si s svojim sistematičnim negiranjem dejstev tako uradna hrvashka zgodovina kot tudi Vatikan prisvojila velik del srbske zgodovine ter potrdila pravico Hrvatov in Shihtarjev do velikih delov srbskega ozemlja.

Che bi se to veliko preseljevanje Srbov res zgodilo, bi teh »izseljencev« moralo biti bistveno več, kajti v tistem času je bilo področje Balkana zhe relativno gosto naseljeno z 2-3 milijoni prebivalcev. Domneva o shtevilnosti je pomembna, ker bi le tako priseljenci imeli dovolj mochi in energije, da zasedejo ta ozemlja, na njih tudi obstanejo in pozneje motivirano branijo svojo novo domovino. Da bi lahko kvantitativno ocenili tako preselitev, si bomo pomagali s podatki iz vojne literature, ki so rezultat podatkov in analiz vojnih dogajanj zadnjih nekaj stoletij. S tem bomo prishli do skupka tehnično-fizikalnih dejstev, s katerimi moramo računati, ko analiziramo vojne pohode in preseljevanja prebivalstva..

Prebivalstvo Balkana je vse od obdobja neolitika pa tudi v času »priselitve Srbov« živel od poljedelstva, bilo je privrženo rodni zemlji, grobovom prednikov in rodovno-plemnski ureditvi z organiziranim sistemom obrambe. Ta dejstva nikakor ne budijo nekakshnih zhelja po preseljevanju, zato bi bilo preseljevanje

logično le v primeru, da bi prishlo do neke konkretne motivacije, ki bi bila močnejša kot navezanost na rodno zemljo.

Poljedelci pridelujejo hrano v teku celotnega koledarskega leta in ta hrana se troshi sproti, zaloge pa v zimskem času. Presezhek hrane v skupnosti se zamenjuje za druge dobrine ali pa se s hrano trguje znotraj rodu ali plemena tudi na širšem območju. Družba 100.000 do 300.000 prebivalcev praviloma potroshi ravno toliko hrane, kolikor je pridelala, ker bi v nasprotnem primeru presezhek hrane propadel, zato ni nobenega argumenta za dodatno vlaganje velikega truda. Možni proizvodni presezhki ene letine pri takem plemenu (v bistvu gre za majhno državo) pomenijo vechjo blaginjo, dvig zhivljenjske ravni in dvig rodnosti, ki v končni fazi izniči to povečanje razpoložljive hrane.

Sklep je jasen: prebivalstvo na ravni širše skupnosti nima na razpolago velikih presezhkov hrane (znotraj take enote se presezhki pojavljajo le pri posameznih skupinah in se v širšem okviru družbe izmenjujejo ali pa troshijo). To pomeni, da je preseljevanje na velike razdalje (s tem sta povezana tudi nastanitev in obdelovanje zemlje) realno popolnoma nemogoče, ker preprosto ni zadostne količine hrane. Ob tem množična preselitev poljedelskega zhivlja pomeni tudi, da je treba poleg običajne rezerve hrane za eno zimo zagotoviti še hrano za vse naslednje leto, kolikor traja preselitev, ter še za eno zimo, vse do nove letine. Torej gre za dvojno količino hrane, ki si jo mora to prebivalstvo od nekod zagotoviti. Odkod?

Tu pa pridemo do protislovja – tako velika skupnost, ki lahko proizvede in ima na razpolago tako veliko dodatno zalogo hrane, po preprosti logiki ne more biti revna. Ker je torej sama po sebi bogata – zakaj bi se selila? Le majhen del te zaloge v hrani je dovolj, da se pripravi na obrambo pred napadalci in roparji – tudi s tem, da si kupi obrambo od zunaj ali pa izkoristi svoje blagostanje tako, da si dokupi nove teritorije ali si jih sama agresivno osvoji. Tako je vsaka ideja preseljevanja iz tako bogatega območja povsem sprta z vsako logiko.

Kolikor sprejmemo domnevo, da se je ljudstvo, ki ga analiziramo (samo pogojno tu govorimo o Srbih leta 626, lahko gre za katero koli evropsko ljudstvo), kljub vsemu odločilo za selitev, se kot prvo zastavlja vprashanje prevoza hrane, opreme, orodja, obleke, relikvij, zhivine itd.

Transportni problemi velikih selitev

Ena sama družina zadružnega tipa (taka organizacija je obstajala pri Srbih še do nedavnega) je shtela v povprechju 30 chlanov, in to treh generacij, od katerih vsaj del nikakor ni zmožen prepeshachiti razdalj od 1000 do 1500 km. To pomeni, da so za prevoz potrebni vozovi. Na poti se je treba hraniti s svojo hrano, hkrati pa je treba poskrbeti tudi za to, da bo do novega bivalishcha preneseno dovolj hrane do naslednje letine.

Vojashka literatura zelo natančno definira pojem obroka. V vojski od rimske dobe do zadevnega obdobja »velikega preseljevanja narodov« je dnevni obrok za enega vojaka tehtal 500 – 1000 gramov. Zaradi poenostavitve računajmo, da bi prishel na vsakega chlana družine le obrok hrane, nujen za preživetje, kot je bil določen v Napoleonovi vojski, tako v vojni kot v miru, s težo 350 gramov. Za čas do prve nove letine v novem bivalishchu, kar znese skupaj 500 dni, mora ena družina prevazhati s seboj okoli pet ton suhe, koncentrirane hrane. Taka prehrana pa, če je v praksi sploh mogoča, v teku osemnajstih mesecev nedvomno privede do množičnih kroničnih obolenj, avitaminoze itd.

Hrana, potrebna za zhivino, je nekajkrat težja od hrane za ljudi. Zgolj za prehranjevanje enega samega konja je potrebno 3 – 5 kg ovsa in 3,5 – 5 kg sena dnevno. Jasno je, da ljudstvo, ki se seli, ne more računati le na pasho ob poti oziroma na nabiranje zhivinske krme ob poti. To bi povrh vsega tudi zelo upočasnilo gibanje. Prav tako je treba voziti s sabo seme vseh potrebnih kultur (na poti ni možnosti nakupa, ker bi bilo sicer treba imeti s sabo veliko kolichino blaga za menjavo); to dejstvo seveda nobenemu zgodovinarju ne pride niti na rob pameti. Navadno si predstavljajo, da si taki potujoči kmetje nabavljajo oziroma kupujejo hrano od staroselcev, pri chemer pozabljajo, da so ti migranti za staroselce v bistvu sovražniki, ker unichujejo njihove pashnike in njive. Za setev zhitaric mora imeti družina s seboj vsaj eno tono semena, prav tako seme za druge kulture (zelenjavo ipd.). S seboj mora imeti tudi nekatere najvazhnejše rezervne dele »mehanizacije« oziroma orodja za obdelavo zemlje. Poleg tega mora imeti še opremo za pripravo hrane med potjo (npr. tezhak mlin za mletje zhitaric). Vse to pomeni, da mora družina prevazhati s seboj okoli dve toni tovara.

Na enega konja lahko nalozhimo okoli 25-30 % njegove lastne tezhke. Za normalno opremljenega vojaka, ki tehta 100-120 kg, je potreben močan konj s težo 400-500 kg. Na povprečnega tovornega konja lahko nalozhimo okoli 100 kg tovara. Vprezhni konj lahko na ravnih in dobrih poteh vleče tudi svojo trikratno težo, toda v gibanju po težkem terenu in slabih poteh maksimalno le svojo lastno težo, približno 500 kg.

Tako pridemo do izrachuna, da samo ena družina potrebuje pet težkih vozov z 2-4 vprezhnimi konji ali z govedom, kar skupaj znese okoli 50 tovornih konj. Toliko konj pa družina ne more imeti, saj je za njeno eksistenco na mestu, odkoder se selijo, za oranje in prevoz letine dovolj le ena tretjina te kolichine, vzdrzhevanje vechjega shtevila zhivine pa bi bilo nerentabilno. Poleg tega je tudi potrebno, da sta vsaj dva družinska chlana vojaka.

Vse to pomeni, da mora posamezna družina poleg gore hrane za ljudi in zhivino imeti še velik »vozni park«, z velikim shtevilom vprezhne zhivine. Zraven samo po sebi umevno sodijo tudi zhrebci in teleta, prashichi in drobnica, perutnina, zajci

ipd. Problem preseljevanja vsega tega je tehnično-fizično popolnoma nereshljiv, da o pomenu zhivine, perutnine in drobnice za kmeta niti ne govorimo.

Zakaj naj bi se bogati kmetje selili?

Sklep je vech kot jasen: tako bogastvo, ki ga predstavljajo zaprege, vozovi, velika in mala zhivina ter ogromna kolichina hrane tako za ljudi kot zhivali, je povsem nezdruzhljivo z motivi za preselitev v neznano okolje, ki je poleg tega do prishlekov tudi sovrazhno razpolozheno, med neznane ljudi, kjer bi ta družina morala zacetiti novo zhivljenje v bistvu z nichle, na vsak nachin pa bi bila veliko revnejsha kot v stari domovini.

Vse navedene shtevilke moramo she povechati za dodatne odstotke, ker taka selitev zahteva tudi selitev verskih relikvij, svechenikov, obrtnikov (ki bodo na dolgi poti polno zaposleni), orodja itd. Poleg vsega zhe navedenega pa je na poti skozi neznane oziroma slabo poznane kraje zaradi tako velike kolichine hrane in zhivine pohodna mnozhica velika vaba in relativno lahek plen za roparje. Zato je treba imeti tudi lastno vojsko, ki naj shteje od 10.000 – 30.000 vojakov, od tega vsaj 3.000 konjenikov.

Iz srbschhine prevedel in priredil Milan V. Smolej

¹ Glej ilustrirani atlas Colin Mc Evedy, Penguin books 1979, in zemljevide v tej knjigi.

² Konstantin VII. Porfirogenet: *Razprava o narodih* (De administrando imperio – O upravljanju cesarstva).

³ Ta Porfirogenetov spis z njegovim pogubnim vplivom na razlago srbske zgodovine je bil analiziran na vsaj dveh znanstvenih srechanjih, zadnjih leta 2004 na srechanju SANU v Nishu. S pomocjo obilnih dokazov je bilo dokazano, da gre za potvorjen dokument, ki ga je v zacetku 17. st. ukazal Vatikan.

O AVTORJU

Dragoljub Antich (Beograd, 1953) je magister tehnicne fizike, zaposlen na Inshtitutu za nuklearno fiziko v Vinchi pri Beogradu. Med drugim je avtor vech kot 180 znanstvenih in strokovnih razprav s področja jedrske fizike. Poleg delovanja v svoji stroki je vnet raziskovalec srbske in indoevropske zgodovine, ki jo raziskuje s stalishcha fizicno-tehnicnih možnosti in zastopa teorijo zgodovinske kontinuitete. Napisal je vech knjig na to temo in je tudi eden glavnih sodelavcev zalozhnishke hishe Peshich in sinovi, ki jo vodi Vesna Peshich, hchi Radivoja Peshicha, svetovno znanega arheologa, antropologa, zgodovinarja in jezikoslovca, ki je odkril in analiziral ter predstavil svetu t. i. vinchansko pisavo, najstarejsho pisavo v zgodovini chloveshtva. (Op. prev.)

(nadaljevanje v naslednji shtevilki)

Za zgodovinski spomin

Andrej Lenarčič

CHRNE BUKVE SLOVENSKE POLITIKE

K BELI KNJIGI O MEJI MED REPUBLIKO SLOVENIJO IN
REPUBLIKO HRVASHKO

Bela knjiga Ministrstva za zunanje zadeve RS o meji med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvashko uvaja temo v kramljajochi maniri. Ker so politične zadeve, posebej she mednarodnopolitične – in med temi vprasanja meja she najbolj – zelo resne reči, je prav na zacetek postaviti osnovna izhodishcha.

NA TLEH LEZHE SLOVENSTVA STEBRI STARI

Temeljno za kakrshen koli politični razmislek na slovensko nacionalno temo je, da se – in to enkrat za vselej – ovrzhe ideje in metode, ki slonijo na podtaknjeni shovinistični fantazmi "naselitve". Da so te, sicer prazne marnje ejakulat nemshke shovinistične in ekspanzionistične politike 19. stoletja, ki je dosegla kulminacijo v nacifashističnih ekscesih, lebensraumskih blodnjah in holokavstu, vzrok defektne politične misli tudi znotraj Slovencev in generator vsega zlega v mednarodnih odnosih, in tega strahotne posledice so she tu, pach ni mogoče zanikati. Posebej tragichno je, da je ta sprevrzhena, podtaknjena naselitvena izmishljija ostala she dandanashnji vodilna zgodovinskopolitična misel zlasti slovenske prorachunske zgodovine, ki se poleg tega krchevito trudi podpreti manipulacije nemshke in avstrijske zgodovinarske shole pri ustvarjanju vseh mogochih "slovanskih" entitet,¹ edini, vech kot očitni namen tega pa je vsaj zradirati zgodovinska dejstva o Slovencih, che jih zhe ni uspelo kako drugache zatolchi ali eliminirati.

Od nekđaj velja, da je hudich vedno skrit v podrobnostih. Tako je mogoče tudi naselitveno kugo ozdraviti z eno samo besedo. Bistvo te bolezni je seveda, da z gnusnimi tvori ponaredkov, sprevrzhenih interpretacij in podtaknjenih neresnic prekrije resnichnost, ki je, da so dezhele danashnje Republike Slovenije in seveda tudi shirokega okolja alpskega jugovzhodnega obrobja od severnojadranskih nizhin vse do Donave oblikovali, kultivirali in poimenovali ljudje obchevalnega jezika, ki razen slovenshchine (she?) danes nima vzporednice v teh krajih. Ob tem drobcu, tej besedi, ki razreshi urok, je odvech nashtevati in razpravljati o neshtetih ostalinah in toponimih, o obichajih in drugih kulturnozgodovinskih dejstvih, ki o tem krichijo. Kakor je krchevite poizkuse, da bi *Brizhinske spomenike* "razslovenili", razblinila ena sama besedica – SODIT, ki je za vse vechne chase pokazala, da so

slovenski, prav tako razkrinka podtikanja, da je slovensko govoreča etnija prishlek v teh krajih, zhe eno samo krajevno ime, ki je nesporno rimsko in je povsem zanesljivo iz chasov, ko se – che sledimo naselitvenemu pravljicharstvu – ne o "Alpenslavih", kaj shele o Slovencih tod okoli ni vedelo nichesar, saj naj bi – che uporabimo domislico znamenitega tukajshnjega zgodovinarja – Slovenci v te kraje pridrli v krdelih (!) shele pol tisochetja kasneje. Pa vendar toponim AD PIRUM (pirum – lat. hrushka; torej »k hrushki«) na ves glas krichi, da so krushljivi, kameniti, grobljasti krashki gorski greben poimenovali ljudje, ki so govorili slovensko in jim je ime KRUSHICA² povedalo o kraju vse. Prishlek, rimski okupator, seveda zagotovo ni v tistem kamnitem visokogorju uredil kakshne plantazhe hrushk, marvech je slepo fonetichno prevedel obstojeche in splošno uporabljano poimenovanje. Da je misel utemljena, je dovolj dokazov na vsakem koraku. Saj so tuji uradniki, ki so v kasnejshih obdobjih glede krajevnih imen morali povprashevati domache prebivalstvo, v shtevilnih primerih prav bebavo prevedli slovensko prvotno poimenovanje. Tako so iz pleshastega, neporaslega hriba, ki s(m)o ga domorodci tako sijajno in posrecheno znali imenovati Pleshivec, omejeni tujci naredili Tanzenberg, ker so oчитno menili, da pride ime od "plesati". Tako je tudi s Turjaki, Turji, Turskimi gorami – ali zhlebovi, ob katerih so se prekrshchevalcem prikazovala nekaka goveda (turi), avtorji poimenovanj, ki so bili ne le stoletja, marvech tisochetja zliti s to svojo dezhele, pa so seveda tako znali v ime prelititi znachinosti strmin, bregov, strmcev. Od kdaj slovensko govorechi ljudje zhive v dezhelah vzhodnih Alp, dovolj glasno krichi tudi Svinja planina na Koroshkem, ki so jo nemshko govorechi grashchinski pisarji poimenovali po svinjah (Saul!), ker so tako razumeli prastaro slovensko ime, ki gorovju popolnoma ustreza: tam so namrech pridobivali svinec, o chemer pripovedujejo svinchene najdbe iz predzgodovinskih chasov. Kdo je torej dal ime temu rudonosnemu masivu sredi slovensko govorechega zhivlja? In to zhe tisoeh in vech let prej, preden so se tod zacheli samopashiti nemshko govorechi prishleki ter pred njimi oni latinsko in grshko!

Che se je v te slovenske dezhele kdaj kdo priselil ("za stalno"), so bili to tisti, ki so tu ostali po shtevilnih zavojevanjih, okupacijah, roparskih divjanjih. A vse to vrenje in prelivanje sodi v procese, ki pretresajo in oblikujejo chloveshtvo vedno in vedno znova.

Miza je torej ochishchena podtaknjenih naselitvenih marenj in obravnavati je mogoche relevantna vprashanja.

SHE DANDANASHNJI VIDISH RAZVALINO

Kadar gre za vprashanje meja, gre za eklatantno drzhavotvorne zadeve. Osnovni elementi so v tem primeru dezhele, pokrajine, enote z drzhavnopravnimi atributi, kot so prebivalstvo, uchinkovita oblast, meja. Dejstvo, ki je vsem na okeh, so dezhele-vojvodine in krajine z vojashko upravo, ki so se na slovenskem etnichnem

ozemlju izoblikovale po razpadu rimskega imperialnega sistema, ko je karlmanski fevdalizem začel graditi novi družbeni red – fevdalni. Poleg pridvorne fevdalne ureditve so posebnost tega procesa njegovi nosilci, ki so bili v veliki večini iz shvabsko-sahkega etničnega prostora. Prishli so v naše kraje sočasno z novo družbeno ureditvijo. Zato je sčasoma, ko so vse bolj prodirali na površje "modernejši" družbeni principi, ki so sledili industrijski in drugim revolucijam ter boju za trge, prihajal v ospredje nacionalni vidik, torej nemški (v najnovejši dobi še italijanski), ki se je manifestiral v etničnem nasilju in chishchenju. Kar je bilo nekdanj samoumevno – uporaba jezika ljudstva, torej slovenshchine, pri državnostnih, upravnih in sodnih opravilih – je postajalo sčasoma vse bolj izjema in se je na koncu zaostriilo v genocidno sovrashtvo do vsega slovenskega.

Zgodilo se je, kar se je neizogibno moralo zgoditi. Slovenci, katerih domovina so bile sedaj avstrijske dezhle, so na genocidno nasilje reagirali. Mnogi so zaradi prezhivetja sprejeli vsiljeni jezik in tujo kulturo, a večina se je uprla. Pri tem je bilo usodno, da je prishlo do enachenja tujega vsiljivca z dezhelno/politično strukturo. Da poenostavimo, povejmo, da smo se Slovenci zaradi plesni v svoji hishi odpovedali hishi/domu, namesto da bi unichili strupenega shkodljivca v njej/njem. In da je bila nesrecha še večja, smo si nenadoma začeli utvarjati, kako nas ima rad tisti sosed, odkoder so stoletja prihajale nad nas nesreche in smrt. Na stezhaj smo mu odprli vrata, ki so jih naši predniki za ceno brez shtevila zhrtev komaj ubranili.

Obrambni instinkt ljudstva so namrech znali spretni politikanti klerikalne provenience vprechti v svoje politične spletke. Dokler jim je dunajski dvor zagotavljal ugodne pozicije, so radi umirjali ljudstvo in ga namesto v slovensko politično samozavest usmerjali v religozno-etnični refugij v cerkvi, kjer je lahko izlivalo svoje bridkosti zatirane raje v domasih pesmih in kletvah, kar je bilo seveda za tuje oblastnike povsem neshkodljivo. Nemshko nacionalistichna oblast je znala nagrajevati koristne varuhe slovenskega ljudstva. A ko so ti varuhi zaznali, da bije Dunaju zadnja ura, so na vrat na nos pognali svoje varovance pod drugega tirana, s katerim so, chetudi je bil pravi antikrist – druge vere – nemudoma sklenili enako ustrezen in donosen aranzhma vse do pridobitve gorenjskih gozdnih veleposesti, in to tik preden je aktualni patron kapituliral in izginil z oblichja Zemlje. Kako so ti "varuhi ljudstva" potem zavozili med okupacijo, presega namen teh chrnih bukev.

Tisto, kar je bilo skoz vso zgodovino novega veka nelochljivo povezano s slovensko etnijo kot dedishchina zhe predrimskie družbene ureditve s Slovenci poseljenih pokrajin (to so bile dezhle Shtajerska, Koroshka, Krajska in Primorska), je v vrtincu nemshko-italijanskih rasistichnih blodenj in imperialistichnih apetitov ob koncu prve svetovne vojne postalo kolateralna shkoda. Provizorichna, nervozna in na posledicah perverzneg razumevanja državnosti in politike temeljecha preureditev po porazu avstrijske monarhije je rezultirala v navidezno etnično zaokrozhitev slovenskih dezhel, v resnici pa v

totalno amputacijo zgodovinskih drzavnopolitichnih struktur, v razkosanje ali celo popolno odtujitev pradavnih slovenskih vojvodin in dezhel. Leta 1919 so Slovenci dokonchno izgubili stik s svojo zgodovinsko drzhavnostjo, z dezhelami ali deli dezhel, kjer so od nekdej zhiveli in so jih (iz)oblikovali, in to ne da bi kdorkoli skushal uposhtevati njihovo voljo. Povsem v nasprotju z mednarodnim in drzhavnim pravom so bili nasilno vkljuzeni v razlicne drzhave, kjer jih je kot drzhavnostno neartikulirani objekt doletela razlicna usoda. Che niso bili genocidno likvidirani, so bili sistematchno zatirani. Primorsko so izgubili v celoti, Koroshko skoraj vso, Shtajerske skoraj dve tretjini, Prekmurja polovico, Krajnske pa velik kos. Vse meje pa presega wilsonovska utemeljitev tega masakra: v imenu ustvarjanja "nacionalne drzhave" so, ne da bi trenili, zradirali etnije in blebetali o "troedinem jugoslovanskem narodu". Vsekakor je Slovence doletela katastrofa druge svetovne vojne in revolucije zdesetkane, zmedene in politichno popolnoma neopremljene. Drzhavnostni razmislek samozvanih politichnih voditeljev v obmochjih, ki so prishla pod unitaristichno Jugoslavijo, ni segel prek bojazljivih avtonomistichnih kombinacij. Usoda Slovencev v odrezanih delih Primorske, Koroshke in Prekmurja pa je naznanjala prihajajochi genocidni holokavst.

DOGAJANJE V NOVEJSHI DOBI S POSEBNIM OZIROM NA MEJNO VPRASHANJE

Tu je potrebno opozoriti na zanimivo in ilustrativno ravnanje juznih sosedov, ki so imeli spore s centralistichno drzhavo in probleme s srbsko etnijo v Krajini, Dalmaciji in Slavoniji. To stanje pa jih ni prav nich oviralo, da bi ne storili vsakega koraka, pa chetudi she tako majhnega, v smeri prikljucevanja slovenskih obmochij. Nikakor ni mogoche zamolchati, kako so v chasu bojev Slovencev proti JLA pregnali slovenske delavce, ki so gradili mejni prehod na dotlej veljavni točki razmejitev nad Dragonjo. Treba pa je tudi povedati, da so prek slovenskega ozemlja prihajali na obmochje Istre oklepniki s shahovnico v chasu, ko so krajinski Srbi ovirali prehod od Karlovca proti Reki. Ve se, kdo je edini imel pooblastilo, da tako "sosedsko pomoch" dovoli in izpelje! Vse to razlochno kazhe pravo resnichnost in stanje v odnosih med Slovenijo in Hrvashko: tukaj hlapchevska kolaboracija, tam zvijachnost, verolomnost in prerachunljivost. In taki odnosi zaznamujejo to sosedstvo oddavna.

Glede vprashanja meje med RS in RH se ni treba ozirati predalech v preteklost. Bistveno in relevantno za določanje meje danes se nahaja v dejstvu slovenskih zgodovinskih vojvodin Shtajerske, Koroshke in Kranjske, poknezhene grofije Gorice z Gradishko, mejne grofije Istre in Slovenske Marke ter samoupravnega mesta Trst. Vse to so bili drzhavni subjekti, trdno vgrajeni v slovensko etnichno telo. Mogoche pa je to dejstvo definirati tudi kot najmanjsi skupni imenovalec slovenske drzhavnosti. Nashteti deli, stoletja vkljuzeni v dedishchino Habsburzhanov kot zgodovinskih karantanskih knezov, she dandanashnji

zajemajo vso avtohtono slovensko etnijo. Vsakovrstno nasilje, ki traja in poteka še danes, jo je sicer sštevilčno različno prizadelo, temeljnega dejstva pa to seveda v ničemer ne spreminja. Izvirne pokrajine so in ostanejo edino zgodovinsko okolje slovenske nacije z drzhavnostnimi, mednarodnopravnimi atributi. Nima smisla ponavljati primerov genocidnega unichevanja slovenske etnije, grabljenja kosa za kosom s strani južne sosedne in apeninske iredente ter perverznega obnashanja slovenske politichne elite s strahotnimi posledicami, ki so prekrile praktichno vse 20. stoletje slovenske zgodbe, vse do presenečenja tisočletja – osamosvojitve, ko je bilo slovenstvo zhe na robu prezhivetja. Gore knjig bo mogoče o vsem tem napisati. A za obravnavano tematiko je bistvenega pomena ugotovitev, da so zadnje slovenske meje, ki imajo mednarodnopravne uchinke, meje prej nashtetih dezhel. Ti drzhavnopravno relevantni subjekti so obstajali dolga stoletja, vse do razpada Avstro-Ogrske ob koncu prve svetovne vojne.

S sesutjem dotedanje ureditve, z vključenjem dela Slovencev v novo drzhavno tvorbo SHS, z okupacijo Primorja, Gorice in Trsta s strani Italije, z vključitvijo Koroshke v nemshko Avstrijo in z le delnim vključenjem Porabskih Slovencev v novonastalo drzhavo se je začelo skoraj sto let dolgo obdobje stanja, ki v največji meri ni imelo nobenega legalnega pokritja. Vprashanja meja pa so bila po eni strani prenesena na raven drzhave in meddrzhavnih odnosov, po drugi pa na lokalno upravno raven. Trenutek osamosvojitve je zalotil Slovenijo in Slovence v zadevah meja v naslednji situaciji:

Meje s sosednimi drzhavami, z Italijo, Avstrijo in Madzharsko, so bile z veljavnimi sporazumi in dokumenti zhe dolochene. Izguba velikega dela dezhele Koroshke je bila veljavno sankcionirana z referendumom. Z Madzharsko je ostala trianonska pogodba. Z Italijo, ki je najprej – po prvi svetovni vojni – okupirala vso Primorsko z Gorico in Trstom, pa so t. i. osimski sporazumi veljavno uredili sedanje stanje. Drugache pa je z južno mejo in s poseganjem Zagreba po tujih ozemljih.

PRIMORJE

Nobenega dvoma ni, da jurisdikcija Zagreba pred letom 1991 nikoli v zgodovini ni segala prek Riječine. V chasu Jugoslavije po drugi svetovni vojni je bilo namrech vse mednarodnopravno področje zadeva Jugoslavije. Meje med republikami so bile administrativnega znachaja in niso imele nobenega drzhavnostnega atributa. Med drugo svetovno vojno, v chasu nacistichne Nezavisne Drzhave Hrvatske, se je moral Zagreb zadovoljiti z ozemljem južno od Bakarskega zaliva, saj so Italijani skoraj v celoti ohranili ozemeljsko celovitost nekdanje habsburshke ("slovenske") dezhele Primorja, ki je obsegalo Gorishko, Istro in Kvarner. Enako so ravnali Nemci, ki so po kapitulaciji Italije za nekaj let prevzeli upravo. Tako je stanje s konca prve svetovne vojne, ko je Italija okupirala Primorje, obveljalo skoraj nespremenjeno do konca druge svetovne vojne. Dogajanje potem, vse do osimskih sporazumov, pa je vsebovalo znane cone A in B, ter pozneje Svobodno

trzhashko ozemlje z južno mejo po reki Mirni, ki je bilo pravno sicer vzpostavljeno, a ni bilo realizirano "v naravi".

Torej je evidentno, da so dezhelne meje Primorske, kolikor se tichejo Republike Slovenije, ostale do osamosvojitve 1991 nedotaknjene in da v vsem tem času niso nastale nikakršne mednarodnopravno relevantne meje med RS in RH. Celo pripojitev območja Klane in Kastava primorsko-krajski oblasti s sedežem v Karlovcu leta 1928 ima izključno lokalni upravni značaj, povrhu pa je popolnoma zachasna, saj so tako reshili nevzdržno stanje za prebivalce, ker so bile vse dotedanje povezave z Ilirsko Bistrico z novo italijansko mejo zaprte.³ Vrnitev prejšnjega stanja sama po sebi odpravi zachasno reshitev tezhave.

Do najnovejšega chasa si celo Zagreb ni upal segati po ozemlju, s katerim nikoli ni upravljal. Sklepi hrvashkega sabora v Zagrebu 29. oktobra 1918 so zgovorni:

1. Svi dosadashnji drzhavno-pravni odnosnaji i veze izmedju kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije s jedne strane, te kraljevine Ugarske i carevine Austrijske s druge strane razreshavaju se.
2. Dalmacija, Hrvatska, Slavonija sa Rijekom proglašuje se posve nezavisnom drzhavom te prema modernom nachelu narodnosti, a na temelju narodnog jedinstva Slovenaca, Hrvata i Srba pristupa u zajenichku narodnu suverenu drzhavu Slovenaca, Hrvata i Srba na cijelom etnografskom podruchju toga naroda, na ma koje teritorialne i drzhavne granice.
3. Sveopcha narodna ustavotvorna skupshcina svega ujedinjenoga naroda Slovenaca, Hrvata i Srba odluchit che sa unapred odredjenom kvalifikovanom vechinom, koja potpuno zashtichuje od svakog majoriziranja, konachno kako o formi vladavine, tako i o unutrashnjem drzhavnom ustrojstvu nashe drzhave, utemeljene na potpunoj ravnopravnosti Slovenaca, Hrvata i Srba.

(cit. po: *Slovinci v desetletju 1918-1928*, stran 302)

Popolnoma jasno je, da si tedaj Zagreb ni upal niti razmishljati o zasedbi Reke, Istre in otokov. Chisto drugache pa je ravnal na prekmurskem koncu meje s Slovenijo.

PREKMURJE

Prekmurje, z območjem med Dravo in Muro vred, je bilo od nekđaj del kraljevine Madzharske, prometno, gospodarsko in družbeno pa trdno povezano s shtajerskim zaledjem, cheprav so ljudje okoli Chakovca govorili hrvashko narechje. Ob razsulu leta 1918 so Prekmurci nastopili za združitev skupaj s Slovenci v drzhavo SHS. Madzharski elementi so odgovorili ostro in tudi kratkotrajna "republika" je bila madzharsko nacionalistichna. Prekmurški Slovenci so iskali pomoch v Zagrebu, ki pa jo je odklonil. Zato so se urgentno zatekli h generalu Maistru, ki se je odlochil, da bo pomagal osvoboditi Prekmurje z Medjimurjem izpod Madzharov. A ko so Slovenci nameravali proti Madzharom nastopiti z

vojashko silo, so jih prehiteli isti Zagrebčani, ki prej "niso mogli pomagati" (hoteli so torej "posel" opraviti samil); zasedli so Medjimurje in poskusili prestopiti še Muro. To hrvaškimi poveljnikom sicer ni uspelo, četudi so jim pomagali celo Slovenci, ki jim jih je poslal Maister.⁴ Zahrbtno ravnanje je vech kot očitno imelo en sam cilj: s pomočjo prekmurskih madzharonov okupirati celotno Prekmurje.

Zagreb od svoje ekspanzijske politike ni nikoli odstopil. Celo v socialistični, "internacionalistični" Jugoslaviji je s skrajno surovostjo in pobjem shtevilnih Slovencev, ki so hoteli ostati Slovenci v Sloveniji, zasedel območje Shtrigove.⁵

Sicer pa postane nacionalistični ekspanzionizem Zagreba povsem razviden, če se upoštevata, da je Hrvashka nastala tako, da si je "Kraljevina Hrvatska" (Zagreb) leta 1918 bolj ali manj nasilno, vsekakor pa brez kakršnegakoli legalnega postopka, priključila Kraljevino Slavonijo in Kraljevino Dalmacijo. Povsem drugache, demokratično, pa je bilo na Slovenskem, kjer so se dezhele združile v novo tvorbo z novim imenom – Slovenijo.

Shovinistično, nacionalistično-ekspanzionistično naravnost je Zagreb tako izprichal vedno znova. Zagotovo ni naključje, da je prav v Zagrebu nastala NDH, Hitlerjeva zaveznica, ki je poleg Nemčije edina od nacističnih agresorjev imela na svojem ozemlju prava unichevalna taborishcha. NDH je sicer hlapchevsko "prepustila" Musoliniju velik kos Dalmacije in otokov, a hkrati je "suvereno" izvajala intenziven genocid na vsem ozemlju, ki ga je nadzirala. Prerachunljivost, posebni interesi zaveznikov in Josipa Broza so botrovali dejstvu, da Hrvashka po vojni ni shla skozi proces denacifikacije. Nihche ji ni postavil vprashanja vojne shkode za medvojno okupacijo delov slovenskega ozemlja ter za pomore Slovencev na območju Gorjancev in v koncentracijskih taborishchih. Tudi ni nihche problematiziral pohoda hrvaških oboroženih sil prek slovenskega ozemlja, kar je bilo eklatantno dejanje agresije, ki je povzročilo, da so velika območja Shtajerske postala mnozhichna morishcha in grobishcha ob obrachunu zmagovite JLA z njimi, potem ko so jih zavezniki izročili nazaj. Posledice takega obravnavanja usodnih dogajanj/dejstev so se pokazale v strahotah vojne na območju Hrvashke in BiH po razpadu Jugoslavije. Zato ima tudi aktualna politika Zagreba znachilnosti, ki jih je lahko zaznati. Kazhejo pa se v brezobzirnem prisvajanju vsega in povsod, kjerkoli je le mogoche, in seveda v doslednem krshenju ali ignoriranju vsega dogovorjenega. ne glede, ali gre za chastno besedo, parafo, podpis ali celo ratifikacijo.

Tehten poizkus EU, da s sklepi Badinterjeve komisije uredi razmerja med zveznimi enotami razpadle drzhave, je prinesel nachelo, da postanejo meje med republikami meje med novonastalimi drzhavami. Slovenija se glede tega še danes sooča z nereshenim problemom, kje je pravzaprav bila meja med njo in Hrvashko. Vech kot očitno ima Zagreb o tem svoje mnenje. A dosti hujshe je, da tudi noben dogovor v zvezi s tem ne obstane. Zagreb kot vedno doslej ravna skladno s trenutnimi okolishchinami in svojimi "vechnimi" interesi na znani grobi in prerachunljivi nachin.

Ker je torej Zagreb vse dosedanje zadevne dogovore ali prekršil ali jih ignorira, "Badinterjeve" razmejitve med republikama na dan 25. junij 1991 pa dejansko ne priznava, je potrebno upoštevati celoten tekst Badinterjevega sklepa, namreč: "che se drugache ne dogovori".⁶

BELA KNJIGA

Jedro zavozlanega stanja na območju pradavne slovenske Karantanije je treba iskati v absolutno neadekvatnem obravnavanju etničnega in drzhavnega. To območje je she dandanashnji v izdatni meri pokrito s slovensko entiteto oziroma so tuje govorechi prebivalci navsezadnje etnično Slovenci, saj jih je vech, kot se je drugih entitet priselilo v te kraje. Je pa upravo drzhavnih tvorb – dezhel, poknezhenih grofij in samostojnih mest – vse bolj prevzemalo slovenstvu sovrazhno tuje osebjje. Industrijska revolucija, boj za trge in imperialistichni apetiti so videli v slovenstvu oviro na svojem pohodu na Jadran in proti jugovzhodu Evrope. Zloraba etnične pripadnosti je obetala dobre rezultate. Je pa hkrati vnesla zlo prizadevanj za etnično chisto drzhavo, kar je v temeljnem nasprotju s smislom drzhave, ki mora zagotoviti enake možnosti za vse drzhavljanje, posebej glede etnične pripadnosti. Drugache – v monoetnichni skupnosti povsem enakih/istih – drzhave sploh ni treba. Izkorishchanje drzhavnih struktur za etnično chishchenje pa je seveda zloraba oziroma zlochin najhujshje vrste. Prav zato, ker se geografske in ekonomske možnosti, ki so podlaga za obstoj sposobne drzhave, praviloma ne pokrivajo docela z etnijo, je osnovna naloga vsake drzhavne skupnosti, da drzhavljanom zagotovi enake pogoje za zhivljenje in delo ter enakost zakonov za vse in vsakogar.

Nasilje nemshkega in italijanskega ekspanzionizma je imelo na slovensko politichno zavest nadvse kvarne uchinke. Toliko bolj, ker je svoj lonchek pristavila RKC in ponudila zatirani etniji namesto boja in uchinkovitega uveljavljanja na vseh drzhavotvornih segmentih javnega zhivljenja vabljev, a zlochest surogat. Slovenecem je ponujala sproshchanje etnične potence v religioznem. Na ta nachin je postala najboljši zaveznik tujega nasilja, a v ovchjem kozhuhu "zashchitnice slovenstva"! Nemshka uprava je imela tako s Slovenci dosti manj tezhav. A shkoda, ki jo je utrpela slovenska nacionalna (samo)zavest in drzhavotvorna misel, je bila brezmejna. Razpaslo se je kapitulantstvo, kolaborantska drzha, biciklizem, zatiranje rojakov za osebno korist, hkrati pa umikanje pred tezhavami, iskanje reshitev izven domovine in lastne drzhave, emigracija, podrejanje vsakomur, ki je imel trenutek chasa.

Tako zelo okvarjena slovenska drzhavotvornost je neizogibno imela za posledico, da so manipulatorji z lahkoto manevrirali in s shahiranjem z ljudmi ustvarjali dobichek zase in za svoje gospodarje. Predvsem so popolnoma zabrisali zgodovinski spomin ljudstva, sistematically so smeshili vsakrshen poskus uveljavljanja suverene nacionalne drzhe in z javne scene so povsem odstranili sleherno pobudo za urejanje drzhavnih rechi v okviru pradavnih etnično

slovenskih dezhel in vojvodin. Namesto tega so pomagali razchetveriti lastni narod in preostanek potisniti v popolnoma neznano, tuje balkansko okolje. Ni se torej treba chuditi tragediji, ki se je zgodila Slovincem med drugo svetovno vojno z okupacijo in revolucijo. Povsem v skladu z uveljavljeno politichno doktrino samozvanih "narodnih voditeljev" je bila kolaboracija, iskanje primerne okupatorja in nazadnje spodbujanje panichnega bega. Nadomeshchanje drzhavotvornega instinkta z religioznimi fatamorganami je po eni strani pognalo ljudi v nenormalno ravnanje in jih pobudilo, da so bili pripravljene domovino zapustiti, namesto do zadnjega braniti, po drugi strani pa je prostor drzhavotvornih nastavkov prepustilo revolucionarjem, ki so sicer bili – paradoksalno – docela nedrzhavotvorni anarhisti in internacionalci. Politika klerikalnih prerachunljivih samozvancev je torej v slabih sto letih spravila slovensko drzhavotvornost na kolena in povzročila okolishchine, v katerih je bila celo barakarija komunistichnih revolucionarjev dobra ali vsaj manj slaba reshitev za slovensko etnijo. Treba je pach odkrito priznati, da je pravzaprav povojna odsotnost klerikalne politichne mochi omogochila preskok iz pasivne v drzhavotvorno drzho in konchno uresnichenje osamosvojitvene ideje med Slovenci.

Toda nezdrava miselnost o drzhavi in drzhavnem je seveda ostala. Kazhe se v vsem družbenem zhivljenju in ravnanju. Razumevanje drzhave, njenih institucij, orodja in nachina delovanja, je vech kot klavarno. Cerkvnemu razumevanju drzhavnega (to razumevanje izvira iz hierarhichnega totalitarizma) komunistichna vizija zagotovo ni shkodovala, saj se oboje kvechjemu dopolnjuje. Tako so se kadri rdeche in chrne provenience znashli na isti – svoji – strani. Pri tem pa je najhujshe to, da eni in drugi drzhavo razumejo kot uresnichenje etnichne homogenosti, ne pa kot laichno, tolerantno in na nachelu subsidiarnosti temeljecho urganizacijo, ki naj omogcha sproshchen razvoj vsakega drzhavljana ne glede na etnichno ali kako drugo osebno znachilnost.⁷

Tako sprevrzheno videnje drzhave je botrovalo unichenju slovenskega zgodovinskega drzhavnopolitichnega okolja leta 1918. Svoj klavrni vishek je ideja uveljavitve etnichnega mimo lastnih zgodovinskih drzhavnih struktur dozhivela v popolni podreditvi preostanka Slovencev perverzному "troedinemu plemenu", tiste slovenske skupnosti, ki so prishle kot torzo v okvir drugih drzhav, pa so se soochile z genocidom in pochasno likvidacijo. Kljub vsem tem usodnim praktichnim izkushnjam z iskanjem reshitve slovenskega etnichnega problema na sprevrzhene nachine etnichni ekskluzivizem očitno she vedno obvladuje vsaj slovenski MZZ, che je soditi po t. i. *Beli knjigi*.

Bela knjiga namrech slepo postavlja za izhodishche zavrzhno stanje leta 1991, se pravi stanje, ki je bilo posledica vseh mogochih politichnih slaboumnosti tistega sloja med Slovenci, ki je bil v novejsi zgodovinski dobi pri vzvodih odlochanja. Ta sloj sploh ne opazi, da ni isto govoriti ali o etniji ali o drzhavi. Ker se je leta 1991 konchno uveljavila slovenska drzhavna ideja, slonecha na tisochnem izrochilu in na dezhelni zavesti pripadnosti, ne pa na etnichnem izkljuhevanju, se

je udejanjila možnost, da se drzhavne rechi uredijo na drzhavotvoren nachin. Sem vsekakor ne sodi (kar sicer sugerira *Bela knjiga*) dokonchna likvidacija leta 1918 nasilno prekinjene tisoohletne dezhelne identitete; namesto tega je potrebna "poprava domache naloge", ki bi pomenila vsaj to, da se prizadete prebivalce, brez vprashanja odtrgane od Primorja, Kranjske, Shtajerske in Prekmurja, konchno povprasha, ali hochejo zhiveti v okviru svojega zgodovinskega okolja ali pa sprejemajo situacijo, nastalo in podedovano od konca prve svetovne vojne. Kakor je namrech beg Slovencev iz lastnega doma, ker se je vanj prikradla plesen nacionalizma in shovinizma, botroval nasilnemu preurejanju zhivljenjskega okolja in razvojnih možnosti razlicnih etnij, tako je razpad prisilnega jopicha leta 1991 konchno ustvaril pogoje, da se popravijo napake od zacetka stoletja; da se konchno spet vzpostavijo razmere, ki so celo tisoohletje pomenile stabilno okolje za prebivalstvo Primorja, Trsta, Kranjske, Koroshke, Shtajerske in Prekmurja. Danes so nastale okolishchine za možnost, da Slovenija – kot odgovor na pritisk sosedov – na podlagi zgodovinske politichno-drzhavne situacije vzpostavi na ozemlju nashtetih dezhel etnichno odprto, pluralno, demokraticno drzhavo, kakor jo tudi sicer opredeljuje slovenska ustava. Ta pritisk, kolikor se tiche Italije, Avstrije in Madzharske, je zhe dochakal svojo civilizirano, demokracije vredno stabilizacijo z veljavnimi meddrzhavnimi sporazumi, na jugu pa je demokraticna Slovenija trchila ob strukturo, ki se napaja z etnichnim ekskluzivizmom. Ta struktura svoje travme in shok zaradi krute vojne z drugimi etnichnimi skupnostmi – kar je bila posledica omenjenega etnichnega ekskluzivizma – očitno poskusha zdraviti z nadaljevanim ozemeljskim ekspanzionizmom in nasiljem nad etnijo, ki ji nikoli v zgodovini ni povzročala shkode ali posegala po njenem ozemlju. Vech kot razvidno je torej, da ni ustrezno kot podlago in izhodishche postavljati stanje leta 1991 in odlochitve Badinterjeve komisije.

IZHODISHCHE ZA POGOVORE O MEJI Z RH.

Glede na doslej povedano ni nobenega dvoma, da je edino ustrezno izhodishche za trden in trajen dogovor o slovensko-hrvashki meji stanje leta 1919. To navsezadnje postavlja tudi hrvashka stran!⁸ Gre za stanje v luchi dejstva, da Zagreb, kot recheno, nikoli (pred 1919) ni upravljal teritorijev prek reke Rechine, torej Kvarnerja in Istre, in prek Drave do sotochja z Muro pod Kotoribo. Z dezhelo Primorsko, ki je obsegala tudi Istro z Reko in Kvarnerjem, je upravljala Ljubljana oziroma do konca prve svetovne vojne najvechje slovensko mesto Trst v okviru vladavine habsburshke dinastije. Meje med kronovinami, vojvodinami in krajinami so bile drzhavnopravnega znachaja in so imele svoj pomen tudi v mednarodnem, meddrzhavnem pravnem pogledu. Uposhtevaje dejstvo, da vse od konca prve svetovne vojne pa do razpada Jugoslavije ni bilo drugih mejnih pojavov mednarodnopravnega znachaja razen mej med drzhavami-sosedami in Jugoslavijo, so nekdanje dezhelne meje, ki so pravno ostale nedotaknjene, edina

mednarodnopravno uposhtevanja vredna podlaga za pogovore. "Republishke meje", kakor je o njih govorila Badinterjeva komisija, bi prishle v poshtev, che bi se o tem obe strani uskladili, posebej pa, che juzhna soseda ne bi krshila prav vseh nachel, ki jih sklep omenjene komisije uveljavlja in sta jih obe partnerici zhe s samim zaprosilom za mednarodno priznanje samodejno sprejeli – drugache ne bi bilo mednarodnega priznanja, za katero so meje eden bistvenih pogojev.

Kakor recheno, je juzhna soseda vztrajno krshila ali dosti prevech "po svoje" razumela jasna dolochila Badinterjeve arbitrazhe. Na ta nachin je spravila z mize vse, kar spominja na Badinterja in druge relevantne mozhnosti za zachetek pogovarjanja o meji; razen zgoraj navedenih dezhelnih mej odtlej pach ni dokonchno izdelane razmejitev. Prav nobena razmejitev znotraj tako Italije kot Jugoslavije, ki sta obe upravljali z deli nekdanjih slovenskih dezhel, namrech ni imela mednarodnega pomena. Shlo je le za razlicne ukrepe lokalnih organov, ki imajo v zadevi meja med drzhavami kvechjemu informativni pomen. Z razpadom Jugoslavije so se odnosi med Slovenijo in Hrvashko premaknili v obmochje mednarodnega prava. Dejstva, ki jih je odtlej mogoche uposhtevati pri pogajanjih, morajo seveda imeti tovrstne (mednarodnopravne) attribute. Nedvomno so seveda mozhni razlicni zakljuchki pogajanj, a izhodishche v okviru danosti iz leta 1919 je neizogibno. To tembolj, ker – vsaj kar se Slovenije tiche – niti beg iz mnogonacionalnega A-O imperija in she manj ustanovitev suverene drzhave Republike Slovenije nista imela za cilj ustvarjanje etnichno homogene, nacionalistichno-shovinistichne drzhavne skupnosti enega naroda. Slovenske dezhele Primorska, Kranjska, Koroshka, Shtajerska in Prekmurje so vkljuchevale razlicne etnije. Spor, ki je imel za posledico razpad nekdanje Avstro-Ogrske, je nastal zaradi nerazumnega nasilja nemshke in italijanske imperialne politike nad vechinsko etnichno skupnostjo v teh dezhelah. Razpad imperija je pomenil tudi veliko shkodo za vse omenjene dezhele in njih prebivalstvo. Odisejada, ki jo je vechinska slovenska etnichna skupnost morala prebroditi v minulem stoletju, da je v nemogochih okolishchinah prezhivela in si nazadnje kljub vsemu uspela ustvariti demokraticno drzhavno skupnost vseh drzhavljanek in drzhavljanov, pa utegne biti she ena izgubljena prilozhnost, che bo mednarodna skupnost dovolila, da iz nesreche enih kujejo svoj pritlehni, nacionalistichni dobichek drugi.

Omenjeno brezumno shovinistichno nasilje nemshke in italijanske nacije je torej porushilo tisochetje in vech obstojeche propulzivne drzhavne skupnosti, a nesrecho Slovencev, katerih velik del se je poskushal reshiti v novoustvarjeno drzhavo Jugoslavijo, je Zagreb spretno izkoristil, to je vech kot oचितno. V obdobju trajanja dveh Jugoslavij je pritlehno, kos za kosom, trgala dele nekdanjih slovenskih dezhel. Najvechji zalogaj je prihranil za konec ter si v nervozi osamosvajanja in vojni psihozi leta 1991 meni nich tebi nich drzhavnopravno prilastil she zadnje neosvojene dele Primorja/Istre, che nesramno siljenje prek Mure na vzhodu pustimo ta hip vnemar.

Ne le EU, marveč demokratične sile vsega planeta morajo prepričati, da se z nepravilnimi sredstvi, nasiljem in zvižnostjo ruske stanje, ki zagotavlja – in je v stoletni zgodovini zagotavljalo – uspešno funkcioniranje dežel in držav, hkrati pa se vzpostavlja etnično monolitna, nestrpna država, ki svoj značaj neskrupulozno razkriva iz dneva v dan.

Pogovora o mejnem vprašanju torej nikakor ni mogoče zacetiti tudi brez upoštevavanja Nezavisne države Hrvatske, njenega nacistoidnega značaja, ravnanja in posledic njenega obstoja. Pod to zgodovinsko poglavje južne sosedice nikoli ni bila potegnjena črta. O kakem Nürnbergu pa sploh ni sledu. Konferenca, ki bi jo morali pod pokroviteljstvom mednarodne skupnosti na to temo izvesti hkrati s pogajanjem o mejnih in drugih bistvenih vprašanjih, je neodplachan dolg in nujni pogoj za ureditev odnosov med državama, hkrati pa tudi nadvse potrebno znamenje svetovni javnosti ob nevarnem vnovičnem vzponu fashistoidnosti v Evropi (in tudi drugod).

O povezanosti Medjimurja s Shtajersko ne nazadnje pričajo prometne, železnishke in gospodarske zveze. Šele po dogovoru o personalni uniji z Avstrijo in po prepustitvi reshkega pristanishča Budimpeshti so Madzhari zgradili železnishko povezavo prek Drave do Reke. Da Zagreb niti z železnico ni upravljal na "svojem" ozemlju, se je pokazalo ob razpadu leta 1918, ko so bile železnice na Hrvashkem dejansko v totalnem razsulu: osebje, tehnika in instrukcije – vse je bilo madzharsko, pa je promet docela zastal. V hudi nuji je Zagreb prosil Slovence za pomoč. In Ljubljana je poslala zadostno število osebja – Slovencev, kajti Slovenci so v svojih dezhelah upravljali tudi z železnico. Tako je bilo med osebjem, poslanim v pomoč, veliko železnicharjev s Trzhashkega, ki je prishlo pod Italijo, ta pa jih je pregnala.⁹

Tudi Medjimurje, ki je bilo skupaj z danes slovenskim Prekmurjem in madzharskim Porabjem enovito v okviru madzharskega kraljestva, je bilo v trdni gospodarski in družbeni povezavi s slovensko/avstrijsko Shtajersko. Ne nazadnje je bil nadvse pomemben korak generala Maistra, ko je s posebnim vlakom Ormozh-Chakovec-Kotoriba demonstriral prevzem uprave nad Medjimurjem. Tudi sicer se je povezanost manifestirala tako, da je bilo Medjimurje leta 1922 vključeno v Mariborsko oblast – torej ponovno združeno z ostalim Prekmurjem.

Nobenega dvoma ni: izhodishche za pogovore o meji med RS in RH more biti le stanje 1918, saj je edino legitimno in legalno ter zadnje, ki vsebuje mednarodnopravne attribute. Ne ob spremembah 1918/19 niti kdaj kasneje ni prishlo do nobene z izprashano voljo ljudstva ali s kakrshnimkoli mednarodnopravno relevantnim aktom podprte dolochitve drugachnih meddržavnih slovensko-hrvashkih meja. Meje 1918 so jasne in utemeljene. Perturbacije, ki so se zgrnile nad regijo, so imele svoj vzrok v krshenju bistvenih principov države. Danashnje razmere, ko pomeni etnično raznolika, pravice manjšin v celoti

sposhtujoča država Slovenija, kvalificirana članica EU in NATO, dejansko dokončno razrešitev problemov, ki so kulminirali ob koncu prve svetovne vojne in so imeli za posledico zahasno ukinitve zgodovinskih drzhavnih tvorb – dezhel in vojvodin – seveda klichejo po rekonstrukciji stabilnosti regije. Kakor je država kot taka nachin razrešitve problemov, ki se na drugachen nachin ne morejo razreševati, je seveda tudi preizkus volje ljudstva bistveni kriterij v tem segmentu družbenega zhivljenja. Izhodishche je torej stanje 1918, ko je zaradi navedenih razlogov razpadla legitimna in uspešna politichna konstrukcija, povprashati pa je treba tudi prizadete ljudi na obmochjih, ki utegnejo biti sporna, ker je Zagreb tako vehementno zakorachil nadnje in she danes sega po celo za chasa Jugoslavije očitno slovenskih ozemljih.¹⁰

Ni mogoche spregledati she zlasti danes aktualne resnice, da gre pri juzhni sosedi za – kot zhe omenjeno – tvorbo, ki svoje nacistoidne ustashke izkushnje ni prechistila z denacifikacijo, she dandanashnji pa (zaradi tega?) izprichuje svojo netoleranco, nekonsistentnost, etnichno nestrpnost in ozemeljske apetite. Kako zelo je pogreznjena v prezhivele vzorce shovinistichnega nacionalizma, se je pokazalo ob nedavnem obisku amerishkega predsednika Busha v Zagrebu. Posebej za to prilozhnost zbrana vechtisoehglava publika, sestavljena iz zvestih privrzhencev rezhima, je navdusheno ploskala vsakemu stavku, ki ga je izgovoril amerishki predsednik v svojem nagovoru izpred cerkve svetega Marka. Ploskali so tako v angleshchini izgovorjenim besedam kot potem ob prevodu – prevajali so vsak stavek posebej. In ko je Bush razlochno povedal, kako demokraticni svet prichakuje, da se mu bo chimprej pridruzihla tudi Srbija, je mnozhica zaploskala nekoliko previdneje. Toda ko je nato prevajalec povedal misel she v njim razumljivem jeziku, je nastala na trgu grobna tishina. Bolj nazorno niso mogli demonstrirati politike vladajochih struktur na Hrvashkem. She en razlog vech, da se prizadeti potrudijo in si povrnejo, che zhe nikakor ni mogoche vsega, kar je do leta 1918 sodilo v okvir slovenskih dezhel, pa vsaj najvehchi mozhni del.

Konchnega rezultata pogajanj o meji seveda ni mogoche predvideti. Definitivno pa je mogoche zakolichiti izhodishcha, o katerih je tukaj govor. Dokler na ta izhodishcha druga stran ne pristane, bo treba pach pochakati, medtem pa – dokler traja status quo – skrbno paziti in odlochno ustaviti vsak, she tako neznaten poizkus sosede, da ustrezhe svojim partikularnim, egoistichnim, primitivnim nagonom.

Andrej Lenarchich, poslanec prvega sklica slovenskega parlamenta

¹ Slovenec, slovenski v prichujochih *Chrnih bukayah* pomeni ali drzhavljan/drzhavljanstvo RS ali etnichno pripadnost etniji, ki vso znano zgodovino očitno zhivi v teh krajih, ki je bila v vsakem chasu rezultat zgodovinskega razvoja, okolja, okolishchin, in je tako kot dezhela njo, tudi ona oblikovala dezhelo. Kako so to etnijo v kakem trenutku poimenovali sosedje in tuji, v nichemer ne spreminja bistvenih znachilnosti, kakor jih ne spreminjati to, kako so njeni

pripadniki sami sebe kdaj poimenovali. Ime Slovenija je v različnih izpeljavah oziroma fonetičnih zapisih v rabi zhe od zacetka drugega tisočletja n. sht.. Politichna ali etnichna raba pojma je razvidna v vsakem primeru posebej.

² Identichen izvor ima tudi ena najpomembnejshih slovenskih besed: KRUH (prim. krushiti, lomiti kruh).

³ S sklepom, objavljenim v: *Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti* z dne 22. junija 1928, sht. 60/203. se je občina Kastav izlochila iz ljubljanske oblasti in se prikljuchila primorsko-krajishki oblasti v Karlovcu.

(Op. cit. str. 339)

⁴ Medjimurje je bilo pred prevratom podrejeno neposredno Budimpeshti.

Ob prevratu so se hoteli Medjimurci znebiti madzharske uprave, a so "narodnjaki" – med njimi nekaj duhovnikov (cerkveno je Medjimurje spadalo pod zagrebshko nadshkofijo) – morali pobegniti v Varazhdin.

Tudi v Slovenski krajini (Prekmurje) so Madzhari s trdo roko ustavili slovenske narodnjake. Dr. M. Slavich je agitiral v Ljutomeru, Ormozhu in Varazhdinu. Od tam je shla delegacija medjimurskih beguncev v Zagreb, a Pavelich in Pribichevich jim nista ustregla. Zato je mariborski NS odlochil, da osvoboditev izvrshi general Maister. Tedaj pa je hrvashko vojashstvo pod poveljstvom polkovnika Kvaternika zhe 24. decembra zachelo s separatnimi operacijami v Medjimurju in ga zasedlo. Nekaj enot pod poveljstvom stotnika Jurishicha je shlo tudi prek Mure, a so jih Madzhari odbili. V Chakovcu je oblast prevzel polkovnik Perko. Hrvatom so pomagali tudi Slovenci, ki jih je Jurishichu dodelil Maister.

Leta 1926 in ponovno 1927 so Hrvati skupaj z madzharoni pod vodstvom dr. Nemethyja zahtevali zase celotno Prekmurje, chesh da tam govorijo hrvashko. Slovenci so se dvignili in na zborovanjih, ki so se jih udelezhevali Koroshec, Klekl in drugi, uveljavili svoje slovenstvo.

(Op.cit. str. 250)

⁵ To je eden izmed bolj povednih primerov, kako je Zagreb premishljeno ravnal glede na okolishchine. Nasilje nad prebivalci Shtrigove je bilo sicer v okviru lokalnih, krajevnih ukrepov, a z dobro premishljenim namenom, da se za prihodnost osvoji she en del slovenskega ozemlja.

⁶ "kolikor ne bo dogovorjeno drugache (!), bodo prejsnje (republishke) meje dobile znachaj meja, katere shchiti mednarodno pravo." (Bela knjiga, str. 7).

⁷ Da je problem aktualen, se je pokazalo v polemiki med Ruplom in Kuchanom ob izjavah g. Kuchana v Portorozhu, 4. aprila 2008. Rupel ochita Kuchanu "jugoslovanarstvo", ker zagovarja multietnichnost drzhave in nasprotuje enostranskemu spreminjanju meja.

⁸ Bela knjiga, str. 292.

⁹ Ob prevratu je vladal na hrvashkih zheleznichah popoln kaos. Zheleznishko osebje je bilo do prevrata v ogromni vechini ogrsko, uprava v Budimpeshti, vsi predpisi, pravilnik, vozni redi so bili v ogrskem jeziku. Katastrofalno situacijo so reshevali slovenski zheleznicharji, zlasti tisti, ki so se morali umakniti iz Trsta.

(Op.cit. str. 607)

¹⁰ Izhodishche za pogajanja: na obmochju nekdanjih dezhel dolochiti ozemlja, ki brez razprave sodijo k Sloveniji in ji pripadajo; za ostala predvideti referendum, da bi prebivalstvo povedalo svojo voljo.

Prav farsichno odmeva izjava predsednika Mesicha ob sprejemu Belokranjcev 23. aprila 2008: "Vsaka stran zachne pogajanja z maksimalistichnih pozicij..." – To pove vsaj dvoje: hrvashko poseganje v slovenske vode in ozemlje so "maksimalistichne pozicije", slovenske "pozicije" pa so zlochinsko kapitulantske, saj vnaprej prepushchajo uzurpatorju slovenski teritorij.

Iz zgodovinskega spomina

Lucijan Vuga

VENETI V TROJI

(V)

INDOEVROPEJCI V ANATOLIJI

Legenda pripoveduje, da je bog kaznoval ljudi, ki so si predrzno domisljali zgraditi babilonski stolp do neba, zato jih je udaril z množico jezikov, da se niso mogli sporazumevati med seboj in z gradnjo ni bilo nich.

Vse od najstarejših časov so misleci poizkušali ustvariti nekakšno sistemizacijo sštevilnih jezikov, da bi sorodne med seboj povezali v družine. Ni nash namen, da bi se lotevali zgodovine jezikoslovja, bolj za ilustracijo k preučevanju anatolskih jezikov naj omenimo jafetitsko teorijo, znanstveno domnevo ruskega jezikoslovca **N. J. Marra**, po kateri so se vsi jeziki na svetu razvili iz štirih prvotnih magičnih fonetsko-semantičnih prvin: **sal, ber, jon in rosh**. Njihov nadaljnji razvoj pa je bil odvisen od ekonomsko-družbenih dogajanj. Jafetitsko teorijo so v Sovjetski zvezi dolgo shteli za uradno, dokler je ni obsodil Stalin leta 1950 in potem so jo sovjetski jezikoslovci odklanjali kot fantastično in psevdomarksistično. Marr je prishel do jafetitske teorije med preučevanjem jezikov pred nastopom indoevropskih in semitskih jezikov. Jafetitski jeziki naj bi bili skupina azijskih in evropskih jezikov, ki so jih govorili pred prevlado indoevropskih in semitskih jezikov; po Marru so jafetitske npr. kavkashchina, etrusshchina, baskovshchina, pelazgijschina idr., med temi tudi hetitshchina.

Ime je iz legende vzeto po Jafetu, tretjem, najmlajšem Noetovem sinu, ki naj bi veljal za praočeta jafetitov, to je starinska oznaka za Indoevropejce, zlasti za maloazijska ljudstva, v nasprotju s semiti, katerih praoče naj bi bil Sem, in s hamiti, potomci Hama.

Opazno je, da je hetitshchino uvrščal v skupino z etrusshchino, baskovshchino, pelazgijschino, kavkashchino idr., ki jih sodobno jezikoslovje ima za predindoevropske jezike, medtem ko je hetitshchina za večino danasnjih preučevalcev zhe indoevropski jezik, ki naj bi se med najbolj zgodnjimi ločil od indoevropske skupine; ni potrebno posebej poudarjati, da je za dolocene lingviste hetitshchina zgolj kontaminirana z indoevropskino.

Obstajajo modernejše lingvistične teorije o razvoju jezikov, med katerimi ima dokaj pristavhev nostratična teorija o jezikih, ki naj bi jih govorili nekako do 15. tisočletja pr.n.sht.; iz te teorije razvijajo nadgradnje, s katerimi se skushajo

dokopati do jezikov, ki naj bi bili v rabi celo 30.000 let pr.n.sht. Vendar pa teh jezikov zagotovo niso nikoli govorili v povsem taki obliki, kakršna je bila rekonstruirana, pač pa je to predpostavka o govoru v dokaj velikem časovnem razponu na relativno obsežnem ozemlju. Zgolj za primerjavo: slovenshchina je normativni jezik, v resnici pa je v rabi pogovorni jezik; takrat ni bilo pravorechja, kaj shele pravopisa, vendar pa domnevamo, da je kljub temu sporazumevanje potekalo dokaj uspešno na osnovi temeljnega besednega zaklada in skupnih jezikovnih strukturnih značilnosti.

Nekakšen »nostraticni jezik« naj bi torej govorili do 15.000 let pr.n.sht., potem se je spricho ekonomskih, demografskih in drugih razlogov zachel deliti; to je bil chas nabiralnistva in lovtva, poljedelstva she dolgo ne bo na vidiku. Po eni od domnev naj bi bila nostraticna pradomovina nekje na Blizhnjem vzhodu; delitev naj bi shla takole:

zahodni del:

- indoevropski jeziki,
- afrazijsko-kartvelski [~kavkashki] jeziki.

vzhodni del:

- altajski jeziki,
- dravidsko-uralski jeziki.

Po neki drugi domnevi pa naj bi bila slika drugachna, prostorsko obsezhnejsha:

- afrazijska pradomovina – na Blizhnjem vzhodu (Sirija, Libanon, Izrael);
- kartvelska pradomovina – na goratem področju med juznim Kavkazom in prednjo Azijo;
- indoevropska pradomovina – severni del prednje Azije;
- dravidska (elamodravidska) pradomovina – v Iranu;
- uralska in altajska pradomovina – nekako v srednji Aziji in na severu Irana.

Ker je tudi v slovenski javnosti veliko zanimanje – tako kakor po vsem svetu, le z drugachno konotacijo – za skrivnostne Etrushchane, naj omenimo mnenje hrvashkega jezikoslovca Alemka Gluhaka (GLU), da sodi po njegovem mnenju etrushchina v nostraticno naddruzino ter je blizhje vzhodnonostraticni veji (ker je dalj chasa ohranila samoglasnishko sestavo, ki je nostraticno nasledstvo), cheprav ne zamolchi, da drugi povezujejo etrushchino s sino-kavkashko naddruzino, in to s huritskouratskimi jeziki (priblizhno na področju danashnje Sirije).

Vsa ta vprashanja so del dolgotrajnega in she dolgo ne zakljuchenega razpravljanja o izvoru indoevropschine, o chemer sem pisal v svojih prejsnjih knjigah.

V tem trenutku nas zanima polozhaj hetitshchine med anatolskimi oziroma indoevropskimi jeziki v Anatoliji, ki jih oznachujejo kot hetoluvijske jezike; to so: hetitski, palajski, luvijski, hieroglifski luvijski, likijski, lidijski, karijski in tisti, o

katerih nimamo pisnih ostankov, na njihov obstoj pa je mogoče sklepati na podlagi reliktoev v drugih jezikih ali po osebnih in drugih imenih, ki jih je najti v dokumentih na Blizhnjem vzhodu.

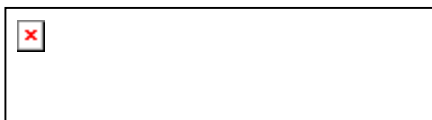
Za ponazoritev problemov raziskovanja teh jezikov navedimo zgolj primer eblaitshchine, ki je bil osvetljen maja 1991 na znanstveni konferenci na John Hopkins University (ZDA), posvečeni programu raziskovanj Blizhnjega vzhoda v 21. stoletju. Eden od udeležencev, John Huehnergard, je posvaril znanstveno javnost, da primanjkuje jezikoslovcev, ki bi bili sposobni sintetičnih raziskav neke celotne jezikovne skupine, saj prihaja do pretirane specializacije (overspecialization) celo znotraj posameznih jezikov. Zato ne presenečajo dogajanja ob revolucionarnih odkritjih v Ebli, Ras Shamri, Qumranu, Nuziju, Mariju, Emarju itd., ki terjajo novo paradigmo za zgodnjo zgodovino semitskih jezikov, saj so prishli na dan novi jeziki in dialekti. Toda znachilno za znanstveno javnost je, da prepogosto s tezhavo sprejema revolucionarna odkritja, zato pisci previdno poskrijejo potencialno subverzivne podatke v teoretichno zgradbo *status quo ante* (stanje, kakršno je bilo v veljavi dotlej). Tak je, po njegovem mnenju, primer eblaitshchine. Jaz pa dodajam, da se kaj takega dogaja še z marsichim drugim in tudi z venetshchino, che zhe hochemo rechi bolj natanchno.

Kmalu po izkopavanjih kraljevega arhiva v Ebli so se razplamtela vrocha razpravljanja o naravi semitskega jezika, zapisanega na glinenih ploshchicah; na zhalost pa te razprave niso potekale strokovno neoporechno, saj so temeljile na nejasnih metodologijah. To lahko razlozhimo s tem, da prva branja ploshchic niso bila celovita in ne vselej korektna, kar gre v pretezni meri pripisati pionirskemu obdobju tovrstnega raziskovanja. Zato je bila mogoča dokaj verodostojna jezikovna analiza shele po dokonchni objavi najdenih besedil, a je kljub vsemu ostala še marsikakshna nedorechenost. Mogoče pa je zhe rechi, da je eblaitshchina samostojen jezik, ki je tako tesno naslonjen na akadshchino, da bi ga mogli klasificirati kot zgodnji akadski dialekt. Zakaj je to tako pomembno? Ker obstajajo razlicne teorije o izvoru in shirjenju akadshchine in eblaitshchina naj bi potrjevala, da to ni bil preprosto uvozen akadski (semitski) jezik skupaj s klinopisno pisavo, saj obstajajo nesemitski elementi, ki jih je mogoče pripisati lokalnemu eblaitškemu nesemitskemu substratu, torej se je eblaitshchina razvila v sami Ebli in ni bila prinesena od drugod, se pa v njej zaznava vplive drugih neakadskih jezikov, morda predhodnikov severozahodnih semitskih jezikov. Meja med akademskim in drugimi semitskimi jeziki naj bi potekala prav na podrochju Eble in zato tam najdena besedila dokazujejo mnogo shirsho razshirjenost akadshchine v 3. tisočletju pr.n.sht., kot se je doslej mislilo. V tem je revolucionarnost tega odkritja, ki bo vplivalo na marsikateri zakljuchek iz preteklosti.

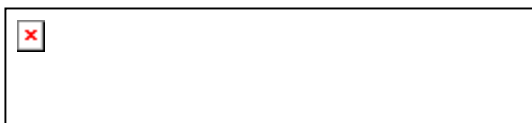
Akadshchina je velikega pomena za preucevanje zgodovine celotnega vzhodnega Sredozemlja, Anatolije in Mezopotamije, ker je zelo dolgo rabila kot diplomatski jezik pri komuniciranju med vladarji Egipta, Mezopotamije in Male Azije, njen vpliv pa je možno zaznati do danashnjega dne (tudi v slovenshchini), saj je

znaten del grškega in latinskega besedishča iz akadshchine (o tem je poglobljeno pisal tudi Semerano); hetitshchino je bilo mogoče hitreje spoznavati in razvozlati prav zaradi tega, ker obstajajo tekstne primerjave prek akadshchine.

Zdi se mi zanimivo omeniti Sergijev pogled na akadshchino (SER/P str.152 in naprej). Z jezikoslovnega stališča sta v Mezopotamiji prevladovali dve rasi: sumerska na jugu (za katero ni dognan njen izvor) in je sprva naseljevala celotno medrechje, s severa pa je prihajal semitski val, čeprav je kar nekaj težav pri branju in interpretaciji v klinopisu ohranjenih zapisov, da bi lahko vselej razlikovali med njima. Prvotna pisava je ideografska (s pojmovnimi znamenji), ni fonetična (zapisovanje glasov); taka je bila shele kasneje dodana prvi.



Razvoj klinopisnega znaka za ribo v 3. tisočletju pr.n.sht. (Hamurabijev zakonik v kurzivni obliki).



Primer klinopisnega zapisa, transliteriranega kot:

*ma*EN-*ib-ni ina* GISh.GU.ZA *ú-shib*,

pri chemer posamezni znaki pomenijo naslednje:

m determinativni znak za moshkega, chloveka;

d determinativni znak za boga;

EN sumerski logogram za »gospoda, gospodarja«, s predhodnima determinativoma se izide kot akadski bog Bel;

ib-ni silabichno (zlogovno) chrkovanje v akadski glagolski obliki, *ibni* »on je ustvarik«;

ina logogram za »v, na«;

GISh sumerski determinativni znak za leseni predmet;

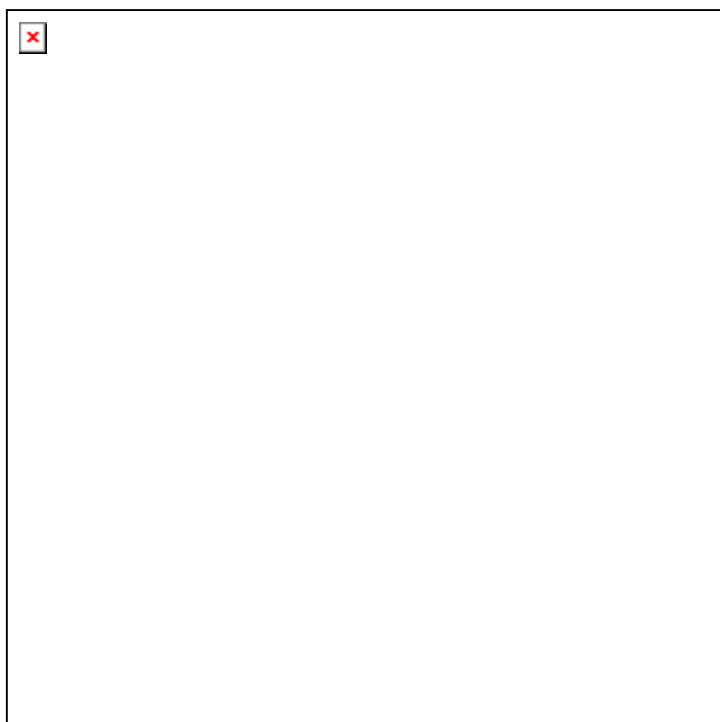
GU.ZA sumerski logogram »prestok«, akadsko *kuusi*;

ú-shib silabichno chrkovanje akadške glagolske oblike, *úshib* »on je sedek«.

Che tako prebrano napishemo v smiselni obliki, bi pomenilo: »Bel-ibni je sedel na prestolu«.

Zhe iz tega primera je očitno, kako zapleteno je branje takratnih zapisov, zlasti če se pojavi kakšen poškodovan ali nejasno zapisan znak.

Ob tem bi se lahko vprašali, kaj bi znanjcem pomenili npr. danashnji prometni znaki, računalniške ikone ipd. ter najrazličnejše kratice: ZSSR/USSR, USA/ZDA, RAM-ROM itd.



Primer glinaste ploščice iz okoli 2360 pr.n.sht. s popisom voz in oslov, razdeljene s črtami na polja, kar je zagotavljalo urejenost besedila in boljše preglednost pri branju.

She tezhje je preobrniti sumerske ideografske znake-slichice v fonetichne znake za glasove akadshchine, ki poleg drugega niti ni vech chisto semitski jezik, pach pa semitizirana sumershchina ali semitshchina na sumerski osnovi. To, kar se nanasha na akadizirano semitshchino, v določenem smislu lahko apliciramo na latinshchino in druge italske jezike: umbrijskino, oskijshchino, sabelshchino; latinshchina je postopoma prevladala zaradi politichne in vojashke premochi rimskih Latincev. Tudi za te jezike velja, da so se izoblikovali na jezikovni podlagi starih dialektov italskih ljudstev shele po prihodu Indoevropcejev. Po Sergijevem mnenju je nesprejemljiv koncept, da so vdrla v Italijo indoevropska ljudstva, ki so govorila latinsko; podobno velja za ona, ki so

prishla v Grčijo in prav tako za druge evropske jezike na drugih območjih Evrope. Bralca naj opozorim, da je tu še vedno govor o preseljevanju, čeprav ne vech srednjeveskem, ampak v bronasti dobi, medtem ko je treba razumeti teorijo kontinuitete tako, da postavlja demografske premike še dlje v preteklost, v neolitik ali celo v konec paleolitika.

Na sever Mezopotamije so prishla nomadska ljudstva iz pushchave na zahodu Evfrata, ki spochetka niso bila dovolj shtevilna, da bi se dokopala do prevlade nad dotedanjimi prebivalci Sumerci; odnosi so bili, videti je tako, strpni ali kar delovno ustvarjalni, tako da so se postopoma prilagajali drug drugemu, toda ne v tolikshni meri, da ne bi Semiti ohranili lastne identitete, in schasoma so prevzeli nadzor nad celotnim ozemljem. Hkrati se je spreminjal tudi jezik.

Sumershchina je bila, tako kazhe, nekakshen aglutinacijski jezik (tovrstni jeziki besede tvorijo tako, da k enozlozhnim in nepregibnim korenem dodajajo pripone z določenim pomenom; npr. v turshchini: *ev* = hisha, *ev-ler* = hishe, *ev-ler-im* = moje hishe, *ev-ler-im-den* = iz mojih hish), primerljiv z jeziki turanskega tipa (ta definicija morda ni najustreznejsha) iz ugro-altajske skupine, kamor sodita tudi kitajshchina in japonshchina. Razlicni od teh so fleksijski jeziki (na korene pritakajo pripone in obrazila), med katere sodijo vsi indoevropski jeziki, a tudi semitshchina. Seveda obstajajo po eni strani resni poskusi, da bi tudi sumershchino spravili v semitski okvir, po drugih domnevah pa naj bi bila zgolj zhargon, tajni, magichni jezik za religiozne namene, a to ni vzdrzhno, saj obstaja vrsta drugih dokazov, da gre za dvoje ljudstev z razlicnima jezikoma. A vendar ostaja najvechja tezhava v tem, da sumershchine v resnici ni mogoche prikljuchiti k nobeni skupini danashnjih aglutinacijskih jezikov. Po drugi plati pa so nekateri na podlagi najdenih skulptur napachno domnevali, da so bili Sumerci v antropoloshkem smislu azijskega porekla in podobni Kitajcem, Japoncem in drugim. Sergi se s tem ne strinja, po njegovem Sumerci niso bili ne Semiti ne Indoevropejci, niti Sino-Altajci. Postavil si je preprosto vprashanje: ali je mogoche, da neko ljudstvo, kot so bili Sumerci, povsem odstopa od sosedov? Njihovi vzhodni sosedje so bili Elamiti, ti so mejili na Kosejce; druga ljudstva so bila proti severni Siriji ter navzgor vzdolzh Evfrata in Tigrisa vse do jezera Van v Mali Aziji; zahodno je bila pushchavska Arabija. Na tem obsezhnem prostoru je predstavljala Sumerija le nezaten osamelec, resda v nezdravih mochvirjih Medrechja, vendar nikakor ne brez stikov z okolichani. V pomoch je pritegnil raziskave jezikovnih ostankov, ki so jih opravili Sayce, Hommel, Lehmann, Kretschmer, Bleck, Luschan, Wright, Condor in drugi; te so osvetlile preteklost ljudstev okoli jezera Van in v gorah zahodno (!) od njega – torej v Anatoliji, s chimer so spet spravili na plano Herodota, Ksenofonta in ostale antichne pisce, ki omenjajo Kaldejce, Mitanijce, Hatijce ter druge prebivalce Male Azije: Likijce, Lidijce, Mizijce, Karijce, ki kazhejo proti Kavkazu, nikakor pa ne proti uralo-altajskemu krilu. Sumerci in s tem njihov jezik naj bi bili z vsemi svojimi posebnostmi del tega pravsveda od Zagrosa, Elama do Male Azije in severne Sirije. Tako je sloviti jezikoslovec

Trombetti opozarjal, da sodijo med ugasle kavkashke jezike: kaldejshchina, vanshchina, mitanijskhchina, elamitshchina, kosejshchina, hatijshchina, zraven pa še domorodni maloazijski jeziki: likijshchina, lidijskhchina, karijskhchina, mizijshchina, pisidijshchina, likaonshchina, kapadoshchina in drugi; sumershchine pa ne shteje zraven, dasi pripominja, da je res še najbližje kavkashkim jezikom; to neodločenost gre pripisati v veliki meri prav tezhavam pri branju ideogramskih napisov in pri njihovem prevajanju. Od te velike skupine jezikov (ljudev) se ločujejo Semiti, nomadska plemena iz arabske pushchave.

Tako smo prishli do točke, ki sem jo podrobneje obdelal v »Megalitskih jezikih«; vse navedene jezike (razen sumershchine) je Hommel poimenoval »**alarodski jeziki**« (z njimi se je veliko ukvarjal Karel Oshtir), po Alarodih, ki jih omenja Herodot (III, 94; VII, 79) kot sosede Moshov/Moskov. Lehmann se je zmrdoval nad tem poimenovanjem, chesh da so bili Alarodi preveč nepomembni na tem obsežnem prostoru, da bi po njih vzeli ime za tako obsežno skupino; boljsha se mu je zdela izbira po Kaldejcih, a ni prodl.

S tem v zvezi je tudi polemika o etrushchinini, saj je Pauli (*Eine vorgriechische Inschrift von Lemnos*, Leipzig, 1886) odkril na napisih z otoka Lemnosa neko povezavo med omenjenimi azijskimi (maloazijskimi) jeziki pred grshko kolonizacijo in etrushchino. Čeprav obstajajo dolocene razlike med lemnoshko in apeninsko etrushchino, je Pauli zgradil **pelazgichno teorijo predgrshkega obdobja**, v katero je vključil Etrushchane in druga mediteranska ljudstva, vključno z maloazijskimi. Tudi Hommel je soglashal s Paulijem ter razshiril svojo »alarodsko teorijo« še na druge jezike, tako da je zajel ves prostor od iranskega Elama z elamitshchino proti severu z mitanshchino, vanshchino, hatijshchino ter prek Male Azije z likijshchino, lidijskhchino idr., poleg teh pa še na nubijshchino, berbershchino, libijshchino, mavritanshchino, iberishchino (katere ostanek naj bi bila baskovshchina) ter ligurshchino (*Archiv f. Anthropologie*, vol. XIX, str. 251 in naprej – *Geschichte Babyloniens und Assyriens*, 1885); vsi obstajajo pred prihodom Indoevropcejev in vsi, razen baskovshchine, berbershchine in nubijshchine, so danes mrtvi jeziki. **Tudi v tem razshirjenem seznamu ni sumershchine.** Trombetti je izdelal naslednjo shemo: (1) kaldejska skupina z: mitanijskhchino, vanshchino, hatijshchino, elamitshchino, kosejshchino, kaspjshchino in arzavshchino; (2) maloazijska skupina z: likijshchino, lidijskhchino, karijskhchino, mizijshchino, pisidijshchino, izavrijshchino, likaonshchino, kapadoshchino, apeninsko in lemnoshko etrushchino, kretshchino; ter (3) skupina z: iberishchino in baskovshchino. S tega Trombettijevega seznama je prezhivela zgolj baskovshchina. Trombetti se je še posebej lotil etrushchine (*Sulla parentela della lingua etrusca*, Accademia delle scienze, Bologna, 1909) in prav tako nasprotoval Hommelovi oznaki »Alarodi«; predlagal je izraz »Mediteranci«, ki naj bi bili posebna rasa, kot jo je definiral Sergi, dasi opozarja, da se ne more samo po jeziku dolociti rasne pripadnosti, toda po jezikovnih ostankih v poznejshih jezikih je mogoche z vechjo ali manjsho previdnostjo rekonstruirati predhodni jezik. Tako se je zgodilo s

sklopom azijanskih (maloazijskih) in mediteranskih jezikov, kar je znal analitično dokazati tudi Kretschmer (*Einleitung in die Geschichte der Griechischen Sprache*, Göttingen, 1896; mimogrede, bil je profesor tudi nashemu Karlu Oshtirju), iz katerih so se razvili narodi, ki imajo danes drugachno etnično fiziognomijo. Ta »mediteranska rasa« (Karel Oshtir je raje uporabljal izraz »Alarodi«) je zajemala takratna ljudstva: *vzhodne Pelazge* na obmochju Egipta, Sirije in *hatijske Pelazge* v Mali Aziji, okoli Chrnega morja do severozahodnega konca Kaspijskega morja. **Ti Pelazgi naj bi skupaj z Ligurci in Iberci tvorili Mediterance, posebno, neindoevropsko raso.**

Te predpostavke so bile v 20. st. predmet resnih razprav, oporekanj, dopolnjevanj in sprememb; zlasti pomembna so bila razkritja o indoevropski naravi hetitshchine in njenem odnosu do hatijshchine.

Sir Leonard Woolley, avtor drugega zvezka prve knjige *Zachetki civilizacije* (zbirka *Zgodovina chlovestva*, DZS, Ljubljana, 1969), ki je bila pripravljena pod pokroviteljstvom OZN – UNESCO, se je zhe zgodaj posvetil blizhnjevzhodnim arheoloshkim raziskavam in kasneje dosegel tako izredne uspehe, da mu je bila zaupana priprava omenjenega dela, razshirjenega po vsem svetu. Sergi je bil zhe v letih, ko se je Woolley kot mlad sodelavec udelezhil arheoloshke ekspedicije v zgornji tok Evfrata, da bi raziskali Karkemish (v organizaciji British Museuma), ki je veliko pripomogla k senzacionalnim odkritjem v zvezi s Hetiti. Pod akropolo v Karkemishu so nashli neolitske grobove pod hishnimi tlemi; mrtvec je bil polozen v embrionalni legi v urno iz zhgane glin. Toda le v spodnjih plasteh so bili pridatki iz kremenca in obsidiana ter ostanki rochno oblikovane, poslikane lonchevine. V vishji, bronastodobni plasti so bili grobovi zgrajeni iz velikih surovih kamnitih plohch, truplo pa je skrcheno tako kakor v neolitiku, zraven pa je bilo bronasto orozhje in nekaj bronastega ter manj srebrnega okrasja. Keramika je zhe izdelana na kolovratu, a nekam preprostejsa od neolitske; obarvana je s hematitom, rdechka. Vendar glinaste zhare niso izginile, pojavljajo se med kamnitimi grobovi, in v njih je prav tako najti bronaste predmete. Spremembe pokopa nekateri pripisujejo prihodu novega ljudstva z bronasto kulturo, ki je zavladalo nad dotedanjim neolitskim prebivalstvom in v sozhitju z njim; prvotni naj bi bili domorodni Hati. Za to obdobje so znachilni keramichni kelihasti, »shampanjski« kozarci, a so postopoma izginili. She kasneje, zhe na zachetku 2. tisochetja pr.n.sht., ni opaziti znatnejshih sprememb, pach pa le pokopavanje na skupnih pokopalishchih zunaj naselja in ne vech pod hishnim podom. Lonchenina postaja lepsha, pojavijo se novi bronasti izdelki, ki jih pripisujejo zhe hetitskemu obdobju.

Sergi ob tem postavlja drzno tezo (SER/P str.187), da **je opaziti sorodnost med Hetiti in Sumerci**; za slednje je izhajal, kot smo videli, iz vprashanja, ali je mogoche, da bi bili Sumerci povsem drugachni od sosednih narodov, ter odgovoril, da so sodili v veliko mediteransko druzhino, le kasneje, po vdoru Semitov, so bili locheni od ostalih. To vroche vprashanje vsaj z jezikoslovnega

vidika ni neprimerno, dasi sámo ne more dati dokonchnega odgovora. Presenecha, da je najti veliko sorodnih besed tudi med akadshchino, ki je semitizirana sumershchina, in slovenshchino, kar sem obdelal v knjigi *Jantarska pot*. Seveda lahko prihajajo take sorodnosti zhe iz nostraticzne baze ali po shemi alarodskih jezikov, ki jo je razvijal tudi Karel Oshtir, kot sem ga predstavil v *Megalitskih jezikih*.

Seveda pa ni neumestna navezava na Homerjeve Venete iz Paflagonije, ki so prihiteli na pomoč Trojancem in legendarno ushli pokonchanju po porazu ter se zatekli na severni konec Jadrana, v Benechijo. Ni dvoma, da so bili beneshki Veneti indoevropskega porekla, kakor tudi tisti iz Paflagonije, che so res prishli z Antenorjem na jadranske obale ali ne, in so zhiveli v Anatoliji ob Chrnem morju; to pomeni: (1) da so bili sodobniki Hetitov; (2) da so v Anatoliji bili blizhje Mezopotamiji in akademu imperiju ter so dozhiveli določen kulturni in jezikovni vpliv od tam; (3) da ni mogoche izkljuchiti, da so bili paflagonski Veneti morda del shtevilnega venetskega ljudstva na drugi strani Chrnega morja, v Podonavju, v Panoniji in tudi v Benechiji (kot bomo videli v nadaljevanju) ter so res iz Troje emigrirali k svojim »sorodnikom« ob Jadranu.

Zamisliti se moramo zhe ob opozorilih Taylorja, ki je med prvimi odkopaval najstarejsi mesti Eridu in Ur, da sta to nachrtno postavljeni in razviti mesti, da pa ni bilo tam najti nich takega, kar bi kazalo na predhodne, she starejshe gradnje. Ali je mogoche, da so najstarejsa mesta tako popolna? Eridu ni stal v lagunah Evfrata, ampak so ga zgradili v dolini med grichevjem nedalech od izliva. Uporabljali so poleg na soncu sushene ali zhgane opeke tudi kamen, chesar ni opaziti v nobenem drugem kaldejskem mestu, ker je v tistem grichevju tudi apnenec, marmor in celo chrni granit. Poleg tega so tam izkopali shtevilne klinopisne ploschice, shranjene v lonchevinastih zabojechkih, ter bakrene predmete, toda le redke izdelke iz kremená. Podobno je bilo v Uru. Kje sta lezhali prvotni mesti, che sta ti tako dovrsheni? Ker so tod chastili bozhanstvo morja *Ea* (bog-riba), so nekateri sklepali, da so Sumerci prishli od morja, kar je malo verjetno, saj zablatena delta, *nar maratu*, ne omogocha varnih pristanishch. To in drugi indici napeljujejo k pomisli, da je bilo sumersko ljudstvo prisiljeno zatechi se v to okolje od nekod, kjer je zhe prej doseglo visoko stopnjo civilizacije; kot smo zhe omenili, kazhe, da so shli ali na severni konec Mezopotamije, ker se je juzhni del napolnil z naplavinami shele v kasnejshih tisocheletjih, ali na obkaspjsko in chrnomorsko obmochje. Tam okoli pa gre iskati po vseh najnovejshih teorijah »pradomovino« ali »praizvor« Indoevropejcev (o problemih v zvezi s tem sem pisal v prejsnjih knjigah), to pa so med drugimi tudi Hetiti in Veneti v Mali Aziji. Takega mnenja je tudi J. G. Macqueen, ko govori o indoevropski domovini in razlozhi svoje videnje anatolskih Indoevropejcev: med leti 1400-1200 pr.n.sht. so v velikem delu Anatolije prevladovala indoevropsko govorecha ljudstva, v njenem osrchju, na severu centralnega predela, okoli Hatushe, so bili Hetiti, juzhno in

zahodno so govorili luvijsko, sorodni dialekt, znan kot »hieroglifska hetitshchina«, »hieroglifska anatolshchina« ali »hieroglifska luvijshchina«. Od kod izvirajo ti indoevropski jeziki? Kot smo zhe vechkrat omenili, je razlag vech, po Macqueenu je njihova prvotna domovina med spodnjo Donavo, vzdolzh severne obale Chrnega morja do severnega podnozhja Kavkaza, kjer naj bi bili verjetno povezani z arheoloshko »kulturo kurganov«. Njeni nosilci naj bi prishli iz evrazijskih step do Chrnega morja proti koncu 5. tisoehletja pr.n.sht. ter v 3. tisoehletju pr.n.sht. poselili pretezhni del Evrope od Baltika do Egeja. Po tem scenariju naj bi prishli indoevropsko govorechi ljudje v Anatolijo s severa, pri chemer ni jasno, ali s severozahoda chez Dardanele in Bospor ali s severovzhoda prek Kavkaza (MAC str. 26). Ne obstajajo nedvoumni dokazi, da bi bili Hetiti antropoloshko enovito ljudstvo (v pogledu enakih lobanj, barve kozhe, ochi, las ipd.); Hetite definiramo kot ljudstvo, ki je govorilo hetitshchino, Arzavce pa kot ljudstvo, govoreche (ali pishoche) luvijsko ipd. Vse to so zelo sorodni indoevropski jeziki. Jezikovne zanchilnosti pa lahko povezhemo z arheoloshkimi najdbami, kar nam omogocha, da si ustvarimo pregled nad veliko starejsim obdobjem od tistega, ki ga imamo dokumentiranega v pisanih dokumentih. Vse to dopushcha mozhnost, da so se ti jeziki izoblikovali v 3. tisoehletju pr.n.sht. v Grchiji in v Egeju, kar bi omogochalo vzpostaviti določen odnos s pred-grshchino, ki je sicer iz druge indoevropske jezikovne družhine. Jezik Hatijcev pa naj bi bil primer enega od jezikov, ki so ga govorili v centralni Anatoliji pred prihodom Indoevropejcev (MAC str. 35). Ponovno moram opozoriti na problem datacij; najnovejsiha raziskovanja kazhejo, da bi jih morali premakniti kar za nekaj tisoehletij v preteklost.

*

Nekaj najdenih hetitskih besedil je celo zhe iz 17. in 16. st. pr.n.sht., med temi so she starejsi prepisi iz 19. in 18. st.pr.n.sht.; seveda je veliko vech mlajshih hetitskih tekstov iz 14.-13. st. pr.n.sht., iz katerih razberemo, da so Hetiti sami zase uporabljali izraz *Hattushash udne*, tj. »dezhela Hetitov«, torej ne kot ime ljudstva, ampak po ozemlju (tako kot se danes reche Shvicar, cheprav so v Shvici shtirje narodi), svojemu jeziku pa so rekli *nashili*, *neshumnili* (po mestu Nes, Neshi, pred tem Kanesh); kot bomo videli, je to bilo pogojeno z mnozhico drugih jezikov v njihovi drzhavi. V stari egiptshchini so Hetitom rekli *ht*, v stari akadshchini *mat Hatti*, »dezhela Hatov«, starohebrejsko *bitti* (tako je najti v Svetem pismu), urartsko *bate*; v armenshchini verjetno **bay* < **bathjos*.

Tu se zhe lahko vprashamo, kakshen jezik so govorili Trojanci. Eno mnenje zagovarja A. Gluhak (GLU): da so bili Trojanci iz 18.-12. st. pr.n.sht. (to je do trojanske vojne) potomci zahodnih Hetoluvijcev, kar naj bi dokazovala ohranjena imena. V likijskem-B jeziku pomeni *trujeli* »trojanski« ...

Toda o tem she vech v nadaljevanju, ko bomo pogledali, kako se v najnovejskem chasu she drugache lotevajo tega vprashanja.

*

V enem od prejšnjih poglavij smo omenili, da je pri Strabonu (STR XII, III, 17) najti ime rechice *Genetes* ob Jazonovem rtu (*akera Iasonion kai o Genetes*), medtem ko so pri Apoloniju (APO II, 1008) argonavti po dezheli Kalibov pustili za seboj Genetski rt (*epeita Genetaiou Dios akren*); torej sta rechica in rt nosila enako ime, ki ima v sebi osnovo »-enet«, cheprav sta zhe onkraj reke Halis, a she vedno na ozemlju, na katerem naj bi po antichnem izrochilu zhiveli v Paflagoniji (V)eneti. Zagate Grkov s pisanjem glasu »v« so med strokovnjaki splošno znane, zato naj bi namesto Veneti uporabljali obliko Eneti. Strabon pishe o mestu Enete, ki je po Hekataju in Zenodotu prastaro ime za kasnejshi, antichni Amisos, danashnji turshki Samsun: *eks Eneton ter Enetos en te Paflagonia* (STR XII, III); Meandrij pravi, da so Eneti prishli s podrochja Belih Sirijcev in so se borili ob boku s Trojanci – *Maiandrios goyn ek ton Leukosiron fesi tous Enetous ormethentas simmathesai tois Trosin*; tisti del Enetov, ki se niso udeležili trojanske vojne, pa so postali Kapadochani: *tous de me metashontas tes strateias Enetous* (8; XII, III, 25). Jezikoslovna razchlemba v zgornjem primeru dopushcha imeni: (V)enetski rt in reko (V)enet. Omenili smo zhe, da se bomo kasneje vrnili na to vprashanje in na zakrneli glas digama, za katerega so uporabljali stari Grki v zgodnjih zachetkih svoje pismenosti znak **F**, to je podvojena chrka gama Γ, ki se je izgovarjala kakor »dvoustnichni u«, semivokal *u*, ki ga poznamo v angleshchini (*w*), a tudi v slovenskih narechjih. Dvojna gama je v zgodnjem grshkem chrkopisu, ki je v glavnem prishel iz rabe zhe v atishki grshchini she pred klasichnim obdobjem. Kdaj so se »Grki« naselili na juzhnem Balkanu, ni povsem jasno. Pogojno uporabljamo to etnichno oznako zaradi praktichnosti, saj naj bi se razlichna grshka plemena, glede katerih obstaja vech teorij, od kod naj bi prishla, postopoma zlivala v en narod. Morda so prishla ta plemena na danashnje grshko ozemlje okoli leta 1500 pr.n.sht., verjetno pa she precej prej, in za to najstarejsho kulturo nekateri uporabljajo oznako mikenska ali celo trojanska (?), ki jo zamejujejo med 1500-1100 pr.n.sht., nakar so jo novi priseljenci, Dorci, unichili (tak izraz uporablja standardno zgodovinopisje), in sledi homerska ali herojska doba med 1100-500 pr.n.sht., ki jo poznamo samo iz legend in mitov: *Iliada*, *Odiseja*, *Argonavti* ipd. Po koncu homerske dobe se zachne klasichna doba z razcvetom znanosti in umetnosti. Celo chrko *F* v latinshchini imajo za naslednico digame, dasi ne predstavlja enakega glasu kot v grshchini.

Poleg tega pa ustvarja med *nepoznavalci* grshchine veliko zmedo chrka β-beta; kako jo izgovarjamo? To vprashanje je videti odvečno, saj poimenujemo grshki chrkopis *alfabet*, po prvih dveh chrkah: α-alfa in β-beta, torej naj bi beta bil znak za glas »b«. Toda danes in zhe dolgo pri Grkih ni vech tako, kakor je bilo v davcini.

Starogrshki alfabet ima chrko β, ki jo beremo kot »b«, v novogrshkem alfabetu pa se β bere kot »v«. Nova grshchina se je zelo pochasi oblikovala v nenehnem konfliktu med knjizhnim in ljudskim jezikom; proces je potekal med 300 pr.n.sht. in 500 n.sht., vendar se je ta, t. i. vulgarna grshka literatura zachela razvijati shele v

XII. st., branje β kot »v« pa je zhe v spisih iz II. st. pr.n.sht. Sploh pa je zhe v zgodovinskih virih neshteto primerov $b > v$, npr.: Visentius – Bisenzio, Varangus – Barangus itd. **Torej velja le za najstarejshe grshko obdobje brati β kot »b«, medtem ko je v srednjem veku in danes treba to chrko brati kot »v« (kot voda), medtem ko se dvochrkje *ov* bere »u« (kot luna).** Npr.: v starih listinah bizantinskega cesarja Porfirogeneta iz 10. stoletja je zapisan priimek *Βουγα* (*De administrando imperio*), beremo pa *Vuga*, pach po vzoru takratnega pisanja. Torej so spochetka Grki poznali glas »v« kot dvoustichni »u« in so ga pisali s chrko digama *F*, ki se je nato za dolga stoletja spremenil v »b« – β (beta), v moderni grshchini pa spet izgovarjajo chrko β (beta) kot »v« (cirilica tudi uporablja chrko »b« za glas »v«). Che hochejo sodobni Grki zapisati glas »b« na zacetku besede, potem napishejo »mp«, npr. *Balanos* pishejo *Mpalanos*; pach pa se »mp« izgovarja kot »mb« med samoglasniki, npr. *Kalambaka* napishejo v obliki *Kalampaka*. Te opombe so bile potrebne, odpadle pa so mnoge druge, za katere tu ni prostora, cheprav so tudi koristne za razumevanje etimologije starih besed.

Che se vrnemo k imenu rechice *Genetes* ob Jazonovem rtu (*akra Iasonion kai o Genetes*) in h Genetskemu rtu (*epeita Genetaion Dios akren*) s tezo, da je v osnovi obeh imen (*G*)-*enetes* in (*G*)-*enetai*, se moramo vprashati, ali je mozna transformacija »v« v »g«, da bi iz izvirnega *venet*- dobili pogrcheno obliko *genet*-, kar je Grkom zelo ustrezalo, saj jim je to pomenilo *oi gennetai*, tj. »meshchani, ki tvorijo skupaj en genos, rod«. Nash veliki jezikoslovec Karel Oshtir, ki je temeljito raziskoval globoke premene v razvoju jezikov, na primer v svojem delu *Veneti in Anti* (OShT, str.60, op.) navaja: »prehod O > k/g, ret. *Ainos*, *Enos* ... primerjaj grshko *innos*, »jeune mulet« [mlad mezeg, mula], *ginnos*, kakor slov. *vepr* : latinsko *aper* : v grshko *kapros* ...«, a bi se pri tem lahko zapletlo zaradi pojava chrke digama *F*, izgovarjane »v« kot v angleshchini (will), ki lahko nastopa namesto »v«; zato je zanimiva med drugimi vzporedba (str. 67), da je baltoslovansko **wenater* »Art Netz; vrsta mrezhe« > slovansko *vetery*, litavsko *ventaris*, kar je le eden od mnozhice chlenov, s pomocjo katerih Oshtir razchlenjuje odnos med Veneti in Anti; to sem obshirneje obravnaval v svoji knjigi *Megalitski jeziki* (VUG/M). Nekaj kasneje pa Oshtir doda, da je eventualno *Enetoi* poleg *Veneti* kakor likijsko *hata* : *wata* in da seveda ni izkljuchen she samo grshki *b < F*. »Na podlagi zgledov,« meni Oshtir (str. 70), »se sme primerjati **wenat*, *wenet* : **anət* Venet > Slovan z alarodijskim *ant(b)*- chlovek (v predgrshchini *anthropos*, v predhetitshchini *antubsh*-). – In she na drugem mestu (str. 48) je zelo dolochen: »Ni izkljucheno, da je Antes najstarejsi sploshnoslovanski naziv za Slovane ...«. Tu pa Oshtir zaide v zadrego, ker dodaja, da so ilirsko-trashki Veneti avtohtoni v Zakarpatju, to je tam, kjer naj bi se »rodili« Slovani, na drugem mestu pa vzpostavlja relacijo »Veneti > Slovanik«, cheprav so to Predslovani (kot jih oznachuje) ali Praslovani. Tudi o tem sem obshirneje zhe pisal v *Megalitskih jeziki*.

Med ostalimi svojimi zaključki Oshtir tudi navaja (str. 49): »Deblo **wenet*, *wenat* zakarpatskih in baltijskih Venetov se ponavlja v gornjeitalijanskih *Enetoi*, *Ouenetoi*, dardanskih *Enetoi*, galskih (Armorica) *Veneti*, *lacus Venetus* v Alpah; zaradi paflagonskih, zhe v Iliadi II. 852 omenjenih *Enetoi* je keltski izvor tega korena izključen. Semkaj sodijo tudi ilirski *Enedi*, kjer je izhajati iz grškega **[F]enedoi*, dasiravno bi se dalo **enet*, *enat* poleg **wenet*, *wenat* razlagati tudi na podlagi staroevropskega = predindoevropskega *w*-prefiksa.« Seveda ni izključena relacija *w*<>*gw*, tako prek *Weneti* > *Gweneti* > *Geneti*.

Che se spomnimo na eno od prejšnjih poglavij, kjer sem nekoliko podrobneje predstavil poglede italijanskega zgodovinarja Sergija, namreč da so bili v Evropi zhe v neolitiku od Indoevropejcev Kelti, Slovani in pogojno Germani, potem je treba upoštevati tudi Oshtirjevo opozorilo, da Veneti nikakor niso mogli biti keltskega izvora, kar dokazuje zhe sama Homerjeva navedba (V)enetov v *Iliadi*, saj takrat o Keltih vsaj na tistem prostoru ni bilo ne duha ne sluha; shele mnogo kasneje, kakšnih tisoč let po trojanski vojni, okoli let (?) 278-277-276 pr.n.sht., naj bi prishli v centralno Anatolijo, na osrednji del porechja Halisa, galski Volski, Tektosagi. O kakšnem germanskem izvoru Venetov pa govori she manj podatkov ali jih sploh ni! Toda to je zhe posebno vprashanje, ki sem ga obdelal v knjigah *Megalitski jeziki* in *Davnina govori*.

Jaka Jarc

SANJE O KRIZHU – (DREAM OF THE ROOD)

Medprostorje in prosopopeia kot odraz poganske percepcije zgodnjega krshchanstva pri Anglosasih

Staroangleshka pesnitev, ki so jo strokovnjaki naše dobe poimenovali »The Dream of the Rood«, je ena najstarejših anglosashkih pesmi. Ohranjena je v rokopisu *Knjiga Vercelli*, ki je nastal v desetem stoletju. Rokopis se imenuje po kraju, kjer so ga našli in kjer ga še danes hranijo: Vercelli v Piemontu v severni Italiji. Rokopis je v anglosashkem jeziku in vsebuje nekatere od najstarejših literarnih spomenikov staroangleshke kulture.

Pesem v aliteracijskem verzu opisuje vizijo posameznika, ki v meditaciji vzpostavi dialog s Kristusovim krizhem. Pojav prvoosebne izpovedi nezhivih predmetov je zelo znachilen za staroangleshko slovstvo (imenujemo ga prosopopeia).

Krizh sanjalcu sam izpove svojo zgodbo. Od trenutka, ko so ga posekali na robu gozda in iz njega – drevesa – stesali krizh, pa do prihajajočega sodnega dne.

Vsebina pesmi je zagotovo mnogo starejša od zapisa v *Knjigi Vercelli*, nekateri deli pesmi so namreč vklesani tudi v t. i. Ruthwell Cross – kamniti krizh, ki so ga datirali v leto 750. To pa je svojevrstna posebnost, saj vklesanih pesmi v vernakularnih pisavah ne poznajo vse zgodnjerednjeveshke kulture. Krizh iz Ruthwella je izjemno zanimiv primer srechanja literarne in likovne umetnosti. Vsaka od obeh umetnosti je zastopana dvakrat. Likovni deli so tako krizh sam kot neke vrste totemski kip kakor tudi vklesane podobe iz svetega pisma. Srechanje poganskega in krshchanskega pa izprichuje tudi literarni del spomenika. Napis o pogovoru med sanjalcem in podobo krizha na nebu je vklesan v anglosashkih runah, medtem ko so latinski stavki iz svetih krshchanskih spisov vklesani v latinici.

Ta dvojnost se pojavlja tudi v vsebini pesmi, vendar na prvi pogled nikakor ni očitna, zato je potrebno tu izpostaviti nekaj temeljnih poganskih simbolov in podtonov pripovedi.

Izraz **medprostorje**, ki je rdecha nit tega chlanka, naj bi pomenil vse, kar je prostorsko ali chasovno postavljeno med dva razlichna pola. V antichni Grchiji¹ kot tudi v praksi vudu ter v mnogih drugih verovanjih so ta medprostorja razumeli kot prehode med dvema svetovoma. Najbolj tipichno medprostorje je gladina vode, ki po mnogih verovanjih zrcali prehod iz sveta v svet. To medprostorje je prisotno tudi v najbolj znani anglosashki pesnitvi *Beowulf*, kjer junak Beowulf preide v svet poshasti – Grendlove matere – prav skozi gladino vode.

Ker so medprostorja v izrochilu nekrshchanskih civilizacij pogosto povezana s podzemljem, se takshno pojmovanje skozi prizmo poganske percepcije toliko lazhje preslika v krshchansko pojmovanje, torej v ekvivalentno podzemlje pekla. Zanimivo je, da se v pesmi *Sanje o krizhu* medprostorje pojavi vedno hkrati s

trenutkom simbolichne smrti krizha kot glavnega protagonista; ta trenutek sem poimenoval **trenutki preinkarnacije**. Vsakich, ko krizh znova umre, se njegova narava preobrazi, postane novo bitje, z novo vlogo v krshchanski linearni usodi. Ko ga posekajo, stoji »holtes am ende«, na robu gozda, torej med dvema svetovoma; ko ga prebodejo s sulico, stoji na hribu, med nebom in zemljo: “Þā ūs man fyllan ongan – ealle tō eorðan. Ðæt wæs egeslic wyrð! – Bedealf ūs man on dēopan sēaþe.” (potem so podrli nas vse, tresnili na tla. Grozen dogodek! Pokopali so nas v globoko globel). S tem, ko je bil krizh zakopan v podzemlje, je preshel v svojo zadnjo inkarnacijo, v simbol krshchanstva.

Tri inkarnacije krizha pa so specifichne tudi glede na linearni prehod od poganske narave k Bozhjemu nachrtu. Ko stoji na robu gozda, krizh predstavlja **zhivo drevo**, potem ko ga posekajo, ga preobrazijo v **sredstvo mochi chloveka**, ko pa ga posekajo na Golgoti in zakopljejo po Jezusovi smrti, postane **sredstvo mochi Boga**. Takrat nanj »zrejo angeli«, ni vech drevo narave ali chloveshko orodje, ampak simbol Bozhjega nachrta. Iz ene od teh inkarnacij v drugo pa prehaja vedno prek uporabe simbola medprostorja in v trenutkih simbolichne smrti.

Ideja o linearni naravi krshchanske usode izvira iz ideje o Bozhjem nachrtu, tj. o njegovi stvaritvi sveta iz nich ter njegovi obljubi sodnega dne. Po poganskem pogledu je usoda krozhna, vse krozhi, sledi gibanju planetov, Sonca in Meseca. Simbol tega krozhenja je tudi inkarnacija; ne pozabimo, da tudi Jezus vstane od mrtvih. She bolj poganske narave pa je, da nam zgodbo pripoveduje nezhibi objekt sprva iz zornega kota drevesa, nato muchilne naprave in konchno simbola krshchanske vere – krizha.

Odnos krizha do Jezusa je zelo srednjeveshki. V njem vidi junaka, ki pogumno stopa svoji smrti naproti, kot bi shel v boj; na krizh se »povzpine« kakor po lastni volji: “Ongyrede hine þā geong hæleð, (þæt wæs god ælmihtig), – strang ond stīdmōd. Gestāh hē on gealgan hēanne, – mōdig on manigra gesyhðe, þā hē wolde mancyn lysan.” (Trden in vztrajen, na razpelo se vzpel je visoko, pogumen in vsem na ocheh, oteti chloveshtvo namenjen.)

Odnos med krizhem in Jezusom v pesmi *Sanje o krizhu* je torej odnos med kraljem in vazalom, ki se na istem bojishchu borita do smrti. A vendar je zadeva bolj kompleksna; krizh se v zacetku pesmi pojavi na nebu kot simbol. Seveda sanjalec meditira shele mnogo stoletij po tistem, ko je krizh preshel v zadnjo inkarnacijo in postal simbol vere. A vendar njegov nastop in prvoosebna pripoved vseskozi dajeta vtis, da je vech kot samo vazal. V pripovedi je jasno, da je bil krizh izbran za posebno nalogo, kot je bil tudi Jezus izbran za svojo – od Boga. V prvem delu pesmi je krizh iztrgan iz svojega naravnega okolja, brez pravice izbire. Na prvi pogled se zdi jasno, da je naloga krizha postati orodje muchenja in smrti Odreshenika, a vendar je morda v tem vech pomenljivosti; krizh namrech sledi Jezusovi zgodbi tudi potem, ko je krizhanje zhe mimo, nachin, kako jo poda, pa she vedno kazhe na »osebno« vpletenost krizha. Njuni usodi, Bozhjega sinu in objekta, sta zdruzheni. Krizh ni le orodje smrti, ampak tudi sredstvo potovanja, kot ladja prepelje Jezusa v pekel, kjer po anglosashkem preprichanju (ki izhaja iz

apokrifnega Evangelija po Nikodemu) poskrbi za dushe umrlih, ki so se rodile prezgodaj, da bi jih lahko Jezus reshil she na zemlji.

Tudi ko pogledamo sam kamniti krizh iz Ruthwella, lahko vidimo likovno podobo omenjenih treh inkarnacij. Trta, ki krasi robove, jasno kazhe na prvo inkarnacijo krizha – kot zhivo drevo. Umetnostnozgodovinska teorija navadno upodobitev trte razlaga kot enega od mnogih simbolov za Kristusa, a vendar je lahko pri anglosashki percepciji sveta s plezalko obraslo drevo prej povezano z mitoloshkim saksonskim drevesom Irminsul, sorodnikom skandinavskega Yggdrassila, drevesa, ki povezuje svetove bogov in ljudi ter hkrati rabi kot muchilna naprava, na kateri je moral Odin viseti devet nochi, da si je zasluzhil umetnost runske pisave skrivnosti. Ikonografija se lahko po mojem mnenju prilagaja tudi specifikam kulturnega prostora, kamor opazovani spomenik sodi. Tako torej trta (ali brshljan?), ki je vklesan na krizh iz Ruthwella, lahko predstavlja zhiveche drevo oziroma naravo. Druga inkarnacija, namrech oblika krizha, kot so si ga predstavljali v srednjem veku (†),² je kar kip krizha sam, medtem ko njegovo bozhansko poslanstvo upodablajo krshchanski napisi ter vklesane podobe dogodkov iz svetega pisma. Ne pozabimo, da so zapisane besede ena glavnih znachilnosti, ki so zgodnje krshchanstvo lochevale od poznega poganstva, na krizhu pa so ubesedene prav krshchanske zgodbe.

Od narave v civilizacijo, od drevesa do krizha

Krizh zachne svojo pripoved z besedami: »Þæt wæs gēara iū, (ic þæt gyta geman), – þæt ic wæs āhēawen holtes on ende, – āstyred of stefne mīnum.» (Bilo je zhe davno (prav dobro se spomnim), – ko posekan sem padel na gozdnatem robu, – odtrgan od lastnega debla.)

S tem zachne pripoved pri svoji prvi smrti in z njo svoji prvi preinkarnaciji, ki je prehod od drevesa v orodje chloveka. Preden so ga posekali, je bilo drevo bitje narave, nedolzhno in brez greha. Ob tem se chlovek nehote spomni na izgon iz raja v Genezi, ko sta Adam in Eva prisiljena oditi iz narave in preiti v svet civiliziranosti. Podobno tudi drevo postane del civilizacije, spremeni svojo naravo iz nedolzhnega bitja v naravi in postane nosilec greha ter orodje, eden od bistvenih pojavov civiliziranosti. A zakaj je bilo izbrano prav to drevo in ne kakshno drugo? J. A Burrow trdi, da je bilo izbrano »/.../ preprosto zato, ker je stalo na robu gozda /.../«.³ To morda drzhi v smislu kavzalnosti v pripovedi, vendar z vidika pesnika, ki si je izbiro izmislil, ne gre tako hitro spregledati dejstva, da je uporabil simbol medprostorja. Medprostorje se namrech tokrat pojavi zhe drugich. (Prvich se pojavi chisto na zachetku pesmi, ko sanjalec pove, da se mu je sveti krizh prikazal ob polnochi, v trenutku med koncem in zachetkom dneva.) Rob gozda lahko predstavlja mejo med dvema svetovoma, obljudenim in neobljudenim, se pravi svetom vechnega zhivljenja in svetom smrti, kakor v Genezi Adam in Eva postaneta ob izgonu smrtna. Drevo iztrgajo iz zhivljenja narave in ga prestavijo v svet smrti. Drevo je mrtvo, naj zhivi krizh.

Smrt krizha – instrumenta chloveshke mochi in rojstvo simbola krshchanstva

Ko Jezusa snamejo s krizha, ostaneta oba – tako Jezus kot krizh – v svetu smrti, a le zachasno, saj bosta oba preshla konchno tudi v svet vechnega zhivljenja ideje oziroma večne dushe. Ta prikaz medprostorja je najbolj kompleksen v pesmi, sestoji iz dveh medprostorij hkrati. Na eni strani gre za medprostorje med nebom in zemljo, na drugi pa za medprostorje med zemljo in grobnico/jamo, v katero bosta krizh in Jezus pokopana; gre za simbolichno podzemlje, kamor krizh Jezusa sicer metaforichno odpelje, ker deluje kot instrument, ki ga usmrti. Vendar pa krizh nadaljuje pripoved sam. Ostane namrech sam na hribu in dochaka, da konchno tudi njega pokopljejo. K trenutku Kristusovega prehoda v pekel se vrne shele chisto na koncu pesmi, ko ga opishe vzporedno s sodnim dnem. Med krizhanjem sta Jezus in krizh opisana kot eno samo bitje, krizh je sam chutil Jezusove rane, a se po krizhanju lochita. Medtem ko je Bozhji sin v podzemlju, ostaja krizh na zemlji, »stoji trdno« kot most, kot sredstvo prehoda med enim in drugim svetom. Tudi ko Kristus preide v nebo, ostane krizh na zemlji kot temelj mostu, ki vodi od zemlje k nebu, Jezus pa je temelj mostu, ki vodi od neba k zemlji. V prehodu k svoji zadnji inkarnaciji mora krizh premostiti prepad med zemeljsko smrtjo in vechnim zhivljenjem. To morda razlozhi tudi potrebo po dvojni naravi tega medprostorja: na eni strani hrib med nebom in zemljo, na drugi Kristusova grobnica in krizheva jama (grob) med zemljo in podzemljem.

Ko Jezus umre na krizhu, dobi krizh novo vlogo; tudi sam postane aktivni simbol medprostorja, na njem Kristus dobesedno odpotuje iz sveta zhivih v svet mrtvih. A sledi she zadnja transformacija, prehod krizha v zadnjo inkarnacijo. Ko sveta Helena, mati cesarja Konstantina I., krizh ponovno odkrije, ga odkoplje ter ga vrne na zemljo, s tem pa prekine pogansko krozhno strukturo smrti in reinkarnacije. Krizh postane simbol, prek katerega krshchanstvo lahko preide med ljudi. Krizh je, tako kot Jezus, prek svoje zadnje smrti skozi zemljo, kamor je bil zakopan, konchno preshel v svet vechnega zhivljenja kot ideja in sredstvo prenasanja krshchanske vere med ljudi, kot sredstvo Bozhje mochi.

Zaključek

Pesnitev *Sanje o krizhu* je v osnovi krshchanska pripoved o krizhanju in alegorija zachetkov krshchanske vere. Vendar pa so se simboli anglosashke poganske preteklosti prelili v specifichno vrsto krshchanstva. To je tudi sicer popolnoma logichen proces, saj vera prehaja do ljudi skozi prizmo njihovega dojemanja, drugache niti ne gre. Poleg tega, da so anglosashka kraljestva pokristjanjevali irski menihi, ki so se vere uchili od uchencev svetega Patrika iz chasov, ko sveto pismo ni bilo she niti priblizhno kodificirano, she zlasti pa ne na Irskem, so bila ta kraljestva (najverjetneje prav zaradi tega ter zaradi svoje geografske oddaljenosti) she stoletja kasneje v veliki meri lochena od verske oblasti papezha. Pomanjkanje svetih spisov, zlasti v jeziku, ki so ga razumeli, so nadomestili s pesnitvami na teme zgodb, ki jih danes poznamo iz svetega pisma, in ena od mnogih tovrstnih pesnitev je *Sanje o krizhu*. V njej se meshajo prvine zgodnjega krshchanstva,

apokrifov in kulturnih specifik individualnega germanskega pogleda na svet živih in svet mrtvih. Celo sama narava krizha Germanom ni bila nič novega. Dobro so poznali muke, ki jih je moral prestati Odin, visech na drevesu, preden mu je bilo dano dosechi skrivnost večnosti. Oblika je bila druga, saj je Odin sebi (in tistim, ki jih je pisanja naučil) večno zhivljenje zagotovil skozi umetnost zapisovanja, a v osnovi je zgodba zelo sorodna, dovolj, da so jo lahko sprejeli. Sprejeli pa so jo z navdushenjem, saj je v resnici prinesla neko prvino, ki je prej niso poznali, namrech idejo nebes. Med vsemi svetovi, v katere so verjeli, dotlej she ni bilo sveta chiste svetlobe in nebeshe lepote. Prav tega pa jim je predstavila nova vera, ki je namesto večnega krozhenja in morda postanka na najvishjem svetu bojevnikov (skand. Vallhalla) prinesla linearno usodo, v kateri vse ljudi chaka sodni dan, po njem pa bodo dobili možnost posmrtno preiti v nebesa. Tako so Anglosasi z veseljem sprejeli zgodbo o kralju Kristusu in njegovem »vazalu« krizhu, ki sta skozi trpljenje skupaj dosegla blazhenost in jo sedaj obetata tudi njim.

¹ V grshki mitologiji sta boginji Artemida in Hekata vladali vsem krizhishchem in medprostorjem. Obe sta bili povezani tudi s podzemljem, zlasti Hekata (gl. Gustav Schwab, Najlepshe antichne pripovedke, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2005).

² Rimski muchilni krizh je bil namrech dejansko v obliki chrke x.

³ J. A. Burrow, An Approach to the Dream of the Rood, Neophilologus 43, (Groningen, 1959), pp. 123-133.

Bibliografija

tekst »The Dream of the Rood« v modernem angleskem prevodu:

<http://faculty.uca.edu/~jona/texts/rood.htm>

Burrow, J. A., An Approach to the Dream of the Rood, Neophilologus 43, (Groningen, 1959), pp. 123-133.

Cassidy, B. ed., The Ruthwell Cross: Papers from the Colloquium Sponsored by the Index of Christian Art, (Princeton, 1989).

Fleming, J. V., 'The Dream of the Rood' and Anglo-Saxon Monasticism, Traditio 22, (New York, 1966), pp. 43-72.

Irving, E. B. Jr, Crucifixion Witnessed, or Dramatic Interaction in *The Dream of the Rood*.

Brown, P. R., Crampton, G. R. and Robinson, F. C. ed., Old English Literature:

Essays in Honour of Stanley B. Greenfeld, (Toronto, 1986), pp. 1-113.

Marsden, R., The Dream of the Rood, a literal translation (unpublished).

Orton, P. R., The Technique of Object Personification in *The Dream of the Rood* and a comparison with the Old English *Riddles*, LSE n.s. 11 (Leeds, 1980), pp. 1-18.

Pasternack, C. B., Stylistic Disjunctions in *The Dream of the Rood*, in R. M. Liuzza ed., Old English Literature: Critical Essays, (New Haven, 2002), pp. 404-424.

Schlauch, M., The Dream of the Rood as Prosopopoeia, Essential Articles for the study of Old English Poetry, (Connecticut, 1968), pp. 428-41.

Smith, J., The Garments that Honour the Cross in *The Dream of the Rood*, ASE 4, (Cambridge, 1975).

Spawforth, A. S. Hornblower, eds., The Oxford Classical Dictionary, 3rd Edition, (New York, 1996).

Swanton, M. J., Ambiguity and Anticipation in »The Dream of the Rood«, NM 70, (Helsinki, 1969), pp. 428-441.

Swanton, M. J., ed., *The Dream of the Rood*, (Manchester, 1970).

Wolf, C. J., Christ as Hero in *The Dream of the Rood*, NM 71, (Helsinki, 1970), pp. 202-210.

Woolf, R., Doctrinal Influences on *the Dream of the Rood*, MÆ 27, (Oxford, 1958), pp. 137-153.

DODATEK

*Neznani avtor**SANJE O KRIZHU*

(Prevod prve tretjine pesnitve)

Glej! O odličnem prividu povem naj,
ki v sanjah sem srechal ga sredi nochi.
Ko mrmralci so mirno zhe spali.
Tedaj se mi je zazdelo,
da vidim pred sabo – prelestno drevo,
na nebu je vzknilo, zavito v svetlobo –
najsijajnejshi zharek nebes.
Svetilnik odet bil v zlato je.
Prelepi dragulji so stali
na robovih stvarstva,
zraven pa pet jih na prechniku
je odzgoraj svetilo.

Tam vsi so uzrli glasnika Gospoda,
sijajnega, kot bil je usojen.
Ne veshala kakega greshníka!
nasprotno, vanj so zrle svete dushe ljudi
nad zemljo in vso to prelepo tvarjó.

Svetál je bil steber zmage,
in jaz grehov kriv,
preboden s sramoto,
strmel sem v drevo slave,
odlično odeto, veselo sijoche,
pokrito s pozlato,
posuto z dragulji,
ki ovijali ugledno so Bozhje drevo.

A vendar pod zlatom bilo je chutiti
sledi trpljenja minulosti,
od tam, kjer je najprej prichelo
na desni strani krvaveti.

Napolnjen z zhalostjo,
ob prelestnem prizoru prestrashen sem bil.

Videl sem znamenje smrti,
drugo obleko oblechi in barve;
enkrat od vode je vlazno bilo,
prepojeno in prepoteno v potokih,
drugich zlato odeto.

A vendar pochivajoch,
otozhno opazoval sem odreshenika drevo,
ga poslushal in konchno zaslisal njegove besede.
Prichelo je pripoved o gozdu prelestnem:

»Bilo je zhe davno (prav dobro se spomnim),
ko posekan sem padel na gozdnatem robu,
odtrgan od lastnega debla.
Takrat so ugrabili me mochni sovragi,
me pred vsemi ponizhali,
nepridipravi prekleti,
in me privzdignili –
na ramenih nosili – kot zhrtev,
nato namestili so me na gomilo,
kjer so mnogi me trdno vsadili v zemljo.

Tedaj sem uzrl Gospoda chloveshtva,
ki silovito in strumno se blizhal je,
odlochen povzpeti se name.

Nisem si drznil v tistem trenutku
proti Gospodovi volji se zviti ali zlomiti,
pa chetudi sem chutil zibanje zemljine skorje.
Lahko bi vse jih – sovrage spodsekal,
a vzdrzhal sem na mestu.
Nato z junaka mladega (ki bil je Bog vsemogochni) so strgali obleko.

Trden in vztrajen,
na razpelo se vzel je visoko,
pogumen in vsem na okeh,
oteti chloveshtvo namenjen.

Pretresen, ko se stisnil je k meni,
nisem si drznil kloniti,
se zgrudit' na zemljino skorjo.
Ne! Moral sem mirno obstati.

Razpelo sem bil privzdignjeno.
Na meni veliki kralj,
vesoljni vladar,
vdati se nisem si drznil.

Nato so zabodli me z mrkimi zheblji.
She vedno je videti njih brazgotine,
grozotne ureznine odprte.
Nikomur od njih nisem drznil si zlega storiti,
ki nama obema so se posmehovali.
Kri me je vsega pokrila,
ki pritekla s strani je chloveka,
potem ko izdihnil je dusho.

Mnogo gorja pretrpel sem na gori
mnogo zlokobnih izkushenj.
Videl sem kako Boga brezshtevilnih
brezobzirno so razprostrli.
V temo ovili oblaki so truplo Gospodovo
– njegovo sijajno svetlost.

Nato se senca razlila je,
sthljiva pod svodom.
In vse stvarstvo je zhalovalo,
objokovalo vladarjevo smrt.

Kristus je bil krizhan.

A vendar k plemichu prishli so zheljni iz dalje.
Vse to sem dozhivel.
Bridko prevevala me je otozhnost,
a kljub temu sem upognil se k njihovim rokam,
gorechno ponizhnim.

Sneli so Boga vsemogochnega,
ga izvlekli izpod tezhe trpljenja.
Tam so me pustili, bojevniki,
ostal sem prepojen in preznojen
– in s kopji preboden ...«

Iz staroangleshchine prevedel Jaka Jarc

Ivo Antich

DRABOSNJAK ALI KOMICHNI PASIJON IZGUBLJENEGA SINA

(Refleksija pri koreninah slovenske dramatike)

Z razdalje skoraj poltretjega stoletja (240 let od rojstva) je lahko radikalneje ustrezen le razmislek o Drabosnjaku ne kot zgolj literarnozgodovinsko-etnoloshkem pojavu, temveč predvsem kot simptomu, ki kljub svoji obrobni na posebno izrazit način fenomenoloshke »simbolizacije« razpira temeljna, sredishčno veljavna vprasanja slovenske kolektivne in individualno ustvarjalne eksistence. V skrajnem povzetku se tako ponuja naslednja definicija tega kolektivno-individualnega fenomena: obrobnost, ki ji zaradi vsestranske bivanjske blokade »ne preostane nih drugega« kot vztrajati v vase osredishчени dejavnosti. V nadaljevanju skusha prichujoči zapis na podlagi geohistoricnih dejstev, ki kontekstualno dolochajo sleherno individualno »zgodbo«, nekoliko shirshe osvetliti navedeno definicijo.

Drabosnjak vsekakor ni v ospredju shirshe slovenske avtorefleksije, pregledi literarne zgodovine ga v glavnem omenjajo le mimogrede ali niti to. Na primer dovolj obsezhna in tehtna Pogachnik-Zadravcheva *Zgodovina slovenskega slovstva* (enoknjizhna, 1973) nima ne Drabosnjaka ne bukovnishtva niti v imenskem registru, enako Pogachnikova *Slovenska knjizhevost* (I, 1998); sodeč po teh dveh strokovnih knjigah, Drabosnjak ni ne slovstveni ne literarni pojav. Sohasni, v zadnjih dveh desetletjih 20. stoletja v shtevilnih ponatisih izdani *Pregled slovenskega slovstva* Janka Kosa bukovnike in oba najpomembnejsha njihova predstavnika (Drabosnjak, Andreash) zgoshcheno in formalno korektno oznachi v kratkem podpoglavju v okviru poglavja *Razsvetljenje in predromantika* (2002, 14. izdaja). Podobno bukovnishtvo in isti par omenja zhe Alfonz Gspan leta 1956 v prvi knjigi velike Matichine *Zgodovine slovenskega slovstva* (pogl. *Razsvetljenje*, podpogl. *Prerod v obrobni slovenskih pokrajinah*).

Drabosnjak ni edini; v zgodovini slovenske kulture, umetnosti in zlasti literature je cela vrsta podobnih »potlachenih simptomov«, polzamolchanih, tako ali drugache na obrobja ali celo v podpodja odrinjenih imen. Seveda je pozabljenih in prezrtih piscev dovolj tudi pri drugih narodih, saj je to pach sestavni del »usode knjig« (habent sua fata libelli); »slovenska posebnost« bi bila kvehjemu vztrajna, pravzaprav neminljiva in tipizirana kontinuiteta v prakticiranju razlicnih »interesnih potlachitev« skoz vso zgodovino do danashnjih dni, pri tem pa ne gre le za minornejsha imena, temveč tudi za dovolj pomembne, vchasih celo kljuchne figure, ki se po določenem »obratu« lahko spremenijo v mitologizirane stebre nacionalnega panteona (ob sohasni 500-letnici rojstva je aktualen primer zlasti

Trubar). Tovrstna endemichna slikovitost je še izrazitejša spricho dejstva, da so tudi ti na novo dojeti in prevrednoteni slovenski velikani z vidika drugih, v svetu vodilnih nacionalnih kultur in literatur (mimo vseh občasnih kurtoaznih pohval in uspešnihskih »prebojev v svet«) praktično le chudashke figure neke zakotne etnopsiholoshke (folklorno-lingvistiche) minigroteske, po osamosvojitvi podprte z »onkrajzavesnim« (pri marsikom tudi onkrajzavestnim) drzhavnim statusom. Se pravi, da si Drabosnjakov izjemni, cheprav le bukovnishki ustvarjalni napor, sprt z vsako »objektivno logiko«, po bistvu svoje tragichne grotesknosti tako rekoch podaja roko s podobno »odshtekanima« projektoma Trubarja (slovenski knjizhni jezik) ali Presherna (slovenska visoka poezija).

Andrej Shuster Drabosnjak (6. 5. 1768 – 22. 12. 1825) je namrech najpomembnejše ime t. i. bukovnishtva; bukovnik (bukve – knjige) je prvotno ljudska oznaka na Koroshkem za slovenskega kmeta ali podezhelskega obrtnika, ki je le z osnovno sholo ali kot chisti samouk prevajal in prirejaj slovstvena dela ter za potrebe sovashchanov opravljaj razlichne pisarske storitve, kot literarnozgodovinski termin pa sta bukovnika utemeljila France Kotnik in France Kidrich (Kotnik je bil sploh najvechji poznavalec Drabosnjaka, z razpravo o njem je doktoriral v Gradcu leta 1907, sicer pa je na Drabosnjaka prvi opozoril Janez Scheinigg v celovshki reviji *Kres*, 1885). Zchetniki bukovnishtva so bili verjetno protestanti iz okolice Podkloshtra, ki jim je primanjkovalo (tiskanih) slovenskih knjig, zato so si pomagali s prepisovanjem prvih protestantskih tiskov in so pri tem s preslikavanjem tiskarskih chrk celo oblikovali znachilno bukovnishko pisavo; njihovemu zgledu so sledili katolishki sosedi. Prvi po imenu znani bukovnik je bil Luka Maurer (1754 izdal zbirko cerkvenih pesmi); bukovnishtvo je bilo najbolj razvito konec 18. in v zchetku 19. stoletja, ko sta se na Koroshkem izoblikovala najbolj izrazita ustvarjalca, vsestranski kmet Andrej Shuster (tudi slikar panjskih konchnic in urar) in pesnishko nadarjeni tkalec Miha Andreash, seglo pa je še v druge slovenske pokrajine in chasovno vse do sredine 20. stoletja: Pavel Knobl, Andrej Kanchnik (oba Kranjska), Jurij Vodovnik (Pohorje), Vojteh Kurnik (Trzhich); kmetica Matilda Koshutnik (1899-1972, Globasnica na Koroshkem) je kot pesnica in dramaticarka delovala še po koroshkem plebiscitu 1920. Bukovniki so prirejaj najrazlichnejše spise, od nabozhnih prek chisto literarnih do vrazheverskih (npr. popularni *Kolomonov zbezen* iz 1740, ki naj bi med drugim varoval vojake pred krogami), nekateri so prepisovali le zdravilske knjige (t. i. medicinsko bukovnishtvo). Pojav bukovnishtva je izvirna vmesnost med pravo ljudsko besedno umetnostjo neznanih avtorjev in pravo (profesionalno) literaturo izobrazhenih piscev z znanimi imeni. Nikakor ne gre za obichajno ljubiteljstvo (amaterizem), niti v smislu deloma sorodnega nemshkega meistersingerstva, kajti v jedru bukovnishtva je elementarno avtentichni upor slovenske etnicne identitete kot obramba pred germanstvom, ki je vse od podreditve Karantanije pod Franki z agrarno kolonizacijo vztrajno potiskalo razmejitev proti jugu in v 19. stoletju zachelo sistematically germanizacijo tudi juzhno od Karavank.

Drabosnjakovo bukovnishko delovanje obsega vse tri poglobitne zvrsti: poezijo, prozo, dramatiko. Po ohranjenem gradivu sodech, je najmanj izvirnega prispeval v proznih besedilih, prirejenih po nemshkih predlogah (tukaj tematsko skrajshani naslovi): *Ebeksbushhtar* (»vechni chevlar« Ahasver), *Untersbberg* (kralj Matjazh), *Magdalena* in t. i. *Marijin pasijon* (le slednji natisnjen, datiran, 1811). Zhe v tej prozi je ponekod odstavke oznacheval z abecednimi akrostihi v vech krogih; tak kompozicijski princip je znan iz *Biblije* (119. psalm, urejen po 22 chrkah hebrejske abecede), iz bizantinske in stare cerkvenoslovanske (abecedne himne, azbuchne molitve) ter pozneje tudi iz srednjeveshke latinske cerkvene literature, od koder se je razshiril v nemshko (Loufenberg: *Marien ABC*), rusko in srbsko (D. Obradovich) zapisovalsko prakso, uporabila pa sta ga tudi slovenska pridigarja Rogerij in Janez Svetokrishki (17.-18. stol.); abecedo so po svoje poudarjali »abecedniki«, sekta anabaptistov na Sashkem v 16. stol.

Po abecednem nachelu je Drabosnjak oblikoval tudi *Slovenski ABC* (*Svovenje OBACE*; *Svovenji obace*, natisnjeno brez letnice), svoje najpomembnejshe pesnishko delo, izjemno zanimivo pouchno-satirichno pesnitev, kjer je v shtirih abecednih krogih, v prostih, zaporedno rimanih verzih brez metruma in interpunkcije, kot vodilne teme obdelal slehernika, kmete, duhovnike in smrt (bivanje v luchi zadnje ure); do tedanjega zhivljenja posvetnih stanov kot tudi duhovnistva je ostro kritichen, a ostaja ponosen na svoj kmechki stan, iz katerega vse prihaja in od katerega vsi zhivijo, ter zvest cerkvenim naukom. V drugem abecednem krogu te pesnitve sta znamenita verza, ki ju je posebej poudaril Oton Zhupanchich, ko je leta 1914 v reviji *Slovan* pisal o Drabosnjaku: »Duh nashega duha je to. (...) Dve vrsti, tako elementarni, kakor so jih pisali samo she stari svetopisemski preroki. V ti dve vrsti je zgnetel svoj in svojih rojakov gnev: Vino pije moj sovrazhnik noi gre prate jest / Jas mam pa glih tui dobro da mam ano dobro viest. V teh dveh verzih je Drabosnjak velik. V njih je izrazhena tragika, ne samo njegova osebna, nego vsega slovenskega Korotana.« (Isti »duh nashega duha« je zaznati v pesmi Miha Kastelica *Zadovoljna nedolzbnost*, po svoje pa tudi v Preshernovi *Glosi*.)

Kakor *Obace* je bila v avtorjevem chasu brez letnice natisnjena (na eni poli) she zbirka petih parodichno-satirichnih pesnitev v prozi in verzih brez skupnega naslova (skrajshan naslov po prvem tekstu: *Litanija od hudih zhenske*) in z naslednjimi tematskimi dolochnicami: 1) hude zhenske, 2) gostilnishka parodija spovedi (»jest verujem na ocheta bierta noi na sina peka inu na duha kelnarja«), 3) pred peklom varujocha »zhavba«, 4) pijanci (»napiti bratri«), 5) mlinarji. Pri tem je znachilna socioloshko-simbolichna tematizacija: humorna litanijska »mizoginija«, gostilnishko-bohemska moshko »bratstvo pijancev«, ironichno »vrazheverstvo« (recept za »zhavbo« obsega same abstrakcije: potrpezhljivost, chistost itd.) in mlinarji kot izraziti predstavniki goljufivega pridobitnishtva. Prva od teh petih pesnitev, izvirno naslovljena *Ena lepa zelu nova latania od tab hudah zhien* (s proznim predgovorom), je pravi antitrubadurski leksikon drastichnih ljudskih oznak za zhenske (gnusna rana, stekli pes, strupena kacha, sel hudichev itd.), ki jih avtor k

nekakshni moralni spreobrnitvi nagovarja v množini (»Vi hude zhane se spreobrnite«) in v ednini (»Spraberni se o zhen«), medtem ko za moshke navaja le izbrane pozitivne lastnosti. V opombi na koncu se nekako opravičuje, da je »latania« namenjena le zhenskam, ki svojim mozhem ne naredijo nich dobrega, ne pa tudi tistim, ki so pobožne, pridne, mozhem zveste in ljube.

Splošno veljavna je ugotovitev, da je Drabosnjak kot ustvarjalec najizrazitejši na področju dramatike; pravzaprav sploh utelesha to literarno zvrst na Koroshkem, kakor je Fran Eller najpomembnejši koroshki pesnik, Prezhihov Voranc pa pisatelj v shiršem koroshkem kontekstu. V Drabosnjaku je bil očitno avtentičen teatrsko-obredni »eros«; s svojimi slovenskonarečnimi priredbami iger (v glavnem po nemških predlogah) se je vključeval v splošnoevropski ljudski običaj igranja iger z znano versko vsebino, povzeto iz *Biblije*. Ohranjene so tri igre: *Pasijon*, *Pastirska igra* (im. tudi *Božhichna igra*, orig. *Gierten shpil* – nem. Hirtenspiel) in *Igra o izgubljenem sinu* (orig. naslov je bil verjetno *Komedija od zgubleniga sina*); za slednjo obstaja poročilo, da je bila tudi natisnjena, vendar to ni zanesljivo, ker ni bil odkrit niti en tiskani primerek, kot ostale se je shirila v različnih prepisih. Leta 1956 je etnolog dr. Niko Kuret pri zhupniku Martinu Kuchlerju na Kostanjah nashel trdo vezan zvezek (25 x 19,5 cm, 146 strani), ki vsebuje tudi po mnenju grafologov Drabosnjakov izvorni rokopis *Izgubljenega sina* v bohorichici s ponemčenim podpisom v gotici: Andreias Schuster Oberdrabosnik. Manjka naslovna stran, zato tochen naslov in leto nastanka nista znana; očitno naslovni list ni razpadel zaradi obrabe, temveč je bil iz trdo vezanega zvezka namerno iztrgan, morda iz varnostnega razloga odvrniti pozornost tistih, ki so poskrbeli, da se ni ohranil noben tiskani izvod te »pohujshljive igre«; ukrep ni bil zaman, saj je ohranil edini Drabosnjakov izvorni rokopis. Sicer pa so nasploh z naslovi in datiranjem Drabosnjakovih del različni zapleti, ker so izvorniki izgubljeni, prepisovalci in uredniki so približno določene, dolge in nerodne naslove prirejali po svoje itd. Zgolj po naslovih, ki kazhejo na priredbe biblijskih zgodb (Egiptovski Jozhef, Aman in Estera, bogatin in ubogi Lazar), so znane she tri igre, a te niso ohranjene niti v prepisih. Drabosnjak je tudi v igrah uporabljal svoje znachilne ritmizirane verze, brez metruma in z redko ali sploh odsotno interpunkcijo, z zaporednimi rimami ali asonancami; tako je verzificiral tudi, che so bile nemshke predloge v prozi; očitno so mu bili verzi z zvočnimi ujemanji posebej blizu (po izrochilu je imel stihe napisane po stenah in v kozolcu, zapisoval si jih je celo med oranjem, s prijateljem Andreashem sta se pogovarjala »v rajmih« kakor osebe v igrah).

Vse tri ohranjene igre je za t. i. ljudski oder zhe pred drugo svetovno vojno posodobil in v samostojnih knjizhica objavil Niko Kuret, in sicer v smislu, kot ga predstavi zalozhnik v uvodu k *Igri o izgubljenem sinu* (1934): ljudski teater na osnovah »slovenske religiozne ljudske kulturne tvornosti« v luchi posebne »globalizirane« aktualnosti (»Saj je ves nash svet dandanes kakor izgubljeni sin. Igra mu bodi klic in vodnik k Ochetu.«). V spremni besedi k *Igri o Kristusovem trpljenju* (1937) je Kuret poudaril, da takih teatrskih pojavov ni primerno presojeti s

stalishcha literature kot »igre« ali z vidika narodopisja kot dokument, temveč da gre za veroizpoved, za skupinsko pobožnost celotne fare. Kuret je Drabosnjakova besedila preoblikoval v knjizhni jezik; zlasti je bil potreben »ochishchenja« *Izgubljeni sin*, pri katerem je odstranil grobi realizem v dejanju in dialogih, spreminjal rekvizite (hudich z vrvjo namesto z mechem), znachaje (krchmarica in njena hchi nista vlachugi) in dodajal nove osebe, sklicujoch se pri tem celo na istoimensko igro Hansa Sachsa, Drabosnjaku v marsichem sorodnega nemshkega »meistersingerja«, samoniklega literata, po poklicu chevlarja, iz 16. stoletja, avtorja ok. 200 moralistichno-komichnih dramskih priredb in ok. 2000 t. i. »Spruchgedichte« (pregovorne pesmi, aforistichna ali gnomichna poezija); slednje so bile morda znane tudi Drabosnjaku, saj jim je njegov *Svovenji obace* soroden. Ob Kuretovih priredbah se seveda neizbežno zastavlja vprashanje ohranjanja avtorske avtentichnosti.

Leta 1970 je izshla *Igra o izgubljenem sinu* v nadvse primerni, inventivni in Drabosnjaku zvesti priredbi Bruna Hartmana; v spremni besedi je med drugim omenjen tradicionalni premik v smeri posvetnega teatra: »Igra o izgubljenem sinu ima vsebinsko predlogo v svetopisemski priliki (Luka XV, 11-32). V srednjem veku je v Franciji iz te prilike nastala dramska oblika, ki je bolj poudarjala blodno zhivljenje izgubljenega sina kot njeno etichno jedro. V tej premaknjeni osnovi je motiv zashel tudi v shtudentovsko komedijo.« – Hartmanova priredba, ki ni v povsem knjizhnem jeziku, temveč v funkcionalno omiljeni obliki ohranja narečno in stilistichno barvitost izvirnika, je z uspehom prishla tudi na poklicni oder (mariborska Drama, 1970); obstaja she varianta za radio.

Branko Reisp v spremni shtudiji k faksimilni izdaji Drabosnjakovih pesmi (Parodije in satirichne pesmi, 1966) kot najpomembnejshe Drabosnjakovo odrsko delo poudarja *Pasijon*. To je Drabosnjakov najobsezhnejshi teatrski rokopis z velikim shtevilom nastopajochih oseb, a je podobno kot *Pastirska igra* v bistvu le predloga za korektno obredno ilustracijo, dialogizirana epsko-lirska slikanica, tako rekoč »scenosled«. Po izvorni teatrski zhivosti, po zhivljenjskem realizmu s slikovito psihofantastichno »nadgradnjo« (dobro, zlo – angel, hudich), po funkcionalni dramsko-fabulativni razchlenjenosti (»simetrija« sedmih t. i. nastopkov) in zaokroženosti, po sochnih verzificiranih dialogih in vrsti enkratnih groteskno komichnih prizorov ter ne nazadnje tudi po posebni pomenljivosti svojih sporočilno-simbolichnih razsežnosti *Izgubljeni sin* drugi dve igri presega do stopnje neprimerljivosti.

Za novo vrednotenje *Igre o izgubljenem sinu* in obenem za novo umeshčenje Drabosnjaka v slovensko ne le literarnozgodovinsko, temveč sploh v kulturno in gledalishko zavest se je markantno zavzel Bratko Kreft, slavist, pisatelj, dramatik in kot režiser tudi praktichni poznavalec gledalishcha. V razlichnih, znachilno določenih obdobjih (shtirikrat pri koncu desetletja) je objavil tehtne zapise o Drabosnjaku: *Andrej Shuster Drabosnjak, ljudski pesnik in dramatik Slovenske Koroshke* (Slov. por., 1. 3. 1947), *Andrej Shuster-Drabosnjak (Ob 190-letnici rojstva)* (Slov. por.,

20. 5. 1958), *Dvestoletnica Drabosnjakovega rojstva* (Nashi razgledi, 25. 5. 1968), *Dramatska struktura Drabosnjakove »Komedije od izgubljenega sina«* (Traditiones, zbornik Inshtituta za slovensko narodopisje, 5-6, 1979).

Prvi Kreftov zapis v vodilnem političnem dnevniku zlasti v zachetnih odstavkih kazhe tedanje ozrache nedavne partizanske zmage, jugoslovanskega in slovanskega zaveznishtva (Slov. por., 3. 1. 1947: novoletna chestitka Vseslovanskega komiteja *Slovanskim narodom*, pred resolucijo IB). Kreft govori o koroshkih partizanih kot nadaljevalcih tradicije prvega slovanskega kmechkega upora leta 1478, o »pripadnosti Koroshke kot bistvenega dela k slovanskemu telesu« (v isti shtevilki *Slov. por.* chlanek: *Slovenska Koroshka tekmuje z geslom »Vse za prikljuchitev k FLR Jugoslaviji«*; pojem »Slovenska Koroshka« tedaj ni bil omejen na republiko Slovenijo, she *Koledar Slovenske Koroshke 1949*, izdan v Celovcu, pod razsvetljenima portretoma Tita in Stalina zajema ves avstrijski del; z memorandumom 18. 2. 1946 je vlada FLR Jugoslavije zahtevala prikljuchitev Koroshke, prichakovan je bil novi »koroshki plebiscit«), o rabelaisovski humornosti *Izgubljenega sina*, o blizhini »commedie dell'arte«, o nujnosti zveste narechne interpretacije in o Drabosnjaku naravnost pove: »Pomen njegovega dela pa ni le pokrajinski. Ko bo konchno napisana zgodovina slovanskega gledalishcha in dramatike, bo moral dobiti chastno mesto poleg Linhart.«

Drugi, razmeroma kratek zapis je brez prizvokov politichne aktualnosti; Kreft omenja, da se je Drabosnjak vsaj z *Igro o izgubljenem sinu* trdno zapisal v zgodovino slovanske dramatike in gledalishcha, da je to zaradi posvetnosti v nekem smislu celo prva ljudsko-meshchanska igra med Linhartovo *Zhupanovo Micko* in Smoletovim *Varhom*, da v njej nastopajo kmetje in meshchani ter alegorichni figuri Tajfel in Angelc, da sta s Kotnikom pripravljala knjizhno izdaje te igre v 1442 razlicno dolgih verzih (Kotnik naj bi prispeval zgodovinsko-jezikovno, Kreft pa dramaturshko osvetlitev), da so v ljubljanski Drami z lektorjem dr. Bajcem, ki naj bi vodil igralce skozi narechje, zhe pripravljali uprizoritev, a je Kotnik medtem umrl in ni prishlo ne do knjige ne do realizacije v programu.

Tretji zapis je naravnan, cheprav razmeroma poljudno, predvsem v literarno-zgodovinsko, jezikovno-stilsko in dramaturshko analizo Drabosnjakove dramatike. Kreft ugotavlja, da Drabosnjakovo delo she zmeraj ni ustrezno priznано in da se z njim godi podobno, kot se je okrog 150 let z Linhartovim, ki je dobilo klasicno veljavo shele po uprizoritvi *Zhupanove Micke* v ljubljanski Drami leta 1939, ter poudari, da bo estetsko-dramaturshka analiza in primerjava Drabosnjakove *Igre o izgubljenem sinu* dokazala, da se po literarni vrednosti ta igra kosa vsaj z Linhartovo *Zhupanovo Micko*, kajti po zhivosti in udarnosti dialoga v njej (ne glede na jezikovno-narechne probleme) ni Drabosnjak nich manjsi mojster kot Linhart. V humornih prizorih *Igre o izgubljenem sinu*, ki ima med Drabosnjakovimi igrami nedvomno najvechjo literarno in she posebno dramatsko vrednost, Kreft vidi renesanchno nesramnost in dekameronsko komichnost ter sklene: »Zhe literarno-dramaturshka analiza njegovega dela pricha, da stoji takoj ob Linhartu ali pa vsaj

prvi za njim v zgodovini slovenske dramatike in gledalishcha – Shuster Drabosnjak. Vrh vsega je zhivel she precej bridkejshe zhivljenje kakor Linhart, saj je po izrochilu vechji del premozhenja izgubil, ker je pisal, tiskal in shiril slovenske knjige na svoj strošek ter se poleg vsega she zameril takratni gosposki.«

Chetrti, najobsezhnejshi in najbolj kompleksen Kreftov zapis je po mestu objave (Kuretov zbornik) nekoliko v folkloristiko umaknjena razprava. Kreft Drabosnjakovo *Igro o izgubljenem sinu* analizira po prizorih, ki jih je zanj devet in ne sedem kot v izvorniku, ter opozarja, da je bila gotovo uprizarjana sklenjeno, brez prekinitve, se pravi ne glede na vsebinsko menjavanje prizorishch, kakor so bile izvorno uprizarjane tudi Shakespearove igre (delitev na dejanja je stvar poznejshih urednikov besedil). Pri *Sinu* gre za t. i. epsko gledalishche v Brechtovem smislu (Kreft dodaja, da se je Brecht dramske tehnike uchil pri srednjeveskem biblijskem, liturgichnem, jezuitskem ter pri starem kitajskem in japonskem epsko-dramatskem gledalishchu); Drabosnjakova izvornost je zlasti v strastno rimanih verzih, s katerimi je predelal neugotovljivo nemshko ali morda celo italijansko predlogo, ter v zmanjshanju shtevila oseb, ki je v sorodnih tujih igrah veliko vechje. Kreft tudi omeni opombo na koncu rokopisa »to je en exempl tam grieshnkam«, ki je avtorjevo opozorilo, da je igra »didaktichna moraliteta«. Recheno po Vorancu, je Drabosnjak za Krefta pravi »samorastnik« z ganljivo pisateljsko in gledalishko ambicijo; zhe po tej komediji je »koroshko-slovenski ljudski Linhart«, njegovo delo sodi med staro slovensko klasiko, svojih »rajmov« pa ni pisal le sebi v zabavo, temvech z namenom, da bi svoje ljudstvo narodno in etichno razsvetljeval, in v tem smislu je ta igra tudi posredno opozorilo koroshkemu Slovincu, naj se ne izgublja v tujem mestnem blichchu, ampak naj vztraja v zvestobi domu in zemlji.

Pozornosti vredna je tudi krajsha razprava Pavleta Zablatnika (Univerza v Celovcu) z naslovom *Drabosnjakova Komedija od zgubleniga sina* (Slavistichna revija, 1985, sht. 2), kjer je zgoshcheno in pregledno predstavljena vsa poglavitna problematika v zvezi s to igro. Zablatnik omenja, da je Drabosnjak evangeljsko priliko (Lk 15, 11-32) s pesnishko svobodo oblikoval v rozhanskem narechju, nekoliko priblizhanem knjizhnemu jeziku z nekaterimi chisto osebnimi znachilnostmi v pravopisu (bohorichica, nenatanchna glede shumnikov in sichnikov, svojevoljno pisanje velikih zachetnic, veliki K pishe s C, uvajanje novih chrk, x vchasih pomeni z itd.); njegovi verzi so vchasih okorni, vechinoma pa krepki in sochni, mestoma celo prostashko robati. Dalje pisec tipoloshko in v bistvenih potezah oznachi besedilo in vsebino zadevne igre ter navaja uprizoritve (verjetno so jo igrali zhe v chasu avtorjevega zhivljenja, drzhavna in cerkvena cenzura ji je zaradi »pohujshljivosti« nasprotovala, vendar je igra zhivela naprej, uprizarjali so jo po Koroshkem she konec 19. stoletja, po svoje sta jo priredila Kuret za ljudski oder in Hartman za poklicno gledalishche, Slovensko prosvetno drushtvo »Drabosnjak« na Kostanjah jo je igralo leta 1980 v prvotni obliki in izvornem jeziku ter z njo gostovalo po Sloveniji).

V zvezi z uprizoritvijo na poklicnem odru je vsekakor potrebno omeniti kritični zapis Vasje Predana *Andrej Šbuster – Drabosnjak: Igra o izgubljenem sinu* (Delo, 17. 6. 1970). Gre za dokaj obsežen (tudi fotografija s predstave) in razmeroma poljuden, a strokovno zgleden, še danes instruktiven gledalishkokritični tekst ob sklepni premieri sezone v mariborski Drami. Predan v bistvenih potezah nakazuje zgodovinsko, kulturološko in dramaturško problemsko ozadje ter prek režije Slavka Jana seže vse do posameznih igralskih kreacij (naslovno vlogo je igral Volodja Peer). Med drugim omeni opazno potrebo aktualne evropske gledalishke prakse, da zaradi prezasichenosti s tradicionalnim meshchanskim teatrom sega v elementarnejšo srednjeveshko in ljudsko ritualno gledalishche; po njegovem mnenju zadevna uprizoritev Hartmanove priredbe *Izgubljenega sina* ni bila povsem homogena v vseh vidikih svoje posebne (tudi jezikovne) zahtevnosti.

Med gostovanjem po Sloveniji so »Drabosnjaki« iz Kostanj nastopili tudi v ljubljanskem amaterskem Shentjakobskem gledalishchu. O tej predstavitvi Drabosnjakovega *Izgubljenega sina* je *Delo* z dne 16. 2. 1981 objavilo reportažno poročilo *Vrli Korosenci v gosteh* s podpisom Janeza Zadnikarja, ki je s humorno prizanesljivostjo orisal dogajanje v nabito polni »shkripajoči shentjakovski dvorani« kot izreden kulturni dogodek, kot praznik pristne narečne slovenske besede z onstran mejnih gora, ter tudi omenil, da ne gre preveličevati Drabosnjakovih »pesmic, pasijonov in verskih iger«. Ta uprizoritev, ki je bila zlasti s pristnim jezikom pravzaprav taka, kot si jo je zhelel Kreft, je torej ostala v okviru dobrodushne folklore, s katero manjšina znotraj manjšine manifestira svojo rodovno zavest in trdnost.

Kljub določenemu napredku v odnosu do Drabosnjaka je videti, da osnovna poanta Kreftovih pozivov (še) ni povsem uresničena. Drabosnjak ni docela brez pridržkov postavljen ob Linharta (s pripombo, da je pomembnejši kot utemeljitelj ljudskega gledalishcha na Koroshkem kakor pa dramatik, Drabosnjaka na kratko omenja Jozhe Koruza v spisu *Pregled slovenske dramatike* iz leta 1974, obj. v knjigi *Slovenska dramatika od začetekov do sodobnosti*, 1997); dejansko ostaja bolj ali manj v etnološkem obrobju, delno zaradi določene literarne preproshchine in izjemno tezhavnega jezika (rozhansko narechje, polno modificiranih germanizmov, bolj ali manj nerazumljivo vechini Slovencev), nedvomno pa tudi zaradi svojevrstne, tako rekoč permanentno heretichne »idejne problematichnosti«. V chasu habsburshke Avstrije in med svetovnjima vojnama je Drabosnjakovo pisanje in gledalishko delovanje po eni strani pomenilo kritični in narodnoprebudni, protinemshki izziv za posvetno oblast, po drugi pa tako praktichnozhivljenjski (bohemski) kot tudi – zlasti z nekaterimi pesmimi in z *Igro o izgubljenem sinu* – literarni odklon od smernic institucionalnega katolishtva (vnashanje drzne profanosti v zgodbo iz svetega teksta). Kreft je svojo apologijo Drabosnjaka dosledno razvijal skozi desetletja socializma in zmeraj »koroshkega pavra« omenjal poleg Linharta, poudarjajoch zlasti komedijsko posvetnost *Izgubljenega sina*, vendar se konservativna moralistichna tendenca v ozadju te igre očitno ni mogla ujeti z Linhartovo razsvetljenko revolucionarnostjo. *Izgubljeni sin*

je ljudska agitka, ki se s slikovito, mestoma drastično ekspresivno priredbo biblijske prilike zavzema za vrnitev k očetnemu domu in veri, to pa zhe samo po sebi ni moglo biti neproblematično za socialistični ideološki kontekst.

Zastavlja se torej predvsem vprašanje ontološke parabolichno-sporočilne razsežnosti *Igre o izgubljenem sinu*, se pravi njene danashnje, postsocialistične in postmodernistične relevance ter sploh »nadčasovne aktualnosti« kot avtentične dramske umetnine (ne kot obrednega scenarija). V tem smislu kazhe, cheprav gre na prvi pogled za »opisno« epsko-lirsko igro, znova premisliti dramatičnost treh pglavilnih inherentnih etičnih opozicij med osebami kot inkarnacijami tipoloških psihoenergij, in to v luchi tragikomichne groteske in celo teatra absurda (ki mu tradicija *commedie dell'arte* ni tuja): sin in brat – sin in meshchanstvo – hudich in angel.

Nasprotje med bratoma: starejši je »neproblematično« privezan na zemljo in vsakdanjik, mlajšhega v svetu neustavljivo vleche vedozheljnost, »goljufiva kacha« (recheno po Preshernu, chigar sonet o Vrbi, eden njegovih ključnih tekstov, je pravzaprav melanholični vzdih v svetu »izgubljenega sina«; Cankar, ki se je po dolgoletni »izgubljenosti« v tujini vrnil domov, v *Zgodbah iz doline sbentflorjanske* pishe, da je pobegnil, da bi bil sam svoj gospodar; po svoje je bil nekak izgubljeni sin tudi lutrovec Trubar; krchmarica v chetrtem nastopku in brat v zadnjem izgubljenega sina oznachita kot »ludrovca«, tj. razuzdanca, nem. ludern, asociacija z lutrovec, izvirni Lutrov priimek Luder, nem. das Luder – mrha, mrhovina, na kar so radi opozarjali nasprotniki); znachajska razlika je arhetipsko konotirana celo z možnostjo dodatne biblijske asociacije: starejši Kajn kot poljedelec, mlajši Abel kot pastirski nomad ali »vandrovec« (brat je do izgubljenega sina ob vrnitvi sovrazhno razpolozhen, a se po očetovem nagovoru takoj pomiri). »Bratsko nasprotje« se deloma kazhe she v biografskem pogledu: Drabosnjak stalno na svoji kmetiji, cheprav hrepenech v svetu, njegov edini pravi tovarish Andreash (literarna zgodovina ju praviloma omenja v paru) pa je bil po izrochilu menda tudi v praksi aktivnejši popotnik.

Nasprotje med premozhnim kmechkim sinom, ki se kot »gosposki« vandrovec (s sluzhabnikom, ki o gospodarju pravi, da hodi kot grof in da je oblechen kot podezhelski far; 3. nastopek) znajde med zvijachnimi in brezobzirno pohlepniimi meshchani (krchmar, krchmarica, njuna hchi) ima sociološko-ekonomsko-politichno in erotichno razsežnost ter se z vso predrzno radozhivostjo kazhe kot pravi »peklenski krog«, v katerem sin ostane brez vsega, celo brez obleke. Dramatični vrh in obrat v razplet je spopad hudicha in angela za dusho izgubljenega sina kot ekspresivno alegorichna, nadrealistichna ponazoritev arhetipske, mitološko-metaforichne, pozitivno-negativne »demonichnosti« usode (ki se v komediji pach sklene spravlivo). Znachilno se zdi, da se te demonske silnice spopadejo tako, da potem, ko mu je z mechem grozil zhe krchmar, hudich dvakrat ponudi lachnemu, popolnoma izchrpanemu izgubljenemu sinu svoj mech za samomor (arhetipska oblika chastnega vojashkega siucida, prakticirana zhe v starem Rimu), tedaj pa v navidezno sinovo brezizhodnost posezhe kot nekakshen

»deus ex machina« angel varuh, iztrga hudichu mech iz rok, ga z njim natepe po hrbtu in ga she vrzhe za njim. Samomor z mechem je nacheloma zadeva tragedijske resnobnosti, a tukaj je kot demonichni izziv vključen v obracun, ki se zgodi kot burka na lutkovnem odru, pri tem pa je vse skupaj pravzaprav le delirichen privid telesno in psihichno povsem zlomljenega chloveka (orig. didaskalija, 6. nastopek: »zgubljeni sin doli pade na zemlo« tik pred prvim srehanjem s hudichem, ki ima »en nagi mech v roci« in mu reche: »tukelej jemash zhbert in stori si konc«; zhbert, sbert – mech, po nem. das Schwert).

Kljuchen za Drabosnjakovo vizijo chlovekove usode, najbolj plasticno predstavljeno v *Igri o izgubljenem sinu*, je mestoma do groteske potenciran preplet komichnosti in tragichnosti (s Cankarjevimi besedami, zapisanimi sicer v drugi zvezi: »Preshernost njegova je kakor slovenska pesem, ki se smeje naglas, zato da bi zatajila ihtenje«; *Moje zhivljenje*, 1914). Drabosnjak s prizvoki »kurentovskega« (po Cankarjevem Kurentu) obeshenjashkega humorja ponekod oznachuje tudi samega sebe: »en poreden paur u Korotane«, samokritika alkoholika v *Pesmi od napitih bratov*. Svojo igro *Pasijon* je oznachil kot »zhalostno komedijo« (v zadnjem verzju predgovora), *Pastirsko igro* pa v podnaslovu in v predgovoru »zhalostna in usmiljenja vredna komedija«. Cheprav mu je beseda »komedija« verjetno pomenila predvsem igro nasploh, zhe sintagma »zhalostna komedija« kazhe, da se je zavedal posebne vedre funkcije komedije in ekspresivne vrednosti te paradoksne besedne zveze. Igre, ki se jih je odlochil prirediti, so mu bile nedvomno blizu tudi z intimnejshega osebnega vidika ne glede, koliko se je tega racionalno zavedal. Vse priredbe je slovenil ne le jezikovno, temvech je tudi dejanje prestavljaj v domače okolje, v kontekst avtenticne »avtobiografske« bivanjske izkushnje; nekak »zhalostno komichni« pasijon je bilo namrech, kolikor je znano, tudi njegovo lastno zhivljenje.

V tem smislu mu je morala biti she posebno blizu po eni strani Jezusova usoda z Judovim izdajstvom (v *Svoenjem ABC*, II. krog, pravi, da mu je ravno najvechji prijatelj, na katerega se je zanesel, »roke trdo zvezak«), po drugi pa tudi evangeljska zgodba o izgubljenem sinu, ki ga v svet, kot je v igri izrecno poudarjeno, speljeta vedozheljnost in zhelja po neodvisnosti, biti sam svoj gospod, ne pa zgolj ochetov poslušni »usluzhbenec«. Sin v igri se v svetu izgubi do roba popolnega propada, kot se je Drabosnjak »izgubil« v bukvah in rajmih vse do drazhbe posestva in do gostashtva; naposled se sin vendarle nekako vrne k avtenticnemu izviru, ki je kmechko bivanje, kakor je tudi Drabosnjak nekako obvladal svoj alkoholizem in ohranil »perspektivo« v veri (tako se je po svoje dotaknil ontoloshke dimenzije pojmov religio, re-ligo kot raz-veza in obnova zaveze). Kot v *Igri o izgubljenem sinu* gre tudi v Drabosnjakovi biografiji v jedru za tragichno bivanjsko dogajanje, ki pa se vendarle razmeroma pomirljivo, »kompromisno« koncha. Preshernov pogled v retrospektivi na rodno vas je idilichen, Drabosnjak pa je sicer fizichno ostal doma, a se je obichajnemu kmechkemu bivanju odtujil s svojim bukovnishkim delovanjem, postal je tako rekoč nekakshen psihichni vandrovec ali »duhovni Ahasver« (priredil tekst tudi o tem biblijskem liku: *Prerokovanje od tega Ebekshustarja*). Skrb za

kmetijo je prepusthal zheni, s katero sta imela enajst otrok (najbrzh njegovi »zhenomrznishki« verzi niso brez zveze z zakonskimi prepiri), zahajal v gostilne, satirichno in narodno zavedno jezikal proti oblasti in duhovshchini, tonil v dolgovich. Pri vsem tem mu je neizogibno razpadala domacha »vashka idila«, lastno bivanje se mu je razkrivalo kot groteskna razklanost, ni bil ne chisti kmet ne pravi mestni gospod in izobrazhenec; znashel se je v trajnem kriznem precepu, v esencialni shizoidni rázloki, kjer se je tragika nenehno menjavala s komiko, zacinjeno z alkoholom. Ali recheno z izrecno eksistencialistichno-strukturalistichno (heideggrovsko-derridajevsko) filozofsko »prisporodobo« pesnik je »pastir besed« zunaj pushchobe zemlje, nekakshen »izgubljeni sin«; kot zapisovalec bitnega (biti) je tudi osvetljevalec imanentne lastne individualne in plemenske razdiralne (dekonstrukcijske) izkushnje, precejene skozi izkushnjo negovalca jezika kot najbolj nedolzhne in najbolj nevarne dobrine.

V shiršem smislu se namrech tako v igri kot v Drabosnjakovi osebni izkushnji nakazuje simbolichnost celo za ves slovenski koroshki element: »izgubljeni sin«, ki v zhelji biti svetovljan, avstrijski Evropejec, na usodnem plebiscitu glasuje za (mochno skrcheno) germansko Avstrijo proti »razshirjenemu« (juzhno)slovanskemu Balkanu. To glasovanje je bilo (zlasti v luchih praktichnih zgodovinskih posledic) »zgliedno avtodekonstrukcijsko« ali – recheno bolj obichajno – avtodestruktivno, se pravi »samomor iz zasede v levjem zhreluk«. Enonacionalna Avstrija po prvi svetovni vojni namrech ni bila vech habsburshka mnogonacionalna zveza z nekaterimi elementi fevdalnega federalizma, ki je deloma razprsheval pritiske iz dunajskega sredishcha. Koroshki Slovenci so bili v novi Avstriji brez nekdanjega slovanskega zaledja le skromna manjshina ob nemshki vechini in podobno bi bilo z vsemi Slovenci, che bi kot edini »avstrofilski« Slovani ostali v Avstriji. Ugibanje, ali bi tedaj Slovenci kot celota zmogli toliko tezhe, da bi od nemshkih sodržavljancov izsilili (na podlagi »karantanskega prava«?) nekakshno belgijsko ureditev Avstrije, ostaja »znanstveni fantastiki« (zgodovine za nazaj pach ni mogoche spreminjati, lahko se jo le poskusha »prepesniti« v skladu z določenimi interesi ali »pobožnimi zheljami«).

Kakor pri vseh najbolj markantnih predstavnikih slovenske kulturno-etnicne zavesti (Trubar, Linhart, Presheren, Cankar, Kosovel, Kocbek ...) se tudi pri Drabosnjaku pojavlja element heretichnosti, za katerega je seveda »primerno« plachal, po vsem sodech, tako posvetni kot cerkveni institucionalni oblasti, ki jima njegovo delovanje tako ali drugache ni bilo pogodu. Med razlichnimi mozhnostmi primerjav določeno sorodnost (biblijska oseba v bogastvu in revshchini) z Drabosnjakovim *Izgubljenim sinom* kazhe zlasti Strnisheva igra v verzih *Zhabe (ali prilika o ubogem in bogatem Lazarju)* iz leta 1969, v podnaslovu izrecno oznachena kot »moraliteta«; to je tudi po znachilnem enobesednem pojmovno-mnozhinskem naslovu ena od »vmesnih stopenj« v slovenski dramatiki 20. stoletja med Cankarjevimi *Hlapci* (1910), Kreftovimi *Malomeshehani* (Kreature, 1935-1948), Borovimi *Raztrganci* (1944), Mrakovimi *Talci* (1947), *Vasovalci* Ljube Prenner

(1950), Bozhichevimi *Kaznjenci* (1964), Jovanovichevimi *Norci* (1970) in Strnishevimi *Ljudozbenci* (1972).

Poseben problem, ki ga ni mogoče spregledati, je v Drabosnjakovem zlasti dramskem pisanju seveda jezik; v različnih delih ni enoten, v glavnem temelji na kostanjškem govoru, vendar je v prozi in pesmih obarvan s knjižno tradicijo, v igrar pa je blizhe vsakdanji ljudski govorici. Tako je njegov literarni izraz prvinsko ekspresiven, barvit, preprost, robot, humoren, satirichno kritichen, ironichen in samoironichen, včasih tudi rahlo lirichen; po svoje se navezuje na izročilo, nedvomno poenostavljeno, o njegovi chloveshki podobi: v družbi priljubljen shaljivec, prerokoval iz kart in dlani, popravljal ure, v priročni tiskarni sam tiskal besedila; po zunanosti srednje postave, gladko obrit, vsakdanje oblachilo chrtaste platnene hlache, srajca, širok klobuk, za klobukom papir za belezhenje verzov (Kuret dvomi, da bi imel lastno tiskarno, vendar jo ljudski spomin od vseh bukovnikov pripisuje le njemu, torej najbrz ne brez vzroka). Nekaj ironichnega prizvoka je zhe v sami besedi bukovnik: dolochena premaknjenost, oznachenost (bukov – neroden, okoren; celo za Presherna pravijo, da naj bi bil v nekaterih pogledih »okoren«). Med posebnostmi Drabosnjakovega jezika so koroshki »ijekavski« pojavi mehchanja na prehodu soglasnik / samoglasnik: liepa, viest, diete, sviet, smieh, grieh, biele, vriedna itd.; take oblike, podobne starejšemu hrvashkemu pravopisu, je najti tudi v beneshki Sloveniji. (Morda je imel vodilni koroshki politichno-kulturni aktivist Majar Ziljski tudi zaradi takih »shtokavskih« ali »ilirskih« narechnih oblik vech posluha za ilirstvo in obenem za panslovanstvo, kajti s shirshega vidika se je vsa tedaj skromna tako slovenska kot tudi »ilirska« kultura zdela nekakšno »bukovnishtvo«, chudashka narechna zablodelost; sedaj se poudarja le, da se je Majar zavzemal za t. i. zedinjeno Slovenijo, toda hkrati je deloval tudi za zblizhevanje juzhnih in ostalih Slovanov v Avstriji, za slovanski parlament in sploh za vseslovanstvo, danes ocenjeno kot utopichno, cheprav je tudi Preshernova *Zdravljica* v bistvu »vseslovanska himna«.)

V povzetku iz povedanega izhaja, da Drabosnjakova najpomembnejsha igra *Izgubljeni sin*, po vsem sodech, she ni dozhivela svoje »prave realizacije«. Na poti k njeni »idealni uprizoritvi« se ne zdi odvech dolochena »westeastovska« asociacija ob (simptomalnem) sinovem »poskusu samomora« z mechem (6. nastopek: »nagi mech«, 7. nastopek: tudi »sabva«), ki v danashnji globalizirani kulturni zavesti ponavadi evocira t. i. harakiri, cheprav ne gre za povsem japonski »izum«, ker so korenine tega obichaja v praindoevropski arhetipski tradiciji, navzochi tudi v antiki (v Kuretovi priredbi hudich vabi sina v samomor z vrvjo, ki je na splošno najbolj prepoznaven suicidni rekvizit, saj je obeshenje na Slovenskem tako rekoeh folklorni samomor). Kakor je Brecht prevzemal izkushnje daljnovzhodnega teatra, bi morda tudi pri kakshni bodochi inscenaciji *Izgubljenega sina* kazalo uposhtevati modificirane elemente zlasti iz japonskega gledalishcha »no« (kratka lirsko-epska drama s petjem in plesom na mitoloshko-religioznem ozadjju); ta »potujitev« (brechtovska »Verfremdung«) bi bila primerna tudi v smislu sodobnega odrskega antinaturalistichnega deziluzionizma, za kakrshnega se je nekoeh zavzemal Krefht.

V letu 2008 je pisatelj Boris Vishnovec nizu svojih zanimivih, cheprav od kritike in literarne zgodovine v glavnem prezrtih del, dodal svojevrsten biografski roman o Drabosnjaku z naslovom *Od Gospe svete zvon* (e-zbirka *Revije SRP*). V ducatu zgovorno naslovljenih poglavij je zajel zaokrozheno zhivljenjsko zgodbo legendarnega ljudskega umetnika ali t. i. vashkega posebnzha od mladenishkih vasovanj prek obichajne socializacije s poroko, ochetovstvom, kmetovanjem na posestvu in hkratnim ustvarjalnim zagonom do neizbezhnih nesporazumov in spopadov z (institucionalnim) okoljem, ki kulminirajo v drazhbi in zatonu v revshchini. Te zgodbe avtor ne podaja s kronistichno nevtralnostjo »od zunaj«, cheprav korektno uposhteva zgodovinsko podlago chasa napoleonskih vojn, temvech mu gre predvsem za poskus vzhivljanja in sodozhivljanja »od znotraj«, ko s psiholoshko-lirskimi stilistichnimi modifikacijami prislushkuje dozhivljajskemu valovanju v (pod)zavesti elementarnega podezhelskega bohema, ki se mu lastno bivanje poantira v celovito vizijo pasijona ob poslovilnih prislutih domachega gosposvetskega zvona.

(julij 2008)

Poglavitna literatura:

- Andrej Shuster Drabosnjak: Marijin pasijon. Zbrana bukovnishka besedila, I. Celovec, 1990.
 Andrej Shuster Drabosnjak: Pastirska igra in Izgubljeni sin. Zbrana b. b., II. Celovec, 1992.
 Andrej Shuster Drabosnjak: Pasijon. Celovec, 1983.
 Andrej Shuster Drabosnjak: Pasijon. Celovec, 1989.
 Andrej Shuster Drabosnjak: Igra o izgubljenem sinu. Ljudske igre, 6. zv. Kranj, 1934.
 Andrej Shuster Drabosnjak: Bozhichna igra. Ljud. igre, 13. zv. Ljubljana, 1935.
 Andrej Shuster Drabosnjak: Igra o Kristusovem trpljenju. Ljud. igre, 17. zv. Ljubljana, 1937.
 Andrej Shuster Drabosnjak Igra o izgubljenem sinu. Dramska knjizhnica, 3. Ljubljana, 1970.
 Andrej Shuster Drabosnjak Parodije in satirichne pesmi. Faksimilirana izdaja. Ljubljana, 1966.
 Andrej Shuster Drabosnjak Litanije. Celovec, 1997 (faksimile orig. 1798 in ponatisa 1966).
 Dr. France Kotnik: Drabosnjakov Svovenje obace. Slovenski jezik, 4. Ljubljana, 1941.
 Niko Kuret: Shuster Andrej p. d. (Zvrhnji) Drabosnjak. SBL, III, 11. zv. Ljubljana, 1960-1971.
 Alfonz Gspan: Razsvetljenstvo. (bukovniki). Zgodovina slov. slovstva, I. Ljubljana, 1956.
 Alfonz Gspan: Cvetnik slovenskega umetnega pesnistva do srede 19. st., I. Ljubljana, 1978.

V zbirki petih Drabosnjakovih pesnitev *Litanije*, ki jo je leta 1997 izdala Zalozhba Wieser v Celovcu, je na zacetku opomba: »Faksimile originalne izdaje iz leta 1798, po ponatisu iz leta 1966.« – Doslej je veljalo, da je bila knjizhica prvich natisnjena brez letnice, ta novi podatek pa pomeni, da je Drabosnjak avtor prve slovenske zbirke posvetnih pesmi, torej pred Vodnikom (Pesme za pokushino, 1806) in pred Knoblom (Shtiri pare kratko-chasnih Novih pesmi, 1801). Slovenska praksa pesnishkih zbirk se potemtakem ni zachela niti s Knoblovim »drekanjem«, kot je *Shtiri pare* oznachil Vodnik, ki je za literarno zgodovino avtor »prve samostojne pesnishke zbirke«, temvech z Drabosnjakovo nich manj »nepoetichno« kritiko »hudih zhensk« in s »sakrilegichno« hvalo pijanstva. (Op. avt.)

Neprevedene knjige

Lev Detela

TEZHKO PREIZKUSHANA ODESA

Irina Ratuschinskaja:**Die Kinder von Odessa** (Otroci Odese)

(ruski izvirnik *Nasledniki minnogo polja – Dedichi minskega polja* – je izšel leta 2001 pri založbi AST)

Prevod iz rusčine Bernd Rullkötter

BLT – založniška skupina Lübbe

Bergisch Gladbach 2004, 462 strani

Avtorica prichujočega romana Irina Ratushinska se je rodila leta 1954 v Odesi. Zhe zelo zgodaj, she v sovjetskem chasu, je razgibala shirsho javnost s svojo kritichno in uporno poezijo, ki je vznemirila tedanjo komunistichno oblast. Leta 1982 so jo zaradi »protisovjetske agitacije in propagande« obsodili na sedem let prisilnega dela. Njene iz taborishcha pretihotapljene pesmi, ki so jih v angleskem prevodu objavili v Veliki Britaniji pod naslovom *No, I'm not afraid*, so shirsho zahodno javnost opozorile na avtorichino tezhko usodo. Tudi v Nemchiji je leta 1992 izšel izbor njenih pesmi.

Irino Ratushinsko uvrshchajo med pomembnejshe sodobne ruske pesnice, vendar se je uveljavila tudi kot prozaistka. Bralec zachuti avtorichino ljubezen do rojstnega mesta, ki mu je postavila spomenik v obseznhnih pripovednih delih. V tem smislu sta zanimiva in znachilna predvsem dva romana, v katerih razpleta na primerih razlichnih protagonistov »kolektivno« usodo multikulturnega, z Ukrajinci, Rusi, Zhidi, Grki, Nemci in Romi naseljenega velikega chnomorskega pristanishcha Odese, ki se danes nahaja v samostojni Ukrajini. Oba romana sta izshla tudi v nemshkih prevodih z naslovoma *Die Frauen von Odessa* (Zhenske Odese) in *Die Kinder von Odessa* (Otroci Odese).

Ustavimo se pri zadnjem, saj je zanimiv iz vech razlogov. Jedro fragmentarno in precej konvencionalno napisanega teksta, ki pa ga je vredno prebrati zaradi shtevilnih socialnih, politichnih in kulturoloshkih analiz in opisov, tvorita dve osebi. Sveta je stara enajst let, ko spozna skoraj enako starega Aljosho in ko Nemchija napade Sovjetsko zvezo (1941). Razgibano Odeso, ki je bila zhe v prvem proticaristichnem uporuh leta 1905 pomembno osishche dogajanja (primerjaj sloviti film znanega ruskega rezhiserja Sergeja M. Eisensteina *Oklepnica Potemkin*), ob podpori Nemcev zasedejo Romuni in jo prikljuchijo svoji drzhavi.

Avtorica nesentimentalno, toda z obchutkom za psihologijo tudi drobnih chloveshkih povezav in razmejevanj opisuje trpljenje prebivalstva, vojne grozote, pa pogum in trdozhivost shtevilnih tezhko preizkushanih Odeshanov, ki se morajo

dan za dnem z razumom, z zvižajo pa s tveganjem prebijati skozi shtevilne pasti in ovire. Trdota in shikane sovjetskih stalinističnih oblasti se velikokrat bistveno ne razlikujejo od represalij tujih okupatorjev. Preden se Sovjeti v jeseni 1941 umaknejo iz mesta, pozaprejo razne »vohune« in »saboterje« ter odpeljejo v taborišča ali na prisilno delo v druge dele države domnevne »sovražne elemente« in »nezanesljive posameznike«. Otroci ostanejo velikokrat brez staršev in sorodnikov, prepusteni sami sebi.

Ratushinska podrobno opisuje zhivljenje otrok, ki se morajo s preostankom starih tet, babic in stricev, velikokrat pa kar sami, prebijati skozi zhivljenje. Izkazuje se, da drzhi stari pregovor »chlovek chloveku volk«, po drugi strani pa nenavadna in težka situacija marsikdaj omehča srca soljudi in razvije se solidarnostno mojestrenje skupne usode (prebivalci skrivajo Zhide, da ne bi padli v roke Nemcem, ki jih zapirajo v geto; ljudje skrbijo za vojne sirote, si skushajo, ko je stiska največja, med seboj pomagati ipd.).

Avtorica se trudi, da bi – v nasprotju z nekdanjo standardno sovjetsko literaturo – tudi okupatorja predstavila diferencirano, bolj objektivno, ne kot nechloveshkega »krvoloka«, temveč marsikdaj predvsem kot izrabljenega ujetnika grozotnega globalnega dogajanja. Ena takih diferencirano predstavljenih figur je na primer romunski stotnik Tiriescu, ki se zaljubi v Aljoshevo mater, zhenno odsotnega sovjetskega generala, ki se bori na protinemshki fronti. Tiriescu na svoj nachin pomaga družini in ji da vedeti, da ni s srcem pri vojni stvari in da bi mnogo rajše zhivel v miru.

Romuni hočejo Odeso spet spremeniti v fino promenadno mesto, kot je slovelo nekoch v carističnih chasih. Na širokih pochishchenih bulvarjih igrajo zabavni orkestri, domache in importirane damice v modnih oblekah se tam pod koshatimi drevesi sprehajajo z romunskimi in nemshkimi chastniki (ki so svetovalci in nadzorovalci romunskih oblasti). V modi so klobuki v obliki turbana. Pri različnih lopah in stojnicah mimoidoche razveseljujejo klovni in cirkusanti. Prikazujejo nemshke filme z nadvse obchudovano igralko Mariko Rökk (str. 109 – 110).

Avtorica opisuje usodo otrok in odraslih skozi različne faze vojne, do umika Romunov in na koncu Nemcev v letu 1944. Tudi zachetno povojno obdobje je v Odesi nestabilno. Preostanki različnih kriminalnih tolp, ki so se med vojno pechale s chрно borzo, prekupchevanjem in tihotapstvom, skushajo she naprej terorizirati mesto. Polozhaj je tako negotov, da si zvecher in ponochi nihche vech ne upa na cesto. Stalin zapove marshalu Zhukovu vojashko operacijo s posebno nochno chistko, v kateri radikalno in brez sodelovanja milice in sodnih oblasti likvidirajo kriminalce.

Leta techejo. Otroci Odesa odrashchajo. Avtorica jim pri njihovem razvoju sledi dalech v novejši chas, vse do tako imenovane »prashke pomladi« in sovjetskih ukrepov proti cheshkoslovashkemu poskusu uresnichevanja »socializma s chloveshkim obrazom«.

Najbolj jo zanima usoda Svete in njenega prijatelja Aljoshe. Dinamična in samosvoja Sveta je obdarjena z različnimi nenavadnimi talenti. Tudi parapsihološkimi. Med drugim zna prerokovati bodočnost. Na poseben način se zna približati zivalim in pridobiti njihovo naklonjenost. Zato ne preseneča, da jo zhe zelo zgodaj zvabijo v cirkus, kjer pripravlja zanimive nastope z zivalmi, med drugim s težko uhljivimi golobi, kar postane pomembna, »napredne narode« povezujocha »miroljubna« programska točka »sovjetskega cirkusa«, ki naj, sledeč Stalinovi zapovedi, tudi s pomočjo klovnov in artistov vsemu svetu oznanja mir. Ker je zelo gibčna in hitra, jo končno kot svojo asistentko zaposli vodilni odeski kirurg.

Svetina mati, Poljakinja, se je po vojni s svojima drugima otrokoma preselila na Poljsko, medtem ko je Sveta hotela ostati v Odesi. Tu se zdaj poroči z Aljoshom, s svojim prijateljem še iz otroških let, ki je zaključil študij na univerzi in se zachenja ukvarjati z znanstvenimi raziskavami. Kljub temu, da jo Poljaki pouchijo o »pravi naravi Rusije«, nekdanji Hitlerjevi zaveznici iz leta 1939, ki je skupaj z Nemčijo napadla in zasedla Poljsko ter v Katinu leta 1940 zagrešila poboj ujetih poljskih oficirjev, namreč zheli ostati v Sovjetski zvezi.

Vechina preostalih, s Sveto in Aljoshom povezanih otrok iz vojnih let Odese, je ostala v glavnem skupaj tudi v odraslosti ter tvori poseben avtonomen svet zasebnosti v zadnjih, s strahom in trepetom napolnjenih letih Stalinove diktature. Ti ljudje oblikujejo vech ali manj prostodushni liberalni ambient mlade Odese, ki zheli tekmovali z obema drugima centroma velike drzhave, z Moskvo in Leningradom, a se chuti zapostavljeno v igri glavnih sil.

Komunistični oblastniki postajajo po Stalinovi smrti vse bolj negotovi in vznemirjeni. Represivni ukrepi proti motilcem predpisanih vedenjskih načinov ne prinashajo zazhelenih uspehov. Nemiri na Poljskem in na Madzharskem jih vznemirjajo na poseben način. Med drugim prepovejo prebivalcem Odese – kot zhe Nemci proti koncu druge svetovne vojne – kopanje v Chrnem morju. Ko se leta 1968 na Cheshkoslovashkem pojavi potreba po družbenih spremembah in demokratizaciji, postane pritisk na kritične posameznike tudi v Odesi nadvse močan. Aljoshom aretirajo, ker na univerzi ni hotel podpisati peticije proti »cheshkoslovashkim reakcionarnim elementom«. Tudi njegova žena Sveta pride pod nadzor tajne policije KGB in njenih organov: »Sveto je ... zelo vljudno sprejel moshki v sivi obleki s sivo kravato ... Celo skodelico kave je dal prinesiti zanjo ... Zares je zachuden, da tako ocharljiva, moderna, izobrazhena zhenska, ki ji je religiozna ozkosrchnost seveda tuja, svojim otrokom kljub temu dovoljuje, da hodijo v cerkev ... Kaj ne ve, da se tam vse zachne s kadilom in koncha z odporom in razshirjanjem protisovjetske literature ...« (Otroci Odese, str. 444).

Ochitno ima tudi Aljoshin in Svetin sin pred sabo dolgo in tezhavno pot. Zhe ruski nobelovec Boris Pasternak je nekoch poudaril, da »zhivljenje ni svobodna hoja chez shiroko polje«.

Chitalnica

*Ivo Antich***TRI ZVEZDE IN VERONIKA**(Ob romanu Lev Detela: *Tri zvezde*)

Izdala in založila založba Ved, Ljubljana, marec 2008

Sočasnost Detelovih zbirk pesmi *Zvezde, zanke* in *Svetloba na sberlatni obali* ter romana *Tri zvezde* ta dela zastavlja kot tri markantna znamenja ustvarjalne zrelosti in hkrati najprej razpira vprašanje njihove medsebojne sporochilne korespondenčnosti, nato pa tudi notranjih simptomalnih razmerij še med drugimi sestavinami avtorjevega opusa. Pri tem integralnejši »postmodernistični« pristop ne more povsem zanemariti niti določenih neizogibno uchinjujocih dejstev iz t. i. realnozgodovinskega (geopsiholoshkega, socialnega) konteksta, ki se jim je novokritishki literarnoteoretski ahistorizem 20. stoletja v imenu »avtonomije literarnega dela« nacheloma izogibal. Ne avtorji ne njihova dela pach niso nekakshne »chiste abstrakcije«, lebdeche v sholastichnih oblakih, kakor tudi vsak avtor – morda to še zlasti velja za pesnike – pravzaprav z vsemi svojimi zapisi pishe »eno samo knjigo« (nekako v smislu Mallarméja in Presherna). Po Deteli je »jezikovni prostor« (prim. nem. W-Ort) »zapleten dinamicni odvisnostni proces, v katerem jezikovni elementi ne nastopijo izolirano, temvech se gibljejo eden proti drugemu, eden v drugega, eden mimo drugega v nove tekstualne konstelacije«; navedek je iz opomb k pesnitvi *Sedemglavec* (*Zvezde, zanke*), ki jo avtor prav tam oznachuje kot pesem – poem – ritmizirano prozo (prim. verz iz *Sedemglavca*: »mashinerija verzov prihaja«).

Evokacija proze ob sredishchnem tekstu Detelovega opusa opozarja na specifichno hibridnost vsega opusa tako v formalno-zvrstnem kot v vsebinsko-sporochilnem pogledu. Detela je dvojezichni, slovensko-nemshki pesnik, prozaist, dramatik; zlasti v njegovi zgodnejshi liriki je nemalo baladno-pripovednih in tudi dramaticnih elementov, prozni in dramski teksti so prezheti z vizionarno poetichno fantastiko in grotesko. Problemsko-vsebinsko pa v opusu na razlichnih nivojih znachilno korespondirata predvsem dva »simptoma«: **odlochilno dejanje** in **ochetovstvo**. To sta vprashanji, ki tako ali drugache, bolj ali manj opazno in osveshcheno, zadevata slehernika; med dejstvi Detelove biografije gre za »levji skok« v izseljenstvo in za kritichni odnos do lastnega ocheta, nakazan v spominsko-dokumentarnih zapisih (Emigrant, 1999, str. 160: »oche« / oblastnik / iz simbolistichnih zgodb), med literarnimi deli pa za *Atentat* (Proza in pesmi, 1966) in za druge variacije na rodovno-oblastnishko diktatorstvo. V opombah k *Sedemglavcu* je omenjen zürishki chasopis *Die Tat*, ki imensko asociira Kocbekovo revijo *Dejanje*; Detela je izdal *Kocbekovo berilo*, Kocbekovo »usodno dejanje« je bilo partizanstvo in njegov personalizem je v zvezi z Mounierom, za katerega sta

ključna pojma oseba in dejanje, oseba kot »jaz-tukaj-zdaj« je potopljena v naravo, vanjo se s poetično refleksijo potaplja tudi Detela, deloma na sledi očetja, ki je bil botanik.

»Je zgodovina fikcija?« To vprašanje iz mota k *Trem zvezdam* je vprašanje o poziciji t. i. zgodovinskega romana v presechishchu med faction kot absciso in fiction kot ordinato. Zgodovina z nacionalno mitologijo je v sredishchu Detelovega metaforičnega imaginarija od prvih knjig (*Junashstva Slamnatega Krpana, Atentat* – v slednjem ciklu *Zgodovinske pesmi*) do zbirke pesmi *Starosvetni spevi* (1999), v kateri prevlada prosti verz. Vsi Detelovi romani so »zgodovinski« (od *Kraljevega kipa*, 1970, dalje), segajo do Karantanije in Venetov, z zgodovino se ukvarja v spominski prozi, torej se obsežni tekst (chez 1000 strani v rkp.) *Tri zvezde* z zgovornim podnaslovom *Roman o celjskih grofi in Veroniki Deseniški* logično vključuje v opus. Celjski grofi z Veroniko Deseniško so slovenska zgodovina in mitologija; Veronika je poleg desetnice in lepe Vide najizrazitejši ženski lik te mitologije. Zhupanchich kot avtor drame o Veroniki je v njej iskal rojstvo »slovenske duše«, čeprav ni zanesljivo niti to, da priimek Deseniška izvira iz hrvashkega Desinicha (pri Kumrovcu).

Detelov »genius loci« osnovno fabulo iz Valvasorja ob korektnem upoštevjanju »faktov« iz zgodovinskega konteksta nadgrajuje z istim ekspresivno poetičnim »shtajerskim temperamentom«, odprtim tako na Zahod kot na (balkanski) Vzhod, kakor je navzoch v njegovih pesmih. Ne gre za scottovsko-finzhgarjevski zgodovinski roman; zgodovina je tu z romaneskno zgodbo, ki se ohlapno zarisuje skozi niz fragmentov, predvsem prostor poetične metafore in »uzhitka v pisavi« brez vsake idealizacije, v smislu naslova poglavja *Strah, tema, ljubezen*: srednjeveshka krvava baladichnost, pohlep, razvrat, surovost, ob nebrzdani mesenosti obsesivna pobožnost in vizionarni vzleti, fevdalni karierizem, Friderikova subverzija zoper diktatorskega očetja Hermana z zastrupitvijo prve žene in s poroko z »lepo charovnico« Veroniko – vse je delirichni »circulus vitiosus« v grozljivem blodnjaku brez obvladljivo razvidne meje med lepim in grdim, resničnim in prividnim, osebnim in očetovsko-rodovnim (der Genuss – genus – gnus). *Blodnjak* (Trst, 1964) je Detelov knjizhni prvenec, kljub popolni prezrtosti ena najpomembnejših knjig modernistichne slovenske proze, zbirka sedmih pripovedi, kjer je zhe na prvih straneh alegorichno problematirano oblastnishko očetovstvo, v naslednjem *Atentatu* (Trst, 1966) razshirjeno do aluzij na tedanje vzhodnoevropsko-azijske diktature (npr. ciklu »kitajskih pesmi«). Shirina zmeraj navzočega Detelovega »integralizma«, ki iz literarne prakse ne izganja nobenega vidika med avantgardizmom in »vechernicami« (dva romana v Mohorjevi seriji Družhinske vechernice), pri tem pa zmeraj ostaja v identitetnem obzorju lastne poetične vizije, se v *Treh zvezdah* zaokrozhi in razraste v mogochno prozno poemo – roman o (dveh) celjskih grofi in Veroniki Deseniški. So tri zvezde v celjskem grbu – Herman, Friderik in med njima Veronika?

Andrej Lutman

ZASTAVONOSHA

Ciril Zlobec: **V viharjih in zavetrjih srca**

Mladinska knjiga, Ljubljana, 2007, 104 strani

Osrednja pesem *Uvodnega triptiha*, ki zachenja novo pesnishko zbirko Cirila Zlobca, ima naslov *Moja zastava*. Pesem sestavlja tudi zadnji del naslovnice, sliko Vladimira Makuca. Na sliki so lastovke, ki krozhijo v blizhini hishe. Ena lastovka ima kljun obrnjen proti nebu in lezhi na tleh. „Nikar me ne sprashujete, kdo sem, kje sem: // na levi ali desni strani – moja / zastava brez prestanka plapola / v viharjih in zavetrjih.“ S temi stihmi se koncha pesem *Moja zastava*. Pokonchnost, ki kljubuje vsem vetrovom, je odlika zastave. In lastovke, ki krozhijo med nebom in zemljo, so znanilke pomladi, ozhivljanja narave po konchani zimi, po odmrtnju ali pochtiku zhivljenja. A to zhivljenje ni mrtvo, saj tudi prezimitev prinasha dolochene dejavnosti, ki so del zhivljenja. Lastovke gredo v druge kraje, pesnik morda sede in zapishe kako pesem ... Ciril Zlobec je napisal mnogo vech kot le kako pesem. Sodi med tiste slovenske pesnike, ki so mnozhico svojih pesmi dopolnili z mnogimi prevodi, predvsem iz italijanshchine. Je pa tudi pesnik, ki mu je najvechkrat pripisana beseda ljubezen. »Ljubezen dvoedina«, kot jo imenuje, je ne samo naslov ene od njegovih pesnishkih zbirk, ampak je tudi oznachba, s katero se lahko poisti, s katero dozhivlja svet uravnovesjenja, dopolnitve. Sklopu *Uvodni triptih* sledi sklop pesmi z naslovom *Bil sem otrok poletja*. „Kot kak zaklet orach sem, / ki na koncu svoje njive / obrne plug / za novo brazdo v smer zacetka. / Tam bo spet zarezal v novo brazdo, spet – v nasprotno smer.“ Navedeni stihmi zachenjajo pesem *Strupena, dolga zima*, ki je tudi del sklopa *Bil sem otrok poletja*. Navedeni stihmi so eni veselejshih v zbirki, pa to ni mishljeno s posmehom. Pesnik se spominja svojega zhivljenja, svojih najzgodnejshih dogodkov, tja do rojstva gre, in se zraven sprashuje, kaj ga chaka, che ga sploh she kaj chaka. Je vrnitev, je obrat, je premica, je sploh kaj, kaj opisljivega, kaj chesa, kar je le od chasa do chasa? Pojav chloveka in njegovo nehanje. Sledi sklop z naslovom *Nochna mora*, ki je le uvod v osrednji del zbirke.

Osrednji del zbirke je namrech dodeljen pesmim, ki jih je Ciril Zlobec spisal svoji hcherki. Pesnikova lega je na meji zhivljenja, na meji zavedanja, na meji, ki lochi budnost od dremezha, dremezh od spanca, spanec od sanj, sanje od budnosti, budnost od zavedanja minljivosti. Seveda je mora smrt. Seveda je smrt morasta, ko pa se ji pridruzhi she umiranje hcherke, je ta smrt onkraj more, je mora tako tukaj, da tistega onkraj ni. In v takih trenutkih, ko pesnik spremlja smrt in hkrati chaka na svojo, je pesnik edinstven, je pesnik tisti, ki pooseblja tako vodnika tja, kjer je

vrnitev morda v domeni možnega, je pesnik tisti, ki kaže na pogum vztrajanja, je pesnik tisti, ki poseblja vodnika, stoječega na mestu, vztrajnega, spodbujajočega in istočasno spremljajočega ter opazujočega pojav stalnega spreminjanja bivanja; pesnik je točka, v kateri je ljubezen do pesmi, tako silna, da ljubezen postane most do sochloveka, do bitja, ki ga je bil ustvaril. Ni vech razlike med otrokom in pesmijo in lastno smrtjo. Vznesenost, ki naj bi bila najvidnejsha pesnikova lastnost, njegova prepoznavnost, je vznesenost trepeta, je vznesenost v zhalosti in je zhalost v senci kljubovanja, che zhe veselja ni. Pesmi, ki jih je Ciril Zlobec spisal svoji hčerki Varji, so nastajale leta. Odsevajo pesnikovo razpoloženje in hkrati razodevajo njegovo mojstrsko obvladovanje obrti, ki je nizanje stihov, ki je pesnjenje. In h komu pesnik pesni, komu so namenjene pesmi? Trditev, da je pesem namenjena pesmi, sama sebi, prikliche trditev, da je tudi pesnik namenjen sam sebi. Trditev, ki komaj vzdrzhi. Osebek ima tudi predmet, ki ga poseblja, in predmet ima tudi osebek, ki ga popredmeti. Kaj posebi in koga popredmeti? Vprashanje, ki meji na sam vzrok in tudi namen pesnjenja, se dotika tudi tistega morda najvehjega vprashanja: smisla nashega bivanje, obstoja. Pesnik Ciril Zlobec na vse to odgovarja s pesmijo in v pesmih.

Sklopi, ki slede sklopu z naslovom *Pesmi za hčerko Varjo*, so sklopi, ob katerih se mesha vse pesnikovo hrepenenje po odgovorih, po spoznanju. V tej meshanici, ki meji na zmeshnjavo, a to ni, zapishe nekaj povzetkov in ugotovitev tudi Ivo Svetina v spremni besedi z naslovom *Temna svetloba pesmi*. Povzame primere, ko so se pesniki soochali s smrtjo svojih najdrazhjih oseb, ugotovi, da je tema tista snov, ki vsebuje svetlobo, da je razlikovanje sploh možno, in pospremi pesmi Cirila Zlobca v trmasto soochanje s trni.

Vprashalnica

Lev Detela

QUO VADIS, KOROTAN?

Ob krizi dunajskega slovenskega shtudentskega doma in kulturnega centra Korotan

Kaj se dogaja z dunajskim Korotanom? Bodo to zaslužno ustanovo za vzgojo novih slovenskih rodov in za informiranje tudi tuje javnosti o aktualnem utripu slovenske kulture in umetnosti prodali v tuje roke in za vedno zaprli za Slovence? Zakaj barantamo s slovensko lastnino in jo kos za kosom kontinuirano izgubljam v morju neslovenstva? Čeprav kakor koli obrnemo list, na katerem so obelodanjene financhne in druge tezhave, v katerih se je znashel Korotan, ne moremo razumeti, da ni mogoche zashchititi inshtitucije, ki je bila vedno vech kot samo obchasno prenochishche shtudentov.

Res je sicer, da je Korotan ponujal kot svojo osnovno nalogo vech kot shtiri desetletja shtevilnim slovenskim koroshkim shtudentom predvsem varno streho in domache okolje ter bil po drugi strani njihova odskochna deska pri vzhivljanju v avstrijsko velemestno zhivljenje in usmerjevalna vzpodbuda v chasu shtudija. Pozneje so se slovenskim koroshkim stanovalcem Korotana prikljuchili she shtudentje iz Slovenije in tuji gostje. Del Korotana je zlasti v chasu poletne turistichne sezone postal hotel.

Toda poleg tega je bil Korotan ves chas tudi pomembno slovensko kulturno sredishche in krizhishche, na katerem se je Slovenija s svojo kulturo in znanostjo srechevala s tujejezichnim okoljem. V teku chasa je Korotan postal uposhtevanja vreden razpoznavni znak kvalitetnega medkulturnega povezovanja z gostoljubnim predznakom. Na shtevilnih kulturnih prireditvah, razstavah slovenskih umetnikov, koncertih, literarnih branjih in drugih z umetnostjo in znanostjo povezanih dogodkih so se zvrstila znana pa tudi nova imena iz zhivljenja slovenske znanosti in kulture ob sochasnem uposhtevanju neslovenskih avstrijskih umetnikov in razlicnih drugih tujih gostov. Ni chudno, da Korotan privlachi tudi zainteresirano tujo javnost.

She dobro se spominjam, kako se je vse zachelo v chasu, ko je bilo zhivljenje v primeri z danashnjim dokaj skromno in tezhavno, ljudje pa vseeno upornishko polni razlicnih vizij, z zheljo po ochuvanju vrednot, po ohranitvi narodne in kulturne dedishchine ter vzponu omike in kulture.

V spominski knjigi *Emigrant*, ki je izshla leta 1999 pri zalozhbi Nova revija v Ljubljani, sem o tem med drugim zapisal: »Avgusta 1962 se s patrom Ivanom Tomazhichem v njegovem avtu odpeljeva na Koroshko ... Obchudujem

podjetnega klaretinskega duhovnika, ki si je zastavil nalogo, da na Dunaju sezida dom za slovenske študente. Nedavno je v Bennogasse v osmem okraju preuredil s pomočjo svojih klaretinskih sopatrov nadstropje njihove hiše v deset stanovanjskih sob za slovenske koroshke visokosholche. Za nameček so v »domu«, ki so mu dali ime Korotan, tudi klubska dvorana, televizijska soba in kuhinja. Študentom se ni več treba sestajati po gostilnah in različnih tujih prostorih, temveč so tako rekoch pod domacho streho. Vendar hoče nadebudni pater Tomazhich doseči še več. Na voznji po slikoviti koroshki pokrajini mi razlaga, da je sedanji Korotan le zacetek ... Zdaj je nujno, da zgradimo za slovensko študirajočo mladino pa sploh za vse Slovence na Dunaju primerno stavbo, ki nam bo v chast in ponos. K pomembnejšim koroshkim Slovencem gre zato po nasvet in podporo, to se pravi »berachit«, da bi z mecenskimi darovi od zrna do zrna zrasla za Slovence palacha ... Nekaj denarja je zhe dobil od amerishkih Slovencev. Rachuna tudi, da mu bodo pomagale cerkvene oblasti. Vendar to ne bo dovolj. Podporne akcije je treba organizirati pri koreninah, med koroshkim ljudstvom. Novi slovenski visokosholski dom mora na Dunaju v kratkem postati razveseljivo dejstvo ... Oglasiva se v Hodishah, Bistrici, Svechah in Sht. Jakobu v Rozhu. Gostoljubno sva sprejeta po zhupnishchih in pri zavednih slovenskih ljudeh, kjer prenočujeva ... Pater Tomazhich je kljub napornemu pregovarjanju preprichan, da bo zbral toliko denarja, da bo dom Korotan vsem dvomljivcem in chrnogledom navkljub prav kmalu uresnicheno dejstvo!

Brez tega poguma, povezanega s trmasto voljo doseči zazheleni cilj, dunajskega doma Korotan ne bi bilo mogoče nikoli zgraditi. Inicijator te za mnoge predrzne oziroma utopichne ideje – pater Tomazhich – je tudi postal prvi rektor doma, vendar je hotel dati svoji iniciativi shirshe javne razsezhnosti, zato je Korotan v posebni pogodbi nesebichno izročil v last celovshke Mohorjeve družhbe. Prvemu rektorju patru Tomazhichu so pozneje sledili različni nasledniki. Zdaj Korotan zhe dolgo vrsto let uspešno vodi magister Tone Levstek. V njegovem chasu je Korotan dozhivel vrsto sprememb in tudi družhbenopolitichna situachija se je bistveno spremenila. Dotok slovenskih študentov s Koroshkega se je zaustavil, povechalo pa se je shtevilo študentov iz Slovenije. Istochasno pa je Korotan, ki so ga prenovili po nachrtih znanega arhitekta Borisa Podrece, postal tudi razgibano kulturno sredishche in stichishche.

Letoshnji obchni zbor drushtva Slovenski kulturni center Korotan je razkril v kulturnem pogledu mochno razgibano dogajanje. Skozi zadnja shtiri leta so se med drugim zvrstile pregledne razstave Andreja Jemca, Draga Trsharja, Marjana Trsharja, Valentina Omana, Jozheta Ciuhe, Zdenka Huzjana, Alenke Viceljo, Emerika Bernarda, Jane Vizjak in drugih, na zhe tradicionalnih poletnih umetnishkih kolonijah je sodelovalo pestro shtevilo slovenskih in tujih likovnikov, posebej se je predstavila likovna kolonija Kosovelovega doma v Sezhanu, na literarnih vecherih so v Korotanu in v dunajskih inshtitucijah, povezanih z njim, nastopili znani knjizhevniki Niko Grafenauer, Janko Ferk, Boris Pahor, Milan

Dekleva, Kajetan Kovich, Vladimir Kos, Lev Detela, Rafko Dolhar, Ivan Sivec, s posebno prireditvijo pa so se tudi spomnili leta 2006 na Dunaju umrle pesnice Milene Merlak. Poleg tega so se v Korotanu zvrstili koncerti s slovenskimi in tujimi izvajalci, občasno pa so bile na sporedu predstavitve filmov, ki so jih po večini pripravili mladi koroshki režiserji. Poleg tega niso pozabili na otroke. Zanje so pripravili različne lutkovne predstave.

Zaradi prenove Korotana v letih 1993 in 1994 pa so nastale velike denarne težave. Celovška Mohorjeva družba je tedaj najela kredit v višini 2,15 milijona evrov, vendar obresti za odplachevanje dolga presegajo donos iz poslovanja Korotana kot študentskega doma. Ker prihajata dve tretjini študentov, ki zdaj stanujejo v Korotanu, iz Slovenije, je Mohorjeva družba pričakovala finančno pomoč iz Slovenije. Ta je bila nachelno pripravljena pomagati. Dogovorili so se, da Slovenija v Korotanu odkupi 95- odstotni delež, vendar je pri uresničevanju tega dogovora prišlo do ponovnih zapletov. Zato je celovška Mohorjeva družba nedavno sklenila, da dunajski Korotan proda na prostem trgu. Uradna Slovenija je ob tej novici izrazila svoje zahunjenje, ker meni, da pogajanja niso prekinjena, in zheli v skladu s svojo zakonodajo in predpisi she vedno najti pozitivno reshitev za Korotan. To očitno ishche tudi celovška Mohorjeva družba, ker se je vendarle spet zachela pogajati s politichnimi dejavniki Slovenije. Vendar očitno tudi nova pogajanja niso prinesla zazhelenega rezultata, saj smo v celovških *Novicah* 25. julija 2008 lahko prebrali (dokonchno?) vest, da bo Mohorjeva zares prodala Korotan na prostem trgu, ker slovenska vlada ni ukrepala. Toda vsemu neprijetnemu navkljub se spet pojavljajo novi zapleti, obljube in pričakovanja...

Kaj se torej dogaja? Prvotni problem se spreobracha v farso, farsa pa v tragedijo. She posebej pa boli, da prihaja ob tem do tudi zheljivih polemik med razlichnimi slovenskimi akterji, she posebej med zaslužnimi predstavniki dunajskega slovenstva. Ne razumem, da ni mogoche tako rekoeh na nobeni strani sprejeti dolochene kritike kot spodbude k novemu pristopu do problema. Prav na podlagi diferenciacij, ki jih nikakor ni potrebno deformirati v zhalitve drugega in drugachnega ter jih razumeti kot grobo vmeshavanje in boj za nadzor in oblast, bi lahko oblikovali novo podobo slovenskega Korotana in ga reshili v korist novih slovenskih na Dunaju shtudirajochih rodov in v prid nove slovenske kulture. Zato se mi zdi nesmiselno pretiravati s polemikami glede stalishch dr. Feliksa Bistra in direktorja Slovenskega znanstvenega inshtituta dr. Vincenca Rajshpa, ki imata po mojem mnenju popolno pravico do lastnih pogledov in do kritiziranja politike celovške Mohorjeve družbe, tega pa ni potrebno takoj enachiti z zheljjo po prevzemu nadzora v – kot kazhe – za Slovenche zhe skoraj zapravljenem Korotanu.

Kljub razlichnim pogledom na vlogo celovške Mohorjeve družbe in slovenske vlade pri reshevanju problema bi morala biti v ospredju vendarle vzajemna zheljja po ohranitvi slovenskega Korotana – in ne osebna obrachunavanja med razlichno

mislečimi posamezniki. V tem smislu in diferencirano je treba razumeti tudi moj podpis (skupaj z drugimi zastopniki dunajskega slovenstva, npr. z univ. prof. arhitektom Borisom Podrecco, univ. prof. dirigentom Urošem Lajovicem, skladateljico Blazhenko Arnich ali akad. slikarjem Valentinom Omanom – gl. *Demokracija*, sht. 25 z dne 19. julija 2008) v peticiji vladi RS in vodstvu celovške Mohorjeve družbe. Peticija hoče opozoriti predvsem na potrebo ohranitve Korotana v slovenskih rokah, čeprav bi si tudi ob tem manifestu zhelel bolj objektivno in vzajemno obliko poročanja. A kaj hochemo. Sloga ni bila nikoli ljubljenska slovenstva. Vzajemnost in prava liberalna oziroma tolerantna držha tudi ne. Ne na levi ne na desni. Uboga slovenska ne-sloga. Vcheraj. Danes. Verjetno tudi v bodočnosti.

Barantanje s slovensko lastnino in s simbolom slovenstva na Dunaju oziroma v svetu ima muchen priokus. V ospredju reshevanja problema sploh ne bi smela biti samo pozitivna finančna konstrukcija s prihodki in z odhodki; slednji naj bi bili v smislu umnega gospodarjenja nizhji od prihodkov. Končno gre za obvarovanje vrednote s posebnim nacionalnim pomenom. Dejstvo je, da se tak dom na dobri in dragi dunajski lokaciji, ki je obenem tudi kulturna ustanova, ne more financirati iz samega sebe, temvech potrebuje dotok denarnih sredstev iz temu namenjenih obstojehih skladov in prorachunov. Vsi dejavniki neprijetnega dogajanja bi se vendarle morali zavedati, da so za ohranitev in razshiritev vzgojnih in kulturnih vrednot potrebna določena sredstva. Kaj smo se res zhe tako močno vdali mamonu turbokapitalizma, da smo nasploh slepi in gluhi za nujno potrebno velikodushno pomoč, ki jo lahko dejansko uresnichijo le praktichni postopki brez birokratskih plashnic chez ochi?

Morda she ni prepozno. Korotan lahko končno tudi na prostem trgu kupi Slovenija ali kak bogat Slovenec. Turbokapitalist? A vendar z idealistichnin srcem. Toda chemu vse to?

Poleg Korotana obstajajo na Dunaju she Slovenski znanstveni inshtitut, slovenski pastoralni center in klub slovenskih shtudentk in shtudentov. Vsi ti imajo svoje prostore, toda v primeri z njimi je slovenski shtudentski dom in slovenski kulturni center Korotan posebna sredishčna ustanova z dolgo zgodovino in s simbolno vrednostjo. Kot svetilnik na obali tujejezichnega morja opozarja na substancialne znachilnosti slovenstva in po drugi strani povezuje Slovence in slovensko skupnost na Dunaju, s katerim je nelochljivo povezana tudi zgodovina in usoda Slovenije in Slovencev, z avstrijskim in mednarodnim utripom.

Kaj bomo res vse to po neumnosti in nemarnosti zapravili? Quo vadis, Slovenia?
In: Quo vadis, Korotan?

Jolka Milich

O PREVAJANJU IN POEZIJI (X)

Nekaj malega o multikulturalnosti

(Samohvalne novichke)

Pri Centru za slovensko knjizhevnost v Ljubljani, v knjizhni zbirki Aleph, je pred nekaj meseci izshla pesnisha zbirka znanega italijanskega pesnika, esejista in pisatelja Prima Levija *Ob negotovi uri* (Ad ora incerta), zhal, samo v prevodu in z letnico 2007. Knjigo je uredila in prevedla Jolka Milich. Eno zadnjih pesmi pa v pokushnjo:

DROMEDAR

Chemu toliko tozhb, sporov in vojn?
Svetujem vam, da me posnemate.
Nich vode? Shajam tudi brez nje,
a zadržujem sapo, da se mi grlo ne izsushi.
Nich hrane? Zajemam jo iz svoje grbe:
ko so chasi za vas ugodni,
poskrbite, da zraste tudi vam.
A che je grba mlahava,
mi je dovolj nekaj suhljadi in slame,
zelena trava je opolzkost in nechimrnost.
Imam zoprni glas? Moji samici je vshech,
nashim nasploh ugajajo korenjaki,
in dajejo najboljsh mleko dalech naokrog,
zahtevajte tudi od vashih zhensk enako.
Seveda sem hlapec, a pushchava je moja:
ni sluzhabnika, ki ne bi imel svojega kraljestva.
Moje kraljestvo je vsa ta zapushchenost,
ki nima meja.

24. novembra 1986

*

Pri salernishki založbi Multimedia na jugu Italije je izšla aprila letos dvojezična pesniška zbirka *Rosa mystica* Josipa Ostija v prevodu Jolke Milich. Spremno besedo je napisal Igor Divjak, to pa je prevedel Sinan Gudževich. Pri isti italijanski založbi je pripravljena za tisk *Balada za Metko Krashovec / Ballata per Metka Krashovec* Tomazha Shalamuna, enako v prevodu Jolke Milich, ki pripravlja za tisk, prav tako pri nashih sosedih, tudi Ostijevo zbirko *Vse ljubezni so nenavadne / Tutti gli amori sono eccezionali*, ki bo predvidoma izšla konec leta ali v zacetku prihodnjega leta.

*

Prav tako v prevodu Jolke Milich sta nedavno izšli pri koprski založbi Libris, vendar z letnico 2007, dvojezični pesniški zbirki Edelmana Jurinchicha in Jozheka, pardon, Jozheta Shtucina, s podvojenim naslovom *Odhodi – Partenze / Odhodi – Partenze*. Njuna posebnost je, da sta izšli v eni knjigi kot siamska dvojčka. Namesto spremne besede se pesnika na zacetku pogovarjata o pesnistvu in pred bralci razgrinjata svoje poglede nanj.

*

Pri trzhashki Mladiki bo v kratkem izšel – seveda dvojezično – kar zajeten izbor pesmi svetovno znanega trzhashkega pesnika Umberta Sabe v prevodu Jolke Milich, ki je pesmi tudi izbrala in knjigo uredila. Naslov zbirke bo pesnikov verz, a ker jih je kar nekaj lepih in primernih, da se jih izpostavi, se prevajalka ni she dokončno odločila, katerega bosta izbrali z urednico, ki predstavlja založbo. Ve se pa, da je iz njegove Pesmarice (Canzoniere) prevedla 135 pesmi, ki ga bodo prav dostojno predstavile slovenskim bralcem. Spremno besedo zbirki na pot je napisala znana trzhashka publicistka in univerzitetna profesorica Tatjana Rojc, izchrpen zhivljenjepis pa prav tako trzhashki, le italijanski pisatelj in pesnik Renzo Cigoi. V pokushnjo pesem:

KONTOVEL

Moshki zaliva svojo njivo. Nato se
spusti po stopnichasti strmini brega, da
se zdi, ko leze dol, kot da stopa z ного
v praznino. Pod njim je shirno morje.

Spet se prikazhe. She vedno gara okrog
tistega koshchka sive zemlje, zarashchenega
z robidovjem, ki shtrli iz kamnja. Sedim
v gostilni in pijem to trpko vino.

*

Nova zbirka haikujev Tatjane Pregl Kobe *Porcelanaste sanje*, ki jo je izdala Založba Mondena v Grosupljem leta 2007, bo izšla letos v prevodu Jolke Milich z naslovom *Sogni di porcellana* tudi v Italiji, dvojezično. Ni še jasno pri kateri založbi, ali pri renomirani ferrarski Luciana Tufani Editrice ali pri LietoColle, ki jo enako dinamično in veshče ureja Michelangelo Camelliti v Faloppio (Co), kjer so letos zhe izšla njena *Zrela semena / Semi maturi*. Padla bo kocka za tisto založbo s chasovno boljshimi in ugodnejshimi pogoji zanjo in za nasho poezijo nasploh.

*

Pri založbi Mobydick iz Faenze bodo izshle zelo verjetno letos jeseni ali najkasneje prihodnje leto spomladi – to je vchasih odvisno od založniških rokov in vchasih od zhelja pesnikov, ki izberejo poznejshi datum, da se knjiga kasneje »postara« – predvidoma tri dvojezične pesniške zbirke v prevodu Jolke Milich, in sicer:

Ples mandljevca – La danza del mandorlo Alje Adam,

Kateri ogenj – Quale fuoco Vanje Strle,

Banalije – Banalità Braneta Mozeticha.

*

V Freiburgu (Nemchija) bo letos izšla dvojezična zbirka italijanske, pred sedmi leti za rakom umrle pisateljice, novinarki in pesnice Asterie Fiore (de Nicolais) z naslovom *Il segno sulla sabbia / Sled v pesku*, v prevodu Jolke Milich, ki je vrsto let pri nas revialno objavljala prevedene pesmi te občutljive italijanske pesnice; ta je Milichevi prijateljsko ali tovarishko odprla vrata v nekaj sosednjih literarnih revij, ki so bile v tistih zhe davnih chasih skoraj hermetično zaprte za nas.

Posebnost te zbirke je, – in to prav kazhe omeniti – da so se za Arhiv Asteria s sedežem v Labaroche v Franciji, kjer je shranjena vsa zapushchina pokojnice, imetniki avtorskih pravic odlochili, da objavijo dvojezično zbirko na svoje stroshke, in sicer s slovenskim prevodom ob strani izvornikov, ki jih je lastnorочно napisala avtorica.

Tudi drugi tuji pesniki, ki se z nami radi bratijo ali »zhlahtajo«, razen she ene chastne izjeme, zelo radi vidijo, da jih beremo, cenimo in prevajamo, a tudi tiskamo zastonj oz. izključno na nashe stroshke. She na misel jim ne pride, ko gre za knjige, da bi vsaj delno prispevali pri kritju tiskarskih stroshkov. Torej chast, komur gre chast. V pokushnjo shestvrstichnica Asterie Fiore brez naslova:

Nekega dne morda
se bo nit pretrgala
Ostala bo lutka
Topa bolechina
in ne bom vedela
in ne bodo vedeli

Pa she eno njenih zadnjih pesmi, ki je oblezhalo v predalu med *nezbranimi stibi in zvenechimi vzdih*:

IN PETELIN JE ZAPEL

Trikrat je Peter zatajil Jezusa.
 In petelin je zapel. In sonce je spet vzshlo.
 In je stekel ven, stekel je ven in se razjokal.
 Mili prijatelj, nekega dne se bom oprijela
 tvojega krizha in se vrnila na pot, ki se je
 zdaj izogibam, na pot Golgote in Nebes.

*

Za Kosovelovo knjizhnico v Sezhani je Jolka Milich pripravila iz dveh pesniskih zbirk, ki po njenem mnenju kar dobro predstavljajo sezhanskega sorojaka in italijanskega pisatelja, pesnika in slovitega mirovnika Danila Dolcija (rojenega v Sezhani 1924, po materi Slovenca in Krashevca, po ochetu Italijana, umrlega v Trappetu na Siciliji 1997), dokaj obsezhen izbor pesmi, ki bo izshel dvojezichno predvidoma v zacetku prihodnjega leta. Tako bodo Sezhanci in vsi tisti, ki jih to zanima, vsaj zvedeli, zakaj smo mu postavili na prochelju hotela Tabor (nekoč je tam stala njegova rojstna hisha) spominsko ploschco. Izbrana pesem (brez naslova) pa nam preprichljivo govori o enkratnosti zhivljenja in neponovljivosti sleherne stvari:

Dve lastovki sta enaki,
 che nisi lastovka:
 ne obstaja dvoje enakih ochi.

Ne obstajata dve enaki drevesi,
 dve enaki rozhi, dvoje cvetnih listichev –
 dve enaki pesmi,
 dva tona.

Dve enaki zori ne obstajata,
 enaka sonchna zahoda, dve zvezdi,
 enaki uri,
 trenutka.

*

Med letoshnjimi devetimi nagrajenci desete izvedbe trzhashkega mednarodnega natechaja Scrittura di frontiera (Obmejne pisave), ki je bil posvechen Umbertu Sabi, sta tudi – med kar prestizhnimi italijanskimi nagrajenci – nash veleslavni pisatelj in starosta Boris Pahor in primorska pesnica Maja Vidmar. Maji bodo – kot

Sabovo nagrado – tiskali pesnishko zbirko pri italijanski založbi Ibiskos. Pesmi za to zbirko pa je prevedla Jolka Milich v italijanshchino. Svečana podelitev nagrad je bila pred slabim mesecem, in sicer v soboto 23. maja 2008 v znameniti trzhashki kavarni svetega Marka (Caffè San Marco).

*

V Italiji, v Pordenonu, je konec marca letos izšla četrta sštevilka broshure *Poetando 2008 – Performance con attori e autori* (mi bi rekli kar »Pesnikovanje«, ker nash jezik nima posebno rad delezhnikov (na -e, -ch; she manj tistih na -shi, -vshi), ki rahlo shkripajo: pesnikujoch, gledajoch itn., v italijanshchini pa kar techejo, ne da bi otezhili stavek z okornostjo). In dodatek: *Performans z igralci in avtorji*. Zelena pesnishko publikacijo sta izdali pordenonska Gledalishka delavnica 10002 in Vrtno gledalishche (Laboratorio teatrale 10002 in Ortoteatro – upam, da sem izbrala pravi pomen vechpomenskega izraza orto!). Pesmi je rezhirala Gianna Danielis, trzhashki literat Enzo Santese pa je bil umetnishki direktor in tudi eden od petih nastopajochih pesnikov v performansu. Med ostalimi shtirimi je nastopal tudi slovenski pesnik Ivan Dobnik, urednik revije *Poetikon* in direktor Hishe poezije. Njegove pesmi so tiskali v izvorniku in v prevodu, kar je hvale vredno, kot je hvale vredno, da so povabili medse tudi slovenskega pesnika. Drugich pa bodo morali biti malo bolj pozorni do tujega jezika, da se jim ne bo spet zgodilo, kar se je v tej revijici, in sicer vechina chrk č se jim je med tiskom zgubila kdove kam, najbrzh v kakshno jezikovno chrno luknjo, zaradi popolnega neznanja jezika pa she opazili niso izbrisa. Nastale pa so take lirichne uganke:

Ho em te ... Ho em tvojo lu ... She ve te ho em ... z resni nostjo ... Drhte o
te ho em ... Vro o te ho em. Zmanjkuje nama asa. ... e neukro ena ustva
uni iti zhivo lepoto v asu. ... Sla iva se ... Srne sko ijo ... In tako dalje.

Nashim blizhnjim sosedom, tudi tistim, ki nas imajo »fortemochno« radi in nas tudi strashno shtemajo, ne bi sploh shkodil kakshen techajchek slovenshchine, da se jim ne bi v tiskarni brez ustreznih rachunalnishkih programov sfizhil v »te aj ek slovensh ine«! Pri trzhashkem italijanskem dnevniku *Il Piccolo* sicer programe imajo, a vseeno zhe omenjene chrne luknje pogoltnejo (najbrzh namerno?) vechino streshic, saj gre, kot je vobche znano, za bolj ali manj moteche elemente onstran (podrte) meje, ki pa v nekaterih »buchah buchastih« (prosto po Danetu Zajcu) she nerazrushljivo chrvrsto stoji in raste v shirino in vishino. Da ne gre za kakshno umetnishko ambientalno instalacijo, ki naj polepsha nastalo praznino med drzhavama, da se vidi na prvi pogled, kdo je kdo? Novogorishkemu zhupanu Brulcu, pobudniku za vech italijanshchine v nashih sholah, pa piham z vso sapo, ki jo premorem, na ...

njegovo ute o ve jezi no dushico slede e:

namesto da apelira pri ministru Zveru, naj za bozhjo in krishchevo voljo ne znizha ur italijanshchine v nashih sholah, marvech naj bi jih povechal, naj na nameravano

znizhanje le pristane, pa čeprav s krvavechim srcem, a tisti denar, ki ga bo minister pri tej delikatni operaciji prihranil, naj promptno – prav promptno, brez običajnega in strateshkega okolishanja – investira v podvige onkraj meje; na primer na famoznem gorishkem prekalpskem evropskem placu, kjer smo se nedavno družno z Italijani zaklinjali na vekovečno evrobratstvo in edinstvo (z *bachchi – kon la shchokka – e fortishshimi abbrachchi*), naj improvizira brezplačne techaje slovenshchine nalashch za nashe zahodne sosede, da se bodo končno lahko shli multikulturnost tudi oni, ne samo mi, ki je niti ne potrebujemo, ker se z njo noch in dan ubadamo in pitamo ali pa nas drugi – tudi nashi vrli naredniki in voditelji – obilno shopajo z njo (kot da bi bili velikonočne gosi) zhe od malih nog, da nam multi kult zhe shtrli iz ushes. Kaj niti tega ne ve gospod zhupan Brulc, da asimilacija preti le vechjezichnim in da so enojezichni podobne sorte, kot so nashi sosedi, imuni pred to shibo bozhjo in hudo nevarnostjo? Morda pa se nashi sosede tako branijo slovenshchine iz strahu, da jih ne popapcamo (fagocitiramo) in nato asimiliramo, gre pach za samoobrambni refleks in za vech kot modre varnostne ukrepe, ker ziher je ziher, ni kaj, gospod zhupan gorishki! Saj kdor zna samo en jezik, je tako rekoč samogibno imun pred vsako asimilacijo, ne samo pred italijansko ali slovansko, tudi pred angleshko, kitajsko in culukafersko. Le vechjezichni – tisti dejansko multi, ne oni zgolj retorichni, ki iz svojega tesnega jezikovnega okvirchka niti pomotoma ne pokukajo – zhivijo v stalni nevarnosti, da klecnejo v ta zos in se slednjih pustijo pojesti kot kmetje pri dami ali shahu od (vsaj shtevilno) mochnejshih figur, ali pa se gredo kar sami iz najrazlichnejshih razlogov, najvechkrat, da izcimijo domnevne velike prednosti in male koristi, prostovoljno odpadnike in odtujence. Ni vashe ravnanje v obratni smeri precej lahkomiselno pochetje? Ki vam utegne schasoma speljati someshchane in podlozhnike na nasprotni breg, vam pa naliti zvrhano kupo pelina, ker komu boste potem sploh nachelovali, ko se vsi odpravimo dodobra asimilirani in zmiksani pa z vech kot odlicnim znanjem lashchine onkraj oziroma she hujshe – se sploh ne premaknemo, le oberoch uvozimo asimilacijo kar na nash teren in jo gosto naselimo v vse nashe domove? Vam pa osle pokazhemo in v fris vrzhemo usodni, pa čeprav sposojeni stavek: »sciò, sciò, bebè« in chisto odvechni zhupan! Pri nas ste opleli! Minister Zver – po moji laichni, a lucidni zhenski pameti – naj rajshi vlohzi sholde in prvovrstne uchne kadre v ta drugi projekt, imenovan jezikovna brezplačna pluri in multiiluminacija monolingvistichnih sosedov, tistih najbolj nedovzetnih za znanje jezikov nasploh, sosednih pa zlasti in prav posebej. Projektu lahko rechemo na kratko »podvig stara gorica & pordenun«, da se bomo lazhje in hitreje sporazumeli. Naj minister novachi najbolj zagrete in sposobne profesorje slovenshchine, tako rekoč najboljshie izmed najboljshih, ne kakshnih povprechnih sholnikov brez pedagogshkega zhara in erosa ter nove plamteche gorechnosti do evroplurimultiakulturizacije. Naj minister ne shpara s kadri in evri, che hoche z nami she v nedogled rachunati kot s svojimi polnopravnimi ovchicami, sodrzhavljeni in davkoplachevalci, ne pa kot z amorfno maso

koshtrunov, odpadnikov, asimilirancev in asimilantov, ki bodo prej ali slej tudi njemu zacheli zhagati stolček in ozhiti radij njegovega vpliva in pristojnosti. Naj se ne obira preveč, ker »big ben« bo kmalu odklenkal zadnjo uro in rekel stop.

No, povedala sem dovolj in she preveč. Kristus je rekel, jaz se grem le njegovo bledo posnemovalko – kdor ima ushesa, naj slishi, in kdor ima oči, naj vidi. Kdor pa hoče mizhati she naprej, naj mizhi, a potem, ko bo le spregledal, naj se ne chudi.

A povrnimo se k pordenonski broshuri. Mimogrede: tudi na prevajalko pesmi Ivana Dobnika so organizatorji pozabili, kot se pravzaprav pogosto zgodi, in ne samo pri nas, pach pa na vseh meridianih in vzporednikih, in me to pravzaprav niti ne preseneča več, saj je skoraj nenapisano pravilo, da se prevajalce preskочи ali zamolchi, jezi me pa vendarle, in ne samo mene. A da bo tudi gospod zhupan Brulc vedel, kdo se gre vztrajno in neomajno jezikovni most in brv, in kdo postane rad *passerella* ali *ponticello linguistico*, pa cheprav si o dvo- pa več- in multikulturalnosti ne dela chisto nobenih iluzij, ker ni niti malo, kaj shele do kraja vzajemna, marveč je vechinoma le enosmerna (in ve se, kdo se najbolj trudi in kdo pochiva in uzhiva tuje sadove), mu na shtiri oči in tudi javno povem: to sem jaz, Jolka Milich, ki se je shla to pot izjemoma hvalisanje, da bo bolj preprichljiva s svojim predlogom ministru Zveru o prepotrebni ukrepih in techajih slovenshchine za nashe, sicer širokoustne, a zhal tudi pretezhno enojezichne sosede na nashi zahodni meji. In najbrzh tudi na severni pa na vzhodni in na juzhni. Che bomo samo mi nonstop shrajali po lashko in tako dalje, se nam lahko zgodi, da se naposled – polahonimo, ponemchimo, pomadzharimo in pohrvatimo. Naj me kdo prepricha, da nas to ne more doleteti.

Bogdan Novak

PETA STRAN KVADRATA

Pri Mladinski knjigi je z letnico 2008 izšla knjiga **Chetrta stran trikotnika** s podnaslovom *Znameniti Slovenci in slovenska drushtva v Bosni in Hercegovini 1878-2000*, 467 strani. Uredil jo je Stanislav Korbar, njegov svetovalec je bil Ivo Svetina. Delo je nastalo v okviru raziskovalnega projekta z enakim naslovom, kot se glasi podnaslov te knjige. Nosilec in izvajalec projekta je bil Slovenski gledalishki muzej Ljubljana, kot soizvajalec je sodelovalo drushtvo Consortium artisticum Ljubljana.

Knjiga po posameznih poglavjih obravnava po ne povsem jasnem ključu ljudi, ki so delovali v BiH na posameznih področjih družbenega delovanja: v gospodarstvu, delavskem gibanju, šolstvu, športu, zdravstvu, cerkvi, knjizhevnosti, gledalishchu, filmu in RTV, likovni umetnosti, arhitekturi, arheologiji in muzejstvu ter na koncu v slovenskih drushtvih.

Pri tem snovalci knjige zaradi dreves niso videli gozda. Povsem so izpustili tiste Slovence, ki smo k povezovanju Slovenije in BiH prispevali največ: novinarje. V poglavju o RTV Sarajevo ni niti omenjeno, da je bil eden od direktorjev TV Sarajevo po drzhavljsanski vojni Slovenec. Prav tako nismo omenjeni dopisniki slovenskih medijev iz Sarajeva, ki smo zhiveli in delali v BiH. Na prvem mestu Alenka Auersperger, ki se je takrat pisala Matich, ker je bila poročena s filmskim rezhiserjem Ivico Matichem. Bila je dopisnica RTV Slovenija, njen sin Amir Muratovich pa je danes znan rezhiser v Sloveniji. Nato prvi redni dopisnik iz Sarajeva za *Delo* Mishi Bauer, ki je danes urednik *Slovenskih Novic*. Za njim moja malenkost, ki sem bil dopisnik *Dela* od 1974-1979, porochal sem tudi za Radio Slovenija. Ne le, da sem izchrpno seznanjal Slovence z družbenimi razmerami v BiH, she posebej skrbno sem spremljal tamkajshnjo politiko, gospodarstvo, kulturo, predstavljal in prevajal bosanske in hercegovske pisce, ne nazadnje sem v mestu ob Miljacki napisal svoj prvi roman *Na drugi strani Ljubljance*. V 12. knjigi sage *Lipa zelenela je* pa sem izchrpno opisal zhivljenje slovenskega novinarja v Sarajevu in BiH. Za svoje delo v BiH sem prav na predlog bosansko-hercegovskega izvrshnega sveta dobil nagrado Tomshichevega sklada 1979. Sledila sta mi Vili Einspieler in Vojko Flegar. Nihche od nas ni omenjen v knjigi niti z besedico. Treba bi bilo raziskati she delo Slovencev, ki so bili zaposleni na tem področju v RTV Sarajevo in v *Oslobodjenju* in njegovih izdajah. Pa novinarje Slovence, ki so na terenu spremljali drzhavljsansko vojno v BiH.

V knjigi manjka tudi pisatelj Janko Mlakar, ki je potoval po Bosni in Hercegovini, kar je popisal v svoji humorni zgodbi *Gospod Trebushnik na slovanskem jugu* (1910).

Medtem pa so navedeni v knjigi mnogi Slovenci, ki so v tem chasu samo pomolili nos v BiH, npr. nastopili na enem koncertu, eni predstavi in potem nikoli vech. Celu takshni so nashli svoje mesto v tej monografiji, ki so si zheleli priti v Sarajevo, pa jim to ni uspelo (npr. dirigent Zvonimir Ciglich).

Tako torej mine slava sveta: v povrshnosti in neznanju.

Ali pa je za vsem skupaj kaj drugega?

Dokumenti

Dokument 1

*Revija SRP**Jolka Milich**Pismo uredništvu*

MLADIKA – za rubriko PISMA

ul. Donizetti 3

34133 TRST

Italija

Sezhana, 9. maja 2008

Sposhtovano uredništvo,

v rubriki PISMA aprilske *Mladike* (shtev. 4) sem nedavno prebrala pisemce kanadskega Slovenca in publicista iz Montreala Toma Lozharja. Očitno vam je poslal pismo po e-poshti, brez streshice na chrki z, saj ste ga samo po sebi umevno brali, kot je pisalo – Lozar – a obenem mu nevede in nehote pokvečili slovenski priimek Lozhar, kot nam ga radi kvechijo bolj ali manj vsi tujci, da ga lazhje preberejo. Potemtakem bi včasih le kazalo, da bi pisci, ki kaj poshiljajo po elektronski poshti, pisali imena s shumevci (vsaj v oklepaju) tudi v posodobljeni, da ne rechem zhe – zloglasni bohorichici, ki je bolj okleветana, kot si revica zaslužhi. S tem bi se izognili nevarnosti, che zhe marsikaj znamo razbrati pravilno, cheprav je pisano brez streshic, da kakshno navadno mish spremenimo v mis Slovenije, pasjo shapo v aprilsko sapo, sonchni zharek v kakshen uchinkovit magichni zarek, Toma Lozharja pa v Lozarja.

Kaj pravite, dragi in sposhtovani dr. Drago Bajc, v zvezi s temi specifichnimi primeri? Se bi dalo dosechi kakshen pameten kompromis? Ali ste she vedno granično trdno prepričani, z vechino Slovencev, ki niso ravno doma v mednarodnih poslih, ker se raje ukvarjajo z domachimi, manj izpostavljenimi aferami kot z vechjezichnostjo, in z vasho zheni pa mojo nadvse drago prijateljico Diomiro zraven, ki je v tej zvezi tudi neomajna, o nesmislu uporabe inkriminiranih chrk she iz Preshernovih bajnih chasov “al' prav se pishe ...”? In sicer (v posodobljeni bohorichici) ch za č, sh za š in zh za ž?

Dolgujem vam she odgovor na pismo v 9. shtevilki *Mladike* iz leta 2005, saj zadeva tudi mene, ker sedim v uredništvu SRPa in za navrh poznam nashe razmere veliko bolje od vseh drugih. A ker je problematika she vedno aktualna, reshitev nashih jezikovnih tezhav pa she dalech, tako rekoch za devetimi gorami in vodami, saj se she ni premaknila niti z mrtve tochke, se res ne mudi, deloma vam je sicer odgovorilo uredništvo SRPa zhe davno na svojih straneh; kar manjka, pa bom she jaz dopolnila, ko chasi dozoriyo, in chasi nenehoma zoriyo, che nam je vshech ali ne, ni kaj.

A ta Lozar / Lozhar je v bistvu le izgovor, da vam prepisem njegovo misel na koncu članka *Kaj slovenshchina, tudi ženske so preveč komplicirane* v sobotni prilogi *Dela* z dne 3. maja 2008, kjer omenja slovlitovce (e-mail: slovlit@ijs.si), to je zelo odmevno elektronsko poshto Slavistichnega drushtva, ki jo vodi prof. Miran Hladnik iz Ljubljane. Preprichana sem, da bo tudi bralstvo *Mladike* Lozharjeva shegavost nasmejala, kot je mene in she marsikoga, saj zhe krozhi po internetu po zaslugi ljubljanskih slavistov in tako rekoch zabava slovenshchino celo. Citat:

»Slovlitovci, vsi iz sebe, so me tudi opozorili, da se grejo na obali novo univerzo, sredozemsko, in da misli ta ksheft kar v angleshchini poslovati. Ne se bat! Ni res! Che pokukate v njihov spletni dom, boste videli, da poslujejo v pidginu. Grad pravi, da je pidgin "spachena angleshchina, ki jo govorijo v Aziji". In ob Jadranu.«

Ljub pozdrav
Jolka Milich

Dokument 2

k,u,l,t,u,r,a • • •

republika slovenija
ministrstvo za kulturo
maistrova ulica 10
1000 Ljubljana
t: 01 369 5900
f: 01 369 5901
e: gp.mk@gov.si
www.kultura.gov.si

Revija SRP
g. Rajko Shushtarshich
Prazhakova 13
Ljubljana

Shtevilka: 6151-1/2008/7 (?)
Datum: 3. 12. 2007

Zadeva: Odgovor na vprašanje Revije SRP
Zveza: Vash dopis z dne 30. 4. 2008

Sposhtovani!

Dne 7. 5. 2008 smo prejeli vashe pismo, v katerem navajate, da niste dobili odgovora z Ministrstva za kulturo na vprašanje o skladu za neodvisne medije, ki ste ga poslali predsedniku vlade g. Janezu Janshi 21. 3. 2007, vodja kabineta predsednika vlade ga. Nika Dolinar pa naj bi ga posredovala na Ministrstvo za kulturo 2. 4. 2007.

Sporočamo vam, da vashega pisma nismo namerno spregledali. Zadeve, ki jih dobimo v reshevanje skrbno pregledamo in tudi reshimo, ne zanikamo pa možnosti, da se je v vašem primeru zgodilo, da smo pismo pomotoma spregledali v lushi vechjih kadrovskih sprememb znotraj Direktorata za medije pri Ministrstvu za kulturo.

Pojasnjujemo vam, da sklad za neodvisne medije ne obstaja, se pa od leta 2006 na Ministrstvu za kulturo izvaja Redni letni javni razpis za sofinanciranje programskih vsebin medijev. Za leto 2008 je tak razpis pravkar v teku. Na razpis se lahko prijavijo vsi mediji v Republiki Sloveniji, vpisani v razvid medijev pri Ministrstvu za kulturo, ki izpolnjujejo predpisane pogoje v skladu z Zakonom o medijih.

V kolikor vash medij izpolnjuje pogoje, objavljene v besedilu razpisa, za prijavo na razpis, ne vidimo ovir, da tega tudi ne bi storil v bodoče.

Lep pozdrav.

Igor Prodnik
Generalni direktor Direktorata za medije

Igor Prodnik
Generalni direktor Direktorata za medije



dr. Vasko Simoniti
minister



Poslati
– naslovniku

V vednost:
Vodja kabineta predsednika vlade, ga. Nika Dolinar, Gregorčičeva 20, 25, 1000
Ljubljana

Opomba urednika k pismu: Veseli nas, da smo vendarle prejeli vsaj formalni odgovor na naše vprašanje **Kaj je s skladom za neodvisne medije?**,¹ ki smo ga sicer naslovili gospodu Janezu Janshi, ministrskemu predsedniku RS, ker je bil pobudnik za njegovo ustanovitev. Z razumevanjem sprejemamo opravichilo, da je sistem preobremenjen s pomembnimi zadevami, konkretno – na MzK so "pismo pomotoma spregledali v luči vseh kadrovske spremembe znotraj Direktorata za medije". Glede vsebine – bistva – vprašanja pa smo dobili pojasnilo: "da **sklad za neodvisne medije ne obstaja**", in da se lahko prijavimo na razpis za odvisne medije. Tega seveda ne bomo storili, raje smo she naprej neodvisni medij. (Op. ur.: Ljubljana, 19. maja 2008)

Op. v vednost:

Kabinet predsednika vlade RS, ga. Nika Dolinar: gp.kpv@gov.si
MzK, Direktorat za medije gen. dir. g. Igor Prodnik: gp.mk@gov.si

¹ Predhodno pismo: *Odpri pismo Janezu Janshi /OP XII, Kaj se dogaja? – peto nadaljevanje, zadeva: Neodvisni mediji/ objavljeno v Reviji SRP 81/82, na internetu pa marca 2007 v elektronski knjigi Revije SRP: Zbigosana ustvarjalnost*

² Kabinet predsednika vlade RS, shtev.: 651-2/2072-2, dat.: 02.04.2007

³ Opomnja sistemu

Svojskost Revije SRP

Vodilo Revije SRP so
tri vrednotne orientacije individua,
tega ne nepomembnega drobca v sistemu institucij.

Te vrednote so: Svoboda, Resnica, Pogum.
Pomembne so, vsaka od njih posebej,
pomembno je prezhemanje teh vrednot.

Tak namen ima tudi uredništvo Revije SRP,
ki izhaja v posodobljenem prvotnem slovenskem chrkopisu bohorichici,
katere utemeljitev predstavlja *Zbornik 2001 Bohorichica*.

Sama ustvarjalnost in avtonomija,
njuna utemeljenost v raziskovanju,
nachelno in splošno nista vprashljivi,
nihche, skoraj nihche ne bo nasprotoval
takim usmeritvam. Problem se pojavlja
shele na konkretnem nivoju, kot tak je
nerazviden in skrit ali zhe prikrit
in s tem tezhko reshljiv.

Problem ukinjanja ustvarjalnosti
(in avtonomije) se kazhe v shtevilnih,
a na videz nepomembnih malenkostih.
Lahko jih ne vidimo ali pa se moramo
spustiti na nivo konkretnosti, to je
na nivo ukvarjanja z malenkostmi
in postati malenkostni.

Institucija brez spomina je
kakor podjetje brez knjigovodstva,
mochni in mogochni v njej
pochno, kar jih je volja,
ker vse, kar pochno, utone
v pozabljivi zavesti chasa.

...

a ne gre za chas, ampak za dejstva zavesti,
kjer chasa ni, je samo trajanje,
obche vrednote so neposredna dejstva zavesti,
vsakomur dojemljive, preverljive,
nihche jih chloveku ne more ne dati ne vzeti,
ne sistem ne institucija ne propaganda, tudi kulturna ne,
samo che to sam hoche, jih bo nashel
le v sebi, sebstvu svojem.